Catharina

Roman uit den patriottentijd

Elise Soer

bron
Elise Soer, *Catharina, roman uit den patriottentijd*. A.W. Sijthoff, Leiden 1909

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/soer001cath01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

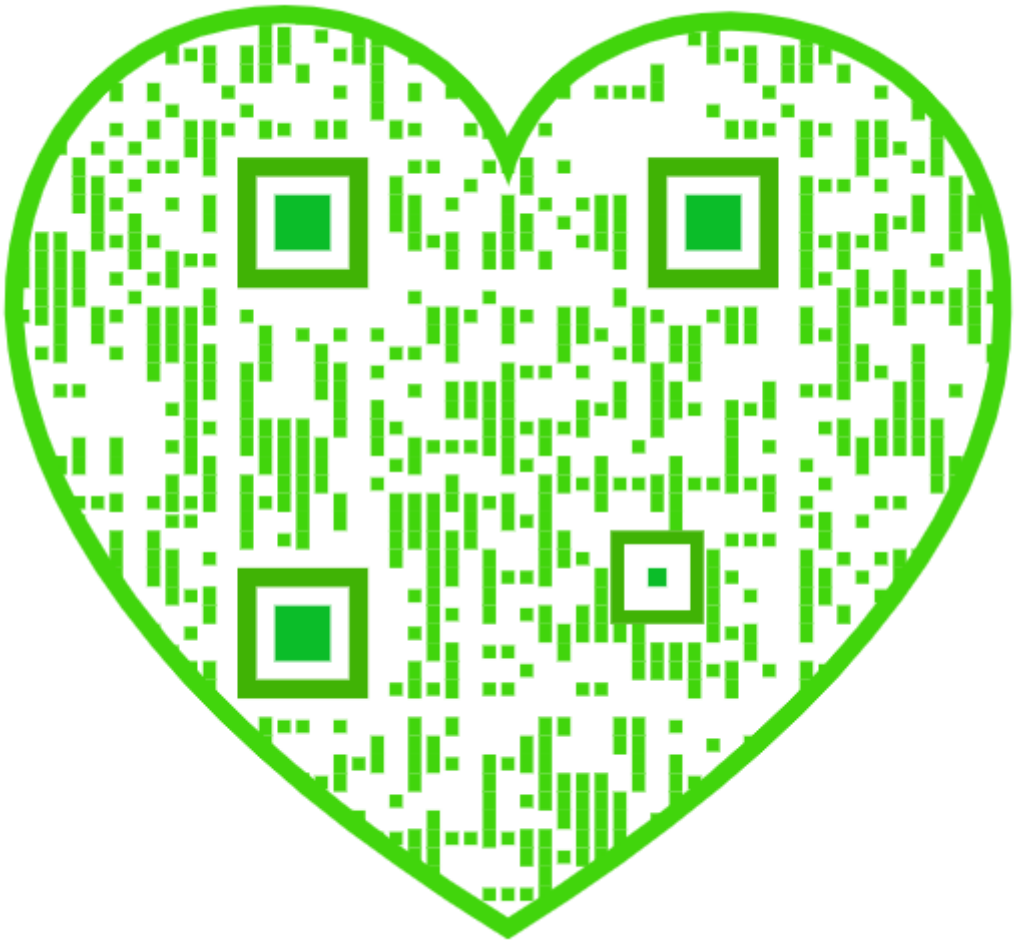

Een woord vooraf.

Belangstelling in de geschiedenis der achttiende eeuw breidt zich uit, naarmate de schatten, in bibliotheken en archieven verborgen, aan het licht treden. Uit den aard der zaak is veel van dit materiaal ontoegankelijk voor het groote publiek, waarom ik een bescheiden poging waagde enkele romantische gebeurtenissen, in het laatst dier eeuw te Leiden voorgevallen, in het kader van hun tijd geplaatst, te schetsen. Aan den welwillenden beoordeelaar zij het overgelaten te zeggen: in hoeverre ik er in ben geslaagd voor de vrouw, wier naam op het titelblad prijkt, voor hare vrienden, partij- en geloofsgenooten sympathie of deernis te wekken; ook of het mij gelukt is hare vijanden, hare politieke tegenstanders te doen begrijpen.

Zonder den steun, de voorlichting van velen ware mijn taak onmogelijk gebleken.

Mijn hartelijken dank breng ik dus hiervoor bij deze in de eerste plaats aan den Heer Dr. P.J. Blok, hoogleeraar te Leiden; aan den Heer G.J. Honig, te Zaandijk; aan

den Heer Dr. G.J. Boekenoogen, te Leiden; aan den Heer C.J. Gonnet, Rijksarchivaris in Noord-Holland, te Haarlem.

Het zou mij te ver voeren de lijst der geschiedkundige werken door mij geraadpleegd, hier op te noemen, evenzoo gaat het met de brochures, pamfletten, handschriften enz., die ik in de Leidsche Universiteitsbibliotheek, in het Archief hier ter stede, in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage en waar al niet heb gevonden of die mij verstrekt werden door hen, die mij bijstonden in dezen arbeid.

Den lezer heil!

L e i d e n, 1909.

DE SCHRIJFSTER.

Eerste hoofdstuk.

Bleeke winterzon tintte bij haar ondergang, op den eersten kouden Januaridag van het jaar 1784, de hoogste punten van de Hoogewoerd te Leiden, nog met een glans van oud goud, waardoor enkele trapgevels lichtend uitkwamen, tegen de effen strakte der blauwe vorstlucht, eenige bovenramen opgloeiden, alsof er achter hen een brand stond uit te breken, kleine dakvensters als reuzenjuweelen fonkelden, maar de grootste helft der huizen, niet meer door haar bereikt, in grijze somberheid wegdoezelde.

In de zijstraten begon het zelfs reeds sterk te donkeren, daar schenen de woningen al in te dommelen, stil en gemelijk in den winteravond, naast elkaar in gelid, als wachters op post, die zich doodelijk vervelen.

De schilderachtige bouworde der toenmalige steden valt hier en daar nog waar te nemen; vele huizen dagteekenden toen nog uit de zeventiende, ja zelfs nog uit de zestiende eeuw, elk huis op zich zelf een zelfstandig geheel vormend, een in steen vastgelegde

solide gedachte. Karakter bezaten die huizen, stammend uit karaktersterken tijd.

Kleine, elkaar ongelijke uitbouwsels getuigden van een weloverlegd plan, waarbij woningruimte soms werd geofferd aan sierlijkheid, bij andere had men geen hoekje ongebruikt gelaten, trapjes, venstertjes, deurtjes boden er een verwarrend schouwspel, dit was vooral het geval met eenige zeer oude winkels. Doch zwaar, massief, onaantastbaar, alsof zij eeuwen zouden trotseeren, steunden de muren van vele deftige heerenhuizen op hechter fondamenten, evenals hunne bewoners op een goed klinkenden naam en welgevulde beurs. Fraaie bewerkte kroonlijsten, aardig mozaïk als versiering in banden of bogen om de vensters, daken, half verborgen achter de hoog strevende, min of meer geknotte punt- of opzetgevels, vierkante schoorsteenen en hoektorens met enkele kleine eigenwijze openingen, hoog boven de straat, onderscheidden deze woningen weer van hunne buren, die of eenvoudiger van aanleg of alleen voor winkel en pakhuis bestemd, een poovere vertooning maakten, naast zulke gewrochten van kunstzinnigen rijkdom. Enkele winkels hadden nog luifels, al mocht men sinds 1734 de luifels niet meer herstellen, zij hinderden te veel het toenemend verkeer in de niet zeer breede straten.

De grootste aantrekkelijkheid van dit alles bestond juist in de ongelijkheid; geen idee nog van eenvormigen kazernebouw, van doorgetrokken lijnen, als kokanje gerekt, van neergekwakte steenmassa's, plomp

burgerlijk, schuwleelijk, het ideaal van de platvloersche eentonigheid der negentiende eeuw; hier alles verschillend: uitschietend, inschikkend, hoog en laag, breed en smal, puntig als een naald, hoekig als een dobbelsteen, vierkant en ovaal, een lust voor het oog, een schilderachtige wanorde.

Op een der hoeken van Hoogewoerd en Rijnstraat stond toen het deftige koopmanshuis van den lakenhandelaar Gilles Christiaan van der Meulen, wiens eigendom zich uitstrekte tot aan het Utrechtsche Veer, eindigend in een grooten tuin met koepel en poort. Ter zijde van het huis bevond zich in de Rijnstraat de stal met koetshuis en koetsierswoning. Een tweede stal was, even over de houten ophaalbrug, die toen als nu de rivieroevers verbond, in de Langestraat gelegen. Heer Gilles hield veel van paarden en had nog in het najaar van 1783 drie mooie, vurige dieren er bij gekocht, niettegenstaande hij als velen met hem over den druk der tijden klaagde, over de nadeelen, handel en nijverheid toegebracht door onzen vierden oorlog met Engeland.

De lakenindustrie te Leiden was echter reeds lang voor dien tijd achteruitgegaan. Vele Leidsche weefstoelen waren verlaten. Men betrok de lakens uit den vreemde, vooral uit Brabant, de fabrikanten waren meer en meer in handelaars veranderd. In 1739 zouden zelfs te Tilburg al zeshonderd weefstoelen voor Leidsche rekening gewerkt hebben.

Ook bij den heer Van der Meulen werd weinig meer gewerkt, al leverde hij steeds nog eigen fabri-

kaat, naast het ingevoerde goed. Wel had hij nog in 1781 de droogscheerderssynode, zooals de algemeene vergaderingen der lakenfabrikanten heetten, bezocht, maar het staat te bezien of hierbij niet zoowel politiek als handel op den voorgrond stond. Er werd daar immers o.a. bepaald dat: 'bij geleegenheid van de tegenwoordige onlusten tusschen deze Republicq en Groot-Brittaniën, tot de kleeding der militie van den staat op andere dan Hollandsche repartitie staande, als ook tot de kleeding der subjecten in de Godshuizen, geen Engelsche maar inlandsche lakens enzv. mogten gebruikt worden'.

Er waren afgunstigen, die beweerden dat het heer Gilles weinig deerde of de handel al verliep, want dat hij er warm in zat, zijn kapitaal had belegd niet alleen in aandeelen in vele schepen die naar Oost en West voeren, niet alleen in fabriek en handelszaken, maar ook in solide effecten, huizen en landerijen, dat hij een stootje velen kon. Bovendien was de kinderlooze man reeds op een leeftijd gekomen, die hem weldra zou nopen zijn zaken aan kant of aan anderen over te doen, vooral daar zijn gezondheid in de laatste maanden veel te wenschen overliet. Zijn oude vrienden zagen hem bijna niet meer, ook de waardigheid van diaken der Doopsgezinde gemeente had hij het vorige jaar moeten neerleggen.

De schemering, die reeds viel, te baat nemend, stond eene jonge meid, in een opzichtig, rood gebloemd jak, te babbelen aan de voordeur van des fabrikants woning. Trots de koude droeg zij geen

omslagdoek, en leunde tegen de deurpost, alsof het een zomeravond was. Af en toe wierp zij schichtige blikken achter zich, in het voorhuis, als vreesde zij betrapt te worden. De overburen ergerden zich op kleinsteedsche wijze aan deze manier van doen. ‘Mijnheer Van der Meulen is stellig weer ziek,’ zeiden zij, ‘anders zou zijn vrouw dat gebabbel aan de voordeur wel beletten.’

De man, met wien de meid stond te praten, was in donker livrei gekleed, zwaar gebouwd, geen onknappe kerel op het oog, maar met iets verwaands in zijn houding, een van die livreibedienden, die zich voornamer voelen dan hunne meesters.

‘Nou dan, tot acht uur, Kee, adjuus,’ zeide hij eindelijk, met een achteloos wuiven zijner gehandschoende vingers, waarop de deern haastig knikte, de gang inschoof en de deur sloot.

Als een pauw stapte de bediende nu door de straat, zoo langzaam dat het de aandacht trok, te midden der zich reppende menigte, die na het Nieuwjaarsgroeten wisselen huiswaarts keerden.

Koude, ijzige koude heerschte sinds eenige dagen. Felle oostenwind zweepte stof met fijne sneeuw vermengd door straten en stegen. Veel sneeuw was verwaaid of weggevroren, zoodat maar hier en daar een witte strook de dofgrijze daken markeerde, blanke kussens op de kozijnen had gespreid, in hoeken van poorten en stoepen wegschool. Arme lieden doorbibberden de stad, de hand ophoudend tot een aalmoes, waar dit heimelijk kon geschieden. Al was

de weldadigheid groot te Leiden in den winter van 1784, de armoede scheen er grenzenloos. Reeds begonnen vele fabrieken gedaan te geven, daar de felle vorst het werken belette. Saaiwerkers, wevers, droogscheerders, blauwververs, velleplooters dwaalden doelloos rond, maar gingen op dit uur, door den harden wind gekweld, reeds kroeg of woning opzoeken, al naarmate men nog een stuiver te missen had voor dorstige kelen, of met leegen zak van de vindingrijkheid zijner huisvrouw wonderen verwachtte.

De lantaarns werden reeds ontstoken, kleine, nietige vlammen, die het vallend duister slechts te scherper deden uitkomen; in menige straat en steeg bleef het pikdonker. Zware wolken legerden zich in het Noordoosten, voorboden van storm en sneeuw. 'Boos weer op den 1sten Januari, dat voorspelt een zorgenvol jaar,' zeiden de ongeluksprofeten.

Spoediger dan anders werd het stil op straat, huiverend trok het leven zich terug binnen de verwarmde huizen of in de kille woningen der allerarmsten, onder het stroo; des te zonderlinger mocht het heeten, dat een tweetal personen in de poort, die in de Rijnstraat aan den zijkant der woning van den heer Van der Meulen uitkwam, een geruimen tijd met elkaar stonden te praten, zonder op den fellen wind te achten. Maar zij waren dan ook niet weinig opgewonden; een luistervink behoefde zich niet veel moeite te geven, als hij achter den inhoud van hun gesprek wilde komen.

'Woedend was ze, dat kan ik je zeggen', krijschte

een schorre vrouwenstem. ‘Van opslag geen sprake, met Februari kan ik de poort al uitdansen. Een heelen vloekpsalm moest ik aanhooren; een liederlijk vrouwspersoon schold ze me, hi! hi!’ Hier ging het krijschen over in huilen. ‘Het is alles jouw schuld. Jan, jij hebt er me in gebracht, help er me nou ook weer uit.’

‘Kom, Kee, stel je niet aan, wie is met naloopen begonnen? Niet dat ik je verwijten wil doen, jij kan er niet voor dat een knappe kerel je machtig aantrekt, maar mijn wijf is er ook al moeilijk om, dus begin jij alsjeblieft niet mee te zeuren. Bovendien, er zijn meer diensten dan kerken; wat kan je die booze “Sare” schelen. Ik zal je niet verlaten, hoor, wees daar gerust op. Zoo'n knappe meid heeft gauw genoeg een anderen dienst. Je hadt “dollen Dries” tegen mij moeten hooren aangaan, maar 't zal me een zorg zijn, hij kreeg er een toeval van, dat gun ik hem.’

‘Ik ook,’ hijgde Kee wraakzuchtig. ‘En 't is nou Meier voor en na, die moet mijnheer helpen,’ die vent, die ons op ons verval besteelt. Ik heb er 't mijne dan ook van gezegd, daar is 't heele standje eigenlijk door aangekomen. Jannetje en Judith knikten der koppen haast af, zoo goed vinden die alles wat de juffrouwen beschikken, maar ik niet, hoor, zoo lamzalig ben ik niet, met menniste streken hou ik me niet op.’

‘Neen, jij kent andere,’ spotte de man.

‘Wat meen je?’ vroeg zij vinnig.

‘Nou, m'n duifje, hou je kalm, je bent maar niet zuinig gebeten geweest op Sannetje Borneville, die

trouwens wel gek lijkt met haar verzinsels, alsof ik naar dat logge matrozen wijf zou kijken....'.

'Ze houdt vol, Jan, dat je haar kamer bent binnengedrongen, toen ze zich aankleedde; jullie hebt samen gevochten, zegt ze, dat zegt ze, ze liet ons de krabbels zien....'

'Tut, tut, altemaal leugens,' lachte de don Juan, 'jij moet je zoo iets niet eens voorstellen, Keetje, 't is al welletjes, dat ik jou.... ik zit daar al genoeg mee in....'

'Jan, och god, Jan, begin daar niet over, ik weet me alevel ook geen raad; dat is het nou juist, Santje heeft gepraat en ze kijken me an, ik weet me niet te bergen....' in grienen ging haar stem verloren.

'Je moet maar eens overleggen met Geertrui Groenevelt....' fluisterde hij, het paar verzachtte zijn stemmen, een poos was het stil in de poort, maar een bulderende windvlaag joeg hen op. ''t Is me je weertje wel,' bromde de man, 'wat kan die Santje je eigenlijk schelen?'

'Zij heeft 't land aan me, sinds ik haar bij het vleeschhakken op de knokkels trof.'

'Bij ongeluk, liefje?'

'Nou, zoo heel bij ongeluk niet,' lachte Kee.

'Neen, want anders hadt je niet gaan staan dansen in de keuken, toen ze zoo bloedde, o, jullie jaloersche vrouwen.'

'Ze trok zulke gekke gezichten, dat maakte me zoo dol,' verdedigde zich Kee.

‘Het was dom van je,’ zei de man afkeurend, ‘ze is nou je vijandin.’

‘Ik heb er toch vergiffenis gevraagd, wat zoet, hoor! Maar ik lach met haar vijandschap, zij kan me niets maken. Ze praat er volk naar den mond, omdat ze voor een prikkie op dat zolderkamertje boven den stal mag wonen, ik wou nog liever.... Doch, Jan, wat ik je zeggen wou, je hoeft niet meer zoo dikwijls om olie voor de stallamp te komen, daar zijn ze ook al achter door je lieve Santje, er is van middag heel wat om te doen geweest.’

‘Dat menniste volk is ook zoo verduiveld op den penning,’ pruttelde de man, ‘'t is me hier een dienst. De groote lui naäpen, dat kunnen ze, maar niet in de royaligheid. Een huis als een kasteel, paarden, rijtuigen, vijf booien, jawel, alles na venant, maar weten wat een booi toekomt, dat denk je maar, ze beknibbelen je op alles. Met 't najaar geen duit voor 't afrijden van die drie kwaje rakkers van paarden, een ander geeft je er minstens een dukaat per stuk voor, en nou weer gezanik over die olie....’

‘Nou, je heele huis heeft er genoeg aan, zooveel haal je,’ verweet Kee.

‘Heb je dat soms gezegd?’

‘Ben je mal, ik zal wel wijzer zijn,’ lachte zij, ‘maar de oliekan moet ik voortaan in de kleine keuken voor je klaar zetten, je mag niet meer in den kelder bij het vat; die Meier zal ons ook wel op de vingers zien, je bent gewaarschuwd. Jan.’

‘Als ze me zoo narekenen, geef ik er den brui

van en ga ik er ook van door,' dreigde Jan, 'Als jij weg bent, is 't hier alevel vervelend, wij verstaan elkaar, met die anderen is 't geen opschieten.'

''t Zijn vrome teuten,' smaalde Kee, 'en mijnheer zal je toch niet lang meer rijden. Meier zei: 't leek wel of hij bij een halven dooie in dienst was gekomen. O, als de baas er niet meer is, zal er veel veranderen. Met Van der Meulen is 't nog wat, met het wijf is heelemaal niets te beginnen. Als ik er nog aan denk, aan dat lawaai van middag tegen me. Gunst, je was amper weg, daar begon het al: wat of ik zoolang aan de voordeur had te staan, de poort was voor ons en niet de voordeur, 't tochtte door het heele huis.... voor mijn part woei ze weg. En toen over het eten van van middag, dat ik niet kon koken, en toen over jou, dat ik me met een getrouwd man ophield.... ha! ha!' Kee gierde het uit. 'Zondaars waren we allebei, groote zondaars! Mijnheer lag nou zoo ziek, maar als hij beter was, zou je er meer van hooren, je was een slechte kerel, een diefachtige Pruis, dat zei ze.'

'Zei ze dat? een diefachtige Pruis!' herhaalde de man verschrikt.

'Ja, o, ze zei nog veel meer,' riep Kee wraakzuchtig, blazende als een booze kat, 'ze zei dat je niet kon rijden, dat de paarden niet kregen wat hun toekwam, dat je maar naar den Haag moest gaan, daar waren er zooveel van jouw soort, daar kon je onder de vriendjes van den dikken hertog een plaats als koetsier krijgen, misschien wel aan het hof, 't was daar toch een dronken boel....'

‘Nog zoo kwaad niet,’ lachte de man nijdig, ‘zei ze dat allemaal, Kee, lieg je niet?’

‘Ik wil er op sterven, ik mag zoo dood vallen,’ bezwoer de gekrenkte keukenmeid, wier vaardigheid in het liegen ongeëvenaard kon worden genoemd. ‘O, 'k had er wel aan willen vliegen, in der effen gezicht, m'n vingers jeukten om er de muts van het hoofd te halen, zulke affrontementen, en dan dat gegrinnik van Jannetje en Juut; die groeien er in, als ik er van langs krijg of als ze jou afkammen, daar kan je van op aan.’

‘Konden we haar maar een kool stoven,’ gromde de koetsier.

‘Niets liever dan dat. Inpeperen moeten we het hun. Morgen krijgen ze alvast aangebrande pap,’ beloofde Kee, ‘als ik dan toch niet kan koken, zal ik 't haar waar maken.’

‘Leuter niet,’ zei de man, wien het ‘diefachtige Pruis’ hoog zat, ‘dat zijn kinderachtige wraaknemingen, Kee, neen, heel wat anders verdient ze, heel wat anders; ìk zal er wel wat op vinden, wacht maar,’ en hij balde zijn vuist in de richting der woning, ‘ik zal je nog wreken, Kee, jou en mezelf.’

De vrouw, wie deze ontboezemingen van haat en wraakzucht golden, zat onderwijl in een stille binnenkamer, bij het ziekbed van haar echtgenoot. Het was een nauw vijftigjarige, maar nog zeer statige vrouw, eenvoudig deftig gekleed. Het vertrek paste bij de bewoonster, als zij gaf het den indruk van stemmige soliditeit. Een paar zware kasten, een hoog kabinet, rechtgerugde stoelen, alles even precies en vast op

hun plaats. Een groot ledikant stond tegenover de deur. Tusschen de plooien van zijn zware groene gordijnen diepten zwarte gleuven, als onwezenlijke poorten, waarachter zich iets geheimzinnigs verborg, de groote raadselen van ziekte en dood. Op een kastje, niet ver van het bed, stond een nachtlicht, welks zwak schijnsel door een scherm nog getemperd werd; een kom, waaruit de scherpe reuk van azijn opsteeg, die het geheel vertrek doorademde, was met een karaf en andere kleine benoodigdheden op een tafel tusschen de ramen geplaatst. Ofschoon het toenmaals geen gewoonte was vuur op de slaapkamers te hebben, brandde hier een haard; het kalme turfvuur matigde eigenlijk meer de koude dan dat het voelbare warmte verspreidde; kleine lichtschampen teekenden zich af op het karpet en de haardplaat, als de turven opvlamden bij felle windstooten in den schoorsteen.

De vrouw hield zich met breiwerk onledig. Zeer zacht gleden de naalden haar door de vingeren, terwijl zij oplettend luisterde of de zieke achter de donkere gordijnen zich ook bewoog. Haar bleek gelaat teekende zorg maar geen angst, eer zou men er zekere vastberaden toewijding op hebben gelezen, de toewijding der ervaren ziekenverpleegster, die aan niets denkt dan hoe haar patient rust te verschaffen, die voor iets anders oog noch oor heeft, geheel opgaande in haar taak.

De pendule in haar stolp op den schoorsteen gaf met zachten klank tien slagen. De zieke richtte zich op.

‘Hoe laat is het, Catharina?’

‘Al tien uur, Gilles, hoe is het, heeft de slaap je goed gedaan?’

‘Het kan wel, Catharina, het kan wel,’ zei de man ontwijkend.

Zij legde haar werk ter zijde, nam de kompres van zijn hoofd, bette het een paar malen en vleide toen het vochtige linnen hem weer zacht over de slapen.

‘Die domestiquen,’ klaagde hij, ‘zij doen iemand den dood aan.’

‘Te veel eer voor zulke schepsels,’ sprak zij flink, ‘denk niet meer aan hen, man. Keetje gaat weg en met Jan moet je later maar eens een hartig woordje spreken. Keukenmeiden en koetsiers zijn er genoeg in de wereld. Onze eenige zorg moet zijn, jou zoo spoedig mogelijk op de been te helpen. Rust, heeft dokter Schelle gezegd, rust en slaap zullen je doen genezen met Gods hulp.’

‘Het kan zijn, het kan zijn,’ prevelde de kranke.

Op hetzelfde oogenblik sloeg er een deur met zwaren slag dicht.

De lijder ontstelde.

‘Wat is dat nu weer?’ vroeg hij verdrietig.

‘Ik zal eens kijken,’ zeide zijn vrouw bedarend.

Zij verliet het vertrek. In de gang had zij een korte woordenwisseling met haar keukenmeid; de boosaardige Kee had met opzet een deur dichtgeslagen, haar meesteres zond haar naar de keuken en verzocht Judith, de werkmeid, te zorgen dat het verder stil bleef in huis. Ofschoon haar gelaat rood zag van toorn,

keerde mejuffrouw Van der Meulen uiterlijk kalm bij haar zieke terug.

‘Het was door den wind,’ zeide zij, ‘er steekt een storm op, maar alle deuren zijn nu gesloten. Juut zal alles nog eens goed nazien, ook de ramen. Leg je hoofd maar rustig neer, beste man, 't zal nu wel stil worden in huis, de booien gaan haast naar bed. Nichtje is al op haar kamer.’

‘Wat een treurige avond voor den eersten dag van het jaar, een naar begin, Catharina, een naar begin.’

‘Kom, kom, den moed er in gehouden, Gilles, wie is er niet eens ziek? Dokter zegt immers dat je gauw weer beter zult worden, vertrouw daar op, lieve man....’

Terwijl zij sprak, werd zacht de deur geopend, een kleine ietwat misvormde gestalte sloop naar binnen.

‘Hoe gaat het, Catharina, ik hoorde je in de gang praten en dacht dus dat Gilles wel wakker zou zijn.’

‘Kom maar hier, Heintje,’ zeide de zieke man, ‘maar foei, je moest eigenlijk al lang te bed zijn, na al de émoties van vandaag; heb je over mij getobd, zuster?’

‘Wel neen, ik ben blij dat je zooveel beter bent, zwager,’ sprak het kleine dametje, met een glans van genoegen over haar oud, scherp geteekend gezichtje; zij schuifelde dichterbij met onzekere stapjes en reikte den zieke hare hand, mager en beenig als een vogelklauwtje.

Hij drukte die slap en keerde zich toen af, als te vermoeid om meer te zeggen.

‘Ga nu ook rusten, zuster,’ zeide Catharina vriendelijk, ‘Gilles is heusch veel beter, morgen is hij weer een held.’

‘Een held op sloffen,’ zuchtte de lijder.

Hendrina omhelsde hare zuster, toen schuifelde zij weg zooals zij was gekomen, stil, geruischloos als een schaduw.

‘Arme ziel, zij loopt als olie uit een kan, ik wed dat zij haar adem inhoudt,’ merkte Gilles op.

Catharina, in statigheid van bouw en flinkheid van optreden geheel het tegenovergestelde harer zuster, glimlachte medelijdend.

‘Zij weet wat ziekte beteekent, haar heele leven is immers ziek zijn? Laat me nu de kompres nog eens verfrisschen, man, zoo, en nu je lepel medicijn; bitter, zeg je, ja, “bitter in den mond, is voor 't hart gezond.” Straks nog een glas melk en dan weer slapen....’ Zoo suste en verzorgde Catharina haar echtgenoot, onuitputtelijk in geduldige liefde. Eindelijk look de slaap zijn oogen, zij zette zich opnieuw aan zijn sponde, nam haar breiwerk ter hand en bleef al werkend bij hem waken in het doodstille huis.

De oostenwind stak steeds heviger op in den nacht, loeide door den schoorsteen, deed de turf in vonken verstuiven. Af en toe stoorde eenig straatrumoer van dronken Nieuwjaarsgasten het eenzame zwijgen, enkele woeste, schorre kreten drongen zelfs tot deze binnenkamer door. Catharina hield het vuur aan, toch had zij het koud; de vorst weefde zijn bloemen op de ruiten, achter de gesloten luiken en gordijnen, door

de reten sloop hij zelf in de kamer, waar hij en de haardwarmte een stillen strijd begonnen, die verkillend werkte op de wakende vrouw. Met een warme stoof onder de voeten en een wollen sjaal om de schouders, hield zij het echter dapper uit. Toen de stormende Januarimorgen grauwde, vond hij haar wakend op haar post als bij het ingaan van den nacht.

Haar zieke had rustig geslapen, bij het ververschen der kompressen was hij geen enkelen keer wakker geworden; het was alsof haar wil hem rust bracht. Ja, zij ook streed een stillen strijd, zij kampte met den dood om zijn haar dierbaar leven, maar vroeg zich, de vorderingen zijner kwaal bespeurend, niet angstig af, hoe kort of hoe lang dit alles nog zou duren; in geloovig vertrouwen deed zij haar plicht zonder omzien, leefde bij het heden, liet de toekomst aan God.

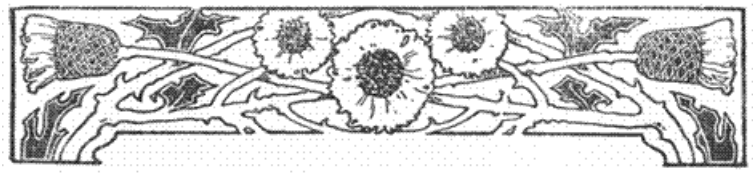

Tweede hoofdstuk.

Met het ‘diefachtige Pruis’ nog in de ooren was Jan Greifzoe, de koetsier van den heer Van der Meulen, naar zijn eigen woning gegaan, naast den stal in de Rijnstraat.

‘Ja, als ze dat van me heeft gezegd, zal ik 't haar betaald zetten,’ dacht hij onderweg. ‘Bovendien weet ze heel goed dat ik geen Pruis ben, maar een Sakser. Stommelingen, die Hollanders, alles noemen ze Pruis of Oostenrijker, 't is nog mooi als ze je geen “mof” schelden. Maar Kee heeft den heelen boel misschien verzonnen, ze is niet vies van een leugen, ze wil me mogelijk uit men dienst praten.... Wat is ze giftig op de juffrouw, nou ik kan 't me begrijpen, alles na venant. Ze moest maar op 't stadhuis gaan klagen dat ze zoo in eens uit haar dienst wordt gestuurd, dan kan ze nog schavergoeding krijgen, dat is een idee, ik zal 't met haar overleggen....’

Zoo in zich zelf redeneerend bereikte Greifzoe zijn

huis, waar zijn vrouw met het avondeten wachtte, haar tweejarig kind op schoot.

‘Wat ben je laat,’ zeide zij verwonderd, ‘heb je mijnheer moeten helpen, is hij erger?’

‘Hij is heel ziek en natuurlijk valt er in zoo'n geval allerlei te doen. Meyer is nog zoo vreemd, ze kunnen toch maar niet buiten Jan, als het er op aankomt.’

Met deze blufferige onwaarheid recht in zijn schik, kneep de koetsier zijn zoontje eens in de wangen, bromde dat het kind nog niet te bed lag, waarna hij zich van brood, boter en kaas rijkelijk bediende, zijn vrouw zette een kruik bier naast hem, legde het kind in een bedstee en tastte zelve ook toe. Zij was een vroeg versloofd vrouwtje, ziekelijk van uitzicht, met iets onderworpens in houding en oogopslag.

Jan at en dronk haastig, porde het vuur aan, wreef zich de handen, over de felle koude pruttelend; het eene oogenblik zat hij in gedachten verzonken, het andere sprong hij op, liep heen en weer, mompelde in zich zelf....

‘Wat ben je ongedurig,’ zeide zijn vrouw.

‘Kan het je schelen. Dirkje?’ voer hij uit.

‘Ik zeide het zoo maar,’ verontschuldigde zich Dirkje.

‘Goed, een man heeft wel eens zware zaken aan het hoofd, er valt over meer te denken dan over de paarden.’

‘Ja, ja,’ knikte zij.

Hij warmde zich voor de schouw, waar turf en hout lustig opbrandden.

‘Kee gaat van dienst veranderen,’ vertelde hij losweg.

‘Kee van der Sand! Waarom dat, zoo in eens?’

‘Woorden gehad met de juffrouw, keukenzaken, 't was ook om het verval, dat moeten we voortaan met Meier deelen. Keetje heeft daarom opslag gevraagd, 't eene woord lokte het andere uit, een heele herrie in de keuken, gaat mij niet aan, wijvenpraatjes! Weet je niet een dienstje voor haar? Ze was zoo van streek, ik zei, jij zou wel wat voor haar doen....’

Over Dirkjes bleek gezicht gleed een vluchtig rood. ‘'k Zal er eens over denken,’ zeide zij gedwongen, ‘'k wil haar niet op m'n dak hebben, hoor!’ snibde zij er aan toe.

‘Jij hebt niets te willen,’ sprak hij uit de hoogte, de duimen in de armsgaten van zijn vest, het weldoorvoede lichaam achterover buigend.

Zij dook schichtig onder tafel om een mes op te rapen, hare handen beefden, zoodat het mes tegen haar bord stiet bij het neerleggen, hij merkte hare ontroering, haar angst en grimlachte.

‘Weet je geen dienst voor Kee?’ hield hij aan.

‘Tegen wanneer?’ vroeg zij met een zenuwtrekken harer lippen.

‘Ja, hm! met Vrouwendag gaat ze weg.’

Dirkje sperde den mond open. ‘Wat, zoo gauw al?’

Hij lachte vertrouwelijk. ‘Kee is een goed meisie maar een heks als ze begint, zij moet dan danig hebben opgespeeld, dat laat de juffrouw niet over d'r kant gaan.’

‘Ze heeft nog gelijk; misschien kan Kee bij profes-

sor Van der Keesel een dienst krijgen,' dacht Dirkje overluid. 'Ik heb gehoord dat de keukenmeid er binnenstijds weggaat; maar mevrouw zal getuigen willen hebben....'

'Die mag juffrouw Van der Meulen niet weigeren.'

'Veel goeds zal ze evenwel niet vertellen,' meesmuilde vrouw Greifzoe.

'Veel kwaads misschien, op menniste wijze; maar je kent de Van der Keesels, je hebt er immers zelf nog gediend, doe een goed woordje voor Kee?'

Dirkje knikte. Greifzoe trok zijn jas aan en greep naar zijn hoed.

'Wat, ga je nog uit?' riep zijn vrouw verbaasd.

'Wou je mee? Ik ga naar bakker Devens, ik heb 't beloofd.'

'Heel naar de Oude Vest, en 't wordt zoo'n weer,' klaagde Dirkje.

'O, dat doet er niet toe, zaken gaan voor,' lachte de koetsier.

Dirkje zweeg. Zij durfde niet tegen haar man op. Ijverzucht verteerde haar, ijverzucht op het brutale, onvervaarde Keetje; wie weet of die meid niet ergens op hem stond te wachten; op den Nieuwjaarsavond zijn vrouw alleen te laten.... Zij besloot hem stil achterna te gaan.

Werkelijk bracht zij haar voornemen ten uitvoer, trots den ijzigen wind, die de straten kaal schoor, sloop zij, haar omslagdoek over 't hoofd geslagen, haar echtvriend na door sloppen en stegen, maar toen hij in rechte vaart de Oude Vest opzocht, keerde zij

bibberend van koude terug naar haar huilend kind, en geheel van streek door angst en opwinding. Er was iets, daar wilde zij op zweren. Greifzoe hield iets voor haar verborgen, die meidenhistories ook! Och, waarom had zij dien vent uit het Moffenland getrouwd? Zij vreesde hem, hij kon haar ‘zoo laag neerzetten’, een stadgenoot had haar nooit zoo durven ‘koejeneeren’, als hij deed. Mistroostig ruimde zij den boel op. Daar stonden nog vuile glaasjes en schotels van 's middags. Vele vrienden waren Nieuwjaar komen wenschen, het was er jolig toegegaan, haar man kon grappig genoeg zijn, als hij wilde.... Wat was het nu stil om haar heen, het kind sliep, zij besloot maar niet op Greifzoe te wachten, hij zou zeker diep in den nacht thuis komen, zij kende de gevolgen van zijn bezoeken aan bakker Devens.

De brave Jan werd inmiddels luidruchtig verwelkomd door den bakker en zijn gezellen.

‘Het is nergens zoo goed als bij den oven,’ meende Greifzoe, ‘jullie bakkers hebt 't vrij wat beter dan wij, arme koetsiers, die op den bok bevriezen, terwijl 't volk warmpjes binnenin zit.’

‘Hoor hem!’ lachte Devens, ‘in z'n warm livrei; klagers hebben geen nood, man. En je heer is immers ziek, hij zal niet zwaar rijden bij dit weer.’

‘Stellig minder dan 's lands vloot,’ merkte een der gezellen op, de bloote, met meel bestoven armen over de borst kruisend, ‘jongens, dat kan me je weertje worden op de Noordzee. Als ik nog denk aan den storm van twee jaar geleden, toen ging het oor-

logsschip *de Unie* er met man en muis te gronde. Ik was toen matroos en....'

'De Unie ging naar de haaien,' viel Greifzoe hem spottend in de reden, 'een kwaad voorteeken voor het land.'

'Van toen af hadt jij er dan ook genoeg van,' zei Devens, die deed alsof hij Greifzoe's opmerking niet hoorde, tot zijn knecht. 'Je hadt het met het eene "helement" te kwaad gekregen, nou wou je het met 't andere probeeren.'

'Och, ik tart water en vuur,' blufte de knaap.

'Jammer, dat je niet in 's lands dienst bent gebleven,' zeide Greifzoe, waarop onze maat hem ietwat wantrouwend aankeek.

'Wat maken ze nog een drukte over Zoutmans heldendaden.'

'Het is een best vlootvoogd,' riep de gewezen matroos, met een hartigen vloek, 'ik heb hem met mijn eigen ooren hooren zeggen: "De Hollandsche jongens wisten zich goed te houden!" Zie je, zoo hoort het, die allemachtige druktemakers deden of hij in persoon alle schoten had gelost, maar de ammeraal zei ronduit, dat wij het meeste gedaan hadden, zoo hoort het.'

'De dagen van De Ruyter zijn alevel voorbij, man,' zuchtte Devens, 'toen kon een arme jongen nog eens opklimmen, maar tegenwoordig zorgen de groote heeren er wel voor dat je nederig blijft; hoe wordt onze prins zelf behandeld, is het niet een schande?'

'Velen durven ronduit zeggen dat zij de meesters

zijn en de prins maar hun dienaar is,' bromde er een.

'Boevenpak, die groote heeren, monsters van 't menschdom!' vloekte Devens, nog opgewonden door de heildronken des middags gewisseld.

'Stil wat, baas, ze zijn niks meer dan wij,' suste hem een der gezellen, 'ik heb het laatst heel schoon beschreven gevonden, ze zijn ook maar afkomstig van Hans Bakker en Hans Worst; nadat ze zich op het kussen hebben gedraaid, zijn ze zoo voornaam geworden.' Allen lachten.

'En nou ze eigen soldaten hebben, durven ze nog veel meer,' schreeuwde Greifzoe, 'allemaal koopmanshonden, die Vrijcorporisten,'

'Een muit- en een moordrot!' vond Devens. 'Wij mogen geen oranje-kokarden meer dragen, maar zij loopen in 't aanzien der regeering met zwarte. Wat zullen zij niet doen als zij nog meer de baas worden? Zal die menniste Van der Kemp zijn oogmerk bereiken, want die heeft gezegd dat hij van dit jaar 1784 nog in de Pieterskerk zal preeken zoo moet onze eigen hervormde godsdienst worden uitgeroeid.'

'Daar zullen we dan toch eerst een woordje in meespreken,' riep een der gezellen. 'Wat let me of ik donder hem zijn eigen preekstoel af,' dreigde een tweede.

'Pas maar op, dat je er beter afkomt dan ik verleden jaar,' bromde Devens.

'Nou baas, je kwam er nog vrij goed af; als je rekent wat ze dien Lodewijk Zitman hebben aangedaan, alleen omdat hij de vlag had uitgestoken en met twee

en dertig kaarsjes illumineerde, ter eere van den prins; 't was nog wel voor het geld van den lector Van Berkhey. Wat een herrie is daar geweest, ik had te doen met zijn vrouw....'

'Kom, die is anders niet vies van een lolletje,' kwam de gewezen matroos er tusschen. 'Ze stond maar te kraaien op de Kerkstraatsbrug: "Als mijn lieve Willem het wist, 't zou hem goed doen tot in zijn ziel toe," dat maakte de studenten dol. Haar lieve Willem! 't is een wijf met vier kinderen, ze gierden het uit.'

'Ben jij voor den prins of tegen hem,' schreeuwde baas Devens opspringend.

'Vóór, natuurlijk. Leve de prins,' riep de gezel onvervaard, 'zou ik anders bij je dienen, baas?'

'O zoo, dat wou ik maar weten,' mompelde zijn meester.

''t Wordt hier alevel gevaarlijk,' schertste Greifzoe, 'oorlog met het buitenland en binnenlandsche onlusten.'

'Voor vreemdelingen is 't hier evenwel een goed land,' meende Devens, 'hoelang ben jij al hier, met dat Brunswijker Zwijn hier gekomen?'

'Als je daarmee den dikken hertog bedoelt, dan heb je het mis, met Louw heb ik nooit iets te maken gehad, 't is geen landsman van me, ik ben uit Saksen.'

'Van jullie vaderland heb ik geen begrip en hoe je er zelf uit wijs wordt, mag de drommel weten! Rijk is het er zeker niet, jullie komt veel te graag hierheen; jullie vreemden neemt ons, 'slandskinderen, soms het brood uit den mond.'

‘Hoe meer brood er naar binnen wordt gespeeld, hoe beter voor jou, zou ik denken. Duitsch bier en Hollandsch brood passen goed bij elkaar.’

‘De kerel heeft eeuwig dorst,’ riep Devens, ‘maar ik wil niet krenterig zijn als een Mennist.’ Hij wenkte een der gezellen, die haastig wegliep; toen hij met eenige volle kruiken terugkeerde, waren de heeren weer diep in de politiek verzeild geraakt.

‘Het is zonde van den prins,’ zeide bakker Devens, ‘wat er al verteld, ja gelasterd wordt, je kan het nauw gelooven, en de muiters doen er hun voordeel mee. Toch de prins is het hoofd, de regenten zijn maar jongens. Die het wel meent met den prins, moet hem steunen, op alle manier, man.’ Het gezelschap ledigde de kroezen op het welzijn van Z.H.

Greifzoe knikte. ‘Zoo denk ik er ook over. Ieder in zijn kring moet doen wat hij kan, ik ook houd het met Oranje.’

‘Als je bij vijanden van den prins dient....,’ begon er een wantrouwend.

‘Je moet toch eten,’ verdedigde zich de koetsier, ‘en je hoort soms van dingen waar je anders nooit achter kwam.’

‘'t Is als een spion op de vijandelijke vloot,’ zei de gewezen matroos.

‘Met dat al nemen de vijanden van den prins toe,’ klaagde Devens, ‘hij moest den hertog maar stilletjes het land uitsturen, wie zegt je dat er anders nog niet een aanslag op hem wordt gedaan, de gestrooide blaadjes hitsen meer op dan goed is.’

‘Nou, en wie strooit ze? Dat is een geheim,’ fluisterde Greifzoe, ‘maar menigeen, die de Mennisten kent, zou daar meer van weten te vertellen.’

‘Hoe hou je het er uit, bij zulk volk!’ verwonderde zich Devens.

‘Precies, maar ik krijg er ook meer dan genoeg van,’ grijnsde Jan. ‘Als ik er nog aan denk wat mijn juffrouw verleden zomer al durfde zeggen van den hertog. Hij bedierf het land, zijn zakken waren al vol van bijeengeschraapt goud, maar hij was onverzadelijk, hij trok nou weer geld van Engeland, omdat hij de Hollandsche schepen aan dat land verkocht, nog eer ze uit de havens waren, daarom kon een eerlijk koopman geen convooi krijgen en moest zijn geld verliezen. Rattekruid moest men den Brunswijker geven, hem den kop voor de voeten leggen.’

‘En dat zegt jouw juffrouw allemaal? God bewaar me! Die is ook niet op haar mondje gevallen,’ riepen de bakkers.

‘Och, zij maakt wel meer een praatje met me,’ blufte Greifzoe, die van plan zijn meesteres te schaden, toch niet nalaten kon zich bij zijn vrienden tot haar in een vertrouwelijk daglicht te plaatsen.

‘Zoo groot ongelijk heeft ze niet wat den hertog betreft, nog al verstandig bedacht voor een vrouw,’ prees Devens, die een Oranjeklant maar geen vriend van Brunswijk was.

‘Ze haalt dat allemaal uit die boekjes,’ beweerde Greifzoe, die tot zijn teleurstelling bemerkte, dat men

het zeggen van juffrouw Van der Meulen eer goeddan afkeurde.

‘Nou, er zijn wel lollige bij, daar heb je dat van “De Mof Meesterknecht of de Vader met zijn zeven dochters”, dat is om te gillen,’ riep de gewezen matroos, meteen haalde hij met zijn wit bestoven handen een verkreukeld pamflet te voorschijn, een van de vele, die er in die dagen van wederzijdsche opwinding met graagte gelezen werden, al lijkt ons thans de inhoud vrij zouteloos, de taal plat, het geheel niet veel zaaks.

‘Ik ken het,’ zei Devens achterover leunend, ‘het is niet kwaad.’

Greifzoe en enkelen der gezellen lieten zich uitleggen wie de op het titelblad genoemde personen voorstelden. De Vader, Pieter Overal, dat is de prins, leerde de knecht, ‘Lodewijk, natuurlijk de hertog, zie je, zijn meesterknecht; de dochters zijn de zeven provincies, hoor maar: Henriëtte = Holland, Gardina = Groningen, Zaartje.... weet jelui het niet? Zeeland, ja! ja! Frederica is Friesland, Ulrica = Utrecht....

‘Nou ja, nou weten we het wel,’ meende Greifzoe.

‘Zoo, wie is dan v.d.H.... Lodewijks vriend?’

De koetsier zweeg.

‘Dat is Van der Heim,’ verklaarde Devens. ‘Govert de roover is de koning van Engeland....’

‘Maar hier, Zouter dat is Zoutman, onze ammeraal,’ schreeuwde de gewezen zeeman, ‘en die Zeeuw, Dries, Bram....’

‘Dat zijn de andere zeevoogden, wel goed gevonden,’ prees een gezel.

‘Ja, Bram moet van Braam zijn, die is nou in den Oost, met “de Utrecht”,’ zei de matroos.

‘De prins komt er niet best in af,’ meende Devens ontevreden, ‘dat heb ik er op tegen.’

‘Nou, het schikt nog al, maar wie er slecht bij vaart, dat is de dikke Louw, hoor maar eens wat Henriëtte zegt, in het tweede tooneel: ‘.... ik hou hem voor een gemeenen, hij eet hier, hij drinkt hier, hij trekt geld, en ondertusschen bedriegt hij ons zoo hard hij maar kan: ik vertrou, dat hij van Govert ook een fooitje krijgt, als die van ons wat geroofd heeft; want anders begrijp ik het niet; hoe wou Govert alles weten, als van Lodewijk? Dat moet mij niemand anders wijs maken; daar is geen vengster in huis, ja, geen reet in den muur, of Govert weet het op een prik....’

‘'t Is al bekende kost,’ viel zijn meester hem in de rede, nam den lezer het boekje uit de hand en bladerde er driftig in, ‘kijk eens, is het een vriend van den prins, die dit schrijft? Lodewijk zal eindelijk weggaan, weet jullie, en dan begint Pieter Overal te huilen en roept: ‘Och neen, neen, niet uitblijven: maar weerom komen! Ik kan u niet missen. O neen, ik kan U niet missen. Ge hebt altijd de Winkel waargenomen: en de prijs van alles na uw zin gezet, hoe zou ik dat stellen? gij moet wel weerom komen....’

Het gezelschap lachte. ‘'t Is evenwel oneerbiedig Z.H. als een huilend kind voor te stellen,’ merkte Greifzoe op.

‘'t Is nog al zoo erg niet,’ vergoelijkte er een, ‘de hertog heeft den prins bedorven, men moest den dikken aan de galg hangen, hij is een slecht raadsman, altijd geweest; jouw juffrouw heeft het nog zoo mis niet, man.’

‘Een aanslag op den hertog zou gansch onnoodig zijn, en den prins maar verdrieten, de kerel gaat van zelf weg, je zult het zien. Holland heeft hij al voor goed moeten verlaten, wat kan het ons schelen, of hij in den Bosch séjourt,’ zeide Devens. ‘Maar die boekjes tasten eigenlijk den prins aan; met hun onbeteugelde griffioenen pennen vieren de schrijvers, die zich niet eens durven noemen, bot aan hun lage muitzucht; in bloedtaal zijn eenige van die schendige stukken geschreven, de dagen van de Loevesteinsche factie schijnen wel teruggekeerd.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg de koetsier, niet zeer bedreven in de geschiedenis van zijn aangenomen vaderland.

‘O, dat is voor vele jaren geweest,’ onderrichtte Devens. ‘Laat eens kijken, hoe was het ook weer? Ja, zoo. Het was over het afdanken van krijgsvolk. De prins, hij heette Willem II, meen ik, wou troepen op de been houden, al was 't geen oorlog meer met Spanje, je weet toch van dien oorlog?’

‘Hou je stil,’ riep Greifzoe, met een breed gebaar, ‘daar leuter jullie altijd over, als ik dat nog niet wist....’

‘Nou dan, de staten waren tegen den prins, ook zulke patriotten als tegenwoordig, schelmen, hondsvotten; zij hadden wel alle soldaten naar de maan

willen sturen met den prins er bij. Maar die Willem was een mannetjeskerel, hij durfde ze aan; eenigen van die schreeuwers liet hij vierkant oppakken en op Loevestein gevangen zetten. Toen was het uit. Jammer genoeg dat de prins zoo kort daarop stierf, want de gevangen heeren en hun partij staken de koppen weer op, zoo gauw als hij dood was. Ze zijn nog fel over dat Loevestein. Begrijp je nou wat ze met Loevesteinsche factie bedoelen; al de lui, die tegen den prins zijn, vat je?'

'Ik denk het wel,' zei Greifzoe bedaard, 'is dat alles?'

'Alles! nou, het is genoeg, dunkt me. Maar die Willem II heeft Amsterdam, dat zich 't grofst tegen hem verzette, ook nog vernederd, hij heeft ze klein gekregen, die patriotten.'

'Ja, 't was een flinke vent!'

'Laat ons op hem drinken,' riep Greifzoe, 'zoo moest onze prins nou ook doen.'

'Andere tijden, andere zeden en ook andere menschen,' meende de oude bakker philosophisch, terwijl hij zijn kroes door een der knechts opnieuw liet vullen. 'Maar dat is zeker,' vervolgde hij mismoedig, 'de prinsen van Oranje hebben 't al dikwijls hard te verantwoorden gehad. Hoe vaak is niet hun leven door allerlei vloekgespuis bedreigd geworden! Door geldzuchtige moordenaars zijn hun lagen gelegd.... om van te rillen. Je weet, ik ben een beminnaar van de geschiedenis, man, ik lees daar het liefst van. Die gestrooide blaadjes: 'Aan het Volk van Nederland' en hoe ze meer heeten mogen, maken me giftig, maar

van onze prinsen kan ik op een andere manier nooit genoeg hooren. Daar heb je dat verhaal van Maurits, dat wordt nou verdraaid en verwrongen, maar 't is evenwel schoon om te lezen, hoe hij de hervormde kerk verdedigd heeft tegen de listen van de Remonstranten, verd. Arminianen dat ze zijn! Hebben ze hem niet willen vermoorden op den Rijswijkschen weg? Maar alles is nog bijtijds uitgekomen, gehangen, geradbraakt zijn de kerels. O, dat moest met dien veldpaap Van der Kemp, met Vreede, met heel dat moordrot hier in Leiden ook gebeuren.' Devens wond zich geweldig op, een paar der gezellen gaven elkaar een wenk.

'Was daar ook niet een bakker in betrokken, baas?' vroeg er een.

'Wel wis en waarachtig; omgekocht door dat Remonstrantenvee, om prins Maurits te vermoorden! Ik heb dat altijd onthouden van dien bakker, weet je. Ja, Mennisten en Remonstraten hebben al een boel kwaad gebrouwen tegen de Oranjes....'

De oolijke gezellen kregen hun zin, de oude gaf een lang verhaal ten beste over Slatius en de zijnen.

Greifzoe keek den spreker doordringend aan, met een uitdrukking in de oogen alsof hem een licht opging.

'Arminianen en hun vrienden zijn van nature vorstenmoordenaars,' bevestigde hij Devens, naar eigen opvatting, sterk gekleurd verhaal, 'en ze zijn er geen haar beter op geworden,' voegde hij er aan toe, 'zij zouden nog tot zoo iets in staat zijn.'

Devens knikte zoo wild, dat zijn mutspluim op en

neer wipte als een kobold, hij sloeg Greifzoe op den schouder.

‘Als je zoo iets voorkomt, moet je het niet verzwijgen, hoor, moet je het ontdekken,’ schreeuwde hij.

‘Bij God, dat zal ik,’ verklaarde Greifzoe plechtig, ‘al moest ik er mijn brood door verliezen.’

‘Verliezen, man, je zoudt er schatten bij winnen,’ riep een der knechts, die met takkenbossen kwam aandragen.

‘Weer flikkerde het verdacht in Greifzoe's oogen, maar op eens wuifde hij afwerend met de hand.

‘Voor geld doet men zoo iets niet,’ verklaarde hij met gehuichelde belangeloosheid, ‘maar voor den prins zou ik alles over hebben; een goed heer is de prins! Een eigen neef van me, Just heet ie, dient aan het hof als muzikant, je moet hem hooren, altijd vol lof over Zijn Hoogheid!’

‘Wat, heb je een neef aan 't hof, Greifzoe? Kom je er ook wel eens? Waarom dit niet eer gezegd, man?’ vroegen de bakkers druk door elkaar.

‘Zoo nederig ben ik nou,’ lachte de koetsier.

Maar dit ging er bij zijn toehoorders niet te best in, zoodat hij ten slotte schoorvoetend bekende, dat het tusschen hem en neef Just in den laatsten tijd niet goed stond, omdat .... omdat hij bij Mennisten diende.

Dus keerde het gesprek weer terug op de in die dagen bij velen gehate secte, wier rijkdom en patriotsgezindheid aanstoot gaf aan afgunstigen en Oranjeklanten. Greifzoe werd echter terughoudender in zijn uitlatingen omtrent ‘zijn volk’, en maakte wel-

licht juist hierdoor den indruk, dat hij meer wist dan hij wilde zeggen.

Diep in den nacht leidde bakker Devens zijn vriend een eind huiswaarts, beiden stonden niet al te vast op de beenen: buiten het gehoor van nachtwacht en politie, zongen zij brutaal, bij het bulderen van den storm:

‘Vivat, Oranje! Hoezee!
Weg met dat Mennonistenvee!’

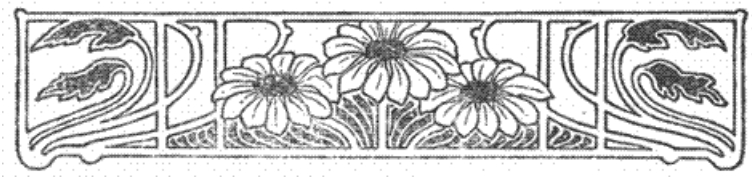

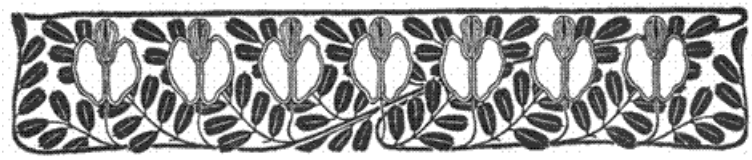

Derde hoofdstuk.

Toe, Santje, doe jij es open, der wordt aan de ‘voordeur geklopt, en ik kan niet weg van de boonen,’ zei Kee, die aan het koffiebranden was, tegen de schoonmaakster.

Santje bromde iets van ‘mijn werk niet’, maar slofte door ‘het blauwe gangetje’, zoo genoemd naar de kleur der vloersteenen, door het breede voorhuis, waar verblindende witheid haar van muren en marmer tegenstraalde, naar de voordeur. Toen zij in de keuken terugkeerde, zag zij het rood opgezette gezicht der keukenmeid als in een wolk. Kee schudde de boonen, dat het een aard had, de prikkelende damp deed Santje hoesten, zij schoof een raam open; maar in plotselinge drift smeet Kee de trommel met koffie op het steenen fornuis.

‘Ben je bed....?’ vloekte zij, ‘moet alles hier stuk waaien. Gauw dat raam dicht, dan maar het luik open.’ Zij voegde de daad bij het woord, door met een slag het raam dicht te gooien en met rinkelend geweld den ijzeren bout boven het fornuis op de pin te stellen.

‘Mensch, wat maak je een geweld!’ riep Santje onthutst.

‘Kan 't mij schelen, ik ga haast verkassen; al trapte ik hier den boel tot gruis, dat kon me nog geen bl....’

Santje hield haar ooren dicht.

Fijne zus,’ smaalde Kee, toen lachte zij dat haar de aderen op het voorhoofd zwollen. ‘Nou, stel je niet aan, je man, de matroos, legt er ook wel eens een knoop op.’

Met vastgeklemde lippen ging Santje aan het schuren van haar emmers, zij wilde geen ruzie en was eigenlijk bang voor Kee. Deze greep opnieuw de trommel en zwaaide de boonen met kletterende schokken, als koelde zij haar woede op een denkbeeldig voorwerp. Onverwacht hield zij op met haar werk.

‘Wie schelde er, zeg?’

‘De jongeheer Aalsmeer,’ antwoordde Santje stuursch.

‘Wat, Kees Aalsmeer! Heeft de juffrouw hem ontvangen?’

‘Jawel, ik moest hem in de groote zaal laten.’

Nog had Santje niet uitgesproken of Kee had de trommel met boonen op de plaat gekwakt, zij vloog de keuken uit naar den kelder, waar zij een geruimen tijd bleef.

‘Luistervink spelen,’ bromde Santje minachtend, ‘laat ik er toch aan denken, dat ik de juffrouw eens waarschuw; nou kan die meid weer woord voor woord hooren wat er binnen gepraat wordt, 't komt toch niet te pas, was ik maar niet zoo bang voor dat giftige ding, dan had ik het al lang gedaan,’ besloot ze haar verzuchting.

In de zaal had de jonge Aalsmeer eenige oogen-

blikken doorgebracht met zijn welgevormde gestalte in groene jas, korte broek en gekleurde kousen gedost, voor het spiegelglas te bewonderen, eer de vrouw des huizes langzaam en deftig binnentrad.

‘Goeden morgen, tante, hoe is het met oom?’ vroeg hij haastig.

‘Zoo, neef Cornelis, laat ge je weer eens bij ons zien?’ luidde de niet zeer vriendelijke wedervraag.

‘O, excuseer me, tante, ik had het heele Nieuwjaar vergeten, ja, het komt nu een beetje gek uit, maar toch, mag ik u nog een gezegend Nieuwjaar wenschen, U en oom Gilles,’ stotterde hij.

‘Wederkeerig alles goeds. Onze wenschen vervulle God naar Zijn welbehagen,’ zeide zijn tante ernstig. ‘Ga zitten, Cornelis. Ach ja, oom is zeer ziek, al vond dokter Van Schelle zijn toestand hedenmorgen iets beter. Maar hoe weet je hiervan?’

‘Greifzoe zei het me gisteren. Is het waar, tante, heeft oom woorden met hem gehad?’

‘Oom is zeer gauw van streek tegenwoordig, en de koetsier kan meer dan brutaal zijn; ik weet niet recht wat er is voorgevallen, ik was niet in de kamer; Greifzoe kwam mij roepen, omdat oom plotseling het bewustzijn had verloren. Toen hij bijkwam, was hij zoo zwak als een kind, maar hij heeft vrij wat geslapen daarna, dat deed hem goed.’

‘Greifzoe is een en al berouw, hij liep in den stal te grienen.’

‘Dronkemanstranen, denk ik,’ zeide mejuffrouw Van der Meulen.

‘Hij vroeg mij een goed woord voor hem te doen.’

‘Hij kon geen beter bode uitkiezen.’

Aalsmeer voelde de ironie. ‘Nu ja, tante, ik ben toch de zoon van uw eigen zuster.’

‘Ik zou je anders ook niet ontvangen, Cornelis. Maar ik denk wat zou je zalige moeder Lijsbet van al deze dingen zeggen?’

Het jonge mensch kreeg een gevoel of hij op spelden zat. ‘Is oom nog zoo boos op mij?’ vroeg hij deemoedig.

‘Heb ik dat gezegd? Hij weet niet dat je hier bent.’

‘Het komt alles door dat ongelukkige humeur van mijn vader,’ riep Aalsmeer, ‘ik kan dat toch niet verhelpen. Als hij het pootje heeft, is er niets met hem aan te vangen, niemand kan dan bij hem iets goeds doen; hij klaagt bij oom Gilles over mij, hij stelt me voor als een losbol, zoodra ik om geld vraag, ik kan toch van den wind niet leven, zoo verval ik in schulden, ik, een kleinzoon van den rijksten reeder uit Zaandam.’

De luistervink in den kelder spitste haar ooren.

‘De tijden zijn er niet naar, om het geld bij handen vol weg te geven,’ zeide zijn tante, ‘wij, je vader, je ooms, lijden groote verliezen; geen schip was in de laatste jaren veilig voor den roofzieken Engelschman, de hemel weet wat Engeland ons al ontnomen heeft. Zullen we ooit een duit terugzien van de sommen, die we nu weer in onze schepen hebben gestoken? Wees dankbaar dat je nog studeeren moogt en kunt; het zal nog erger worden, als de oorlog met Oostenrijk uitbreekt.’

‘Men moet al heel wat voor de vrijheid over hebben,’ zuchtte de jongeling.

‘Wat bedoel je?’

‘Och, ik meen, dat onze kooplui zich veel te veel met de Amerikaansche zaken hebben ingelaten; 't loopt ten slotte op ons eigen nadeel uit.

Catharina glimlachte fijntjes.

‘Die heeren studenten hebben overal verstand van,’ spotte zij, ‘maar,’ voegde zij er ernstig aan toe, ‘stoffelijk gewin is niet het hoogste, Cornelis.’

‘Zoo schijnt oom Claas Taan ook te denken, tante; U hadt er bij moeten zijn, toen hij bericht ontving van Washington, dat diens geschilderd portret hem uit erkentelijkheid voor de hulp aan de Amerikanen bewezen werd aangeboden.... 't was of oom een millioen had verdiend.’

‘Eers genoeg,’ zeide Catharina, ‘de geheele familie verheugt er zich in.’

‘Ja, 't is machtig mooi!’ erkende de student, ‘maar bereken eens, tante, op hoeveel millioen dat portret ons volk te staan komt, de oorlog met Engeland...’

‘Ik houd niet van dergelijke berekeningen,’ viel Catharina haar neef uit de hoogte in de rede. Zelve een dochter uit het beroemde handelshuis: de firma Claas Taan en Zoonen, te Zaandam, wier eigen kapitaal voor een groot deel nog belegd was in de schepen dezer reederij, die wijd en zijd hare kapiteins heenstuurde en niet minder dan twee honderd twintig walvischvaarders naar Groenland uitrustte, wist zij vrij wat meer van deze zaak af dan haar neef, die zich

verstoutte de handelingen van haar oudsten broeder te oordeelen. Na den dood van hunnen vader, in 1779, was Claas Taan de Jonge, het hoofd der firma, die hij met vaste hand en helder hoofd als zijn klein koninkrijk bestuurde, het was dus deze chef der familie, over wien de overmoedige student het waagde te klagen.

Als ware hij een kind, zoo sneed de in haar zustertrots gekrenkte vrouw hem den pas af tot verdere uitweidingen, de woorden van dit heertje waren het weerleggen niet waard, en hij, vreezende haar beleedigd te hebben, begon over andere dingen, vertelde van zijn studies, doch kwam ten slotte weer op zijn geldelijke moeilijkheden terug, waarover oom Gilles onlangs zoo boos was geworden.

''t Is geen wonder,' zeide mejuffrouw Van der Meulen, 'je weet wel, dat oom er verdriet van heeft, dat je meer geld verteert dan noodig is. Pronken en schulden maken gaan gewoonlijk samen.' Haar blik gleed afkeurend over de bonte kleedij van den jongen man. 'Dominee Van der Kemp heeft er onlangs nog over....'

'Dominee Van der Kemp deed beter zich met zijn eigen zaken te bemoeien,' bruiste Aalsmeer op. 'Ieder spreekt er immers van dat een leeraar der Doopsgezinden zich zooveel tijd en inspanning getroost, niet voor zijn - gemeente maar voor 't Genootschap van Wapenhandel: 'Voor Vrijheid en Vaderland'. Bloedsjerp en roode haneveeren passen niet voor een predikheer, veel minder dan een groene rok of blauwe camisool voor mij.'

‘Welzoo, je gaat al aardig te keer,’ zeide tante ietwat zenuwachtig, ‘je vergeet dat dominee Van der Kemp onze voorganger en vriend is.’

‘Ik wou dat hij wat voorzichtiger was, hij brengt al wat doopsgezind is in een kwaden reuk. Ooms ziekte doet U tegenwoordig zoo stil leven, tante, U hoort niet wat er alzoo omgaat, maar het is om er bezorgd over te worden, zooals het prinsenvee zich uitlaat over ons, doopsgezinden. Dan heeft dat kranig boekje: ‘Aan het Volk van Nederland’ ook veel schuld; ik was hier nog niet, toen het op de straten werd gestrooid, maar ik heb al vaak hooren beweren dat dominee Van der Kemp en dokter Van Schelle het hebben gedaan en zelfs, maar dat is te gek, vertelde men mij onlangs, dat U er ook aan had meegeholpen.’

Catharina was zeer bleek geworden, zij keek haar stoutmoedigen neef uitdagend aan.

‘Laat die zoo spreken mij dat eens bewijzen,’ zeide zij fier.

‘O, het is maar een los praatje, alevel om losse praatjes zijn de De Witten vermoord. Het volk wordt gepersuadeerd om: ‘Oranje boven! het vrijcorps onder!’ te schreeuwen; de partijschappen nemen toe in de stad, 't oranje wordt gedragen om ons te tarten, want dat er in waarheid van gehechtheid, van achting wat den prins betreft sprake kan zijn, gelooft niemand; om oproer is het te doen, om ons doopsgezinden, te kwellen, zoo mogelijk te plunderen....’

Tante lachte. ‘Wat een jonge zwaarhoofd ben jij!

Jullie, heeren studenten politiseert meer dan je studeert; wees zelf maar voorzichtig.'

'Daaraan ontbreekt het ons niet,' zeide de student vol eigenwaarde, 'maar, tante, U telt het geval te licht; dominee Van der Kemp heeft immers tot lijfspreuk: 'Niets ten halve', doch hij handelt daar in 't geheel niet naar, hij is wel degelijk half dominee en half officier, is dat niet zot?'

'Zot? Wat een waanwijsheid! Het is op zijn minst genomen kinderachtig zoo te spreken over een man als Van der Kemp,' zeide Catharina hoog. 'Ik voor mij ken geen patriot als hij in Leiden, ja, in geheel Holland. Zijn groote scherpzinnigheid, zijn voorbeeldelooze toewijding aan de zaak der vrijheid kunnen niet genoeg worden gewaardeerd, verdienen wat anders dan den spot, de kleinachting van verwaande, onervaren jongelieden. Wat hij met zijn vriend, den edelen Van de Capellen, voor al wat patriotsch denkt, heeft geschreven en bewerkt, dat, beste Cornelis, zou boekdeelen vullen. Wat beteekent het daartegen; dat hij zich den haat van kleinzielige hovelingen en hun aanhang op den hals haalt?'

'O, die zijn het niet alleen, tante, velen uit de burgerij, uit onze gemeente....'

'Dat bewijst te meer zijn grooten invloed,' viel Catharina hem in de rede, 'hoe zij hem vreezen,' ging zij volijverig voort, 'al die het licht schuwen, die het woord vrijheid in den mond nemen, om des te beter den dwingeland te kunnen spelen. Bedenk eens, wien kozen de burgemeesteren en regenten, de afgevaar-

digden der Patriotten, uit het gansche land, toen zij te Amsterdam bijeenkwamen, tot leider, tot ceremoniemeester, immers dominee Van der Kemp, hun gelijke in afkomst, hun meerdere in geest en verstand!'

'Ho, ho, wat, tante, hun gelijke in afkomst? Denk eens aan baron Van de Capellen tot de Pol, die er ook was.'

'Wat zou dat? Dominee Van der Kemp kan zijn voorouders aanwijzen tot in de dertiende eeuw, de De Bax, de Van Drongelens, de De Witts, heeren Van Haamstede, kan hij noemen, en trotsch op zijn; zijn vrouw is een burgemeestersdochter; ik weet dit alles zoo goed, daar het ter sprake kwam bij de geboorte van zijn zoon, verleden jaar.'

De jonge Aalsmeer erkende nederig dat hij zich had vergist. Catharina glimlachte tevreden.

'Ja, ja,' zeide zij schertsend, 'met een kokarde loopen, op straat wat gerucht maken, dat kunnen jonge heethoofden al te goed, maar een man als onzen Van der Kemp begrijpen, met waarachtige toewijding hem steunen, zijn werken bestudeeren, daar behoort wat meer toe, Cornelis.'

'Dat spreek ik niet tegen, tante. Maar zijn onze professoren, een Van der Keesel, een Luzac, niet in denzelfden geest werkzaam? Ik voor mij zeg alleen dat dominee Van der Kemp, omdat hij een voorganger van ons, doopsgezinden, is, meer aanstoot geeft dan voor de gemeente goed kan wezen; hij is overijverig....'

'O, hij ontziet zich zelf te weinig, dat geef ik toe,' erkende Catharina. 'Voor zijn vrienden heeft hij alles

over. Je waart toenmaals nog te jong en bovendien woonde je niet hier, maar je hebt er toch van gehoord, hoe een jaar of vier geleden dat gedicht aan de heeren Eysinga, Buma, De Kempenaer e.a. Hoogmogenden van Friesland, die zoo moedig voor een o n b e p a a l d convooi opkwamen, onzen vriend Van der Kemp in de grootste ongelegenheid heeft gebracht. Om Vreede te redden, nam hij alle schuld op zich en moest voor de Academische rechtbank verschijnen. De Rector magnificus, vier professoren, vier burgemeesters en twee schepenen hebben hem negentien uren aaneen ondervraagd, maar Van der Kemp won de zaak glansrijk, al liep het tot in den zomer van 1782, meen ik, eer hij plechtig werd vrijgesproken. Zelf vertelde hij mij dat dit pas het tweede proces van dien aard was, dat ooit in onze republiek voorkwam. En hoe heeft hij daarna gepreekt over Israel en Rehabeam! Kwam niet de groote patriot, de heer De Gijzelaar uit Dordt, om dit prachtig sermoen te hooren? Helaas, vorst en volk spiegelt zich te weinig aan de lessen uit het verleden.'

'Tante, ik word er warm van, als ik U zoo hoor redeneeren,' zeide de student, 'maar, weet U, het is voornamelijk om zijne eerelidmaatschap van ons genootschap van wapenhandel, dat velen tegen hem zijn, die hem anders hoogschatten om al wat hij voor de vrijheid gedaan heeft en geleden.'

'En voor ons, doopsgezinden,' voegde Catharina er aan toe. 'Wie heeft zoo vurig als hij er steeds op gewezen dat het een eng begrip, een groote onrecht-

vaardigheid is, gegoede godvruchtige burgers, alleen omdat zij doopsgezind zijn, alle rechten van staatsburger te onthouden, uit staatsambten en bedieningen te weren, maar van hun geld en goed te halen zooveel mogelijk is.... Spreek daar eens over in het vrije Amerika, men zal er U nauwlijks begrijpen.'

'Maar al te waar,' knikte Aalsmeer, 'en toch zal het in ons lieve vaderland nog lang duren, eer gelijke rechten voor alle burgers, om 't even tot welke godsdienstsecte zij behooren, zullen worden erkend.'

'Als jong en oud maar een handje meehelpt, twijfel ik voor mij niet aan ons welslagen,' zeide Catharina, met een vertrouwen, dat haar neef geenszins deelde.

'Wat kunnen wij, vrijcorporisten, ten slotte uitwerken?' meende hij mismoedig.

'Al was het maar de tyrannie van aristocraten en prinsmannen beperken,' bemoedigde mejuffrouw Van der Meulen, 'de rechten, waar jullie voor strijdt, zijn de oude welbezworen rechten van 's lands ingezetenen, zooals ik vaak heb gelezen.'

'Ja, dat geloof ik graag,' zei de student, 'al schelden ze ons genootschap voor een moordrot, het recht is aan onzen kant, dat zullen we toonen; wel deden we tot nu toe niemand leed; maar het kost moeite bij zooveel uittarten, ik hoor, als Greifzoe in een vertrouwelijke bui is, dikwijls genoeg hoe het volk tegen ons wordt opgezet.'

'Wees maar voorzichtig; vertrouw vooral dien Greifzoe niet; het is eigenlijk maar half goed dat je bij hem op kamers woont.'

‘Ik ken den vent en zal wel oppassen, hij is een hevig Oranjeklant. Waarom houdt U hem toch als koetsier, tante, die Duitsche spionnen zijn nooit te vertrouwen.’

‘O, dat is ooms bedrijf; als koetsier is de man heel geschikt, doch in andere opzichten.... Enfin, hij is hier den langsten tijd geweest.’

‘Heeft u hem dus den dienst opgezegd, tante?’

‘Nog niet, oom wil dat zelf doen, als hij zoo ver beter is. Cornelis, spreek hier niet over.’

‘Natuurlijk niet, tante. Kon ik maar in plaats van oom met dien vent afrekenen, ik zou....’

‘Ja, je zoudt heel wat,’ lachte tante. ‘Waarom ben je eigenlijk gisteren niet gekomen, Cornelis?’

‘Ik heb op het ijs den tijd vergeten,’ bekende de jongeling, ‘juist wilde ik mijn verzuim goedmaken en al was het wat laat, U komen complimenteeren, toen Greifzoe mij vertelde dat U niemand kon ontvangen, daar oom een toeval had gekregen, mijn nieuwjaarsgift boette ik er nu ook bij in.’

‘Die oom natuurlijk dadelijk zou hebben gegeven,’ meende de vrouw des huizes droogjes, ‘het spijt me, maar ik kan oom nu niet met zoo iets lastig vallen.’

‘'t Spijt mij ook,’ zei Aalsmeer meer oprecht dan beleefd. Er was iets grappigs in zijn verslagenheid. Het pijnlijke van zijn laatste onderhoud met den zieke was den loshoofd al weer geheel uit de gedachten. ‘Dat oom zich ook alles zoo aantrekt,’ pruttelde hij, ‘wie wordt er nu ziek van een standje met zijn koetsier.’

Het jongensachtige dezer opmerking ontlokte mejuffrouw Van der Meulen een vluchtig glimlachje; toen sprak zij bezorgd: ‘Je oom is veel zieker dan hij zelf mag weten. Zijn toestand brengt mee dat hij zich moet ontzien en ontzien moet worden. Op Greifzoe valt heel wat aan te merken. Ik heb het helaas niet kunnen voorkomen, dat oom den man op oneerlijkheid betrapte, oom koopt daarom al sinds eenigen tijd alles voor de paarden zelf, daar is de koetsier kwaad over.... bovendien....’ zij zeide het langzaam en aarzelend, ‘zijn er nog andere dingen.’

‘De man is nog wat wild voor zijn jaren,’ lachte de student.

Tante kneep hare lippen opeen zooals straks haar goede Santje, in de keuken, het geviel haar niet over zulke zaken te spreken. Een geruimen tijd zwegen beiden, zij keken door de vensters in den tuin, waar de storm zijn jachtsneeuw over de perken veegde, bulderend joeg de wind in den schoorsteen, floot en tierde als een razende.

‘Boos weer!’ huiverde Aalsmeer, de schouders optrekkend ‘kan ik niets voor U of voor oom doen, tante?’

‘Ja, een goed mensch worden, Cornelis, je verbeteren om der wille van je lieve doode moeder.’ Het was verrassend zooveel warmte als er plotseling in Catharina's stem doorstraalde, hoe zacht die strenge, bruine oogen den jongen man aanzagen, hoe moederlijk de beweging was, waarmede zij hare hand op de zijne legde.

‘Tante, ik beloof het U, ik wil mijn best doen,’

verzekerde haar neef bewogen. ‘Doe nog eens een goed woordje voor mij bij oom?’ voegde hij er smeekend aan toe.

‘Dat zal niet veel uitwerken, vrees ik,’ zei tante hoofdschuddend, zij was niet geheel onkundig van Aalsmeers losbandig leven, doch wist er toch zeer weinig van, maar zij had de verbittering, de minachting van haar man voor haar zusters zoon te duidelijk opgemerkt, dan dat zij zich van hare tusschenkomst te diens behoeve veel durfde voorspiegelen.

‘Ga ten minste niet weg, zonder Kaatje te hebben geluk gewenscht,’ zeide zij opstaande, ‘ik zal het kind hier sturen, zelve kan ik niet langer blijven, ik moet nu naar oom; dag neef, het goede.’ Zij stak de hand uit, tot zijn verrassing reikte zij hem een klein pakje, het woog zwaar als goud; hij dankte haar opgewonden. Glimlachend weerde zij hem af en verliet het vertrek met vriendelijken groet.

‘Zij is waarachtig nog zoo kwaad niet,’ mompelde Cornelis, den inhoud van zijn pakje onderzoekend, tevreden liet hij de goudstukken in zijn vestzak glijden. Daar kwam zijn zuster binnen, een lang slank meisje, stemmig gekleed. Het paar begroette elkaar vrij koeltjes, zij bleven een poosje praten over den Nieuwjaarsdag, ooms toestand, de koude der laatste dagen....

‘Je haalt me ook nooit eens af om schaatsen te rijden,’ pruilde Kaatje, ‘ik moet altijd maar aanzien hoe anderen zich diverteeren, aan mij denkt niemand. Voor oom ziek werd, was het hier nog wat, maar nu,

het is om dood te gaan van verveling. Tante Catharina zit voortdurend bij oom, tante Hendrina is ook altijd ziek, zij leven zóó stil! Bah, ik zou liever arm wezen en hard werken dan op deze manier rijk. Wij gaan haast met niemand meer om, wat heeft men aan al dat geld?'

'Een bedroefd beetje,' lachte haar broeder, 'wij zouden er anders weg mee weten, maar jij pruttelt voor niemendal, het ijs lijkt gedaan, je kunt haast niet op de been blijven, zoo stormt het. Evenwel, als het weer gaat vriezen, zal ik om je denken, maar dan moet je ook iets voor mij doen, zusje.'

'Wat dan?'

'Je kent dat boekje:"Aan het volk van Nederland"?'

'Ja,' aarzelde zij.

'Bezorg me dat eens.'

'Neen, Kees, dat kan ik niet doen, 't is van oom, hij heeft het secuur weggeborgen.'

'Best, ik ga niet met jou arren,' zeide hij.

'Arren, o, Kees, wou je dat doen, heusch, Ach,' zij klapte in de handen, 'wat zou dat heerlijk wezen!'

'Ja, met Claartje van Gennip, maar er komt niets van in, als je mij dat blaadje niet bezorgt.'

Kaatje was rood geworden, zij zweeg een poosje, verlegen aan haar schortje plooiend.

'Maar als oom het merkt, buiten zijn weten....' begon zij weer.

'Wat doet er dat toe, als hij niet ziek was, zou ik het hem natuurlijk vragen.'

'Het lijkt me toch niet goed....'

‘Ach hemel, wat een omslag; vraag het dan aan tante. Kom Kaatje, wees een goed kind, bezorg me dat boekje, ik zal het oom zeggen, zoodra hij beter is.’

Kaatje stribbelde nog wat tegen, doch eindelijk overwon haar zucht tot het beloofde vermaak, al zag het er bij dit stormweer niet uit naar arren of schaatsenrijden. Zij deed haar broeder plechtig beloven dat hij het boekje gauw terug zou brengen en heusch met haar zou arren, zoodra dit mogelijk bleek, toen ging zij naar de ziekenkamer. Catharina zat er bij den haard en wenkte afwerend, een vinger op de lippen leggend; maar Kaatje sloop toch binnen en fluisterde haar vraag.

‘Och ja, geef het, maar laat hij voorzichtig zijn en het gauw terug bezorgen,’ zei tante ontevreden over het aanhouden van haar nichtje, ‘ga nu, kind, stoor mij niet weer, oom moet rust hebben.’

Het meisje knikte en begaf zich naar een kamer boven in huis, waar oom allerlei papieren en boeken bewaarde; zij verraste er Kee, de keukenmeid, die er blijkbaar aan het snuffelen was. Even ontstelde de brutale deern, toen poogde zij een onbeschaamde houding aan te nemen.

‘Hemel, wat doe jij hier, Keetje?’ riep het juffertje verbaasd.

‘Dat zou ik wel aan U willen vragen,’ zei Kee het hoofd in den nek. Maar Kaatje voelde zich nichtje van de meesteres des huizes.

‘Hoor eens, Kee, je hebt hier niets te maken, ik moet een dagpapier voor mijn broer halen, maar jij

hoort hier niet, als je niet gauw weggaat, zal ik tante roepen.'

Kee bezweek voor dit dreigement en droop af.

'Wat een kouwe drukte!' mompelde zij nijdig, 'wacht maar, juffertje, voor ik weg ga, zal ik er iets op gevonden hebben, waar je raar van zult staan kijken.'

Kaatje wierp de deur in het slot en haalde een cassette van haar oom uit een kast te voorschijn, zij kende de plaats, waar, bij het drukken op een veer, een geheim vakje opensprong, daar lag het veelbesproken geschrift, haastig wikkelde zij het in een courant, voegde er nog een paar losse bladen bij, en ijlde naar haar broeder, wien zij hare ontmoeting met Kee vertelde.

'Pas op voor die meid, dat is een gewikste,' zeide Aalsmeer, 'zij komt veel aan huis bij Greifzoe, ik weet er alles van.'

'Zij gaat weg met vrouwendag,' vertelde Kaatje, 'zij is niet eerlijk, geloof ik.'

Cornelis lachte.

'Ja, dat kan wel, zusje, dank voor je moeite, de groetenisse.'

'Kees, je brengt het boekje gauw terug,' hield zij angstig aan. 'O, als je wist hoe het mij te moede is,' klaagde zij, toen hij spotziek lachte, 'er staat zoo'n zware boete op het verspreiden van dit werkje, ik geloof wel zes duizend gulden!'

Nu lachte de student dat het daverde.

'Ja, en je kunt nog uitgebannen worden bovendien, ik zie oom en tante en ons beiden al op de trekschuit

de stad uitgestuurd.... houd je toch kalm, zusje, er zijn immers honderden exemplaren van dit boekje in de stad? Hun Edel Grootmogenden hebben het zelf ook met bijzonder veel genoegen gelezen, al stelden zij er een zoo zware straf op, een Judasloon, dat niemand verdienen wil. Maar daarom houdt ieder het zoo angstig vast; dat zal ik ook doen, wees zonder zorg. Je krijgt het gauw terug, beste meid, en kunt het dan weer achter slot en grendel bergen, zonder dat oom er iets van gemerkt heeft, bovendien tante heeft goedgevonden dat ik het kreeg, stel je niet aan of wij het stelen.'

Met een zucht liet zij hem gaan.

Kee grijnsde in de gang tegen beiden.

Om twaaf uur kwam Greifzoe als naar gewoonte vragen of er iets te belasten was.

'Ik zal gaan hooren,' zei Judith, de werkmeid.

Nauwelijks was zij weg of Keetje sprong op den koetsier toe en vertelde hem al wat zij had afgeluisterd van het gesprek tusschen hare meesteres en Aalsmeer. Dat zij daarna naar haars meesters kamer gegaan was om te snuffelen in zijn papieren en er betrapt was door Kaatje, hield zij wijselijk voor zich. Wel klikte zij dat Kaatje iets, een boekje of een courant - wat wist zij niet - aan haar broeder had gebracht, die het had weggestopt, zooals zij aan een handbeweging van hem in de gang had gemerkt. 'Zoek er achter te komen wat het. is,' siste zij.

Het waardige paar vloog uiteen, toen Judith in het blauwe gangetje werd gehoord.

‘Altijd staan die twee samen te smoezen, wat ze toch in hun schild voeren?’ dacht Judith.

De jonge Aalsmeer zat onderwijl in hevigen ijver het pamflet: ‘Aan het Volk van Nederland,’ over te schrijven. Het was hem ernst het gevaarlijk boekje zoo gauw mogelijk terug te bezorgen, weinig vermoedde hij in welk een ongelegenheid zijn tante zou komen door het uitleenen van dit geschrift.

Met de zorgeloosheid der jeugd eigen, liet hij het op zijn tafel liggen, toen hij uitging. Al sloot hij zijn kamer af, niet vergetend den sleutel bij zich te steken, wat beteekende dit tegenover den man, bij wien hij op kamers woonde, den listigen Greifzoe? Zijn vriendin, Kee van der Sand waardig, opende dit nobel heer de kamerdeur met een tweeden sleutel; het beruchte boekje trok dadelijk zijn aandacht. Hij kende het wel is waar, doch het feit, te weten dat zijn meesters het bezaten, leek hem van groot gewicht. Waarom schreef de jonge Aalsmeer het over? Zou hij, Greifzoe, boekje en copie wegpakken, zijn huurder aanklagen? Hij schudde het hoofd; hiermee trof hij zijn meesteres niet, deze mijn zou verkeerd springen, ja, hemzelf misschien in moeiten brengen. Maar, hoe groot belang stelden die Mennisten niet in het boekje, dat zij het nu nog aan elkander leenden en overschreven! Greifzoe las bij het doorbladeren met meer aandacht dan voor-heen bij Devens, tegen den prins gerichte zinnen als deze:

‘Hoe leeft gij met het recht van Pardon? Is er ooit onbeschaamder en willekeuriger misbruik van gemaakt?

In plaats van een hulpmiddel tegen de strengheid der Wet voor den ongelukkigen misdadiger te zijn, zo is het in uwe hand een toevlugt voor den boozen, voor den bedrijver van *énorme délicten* geworden. O Willem! waar zal men zig in ons Vaderland voor U verbergen, daar gij de magt hebt, om moordenaars straffeloosheid te bezorgen!'...

Greifzoe grimlachte. 'Ja, ja, mijn prinsje,' zeide hij peinzend, 'wraak is zoet en kwaad kan ik er in geen geval bij, straffeloosheid wordt mij gewaarborgd, hier staat het door je vijand geschreven, o domme vijand!'

En verder las hij met toenemende belangstelling: 'Hebt gij, o Willem! niet door ons geheele land uw spions, aanbrengers en verklikkers, die zig in alle gezelschappen weten in te dringen, en ons van de aangenaamheden eener gulle, openhartige samenleving beroven? Zijt gij 't niet, die onze geheele Natie daar-door vreesagtig, achterhoudend en geveinsd gemaakt, en haar rond, eenvoudig, oud hollands karakter en bestaan bedorven hebt? Door wiens toedoen o Vorst! zijn zelfs de briefwisselingen niet meer heilig?....'

Greifzoe lachte weder, terwijl hij dit alles las. Zonderling toeval, dat hem juist nu dit boekje in handen speelde. Vage plannen rezen bij hem op. In hoeverre zou hij zijn meesters kunnen schaden door het feit aan het licht te brengen, dat zij dit pamflet bezaten en uitleenden? Ja, hij moest vooreerst nog in dienst blijven bij den heer Van der Meulen, hij moest wachten tot

dit boekje weer in hun huis was terugbezorgd door Aalsmeer, dan zou hij naar bevind van zaken handelen. Ook moest hij zich geld zien te verschaffen, om een tweehonderd gulden, die zijn meester hem geleend had, af te doen. Hij kende wel goedgeloovige Oranjegezinden in de stad, die hem geen ondersteuning zouden weigeren, als hij in moeilijkheden geraakte door zijn trouw aan den prins. Zijn trouw! Hij lachte nog grimmiger bij dit woord.

Op eens schoot hem iets te binnen, haastig verliet hij het vertrek, na alles weer zoo goed mogelijk op zijn plaats te hebben gelegd, en begaf zich naar zijn eigen huiskamer, die ook als keuken en slaapvertrek dienst deed, achter het winkeltje, dat zijn vrouw verzorgde. In een kast, waar een vrij verward rommeltje op de planken geen hoogen dunk van 's mans netheid gaf, zocht Greifzoe naar een blad, waarvan de herinnering hem door het hoofd speelde, had Kee het hem niet al geruimen tijd geleden toegeduwd, met de woorden: ‘Zeg, je raadt in geen tienen op wie ze hier doelen.’ Eindelijk vond hij het en las:

> ‘Al kleed men zich in vreemd gewaad
> Van schaamle wijven, om langs straat
> De vuile Boekjes voor het Neerlands volk te strooyen;
> Al rijd men 's avonds met veel stoets,
> In een fourgon of Doctors koets,
> Om door de gansche stad het vloekschrift om te gooyen...’

Den koetsier ging een licht op. Jannetje de Neef, juffrouw Henrica's verpleegster, had immers eens, na een ruim gebruik van oranjebitter, verklapt, dat zij

zelve en nog iemand met die schaamle wijven in dat vers bedoeld werden; doch wie die andere was, dat zou geen sterveling ooit uit haar krijgen.

‘Stel je eens voor,’ dacht Greifzoe, ‘dat die andere juffrouw Van der Meulen was geweest, o, hoe zou hij zich kunnen wreken.... Maar hoe dit te bewijzen? Hij zou er zijn vriend Frans Devens of bakker Van Duuren over aanspreken.’

Werkelijk bracht de koetsier dit plan nog denzelfden avond ten uitvoer, maar Van Duuren en later ook Devens meenden dat er niets goeds van zou komen voor den aanbrenger. Die Mennisten waren een fijn volkje, zij zouden elkander wel uit de klem helpen; had toch het scherpste onderzoek in deze zaak niets aan het licht gebracht, waardoor men de schuldigen had kunnen straffen. Het goddeloos boekje was overal bekend en gelezen, op schrijver, noch drukker, noch strooiers had men de hand kunnen leggen.

‘Pas maar op dat je geen strop voor je zelf draait,’ zei Van Duuren en Devens meende: ‘Als je die oproerkraaiers wilt treffen, moet je het bij personen zoeken, man, niet bij zaken. Denk je dat ze Oldenbarnevelds zoon, dien heer van Groeneveld, op het schavot hadden kunnen brengen, als hij maar boekjes had rondgestrooid?’

Greifzoe keek zijn ophitser ontsteld aan.

‘Ik wensch niet iemand op het schavot te brengen, vriend,’ sprak hij norsch; ‘al had ik er de macht toe,’ voegde hij er geheimzinnig bij.

‘Je orakelt maar wat,’ tartte Devens.

‘Bij den hemel, ik weet meer dan ik zeggen wil,’ verzekerde de koetsier.

‘Dat staat je zoo mooi niet.... je kunt ons vertrouwen,’ verklaarden beide bakkers. Maar Greifzoe ging fluiten; het plan, dat hem door het hoofd spookte, begon wel al meer en meer vaste vormen aan te nemen, doch hij wilde het duidelijk voor zich hebben, eer hij er in ronde woorden van sprak.

Op eens sloeg hij zich voor de borst. ‘Ik ben een verloren man,’ klaagde hij, ‘heb ik niet tweehonderd gulden voor mijn winkel moeten opnemen van mijnheer Van der Meulen, al betaal ik rente, en niet zuinig ook, hij kan dat geld opvragen en dan sta ik op straat.’

‘Ei, als je heer zulke sommen uitleent, kan hij er mij ook mede pleizieren,’ lachte Devens.

‘Daar zeg je zoo iets,’ zeide Greifzoe bedachtzaam ‘hij is nu te ziek, maar als wij het hem eens voorstelden, zoodra hij wat beter is. Jij leent van hem, ik weer van jou en ik betaal hem met zijn eigen geld, hoe staat je dat aan?’

‘Slim gevonden, man,’ keurde oude Devens lachend goed, ‘maar aanstaan doet het me niet. Ik zou tweehonderd gulden schuldig zijn en jij kwam vrij, zoo zit het er niet bij me aan, zoo zit het er niet aan.’

‘Ik kan jou immers elke maand de rente betalen en een deel afdoen,’ sprak Greifzoe overredend, ‘ik ben toch liever jouw schuldenaar dan van mijn heerschap, we konden er een behoorlijk stuk van laten opmaken.’

‘Ik zal er eens over denken,’ ontweek Devens zijn vriend, met een blik op Van Duuren, waaruit de koetsier opmaakte, dat er te veel dak op het huis was.

Werkelijk vervoegde Devens zich eenige dagen later bij den heer Van der Meulen, die weder op zijn kantoor, met hulp van boekhouder en bedienden, zijn gewone bezigheden trachtte te verrichten. Toen de bakker hem nederig over zijn geldverlegenheid kwam spreken, wijzende op de slechte tijden, den achteruitgang van handel en verkeer, de hooge koornprijzen, als een gevolg van den oorlog met Engeland, hoorde heer Gilles den man geduldig aan, maar toen deze zich verstoutte een paar honderd gulden ter leen te vragen, weigerde de koopman dit den beruchten Oranjeklant kort en beslist.

‘Ga dat aan uw eigen vrienden vragen, Devens,’ zeide hij, ‘de tijden zijn er niet naar zulke sommen zonder goede borgstelling, aan den eersten den besten uit te leenen, hoe komt het je in het hoofd, baas?’

De bakker voelde dat zijn gewone onbeschaamdheid hem niets zou helpen tegenover dezen kalmen, deftigen heer; hij mompelde iets van Greifzoe, die toch ook wel milde ondersteuning had genoten.

‘Ja, ja,’ zeide de heer Van der Meulen bedachtzaam, ‘Greifzoe kreeg een voorschot van mij, maar of dat verstandig geweest is staat nog te bezien, de tijd zal het leeren, de tijd zal het leeren,’ herhaalde hij.

Toen verzonk hij in gepeins, den bakker scheen hij te vergeten. Deze keek hem loerend van ter zijde aan.

Devens was zelf een bejaard man, die reeds in 1648 een roervink werd genoemd, hij las onmiskenbare teekenen van ziekte en verval op dat bleeke gelaat, in die slappe houding, die doffe oogen....

De boekhouder trad dichterbij.

‘Als mijnheer eens iets gezegd heeft, blijft het er bij,’ sprak hij vermanend, ‘je behoeft niet aan te houden, baas Devens, het is genoeg, de zaak is uit.’

‘Ja, dat zie ik,’ meende de bakker met een boosaardige grijns, ‘jammer, dat de rijke lui hun geld niet mee in het graf kunnen nemen,’ voegde hij er aan toe.

Van der Meulen staarde voor zich, hij had blijkbaar niets gehoord. Met een ongeduldige beweging haalde de boekhouder de schouders op en drong Devens te vertrekken.

‘Een ander maal....’ begon deze.

‘Je behoeft het niet weer te probeeren,’ luidde het strenge advies.

‘Nog ben je de meester niet,’ gromde de bakker brutaal, ‘Ellendige Kees,’ siste hij tusschen de tanden.

‘Dien kerel laat je nooit weer op het kantoor,’ waarschuwde de boekhouder het personeel, zoodra de man weg was.

‘Waarom gaat hij niet bij zijn mooien prins bedelen?’ lachte een bediende.

‘Welja, “hij, die in eenig land *alles* kan, *alles* vermag, *alles* doet en *doet* doen naar zijn *eigen* wil, naar zijn *eigen* welbehagen, naar zijn *eigen* goedvinden, is ook voor alles aansprakelijk,”’ citeerde een tweede,

‘dus ook voor den nood van zijn geliefde bakkers, voor de dure takkenbossen....’

‘Jij kent dat ding: “Aan het voik van Nederland,” van buiten, geloof ik,’ bewonderde zijn makker.

‘Ik zou er je heele bladzijden van kunnen opzeggen,’ luidde het opgewonden antwoord, ‘mooier stuk is er nog nooit geschreven. Hunne Hoogmogenden kunnen vrij boete stellen en straffen afkondigen, vernietigen kunnen zij het nooit meer, 't leeft voor eeuwig in de hoofden en harten van het Nederlandsche volk.’

‘Wat een drukte!’ mompelde een nuchter klerkje, ‘maar....’

‘Bravo, zoo mag ik het hooren,’ prees de boek-houder, ‘toch een beetje minder luidruchtigheid zou je ook passen,’ met een blik op den patroon, die een door des bakkers komst onderbroken arbeid weer ter hand had genomen.

De bedienden lachten zorgeloos.

‘Hier heb ik een prent,’ fluisterde een vierde, die tot nu toe ijverig had zitten cijferen, ‘'t is om je dood te lachen. Kijk eens: Z.H. de prins als Bacchus, zittend op een bourgognevat, en twee staatsdames, die aan de kraan tappen.’

Allen keken toe met zooveel half onderdrukt gelach en vroolijkheid, dat de heer Van der Meulen opmerkzaam werd; ook hij lachte om de ondeugende spotprent, die een aan Willem den vijfden algemeen toegeschreven zwakheid aan de kaak stelde.

‘Wil U haar hebben, om op uw gemak te zien, mijnheer?’ vroeg de klerk bedeesd.

‘Gaarne,’ zei de oude man, stak het ding in zijn borstzak en.... vergat het.

Kee van der Sand vond het daar den volgenden morgen, toen zij, als naar gewoonte, in haar meesters zakken snuffelde, zonder gewetenswroeging eigende zij het zich toe. Het zou met vele andere dergelijke binnenkort als bewijsmateriaal moeten dienen tegen hare meesteres, over wier hoofd zij en Greifzoe hunne wraakfiolen wilden uitstorten.

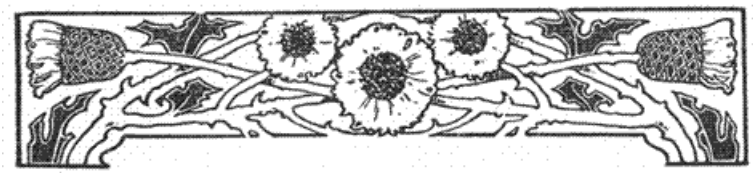

Vierde hoofdstuk.

‘Als mevrouw Van der Keesel getuigen wil hebben, moet zij zich maar bij den koetsier vervoegen,’ zeide mejuffrouw Van der Meulen half spottend, half gekrenkt tot haar zuster.

‘Je hebt toch niet geweigerd mevrouw te ontvangen, Catharina?’ onderzocht Hendrina angstig.

‘Wel, het schikte mij ten minste vandaag volstrekt niet,’ luidde het antwoord, ‘door Gilles ziekte heb ik veel te veel moeten overlaten in den laatsten tijd, zoo'n inspectie van zolder tot kelder valt niet mee, als je er in eenige dagen niet naar hebt omgezien. Van Judith wil ik niets zeggen, dat is een braaf meisje, die kan ik vertrouwen, ze is ook al haast negen jaar bij ons, maar dat Keetje, dat is me een ergernis! Zoo een heb ik er nog nooit gehad: twisten of lezen dat is haar bedrijf, te lui om te werken, de boodschappen, die ik haar opdraag, vergeet ze, een aanmerking beantwoordt ze met een vloek, je schrikt er voor haar iets te zeggen. Hoe ellendig kookt

ze tegenwoordig, gisteren nog koud en half gaar! Ik zou haar wel terstond op straat willen zetten, als ik niet wist dat Gilles er zooveel tegen heeft, hij is doodsbang voor ruzie. Heusch, er is iets in dat meisje dat me onrustig maakt. Zij snuffelt in brieven en boeken; als Herdingh iets ter inzage stuurt, heeft onze Keetje er de primeur van; vandaag nog kwam de boekverkoopersjongen iets terughalen, dat zij maar brutaalweg in de keuken had achtergehouden.'

'Je hebt haar indertijd wel wat lichtvaardig gehuurd,' meende juffer Hendrina.

'Op haar schitterende getuigschriften heb ik haar genomen, maar 't is me nu al twee jaar een raadsel hoe ze daaraan gekomen is. En dan dat gekonkel met Greifzoe.... Gilles blijft dien kerel veel te veel vertrouwen, na al wat er gebeurd is. Als ik mijn zin kon doen, gingen koetsier en keukenmeid de deur uit, op staanden voet.... ach, vroeger was mijn beste man ook zoo niet, 't komt door zijn ziekte, hij ziet tegen alles op, stelt uit, vergeet....'

'Kom, kom, Trijntje, je ziet de zaak te donker in, Gilles is al veel beter,' troostte Hendrina. 'Nog een paar weken geduld en Keetje is weg, je hebt immers al een flink keukenmeisje gehuurd. Wat Greifzoe betreft....' zij haalde de schouders op, 'die vreemdelingen veroorzaken heel wat onrust; ons land is er van vergeven tegenwoordig; wees kalm, wij kunnen dien Pruis ten minste uit ons huis jagen, maar wie bevrijdt ons land ooit weer van al die vreemdelingen, met de Gouvernante, met Brunswijk, met mevrouw de prinses

hier binnengekomen: Schotten, Engelschen, Franschen, Duitschers en de hemel mag weten wie al meer....'

'De Franschen zijn onze beste vrienden, Heintje, die zou ik er maar niet bij noemen, zonder hen zouden we nog meer benadeeld worden door Engeland dan al het geval is; hebben ze niet St. Eustatius voor ons hernomen, zullen we niet een draaglijken vrede krijgen door hun bemiddeling?'

'Ze lieten ons anders op eens leelijk in den steek, ze sloten vrede zonder ons,' meesmuilde Hendrina, 'zie je, ik houd het meer op eigen weerbaarheid, ik kan Van der Kemps ijveren voor de wapenoefeningen best begrijpen, och, wat zou ik, als ik een jongen was, gaarne mee optrekken....'

Catharina keek even verbluft bij het idee dat dit bejaarde, ziekelijke wezentje onder een krijgshaftig getrommel mee zou willen uitrukken, toen drong het potsierlijke dezer voorstelling tot haar door, zij barstte in lachen uit.

'Heintje, lieve zuster,' hijg de zij, 'O, neem mij niet kwalijk, maar ik zie je al als vrijcorporist....' de tranen liepen haar over de wangen.

'Het doet me genoegen dat ik je zoo vroolijk heb gemaakt, Catharina,' zeide het kleine juffrouwtje stijf.

De vrouw des huizes beheerschte zich onmiddellijk.

'Je hebt gelijk, het is niet beleefd van mij,' verontschuldigde zij zich, 'stel je....'

Met een tik aan de deur meldde zich Keetje aan.

'Mevrouw Van der Keesel hoopt het genoegen te

hebben om drie uur Mejuffrouw Van der Meulen belet te doen,' rammelde zij.

De beide dames keken ontsteld. 'Hè! Wat!'

'Het meisje is weggegaan,' voegde Kee er grijnzend aan toe.

'Het is goed,' knikte Catharina. Keetje liep lachend weg.

'Ik begrijp er niets van,' zeide de dame, zoodra de keukenmeid buiten gehoor was, 'ik liet toch weten.... neen maar, hoe ongepast.... nu, ik zal haar te woord staan,' besloot zij grimmig.

'Zij voelt zich als professorsvrouw,' meende Hendrina.

'Het gaat eigenlijk te ver,' vond hare zuster, 'doe mij het pleizier, Heintje, mij bij dat bezoek te assisteeren?'

Geen gelaat kon meer 'in de plooi' staan dan dat van mejuffrouw Van der Meulen, toen zij dien middag mevrouw Van der Keesel te gemoet trad. Maar aan hoffelijke plichtplegingen van weerskanten ontbrak het volstrekt niet. Er verliep wel een kwartier, eer de dames het doel van deze ontmoeting naderden.

'Wat is het hier behaaglijk warm,' zeide de professorsvrouw, haar zwart fluweelen 'pelisse,' met bont gevoerd, een weinig losmakend, 'er behoorde moed toe door deze koude naar U toe te komen, maar daar uw keukenmeid al met Vrouwendag vertrekt en ik zonder zit....'

'O, zeker, natuurlijk,' stemde Catharina toe, met een zuurzoet glimlachje.

Hendrina zat op haar stoel als een oud, zwak

vogeltje op zijn stokje, zij kuchte nu en dan eens, keek de rijk gekleede dame van ter zijde aan, en wie haar goed kende, wist dat zij zou uitschieten en van zich afpikken, zoodra zich een gelegenheid voordeed.

'Ik wil niet ontkennen,' ging de niets kwaads vermoedende bezoekster voort, 'dat uw eerste antwoord op mijn vraag mij eigenlijk al afschrikte, maar misschien was mijnheer uw man van morgen weer minder goed, en kon U mij daardoor niet ontvangen, hij was immers onlangs zeer lijdend?'

Catharina vond iets verwarrends in deze toespraak.

'Ja, helaas, mijn man is zwaar ziek geweest en nog, al gaat hij weer met rijtuig uit, is het gevaar niet geweken, maar ik begrijp U niet, waarde mevrouw, wat heeft dat, vergeef me, met mijn antwoord te maken? Het schikte mij van daag niet zoo heel goed U te ontvangen, maar....'

'Hoe lief van U, mejuffrouw, mij dan toch te woord te willen staan.'

Catharina kuchte eens, Hendrina stelde zich in postuur.

'Er was immers haast bij, daar U er zoo op aandrong, mevrouw,' snibde zij.

'Pardon, dat ik weet niet, juffrouw Taan,' zeide de professorsvrouw ietwat uit de hoogte.

In den kelder, onder de zaal, waar de dames zaten, stond Kee, de luistervink, eenigszins ademloos te wachten, hoe dit gesprek zou eindigen.

'Ik had de zaak dus reeds als verloren beschouwd en meende dat U tegen het geven van getuigen opzag,' wendde de bezoekster zich weder tot Catharina.

‘Dat is ook zoo,’ erkende deze.

‘Maar na uw tweede boodschap....’

Beide zusters bogen zich tegelijk voorover.

‘Wat zegt U daar, mevrouw, een tweede boodschap....’

Mevrouw Van der Keezel keek haar bevreemd aan

‘Ja zeker, de vrouw van uw koetsier is komen zeggen, dat het U genoegen zou doen, mij toch van middag te ontvangen.’

Catharina sprong op. ‘Ongehoord!’ riep zij.

Hendrina sloeg de handen in elkaar.

‘Maar wat is er dan toch?’ vroeg mevrouw Van der Keesel.

‘Er is,’ zeide Catharina zoo deftig, alsof het een staatszaak betrof, ‘dat hier misleiding heeft plaats gehad: ik heb geen tweede boodschap gezonden, mevrouw.’

‘Dat is sterk!’ vond deze al even ontroerd.

De schoonste harmonie ontwikkelde zich nu plotseling tusschen de drie vrouwen, die vertrouwelijk ‘het geval’ gingen bepraten.

Het is te begrijpen dat listige Kee er nu nog minder goed afkwam, dan anders de zaak zou zijn geweest.

‘Die luistert aan den wand, verneemt zijn eigen schand,’ riep Judith plotseling in den kelder.

‘Mensch, ik ben aan het olie tappen,’ gilde de keukenmeid.

‘Ik ben U zeer dankbaar voor uwe nauwkeurige, openhartige inlichtingen,’ zeide mevrouw Van der

Keesel, ‘om U de waarheid te zeggen, dat meisje leek mij op het oog zoo kwaad niet, een beetje brutaal, maar onze tegenwoordige domestiquen lijden over het algemeen niet aan bedeesdheid; doch nu ik dit alles weet.... Zij behoeft zich bij mij niet meer te vertoonen, en mijne kennissen zal ik ook waarschuwen, als het voorkomt. Men moet al veel inschikken, doch oneerbare vrouwspersonen mogen gaan, waar zij thuis hooren. Foei, welk een ergernis heeft zij U gegeven en nu weer deze streek, U en mij gespeeld.’

‘Toch dom van haar,’ vond Hendrina.

‘Het had ook anders kunnen afloopen,’ meende hare zuster, ‘o, ik zal den hemel danken als dat mensch mijn deur uit is; van morgen zei ik nog tegen mijn zuster: hoe komt zij toch aan de goede getuigschriften, waarop ik haar nam.’

‘Misschien valsche papieren,’ onderstelde de professorsvrouw.

‘Het kan zijn, ik acht haar tot alles in staat.’

‘Dat zal ik je waar maken,’ bromde Kee in den kelder.

‘Mijn Jannetje is er achter gekomen, dat zij in Amsterdam vele diensten heeft gehad en overal met ruzie vandaan ging,’ vertelde Hendrina, ‘als mijne zuster niet zoo doodgoed was, zou die meid het geen drie maanden bij ons hebben uitgehouden.’

‘Och, zij kookt lekker, als zij wil,’ zeide de vrouw des huizes, ‘maar schelden is haar een behoefte, ik ben heusch bang in de keuken te komen; ook leest ze me te veel allerlei rare, opruiende dingen, in plaats van den bijbel.’

‘Ik geef mijn dienstboden een belooning in geld, als zij des avonds den bijbel lezen met elkaar,’ deelde mevrouw Van der Keesel mede.

‘O, ja, dat gebeurt hier ook,’ zeide Hendrina, ‘behalve den bijbel geven wij ze nog vele stichtelijke blaadjes en boekjes. Het Buitenleven van Cats lezen ze ook, en Jannetje dweept met een reisbeschrijving van Orontes en Rozemond.’

De dames lachten.

Mevrouw Van der Keesel rekte hare visite, het gesprek vlotte, de warmte in de zaal deed haar hare ‘pelisse’ afleggen, bewonderend keek Hendrina naar den fraaien taffen ‘sak’, de fijne kanten, den gouden horlogeketting der bezoekster. Zelve droeg zij een kostbaar kleed van donkerrood laken, maar zij wist wel dat niets haar goed stond.

Judith bracht thee en gebak, men zat recht gezellig bij elkander. Onderwijl hadden de vrouwen het over de slechte tijden, over de slepende vredesonderhandelingen met Engeland, te Parijs, over de felle koude, over het dreigend gevaar van een oorlog met Oostenrijk....

‘Mijn man zegt dat het tot geen oorlog mag komen, dat we dan geheel geruïneerd raken,’ zeide de gastvrouw.

‘Och, de Franschjes moeten ons maar helpen,’ meende de professorsvrouw op damesmanier. ‘Hemel, er is genoeg geleden door den oorlog met Engeland.’

‘Een oorlog te lande zou ons nog erger aantasten; misschien zou zeker iemand dat wel willen, om zijn

gedaald aanzien te herstellen.... het einde is niet te voorzien, waar één persoon over zoo iets beslissen kan,' zeide Hendrina scherp.

Catharina staarde bedrukt voor zich uit.

'Is de onrust van de laatste jaren niet voor een groot deel aan invloed van vreemdelingen op onzen Heer Erfstadhouder te wijten,' onderstelde zij. 'Wanneer men den hertog Van Brunswijk voor goed kon verwijderen, zou er reeds veel gewonnen zijn.'

Mevrouw Van der Keesel, een levendig vrouwtje, wuifde veelbeteekenend met de hand. 'Die moest in de eerste plaats weg. Maar het kwaad is misschien niet meer te herstellen. Hoe heeft men den prins opgevoed? Wat heeft men hem hoofdzakelijk ingeboezemd? Immers lust tot het soldateske. Hij zag zich daardoor dagelijks omringd door vreemdelingen, die het grootst aantal der officieren van onze landmacht uitmaken, dit gaf hem een smaak, oneigen aan de natie. Liefde voor het zeewezen is veel minder bij hem aangekweekt dan liefde voor de landmacht. Altijd wil hij vermeerdering van het leger, dat maakt hem verdacht bij allen, die het wel meenen met ons land.'

'Het is een tijd van beproevingen!' zuchtte juffer Hendrina, met smaak een evenveeltje verorberend.

'Deze felle koude maakt de stemming onder de kleine luiden ook niet beter,' zeide mevrouw Van der Keesel, met langzame teugjes hare thee drinkend, terwijl zij het fijn blauw porselein sierlijk in de hand hield, 'het vriest nu al van 24 December af. Heeft U dat gehoord van die twee Noordwijkers? Jan Vlieland

en Leendert Plug heeten zij. Verbeeld U, die zijn op schaatsen van Noordwijk-buiten naar Scheveningen gereden, over zee, in anderhalf uur. Het ijs was zoo glad als een spiegel. Maar ik wilde dat het ging dooien; ik hoopte, toen het zoo stormde, na Nieuwjaarsdag, dat het wat milder zou worden, doch integendeel, wij kregen er nu nog een vracht sneeuw bij; ik hoor dat in het buitenland de gevallen sneeuw tot bergen opgestapeld ligt, de wegen zijn meest onbruikbaar, alles is tot een algemeenen en allernadeeligsten stilstand en werkeloosheid gebracht.'

'Ja, wij kwamen er nog genadig af bij Duitschland vergeleken,' meende Catharina. 'Onweer en storm verergerden er den sneeuwval. Maar er is schrikkelijk veel armoe, ook hier in de stad.'

'Mijn man zegt dat er van wege de regeering ondersteund zal moeten worden, de armenkassen raken uitgeput; er zal een beroep op de burgerij worden gedaan, denk ik. Och, het is steeds geven, geven....' weeklaagde mevrouw Van der Keesel.

'Zonder den nood der vorige jaren zou het niet zoo'n vaart loopen,' sprak mejuffrouw Van der Meulen, 'maar menigeen is al lang buiten verdienste geweest en nu voert de strenge winter tot gebrek lijden. Wat een verhalen omtrent den last, dien de gevallen sneeuw veroorzaakt, het is voor den handel een ware ramp; de postwagens kunnen niet rijden. Mijn man wachtte bestellingen, die maar steeds uitblijven; op het kantoor gaat niets om, in plaats van schrijven zitten zij er de

handen te warmen. Nog een evenveeltje, lieve mevrouw, het is licht gebak.'

Neen, heusch; maar toch, ze zijn zoo delicieus, ik kan ze niet laten passeeren,' lachte de professorsvrouw, wie de tegenstelling ontging tusschen de weelde, die haar omringde, en de jammerlijke tijden, waarover de dames het zoo druk hadden. Juffer Hendrina had blijkbaar genoeg van dit onderwerp en begon over iets anders.

'Het jonge volkje heeft met dat al pleizier,' zeide zij, 'onze neef, Cornelis Aalsmeer, heeft een keer naar Rotterdam gedaan. De Maas ligt er gelijk en effen toegevroren, het wordt er volmaakt kermis genoemd. Trots de zorgelijke tijden is de vroolijkheid nog niet verbannen, God zij dank! Hoorde ik niet dat Kaatje is gaan arren met haar broeder?' wendde zij zich tot Catharina.

'Ja, ik kon het ons kind niet weigeren, zij heeft tegenwoordig zoo weinig vermaak in haar jong leven.'

'Het wordt al een heel juffertje,' merkte mevrouw Van der Keesel op, 'een knap meiske! U zal haar wel niet lang in huis houden.'

'O, zij is nog een kind,' meende juffer Hendrina. Hare zuster glimlachte.

'Mevrouw Van der Keesel ziet dat beter in dan jij, lieve Hendrina; groene kersen worden rood en kleine meiskes spoedig groot.' Zij poosde even en voegde er toen bewogen aan toe: 'Maar afstaan zou ik haar niet gaarne, ik mag er niet aan denken; zij is mij een lieve dochter, die mij het gemis aan eigen

kinderen vergoedt. De Heer weet wat wij noodig hebben, maar ik heb mij indertijd toch moeilijk kunnen schikken in ons kinderloos huwelijk, en Gilles had het ook gaarne anders gezien....'

Een haastig handje opende de kamerdeur en binnen stoof Kaatje, een en al gezondheid en blozende jeugd. Kleine sneeuwsterretjes kroesden in hare lokken, vochtig glansden hare oogen; het was haar aan te zien: zij had genoten. De vreemde dame bemerkend, week zij verlegen terug, met een diepe 'reverence'.

Mevrouw Van der Keesel stond op en wenkte haar lachend binnen te blijven; zij verontschuldigde zich over haar lang bezoek, toch bleef zij nog een poosje praten, liet Kaatje een en ander vertellen, gaf haar een kneepje in de wangen, zeide haar eenige complimentjes, zoodat arme juffer Hendrina geel werd van ijverzucht. Ten slotte nam zij afscheid, met al de overbodige strijkages dier dagen. Kaatje keek haar verrukt na, Catharina deed haar bezoekster uitgeleide tot aan de voordeur, zelve had zij zich overtuigd dat 'pelisse' en bont haar gast warm om hals en schouders vleiden.

'Ei Kaatje,' zei Hendrina zacht berispend, 'wat zie je er uit en wat kwam je wild binnen.'

'Ik heb zoo heerlijk geard, het ging zoo luchtig, alsof ik zweefde, tante, ja, ik vloog letterlijk!' riep het kind opgewonden, 'ik dacht er heel niet aan, dat u visite kon hebben, omdat ik gauw wou vertellen hoe heerlijk mijn middag is geweest, het was goddelijk!'

'Kaatje, dat wil ik niet hooren,' zeide Catharina

binnentredend, ‘goddelijk is geen uitdrukking voor een sledevaartje.’

‘Vergeef me, tantelief,’ vleide het meisje, ‘k zal dat niet meer zeggen. Mag ik u bedanken voor het genoegen, dat ik heb gehad?’ Meteen sloeg zij een molligen arm om den hals der strenge vrouw en kuste haar. Van plan nog iets te zeggen, hield zij zich in, met een blik op juffer Hendrina, die met iets afgunstigs op het lijdend gezichtje toezag.

‘Ik ga mij gauw verkleeden,’ riep zij en snelde weg.

‘Een en al leven en drukte en dartelheid! Je bederft haar,’ meende Hendrina.

‘Zij is als een wild veulen, dat lang op stal stond en nu de frissche weide in mocht,’ vergoelijkte Catharina.

Toen Kaatje terugkeerde, was juffrouw Taan naar boven, naar haar eigen kamers gegaan. Catharina had een breiwerk ter hand genomen. ‘Wil je nog een paar evenveeltjes?’ vroeg zij, ‘ik heb ze voor je klaar gezet.’

‘Wat graag, dank u, koude maakt hongerig; maar hoe zit u zoo alleen, tante, waar is oom?’

‘Oom is nog laat uitgereden, om een bezoek of te leggen bij dominee Van der Kemp, als hij daar eenmaal is, blijft hij er gewoonlijk lang plakken; ik heb den knecht mee laten gaan, aan den koetsier alleen vertrouw ik oom niet meer toe, eigenlijk had ik liever gezien dat hij dominee had gevraagd bij hem te komen, maar oom voelt zich nog al redelijk, ik wil hem niet ongerust maken door te veel zorg; hij had er al op tegen dat Meyer meeging.’

Kaatje zette zich naast tante bij den haard en keek peinzend in het vuur; groote blokken hout, zware turven brandden dat het een lust was. Zij zat daar zeer stil met den vlammenschijn, nu eens hel glanzend, dan weer versomberend, op haar lief gezichtje heen en weer spelend. In haar stemmig kleed van donkere zachte stof, het sneeuwwitte kraagje aan den hals, het glad opgestreken haar, zag zij er stijf eenvoudig uit, als een kwakerinnetje, maar een paar weerbarstige lokjes krulden haar bij de slapen, de oogen schitterden onrustig, de volle lippen trilden nu en dan van bedwongen dartelheid. Tante sloeg haar gade, zonder dat zij het merkte.

'Zij is geen kind meer,' dacht Catharina, 'mevrouw Van der Keesel heeft gelijk.'

'Tante,' vroeg Kaatje plotseling met fluweelzachten oogopslag, 'zou U mij niet willen vertellen, hoe U oom heeft leeren kennen?'

'Heere, kind, dat is al zoo lang geleden.'

'Maar U weet het toch nog wel,' hield de zilverzoete stem aan.

'Natuurlijk.' Catharina liet de naalden in haar schoot vallen en keek haar nichtje onderzoekend aan. Kaatje kleurde.

'Oom kwam bij ons aan huis als goede bekende, zijn vader deed al zaken met grootvader.... ik was niet jong meer toen ik trouwde,' zeide zij toen, 'het heeft lang geduurd, eer ik het jawoord gaf, er waren zooveel omstandigheden....'

Kaatje aarzelde. 'Moet men zijn aanstaanden man

altijd door zijn ouders of door.... door taken leeren kennen?'

De naïve vraag deed tante glimlachen, maar het antwoord klonk ernstig.

'De Heer leidt ons langs vele verschillende wegen.'

Het meisje zuchtte. 'Ja, het huwelijk is een schrikkelijk gewichtige zaak, denk ik.'

Mejuffrouw Van der Meulen schoof naderbij en legde hare hand op Kaatjes knie, die lichtelijk beefde. Het was zeer stil en rustig in den goudlichtenden schemer van het haardvuur, terwijl achter het tweetal de kamer in warm donker zich als 't ware uitwischte; alleen die cirkel om den haard, een deel van het groene tafelkleed er in betrekkend, een glanzend lichtplekje, veroorzaakt door de zilveren schel, midden op de tafel geplaatst, en de gestalten der vrouwen kwamen duidelijk uit.

'Heeft mijn Kaatje iets op het hart?' vroeg tante zacht.

Zij bemerkte hoe kinderlijk vertrouwen tot uiten drong en wachtte zich wel door een onhandig ingrijpen maagdelijke schuchterheid te kwetsen.

Kaatje leunde het hoofd op tantes schouder.

'U is zoo goed voor mij, ik wil voor U niets verbergen,' antwoordde het kind blijkbaar verlegen, 'het kwam heel toevallig, tante, het was geen afspraak of zoo, maar.... ik heb van middag niet alleen met Cornelis geard, even buiten de Hoogewoerdspoort hebben we van cavalier geruild.'

'Wie zijn die wij?' Tante was meer ongerust dan

verbaasd. Reeds gedurende de ziekte harer zuster Lysbet had Catharina haar petekind bij zich genomen; een moeilijk te regeeren schepseltje was het toen, vaak bits en luimig en tuk op vermaak; brieven vol onrust en zorg waren naar aanleiding van Kaatjes gebreken tusschen de zusters gewisseld, het meisje had vele moederlijke vermaningen noodig gehad, maar zij was aardig opgegroeid en Catharina's lieveling geworden, al werd deze niet blind voor hare feilen. Nu vreesde zij echter plotseling dat zij hare taak toch te licht had geacht, dat Kaatje op verboden wegen ging. Te schrander om een overijld woord te uiten, waardoor het meisje zou warden afgeschrikt, beheerschte Catharina hare ontsteltenis.

'Och, het ging eigenlijk zoo,' vertelde Kaatje haperend, 'Cornelis had een afspraak gemaakt met zijn vriend, Henk Van Gennip, maar ik wist dat niet, tante, waarlijk niet. Kees wou met Claartje Van Gennip arren en Henk zou dan op mijn slee komen.... nu....' met een zucht, 'zoo gebeurde het....'

'Weer echt iets voor Cornelis,' dacht Catharina ontevreden, 'Heb je me evenwel niet gezegd dat Claartje mee zou gaan?'

'Ja, ik was al verdrietig toen ik haar niet zag, Cornelis fopte mij door te zeggen dat zij verhinderd was geworden; op eens ontdekte ik haar ar een beetje voor ons uit, wij haalden haar in, Kees stelde voor te ruilen van dame en Henk ging er dadelijk op in, het was zoo grappig!'

'Wat heeft die jonge Van Gennip je al voor

moois verteld, je hoofdje op hol gebracht, vrees ik,' zei tante.

Kaatje kleurde. 'Hij was heel beleefd en aardig tegen mij,' bekende zij schroomvallig, 'U heeft hem toch ook al eens ontmoet, tante, weet U nog, bij den fabrikant Van Heukelom, herinnert U zich nog? Het was in het laatst van November, kort nadat oom van zijn eersten toeval hersteld was, toen hebben we zoo gezellig muziek gemaakt, Henk speelde op de dwarsfluit.... Ja, ik zie 't aan uw gezicht, tantetje, U weet het alles nog zeer goed. Och, tante, hij voert zulke aardige discoursen, het is geen modegekje, ik snap eigenlijk niet hoe hij Cornelis tot vriend wil hebben!' voegde zij er met niet weinig onderschatting haars broeders aan toe. 'Maar Kees was ook heel aardig van middag,' voer zij voort. 'Wij zijn onderweg ergens uitgestapt, ik ben vergeten waar, het was een klein herbergje, daar hebben we warme melk gedronken en op een oud clavier gespeeld, wij waren in een echt Oranjehol verzeild, zei Cornelis; alle stadhouders hingen er aan den wand, van Willem I af; op het buffet stond allerlei met Oranjepapier omwikkeld, de flesschen droegen Oranjebandjes. Er lag ook een koperen tabaksdoos, met de portretten van onzen prins en zijn gemalin aan de eene zijde en op de andere stond een vers.... Henk heeft het voor mij overgeschreven.'

Zij kreeg een boekje uit den zak en boog zich dicht bij het vuur, om te kunnen zien, toen las zij hardop:

‘Oranje door Gods kragt geeft eendracht, vreede en magt,
So lang als son en maan sal aan den hemel schijnen,
Sal nooyt de oranje-couleur verwelken of verdwijnen,
So lang Jehova Godt gedenkt aan zijn verbond,
En sijne boog vertoont aan dit benederondt,
So lang er schepsels sijn, die hare Maaker looven,
So lang de wereld staat, blijft nog Oranje booven!’

‘Hoe vindt U dit, tante?’ vroeg zij ondeugend.

‘Prachtig!’ prees Catharina. ‘Achtte Van Gennip dit vers zoo mooi, dat hij het daarom afschreef?’

‘O, neen, hij deed het, omdat ik het zoo potzig vond, wij schaterden er om. “Van een goed patriot!” heeft hij er onder gezet.’

Tante glimlachte.

‘Waar studeert hij in?’

‘In de rechten, tante. Hij zal wel een groot advocaat worden, want hij kan zoo vloeiend redeneeren. Ik geloof dat hij ook echt goed is, tante, Cornelis zei tegen hem, dat hij maar een maatschappij van weldadigheid moest opzetten, omdat hij geen arm mensch zonder aalmoes kon zien heengaan, en Claartje beweerde dat zij later voor hem uit bedelen zou moeten gaan, dat was toch een eervol handwerkje tegenwoordig. Och, het is alles maar jokkernij; 't was een gezellige middag!’

Catharina voelde in deze woorden meer dan uit honderd klachten, hoe Kaatje hunkerde naar jong leven, naar verkeer met anderen, dan het huis harer tante haar kon bieden, zij zuchtte.

‘Kindje, kindje, wind je niet zoo op,’ waarschuwde zij. ‘Ik wilde dat ik je meer vermaak kon verschaffen;

door ooms ziekte heb je te weinig afwisseling; wil ik belet voor je vragen bij goede vrienden te Amsterdam?'

'O, neen, liever niet, tante,' riep Kaatje onthutst, 'wel, ik ben recht tevreden, ik zou Leiden niet gaarne verlaten,' zij bloosde hevig.

'Henk heeft ook over zijn moeder gesproken van middag,' begon zij weer zacht en vertrouwelijk, 'het moet zoo'n charmante vrouw zijn, hij zou mij gaarne met haar in kennis brengen, zeide hij, Claartje wil mij daartoe eens inviteeren, zij was dat al lang van plan, maar stelde het telkens uit, omdat oom zoo ongesteld was, nu evenwel zou het kunnen; als U het goed vindt, mag ik er toch wel heen?'

'Ik moet daar eens over denken, Kaatje; mevrouw Van Gennip leeft in andere kringen dan wij, bovendien is zij van de groote kerk; noch haar, noch oom en mij kan het aangenaam zijn, twee van verschillend geloof zoo samen te zien komen, dat er mogelijk niets dan teleurstelling uit voortvloeit. Bedenk het wel, mijn kind, ik zal je niet tegenwerken, waar het je geluk betreft, de Heere beware mij; maar ik moet eerst deugdelijk overtuigd zijn dat alles oprecht gemeend is van dat jonge mensch, en zijn moeder je vriendelijk zal ontvangen. Je bent me te lief, Kaatje, dan dat ik je zoo maar aan den eersten den besten zou willen afstaan; een vriend van Cornelis kan wel even lichtvaardig zijn als hij. Laat ons wachten of die invitatie komt, dan kunnen we zien.'

Maar verliefde harten zijn ongeduldig. Kaatje zweeg op deze vermaning, met een bedroefd gezicht.

‘Kom, kom, geen tranen, houd je persoontje hoog, meisje; als de jonge Van Gennip het wel meent, zal hij liever zien dat je te ingetogen dan te toeschietelijk bent. Mijn aangenomen dochtertje moet flink zijn. Ik voor mij had je duizendmaal liever met een uit onze eigen gemeente.... maar enfin, zoo bekrompen wil ik niet denken.... daar nu, weer tranen? Als je lieve moeder nog leefde, zou zij toch ook je toekomst zoo goed mogelijk verzekerd willen zien....’

Zacht overredend sprak Catharina, terwijl Kaatje snikte met kleine schokken, die haar tengere gestalte doortrilden, eindelijk kon zij zich in zooverre beheerschen, dat zij er stootend uitbracht:

‘O, nu moet ik het u wel zeggen, tante: hij heeft mij zijn liefde bekend, het was op den terugrit, wij reden langzaam en toen.... och, tante, ik kan u dat niet alles herhalen.... hij vroeg of ik hem ook, zij 't een klein beetje, zou kunnen liefhebben, of ik even gerust, als wij nu reden, mij voor eeuwig aan zijn leiding zou durven toevertrouwen; ik was geheel in de war, nooit van mijn leven ben ik zoo ontroerd geweest, ik weet niet wat ik antwoordde, wel dat hij over zijn moeder ging spreken, dat hij haar zou verzoeken belet bij u te vragen.... en nu.... en nu.... omdat wij Doopsgezind zijn, zal mevrouw Van Gennip zeker ook bezwaren maken, ach, hoe vreeselijk, hoe vreeselijk!’ Kaatje schreide hartbrekend. Catharina, hoewel niet weinig verrast door de uitkomst van deze sledevaart, poogde het meisje met moederlijke teederheid tot bedaren te brengen, de moeilijk-

heden, door haar zelve opgeworpen, uit den weg te ruimen, althans te verkleinen. Kaatje liet zich troosten en vertroetelen; in hare weeke stemming had het kind geen hard woord kunnen verdragen; als een blijheid van licht op een donkeren waterspiegel viel Catharina's liefdevolle deelneming op hare droeve gemoedsstemming. Het meisje zou niet alleen staan, dat voelde zij; in den strijd, die haar wachtte, zou hare pleegmoeder niet van haar wijken, haar tranen maakten plaats voor een hoopvol lachje, in vertrouwelijk gefluister vergaten beide vrouwen uur en tijd....

De heer des huizes trad langzaam binnen.

'Wat is dat! Zitten jullie nog te schemeren, het is al geheel donker,' riep hij verbaasd.

Kalm stond Catharina op.

'Zoo, ben je daar eindelijk, beste man; ik zal gauw de kaarsen aansteken,' zeide zij, de daad bij het woord voegend, terwijl zij een zwavelstok in het vuur hield.

Van der Meulen liet zich in een leuningstoel vallen.

'Wel, wet, wat is dominee Van der Kemp toch een ijveraar, hij verliest alle voorzichtigheid uit het oog, het is hem niet bij te brengen dat hij meer aanstoot geeft dan noodig is,' verzuchtte heer Gilles, zijn koude handen voor het haardvuur warmend.

'C'est le feu sacré,' lachte zijn vrouw, 'wat kwam er ooit waarlijk groots tot stand zonder dat?'

'Ja, Trijntje, jij gaat met dominee door dik en dun, dat weten we,' plaagde Van der Meulen, 'vrouw, als je zoo oud niet was, zou ik er jaloersch van worden.'

Kaatje was de kamer uitgeslopen, bevreesd dat oom hare roodgeschreide oogen zou zien en naar de oorzaak vragen.

Dien avond sprak Catharina, voor zij ter ruste ging, vertrouwelijk met haar echtgenoot over nichtjes hartsgeheim en het te verwachten aanzoek van Van Gennip.

Van der Meulen keek verrast en verstoord.

‘Dat is me wat moois,’ bromde hij, ‘wat haalt 't kind in haar hoofd? Die familie Van Gennip zal er niets van willen weten, trotsch volkje.... hoog in de wapens.... en dan van de groote Kerk.... Catharina, dat wordt misère, niets dan misère.’

‘Ik ben er ook bang voor,’ beaamde zij.

‘Nu, ik zal eens degelijk onderzoek doen naar dat jongmensch,’ verzekerde de oude heer, ‘'t bevalt me ook niet dat 't een vriend is van Aalsmeer; pretmakers hebben geld noodig, mogelijk wordt er op Kaatjes bruidsgift gespeculeerd; ze is toch ons aangenomen kind. Houd ons meiske goed in het oog, vrouw, 't is zoo'n onschuldig ding, al de fraaiigheden, waar zoo'n heerschap haar op onthaalt, zal ze voor goede munt opnemen. Haar moeder was immers precies zoo indertijd. Misschien verveelt het kind zich wel bij ons, altijd in gezelschap van twee oude zieke menschen; zij is levenslustig van aard; om aan haar genotzucht bot te vieren, zou zij den eersten den besten maar nemen en zielsongelukkig worden.’

‘God behoede Kaatje voor een dergelijk lot,’ zuchtte Catharina, ‘beter ten halve gekeerd dan ten heele gedwaald. Maar, manlief, als die Van Gennip

het oprecht meent, het kan toch zijn, en er niets op hem te zeggen valt, dan dat hij geen geld heeft en niet tot onze gemeente behoort, zou je hem....'

'Dan kunnen we nog zien. Kaatje is jong, hij maar student. Laat hij eerst toonen wat hij kan, als hij advocaat is, zal hij zijn zaak des te beter bepleiten,' besloot de koopman met een scherts. Hiermede beschouwde hij dit onderwerp voorloopig afgedaan, Catharina wist dat het onnoodig zou zijn er nu verder op door te gaan, maar zij lag nog lang wakker, denkende over het kind, dat haar zoo lief was.

Kaatje vermoedde intusschen volstrekt niet dat oom en tante zoo angstig over haar waakten. Vervuld van haar jonge liefde, doorleefde zij in de eenzaamheid van haar kamer, opnieuw het tooneel van dien middag: O, hoe hij over haar heenboog, bij het vieren der teugels, en haar toefluisterde wat zij te gaarne hoorde, hoe zij bij het staren in die schitterende mannenoogen zichzelf had verraden, hoe de kus, haar snel op de lippen gedrukt, haar het bloed naar de wangen had gejaagd.... In haar kleinen wandspiegel bleef zij zichzelve verwonderd aanstaren, zich naïf afvragend: 'Ben ik het wel, tot wie al die heerlijke woorden zijn gefluisterd? O, wat een lieve beste jongen is hij toch! Hij weet immers heel goed dat wij Doopsgezind zijn,' peinsde zij verder. 'Is 't niet een beetje ouderwetsch van tante te denken dat mevrouw Van Gennip daarom bezwaren zou hebben tegen mij? Gekheid, aan zoo iets wil ik heelemaal niet meer denken; trouwens, tante was heel hartelijk, en als zij Henk leert kennen,

zal zij hem geen strootje in den weg Ieggen? Maar oom? De oude man is zoo zwaartillend, een echte zwaarhoofd tegenwoordig! Enfin, geen zorgen voor den tijd. O, hoe verlang ik naar morgen, om met Cornelis over hem te praten, die brutale jongen keek me zoo ondeugend aan bij het afscheid nemen; hij heeft stellig iets gemerkt.... Misschien komt Claartje mij wel opzoeken.... mogelijk komt hijzelf.... maar neen, dat durft hij niet, dat zou ook niet gepast zijn, doch als Claartje komt, ga ik met haar mede en dan....'

Zij glimlachte vol blijde weelde. Toen boog zij de knie en bleef lang in haar avondgebed verzonken. Kinderlijk naderde zij met hare wenschen en verlangens tot den troon des Allerhoogsten; het was niet de vrome overgave van een geloovig gemoed, maar het smeeken van een verweesd, naar liefde hunkerend hart, het was als het sidderend opwieken van den vlinder naar het morgenlicht, als het zich ontsluiten der bloem bij het ochtendgloren, die de half open kelk hemelwaarts keert.

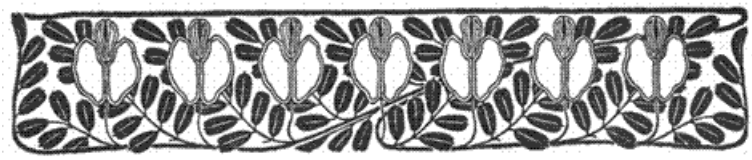

Vijfde hoofdstuk.

Er heerschte een bepaald krijgszuchtige stemming onder het dienstpersoneel van den heer Van der Meulen. Jannetje de Neef, die zich als verpleegster van juffer Hendrina, boven de anderen verheven voelde, smoezelde er over met hare meesteres, die, ofschoon een verstandige vrouw, ‘letterkundig’, begaafd, als vele zenuwzieken zich gaarne allerlei uit hare omgeving liet vertellen.

Kee was eenige dagen ongesteld geweest, over welke ongesteldheid veelbeteekenende blikken en woorden waren gewisseld; Judith had haar werk moeten doen, een tweede werkvrouw, een oud gediende, Ariaantje van der Hengst, die reeds op een hofje op de Hooigracht woonde, was te hulp geroepen, en ‘al die witte mutsen in huis’, zooals de heer Van der Meulen zich uitliet, maakten de zaak niet beter.’

Santje Borneville had, terwijl Kee ziek was, eindelijk den moed gevonden hare meesteres van dat

luisteren in den kelder te vertellen, waarop Catharina dit verraderlijk gewelf gesloten en den sleutel bij zich gestoken had. Hierover was de krijg begonnen, waarbij scherpe tongen als wapens dienst deden, en het eene woord het andere uitlokte. De vrouw des huizes vermaande tot eendracht, maar zij kwam zelden in de keuken, de hevigste tooneelen vielen er voor zonder dat zij er iets van hoorde. Keetje was als een booze geest, die leefde in twistvuur, de koetsier koos steeds haar partij, Meyer voegde zich aan de andere zijpe.

Judith behield, onder voorwendsel dat Keetje nog te zwak was voor haar werk, het oppertoezicht over 'den pot'. Nu werd het dit venijnige ding onmogelijk gemaakt het eten te laten aanbranden of halfgaar op te dienen; als zij kon bedierf zij het toch zooveel mogelijk, door er te veel zout of specerijen in te doen, waartoe zij van elk onbewaakt oogenblik gebruik maakte. Toen men ook hiertegen afdoende maatregelen nam, ging de keukenmeid met de handen over elkaar zitten, de voeten op een gloeiende stoof, verklarend dat zij nu ook eens 'madam' wilde zijn.

Daar dit ledig zitten haar echter al gauw verveelde, ging zij 'de letteroefeningen' lezen, waardoor haar meester die niet op zijn tijd ontving; hij meende dat de boekverkooper Herdingh hem vergeten had en zond er den boekhouder op uit, om eens poolshoogte te nemen, toen bleek het dat Kee dit en nog andere geschriften had achtergehouden, waarover Catharina haar ongenoegen te kennen gaf. De keukenmeid ant-

woordde met een brutaliteit. Af keerig van ruzie beval mejuffrouw Van der Meulen haar de kamer te verlaten. Keetje liep driftig weg en ging zich bij de koetsiersvrouw beklagen, die ook al grieven koesterde tegen den lakenhandelaar en diens vrouw, daar het door haar verzonnen bericht aan mevrouw Van der Keesel, waartoe haar man haar gedwongen had, haar natuurlijk zeer kwalijk was genomen. Dirkje luisterde dus, al was het met een stuursch gezicht, maar gaf de verontwaardigde keukenprinses toch in alles gelijk. Greifzoe kwam aanloopen en ried haar ‘een schendbrief je’ op de deur harer meesteres te plakken, zoodra zij uit haar dienst zou zijn.

‘Dat zou straatschenderij wezen,’ zei Keetje, ‘ik dank je wel, als ik dat ging doen, kwam de klapwaker er aan te pas, en ik zou voor de Heeren moeten komen, doe jij het, maar ik zou je danken.’

‘Ik zou je danken,’ kraaide de kleine jongen, op Dirkjes schoot.

‘Geef mij den bengel,’ riep Keetje, nam het kind van de moeder of en leerde het scheldwoorden aan het adres van hare meesteres, waarover het drietal gilde van het lachen. Toen Greifzoe bovendien den heer Van der Meulen in gang en manieren nabootste, dwaze gezichten sneed en diens vrouw opvoerde, zooals zij haar man trachtte te kalmeeren, wanneer hij zich driftig maakte, werd het een rechte comédie, waarbij Keetje zooveel pret had, dat zij er later niet over zwijgen kon in de keuken. Judith en Santje moesten er om lachen maar Ariaantje van der Hengst sprak er schande over.

‘Mijnheer en mevrouw zijn te goed om ze te bespotten,’ verweet zij. Kee zette de armen in de zijde.

‘Mijnheer en mevrouw! Wel nou kom-an; je zal wel godzalig worden, ook al sloof je je zoo niet uit; 't is me je mevrouw wel, die madam van de Zaan; zeg jij maar juffrouw, hoor, ook al heit ze zooveel duiten als er sterren aan de lucht staan, dan blijft ze toch juffrouw; en al reed ze met zes paarden en ging ze in twee koetsen tegelijk zitten, dan bleef ze toch juffrouw. Haar man is geen perfester of een avocaat, niks als een simpel fabrikeur en koopman en dan nog mennist er bij, mennist!’ met een langgerekten uithaal vol minachting.

‘Wat is er nou weer aan 't handje?’ liet zich Meyer hooren.

‘'t Gaat uwes edelheid geen snars an,’ verklaarde Keetje, ‘U is immers de pagie van den ouwen baron? Pas maar goed op 'm, 't is kraakporselein, een stootje, en daar ligt ie - kapot zeg ik je, heelegaar kapot!’ Zij schudde van den lach.

‘Je lijkt wel mal,’ zei Meyer kalm, ‘hier, is dat briefje van jou?’

‘Vat? Jawel,’ met een vloek, ‘waarom geef je me dat niet dadelijk? Leg ik hier voor een oortje thuis soms!’ Haastig scheurde zij het open, doorvloog den inhoud, wierp het toen op den grond en vertrapte het.

‘Weer mis!’ Haar humeur sloeg om, van lachen en spotten werd het razen en tieren, de knecht haalde de schouders op en ging zijns weegs; de drie vrouwen bleven Kee verbluft aanzien. Hoe onsamenhangend de

keukenmeid zich ook uitte, toch begreep het drietal dat zij haar dienst had aangeboden bij mevrouw Van Heukelom, den godspenning had ontvangen, maar na ingewonnen informatie werd afgewezen, met behoud van het geld, over welke edelmoedigheid Kee zich weinig gevoelig toonde, want zij schold de vrouw van den fabrikeur uit voor al wat leelijk was en zwoer zich te zullen wreken op mejuffrouw Van der Meulen, wier getuigenis haar het vinden van een nieuwen dienst onmogelijk maakte.

‘'n Dienst zal je ook moeilijk hier in Leiden krijgen,’ zei Ariaantje, die niet bang voor haar was, ‘mensch, hoe komt het bij je op? Juffrouw Van Heukelom en onze juffrouw zijn ommers goeie vriendinnen, wat ga je je daar presenteeren! Neen, hoor, als ik je een goeien raad mag geven, ga dan maar weer naar Amsteldam terug.’

‘Neen, ik blijf hier,’ zei Keetje koppig.

‘'t Is alles om dien Greifzoe,’ besprak Santje later met hare gezellinnen, toen Kee haar uitgangsavond had, ‘zij houdt het met dien vent; z'n vrouw verteert van verdriet, ze is ook niet veel, maar dat heeft ze toch niet aan hem verdiend; 't is een canaille, die Kee, de juffrouw mag wel oppassen! Op mijn heeft ze het ook voorzien, kijk dien vinger eens, die wordt nooit weer goed, dat is haar schuld, zoo'n wraakzuchtig monster!’

‘Als ik nog aan den slag met dat hakmes denk,’ riep Judith, ‘ik huiver er van, ik zag het aankomen, ze deed zoo wild, daarom zei ik nog: zal ik hakken, zei ik, maar jawel, dat was olie in 't vuur.’

‘Als je wijs was geweest hadt je je mond gehouwen over dien aanval van Greifzoe,’ meende Ariaantje.

‘Da ken je goed zeggen achterna,’ vond Santje, ‘m'n bloed kookte, zoo'n Judas, bij 'n fatsoenlijke vrouw binnen te dringen; wacht maar, als m'n man uit zee terug is, vertel ik hem alles en dan slaat ie dien kerel half dood.’

‘God, Santje, doe dat niet; wat heb je er an, je helpt je man in de gevangenis,’ waarschuwden de anderen verschrikt.

‘Moet zoo'n eerlooze vent er dan maar zonder straf afkomen, om anderen weer te belagen?’ kreet Santje. ‘En een dief is het ook, nou ie niet meer bij de olie kan, steelt ie turf; vandaag nog, ik was de poort aan 't schrobben, daar komt ie an met 'n zak op z'n rug, zoo groot als een berg, de instekersjongen moest hem helpen sjouwen, zoo zwaar was ie volgestopt; 't is God geklaagd, er zat wel voor zesendertig stuivers aan turf in.’

‘Waarom heb je het niet aan mijnheer gezegd, dan was je meteen gewroken geweest, mijnheer had hem op staanden voet kunnen wegjagen,’ zei Judith.

‘Mijnheer is in geen toestand om met zoo iets bij hem aan te komen,’ weerde Santje af, ‘maar toch, ik had het wat graag gedaan, dat zeg ik je.’

‘“Mij is de wrake,” zegt de Heer,’ liet Ariaantje zich vermanend hooren, ‘zouen we nou niet uitscheien over dien vent, hij is het klappen niet waard; zouen we niet wat in den bijbel gaan lezen? Kee is er nou niet om ons te hinderen, je weet dat de juffrouw het graag heeft. We zijn ommers in Job gebleven, elfde

hoofdstuk? En als we het uit hebben, krijgen we ieder weer een gulden, heeft de juffrouw beloofd.'

Judith lachte en kreeg het boek; zij verdacht Ariaantje van eenige geldzuchtigheid.

'Neen maar, hoe casueel,' riep de oude, toen zij bedoeld hoofdstuk had opgeslagen, 'hoor nou es,' en zij las zonder op de leesteekens te letten, stootend, langzaam:

'Toen antwoordde Zefar, de Naëmathiet, en zeide: Zou de veelheid der woorden niet beantwoord worden? en zou een klapachtig man regt hebben?' - Dat kan je op jouw geval toepassen, Santje. De bijbel heeft voor elkeen toch wat, dit is een vingerwijzing des Heeren.'

De anderen werden er stil van, zoodat de bijbellezing ongestoord verliep, maar Job kwam niet 'uit,' en Ariaantje moest dus nog wachten op haar gulden.

Stellig zou Catharina meer van het keukencabaal bemerkt hebben, ware zij niet geheel in beslag genomen door het huwelijksaanzoek van haar nichtje en wat daarop volgde. Vader Aalsmeer was geraadpleegd en had na vrij wat geschrijf aan het echtpaar Van der Meulen overgelaten hoe in deze te handelen.

Claartje van Gennip had wel een paar malen Kaatje bezocht, doch de beide meisjes hadden elkaar niet alleen gesproken, steeds was tante om en bij haar gebleven. Voor een tweede uitnoodiging tot een sledevaart had Kaatje beslist moeten bedanken, hoeveel moeite het haar ook kostte. Oom had Cornelis onder vier oogen gesproken, wat er verhandeld was bleef

voor zijn zuster geheim, doch het jonge mensch had haar lachend met de vuist gedreigd, toen hij haar in de gang tegenkwam. ‘Storm in aantocht,’ had hij geroepen en was haar voorbij, de deur uit, eer zij hem iets had kunnen vragen. Nu moet men niet denken dat Kaatje het hoofdje liet hangen, als een geknakte lelie, of zich humeurig toonde, integendeel; zij zette zich flink tegen haar onrust in, verrichtte allerlei huiselijke bezigheden met hare gewone vaardigheid, las oom zijn dagpapier voor, hielp tante bij het stop- en naaiwerk, speelde op het klavier voor tante Hendrina en zong hare eenvoudige liedjes er bij, in het schemeruurtje, zooals zij gewoon was te doen voor de ziekelijke dame. Zij begreep dat Henk eenige moeilijkheden bij zijne mama had te overwinnen, vertrouwde hem volkomen, doch bezat genoeg gevoel van eigenwaarde, om niet als een indringster te willen behandeld worden in het huis van den man, dien zij liefhad.

Na een week van spanning, die Catharina misschien langer viel dan haar pleegdochter, ‘kwam Mohamed tot den berg’, mevrouw Van Gennip liet belet vragen. Het echtpaar ontving haar in de zaal, waar nu geen luistervink meer onder de gewelven kon toeven.

De deftige weduwe trad binnen met een zuurzoet glimlachje om de lippen en veel hoofsche strijkages. Zij was vol nederbuigende vriendelijkheid en ingehouden onwil. Het echtpaar liet haar het eerst uit den hoek komen. Zoo begon zij er dan eindelijk over, na eenig heen en weer gepraat, dat haar zoon, haar eenige, wien zij als het eenigszins kon, nooit iets

weigerde, haar ‘gepersuadeerd’ had den heer en mevrouw Van der Meulen belet te doen, daar hij - het hooge woord moest er uit - zijn hart had verloren aan hun lief nichtje, mejuffrouw Kaatje Aalsmeer, zoo heette zij immers? Och ja, jongelui nemen alles dadelijk zoo ‘serieus’, en daarom, daarom kwam zij nu, uit naam van haar zoon, een voorstel doen tot nadere kennismaking, waartoe zij juffer Aalsmeer met genoegen - het kwam er ietwat bits uit - bij zich aan huis wilde ontvangen, tevens verzocht zij voor haar zoon opneming in den kring der familie Van der Meulen....

Het echtpaar had haar zwijgend aangehoord. De oude heer ietwat lijdelijk, vermoeid in zijn leunstoel gezonken, Catharina statig, rechtop, de sprekende oogen zoo stijf op haar bezoekster gevestigd, dat deze ondanks zichzelve iets van hare zekerheid in toon en houding verloor. Zij had verwacht met veel voorkomendheid te worden ontvangen. De voorname mevrouw Van Gennip kon voor haar zoon op betere partijen aanspraak maken, hoe bevreemdde haar nu deze terughouding, maar zij schreef alles op rekening van den geldtrots dezer lieden. Met zekere spijt had zij den rijken eenvoud van het vertrek opgemerkt; het kostbare smyrnasche tapijt, de fraaie meubelen.... de innige degelijkheid der omgeving drukte haar; de Zaansche vrouw verloochende den roep van netheid niet, die van hare landgenooten uitging, maar toen herinnerde de weduwe zich het verschil van kerkgenootschap, waartoe zij behoorde en ademde vrijer;

zij, lid der Staatskerk, was toch de meerdere; minzaam boog zij zich voorover, met een schijn van vertrouwelijkheid.

‘Nietwaar, voor beschaafde, vrij denkende lieden maakt het geen bezwaar tegenwoordig, dat mijn zoon en uw nichtje niet tot dezelfde kerk behooren?’

Nu richtte Van der Meulen zich langzaam op.

‘Pardon, mevrouw, dat maakt wel onderscheid en een groot onderscheid ook,’ zeide hij zenuwachtig, ‘vrouw,’ met een wuiven zijner hand tot Catharina, ‘ik voel me niet wel genoeg, zeg jij maar wat we overlegd hebben.’

‘Och ja, het doet me leed U zoo lijdend te zien,’ prevelde mevrouw Van Gennip, ‘dit koude jaargetijde.... zou U niet naar een badplaats....’

‘Dokter Van Schelle weet het beter dan alle badplaatsen, mevrouw, reizen zou mij nog erger maken.’

Bij het noemen van den dokter kromp de weduwe even in elkaar. In welk wespennest had zij de hand gestoken? Van Schelle hun dokter! Die dweepzieke patriot, medeoprichter van het Genootschap van wapenhandel voor ‘Vrijheid en Vaderland’, aartsvijand van den stadhouder.... zij huiverde.

Catharina zag de beweging en glimlachte.

‘Laat ons op de zaak terugkomen, waarvoor U de eer deed ons te bezoeken, mevrouw,’ zeide zij beleefd. ‘Uw zoon denkt er zeker niet aan de groote kerk te verlaten?’

‘Neen, zeker niet, mevrouw,’ siste de verontwaardigde weduwe.

‘Dat dachten we wel,’ gaf Catharina toe, ‘maar ons nichtje zal evenmin uit onze gemeente treden.’

‘Ja, hm! hm!’ kuchte mevrouw Van Gennip, wie deze gelijkstelling buitengewoon ergerde, ‘Enfin, dit bezwaar is later van meer belang,’ meende zij schouderophalend.

‘Ons gaat het zeer ter harte,’ zeide de oud-diaken der Doopsgezinden.

‘Maar U wilt toch niet, dat ik nu reeds.... een belofte of zoo.... voor de toekomst,’ riep de weduwe geagiteerd met haar snuifdoosje spelend.

‘Volstrekt niet, mevrouw, wij willen alleen op eenige bezwaren wijzen.’

‘Eenige, zijn er dan nog meer?’ vroeg mevrouw Van Gennip verbaasd.

De rollen werden zoo zachtjes aan verwisseld, dat voelde zij met machtelooze woede. Wat die koopmansdochter van de Zaan zich al verbeeldde!

‘O ja,’ sprak Catharina bedaard, ‘zeker hebben wij eenige bezwaren, mevrouw. Vindt U zelve uw zoon niet nog wat jong, om reeds aan eene verloving te denken?’

De weduwe knikte toestemmend.

‘Vooral,’ voer Catharina voort, ‘daar hij nog maar zoo kort student is en dus nog vele jaren voor zich heeft, eer hij zijn bruid een positie zal kunnen aanbieden.’

Mevrouw Van Gennip lachte hooghartig.

‘Mijn zoon zal over een paar jaren advocaat zijn, mevrouw, dan zullen onze naam, onze relaties het verdere doen, wees daar zeker van.’

‘En ons geld,’ dacht Van der Meulen, maar zweeg.

‘Och, dat alles gaat zoo gauw niet, mevrouw,’ berekende Catharina.

‘Maar, lieve hemel! wat wilt U dan?’ riep de weduwe opnieuw kregel, ‘uw nichtje is ook nog heel jong, amper achttien, naar ik meen.’

‘Zoo is het, mevrouw,’ zeide de lakenhandelaar, zich weder in het gesprek mengend, ‘ons voorstel is daarom deze zaak voorloopig op te schorten. De jongelui kunnen elkaar wel eens ontmoeten met uwe en onze toestemming, doch een bepaalde verloving, een plechtige belofte voor de toekomst, daar zien we voorloopig geen heil in.’

Mevrouw Van Gennip lachte impertinent.

‘Mijn waarde heer, ik vervoegde mij bij U, omdat juffer Aalsmeer uw aangenomen dochter is, maar haar vader is toch nog in leven, naar ik meen, die heeft ook een woord hierin te spreken.’

‘Haar vader is even sterk tegen een verloving als wij,’ verklaarde de heer Van der Meulen. ‘Werkelijk, mevrouw, hij noch wij denken er aan dit aanzoek publiek te permitteeren. De Almachtige moge ons bijstaan, onder Zijne bestiering willen wij later een besluit nemen, als ons nichtje weet wat haar tijdelijk gelukkig kan maken en mogelijk eeuwig haar zielswensch vervullen....’ Hij zweeg sterk vermoeid, met een opgezet gelaat.

‘De jongelui moeten zich wederkeerig geheel vrij beschouwen,’ voegde Catharina er beslist aan toe. Zij zeide nog het een en ander, maar mevrouw Van Gennip luisterde niet. Langzaam drong het tot haar door, dat

het aanzoek eigenlijk was afgewezen, het aanzoek, waartoe zij zoo noode was overgegaan! Wat had het haar een strijd, een moeite gekost tot deze rijke Mennisten te komen; welke scènes hadden zij en haar zoon doorgemaakt; hoe had zij Claartje gekapitteld over hare plotselinge onbedachte vriendschap met dit koopmansnichtje; hoe zwaar was het haar gevallen, haar, een Corver, verwant aan de edelste familiën in Holland, zich te verzoenen met het idee een Aalsmeer tot schoondochter te krijgen, zoo'n naam, dien je nooit had hooren noemen.... en nu.... Van al deze ellende had het echtpaar Van der Meulen geen flauw vermoeden; zij had gemeend voorwaarden te zullen stellen, men had aan deze mogelijkheid zelfs niet gedacht, integendeel, alle bezwaren waren van den kant der door haar zoo geminachte familie gekomen. Haar zoon, haar knappe zoon vond geen genade in hunne oogen; hij was te jong, had geen positie, behoorde niet tot hunne gemeente, het was wonder dat er niet over zijn betrekkelijke armoede werd gesproken, dacht zij bitter. Zij was cholerisch van aard, kon zich niet langer betoomen.

‘Ik weet wel waar hem de schoen wringt,’ viel zij boos uit, ‘mijn zoon is U niet rijk genoeg.’

‘Pardon, mevrouw, ons nichtje, de jongste van vijf kinderen, is eveneens onbemiddeld.’

‘Nu ja,’ mevrouw Van Gennip snoof wraaklustig, ‘uwe pleegdochter, en dan onbemiddeld....’

‘Zoo denkt de wereld,’ zuchtte Van der Meulen, ‘maar wie kan vooruit zeggen wat er in deze benarde tijden staat te gebeuren?’

‘Enfin, ik moet het dan wel als een groote gunst beschouwen, wanneer mejuffrouw Aalsmeer zich verwaardigen wil bij mij aan huis te komen,’ sprak de weduwe nijdig.

‘O, mevrouw, integendeel - de eer is geheel aan ons,’ verzekerde Catharina beleefd, ‘wij waardeeren het ten volle, als U onze Kaatje vriendelijk wilt ontvangen, slechts moet U haar niet als verloofde van uw zoon beschouwen.’

‘Maar, goede hemel, wat heeft ze dan bij mij te maken!’ riep de weduwe.

‘Ik dacht dat uwe dochter en ons nichtje vriendschap voor elkaar voelden, maar als U er zoo over denkt....’ begon Catharina langzaam.

Het werd mevrouw Van Gennip groen en geel voor de oogen. Met schrik dacht zij aan het tooneel, dat haar met haar oploopenden zoon wachtte; hij, van jongsaf gewend zijn zin te krijgen.... wat moest zij beginnen, als de uitkomst van haar bezoek verwijdering in plaats van toenadering tusschen hem en het begeerde meisje bracht? Hij zou alles zijner moeder wijten en zij had zich toch zoo vernederd.... Bovendien, hij mocht dan niet openlijk verloofd heeten, men kon ter wille van haar zoons crediet - een jongmensch in zijn positie maakt nu eenmaal schulden - dacht zij vergoelijkend, dus ter wille van dat crediet kon men wel, zoo hier en daar een woordje loslaten omtrent zijn plannen; ieder wist dat de pleegdochter der schatrijke Van der Meulens hunne erfgenaam zou zijn, ten minste ieder meende dat te weten. Zij keek den koopman eens aan, hij was oud en ziek, geenlang

leven zou hem meer beschoren zijn. Alzoo, van twee kwaden moest het minste worden gekozen. Dus bewilligde zij, na een nog lange woordenwisseling, in het voorstel van het echtpaar, waarna Catharina haar petekind liet verzoeken binnen te komen.

Het meisje had bange oogenblikken doorleefd; kinderlijk opgewekt kwam zij aansnellen, maar zag dadelijk dat er iets niet in den haak was; dit bereidde haar voor, zoodat zij het al mooi vond, toen mevrouw Van Gennip haar de hand toestak, haar met eenige welwillende woorden uitnoodigend tot een bezoek, nu en dan. Claartjes vriendschap werd hierbij op den voorgrond geplaatst, van Henk niet gerept.

Kaatjes voorkomen en manieren maakten echter op Henks moeder een gunstigen indruk, hetzelfde kon helaas niet gezegd worden in omgekeerden zin. Mevrouw Van Gennip had haar naam ten spijt iets stijfs en burgerlijks over zich; zij had door hare betrekkelijke armoede met vele moeilijkheden moeten worstelen, de kleine zijden van het leven hadden haar niet toeschietelijker gemaakt. De liefde voor haar zoon was schier het eenige zwakke punt in het harnas dezer vrouw, ter wille van dien zoon zou zij Kaatje geduld hebben, maar door Van der Meulens verzet en Catharina's houding beijverde zij zich nu zoo vriendelijk te zijn, als haar mogelijk was, wat haar links afging. Haars ondanks voelde zij eenig respect voor het echtpaar. Hoogmoedige menschen willen anderen gaarne vernederen, maar achten er hen te minder om, waar

dit gelukt. Men scheidde dus in draaglijke verstandhouding.

Tante deelde Kaatje zooveel van het gesprek mede, als zij oorbaar achtte. Nichtje schikte zich in de omstandigheden, zij verlangde voorloopig niets dan Henk Van Gennip te kunnen zien en spreken, al het overige zou wel van zelf komen, meende zij. Catharina hield haar nog eens ernstig onder het oog zich ingetogen te gedragen; met schaamte dacht het kind aan den haar ontroofden kus en nam zich heilig voor Henks stoutmoedigheid te beteugelen, zij begreep trouwens dat hun onder de bestaande omstandigheden weinig gelegenheid tot dergelijke vrijpostigheden zou worden geschonken.

Mejuffrouw Van der Meulen zag er een weinig tegen op met hare zuster over mevrouw Van Gennips bezoek te spreken. De arme ziekelijke juffer was de laatste weken zeer lijdend geweest, ook door de opwinding, waarin haar het aanzoek om Kaatje had gebracht. Catharina had met opzet verzwegen dat mevrouw Van Gennip belet had gevraagd, maar nu voelde zij zich de aangewezen persoon, om Hendrina zoo behoedzaam mogelijk mede te deelen wat er omtrent het meisje was beslist. Zij deed dit dan ook dienzelfden avond, boven op juffer Taan's eigen kamer. De zieke bewoonde een weelderig gemeubelde suite, waar alles was aangebracht wat rijkdom kon verschaffen, om lichaamslijden te verzachten. Een dik smyrnaasch tapijt op den vloer verdoofde er de voetstappen, een divan, gemakkelijke leunstoelen vervingen er het rechtlijnig

meubilair, dat beneden dienst deed. Een kleurig Amerikaansch vogeltje, een geschenk van een nicht uit Baltimore, bloemen en boeken vooral waren Hendrina's afleiding. Zij leed van kind af aan een soort van verlammende ziekte, die met hevige pijnen in den rug gepaard ging, bij wijlen was zij geheel machteloos, moest als een kind verzorgd, ja zelfs gedragen worden. De doktoren schreven deze ziekte toe aan een schrik in haar jeugd, maar niemand wist er iets van hoe of wanneer dat zou gebeurd zijn. Toen het schepseltje anderhalf jaar oud was, vertoonden zich de eerste symptomen van wat haar leven tot één marteling zou maken: het kind kreeg toevallen en kwijnde levenslang. Geen wonder dat Hendrina vaak droef en ongeduldig was; met haar verstand, haar rijkdom had zij zulk een geheel ander leven kunnen hebben.

Catharina hielp haar lijden en dulden, maar meer dan draaglijk maken kon zij niet. Een innige band verbond de zusters van kind af. Hendrina's liefde ging gepaard met edelmoedige bewondering voor het mooie, krachtige Trijntje, die van Catharina met een innig mededoogen voor het zwakke zusje, wie zij door een schat van teederheid poogde te vergoeden wat ziekte deed ontberen.

Catharina zette zich dien avond naast Hendrina's ligstoel, streek haar zacht over het mooie, bruine haar, waarin nog geen grijs draadje viel te bespeuren, en vroeg deelnemend hoe de dag was geweest. De goede vrouw moest nu haar tijd verdeelen tusschen twee oude zieke kinderen.

‘Ik heb zoo naar je verlangd, Trijntje,’ zeide de kranke zuchtend, ‘ik had veel pijn van middag, maar Kaatje heeft me een poos gezelschap gehouden, zij zeide dat je bezoek hadt, een vreemde dame; was het weer om getuige voor Keetje? Ik zou zoo denken: houdt dat nooit op?’

‘Het was niet om Kee, het ging eigenlijk om ons nichtje,’ zeide Catharina glimlachend, nam de rechterhand harer zuster in de hare en vervolgde met de dunne vingers spelend. ‘Och, had zuster Lijsbeth nog geleefd, zij zou wellicht anders dan wij hebben gehandeld, maar toch....’ langzaam, in welgekozen woorden, deelde zij toen het voorgevallene mede.

Hendrina luisterde gretig, met oogen, die onnatuurlijk groot werden.

‘Mevrouw Van Gennip is dan toch gekomen, maar of ze daar zelve vrede mede heeft, ik betwijfel het,’ was al wat zij eindelijk zeide.

Catharina voelde het kloppen der tengere pols in hare sterke hand.

‘Het beste zal zijn, er maar niet met Kaatje over te spreken, zuster, je begrijpt, heel gelukkig is zij niet, alles is nog zoo vaag, zoo onzeker. Wij kunnen zelfs nog niet gissen wat er in Gods alwijzen raad over haar is besloten.’

‘Keetje is mooi, jong, rijk, die familie Van Gennip zal haar niet licht iets in den weg leggen,’ sprak de zieke peinzend, ‘zij zal dus een voorname mevrouw worden, wellicht te aanzienlijk voor ons, maar zij zal naar de groote kerk rijden, in jullie koets, dat

ik dit moet beleven. O, wat zou Lijsbeth hiertoe zeggen, hoe kan zwager Aalsmeer zoo iets ooit goedvinden!'

'Maar, Heintje, zoover zijn we nog lang niet', suste Catharina.

Hendrina zweeg.

''t Is toch ook in zeker opzicht te wenschen, nietwaar,' voer de oudere zuster overredend voort, 'als die twee van elkaar houden, zullen zij dat met elkaar moeten uitmaken; liefde is het hoogste.'

'Ik weet het niet, Catharina.' De woorden kwamen zeer zacht over de bevende lippen. 'Ik heb nooit die liefde gekend;' zij zweeg even, drukte haar zusters hand vaster, inniger, 'ik ben nooit afgunstig op jou geweest,' vervolgde zij schijnbaar zonder samenhang met het daareven besprokene, 'maar toen jij je met Gilles verloofdet, och, hoe lang geleden is dat nu al, toen heb ik voor het eerst ten volle beseft wat mij ontzegd was. Liefde het hoogste, ja, ja, Gods wegen zijn niet onze wegen.'

'Maar die God liefhebben, zullen alle dingen medewerken ten goede,' zeide Catharina met overtuiging.

'Ja, ten goede,' zuchtte Hendrina, 'er zijn tijden geweest dat ik dat zoo niet voelde, weet je, maar,' voegde zij er hartelijk aan toe, 'als er iets in mijn leven goed is geweest, dan was het jouw liefde en toewijding, Trijntje; ik dankte God, toen ik na den dood van vader zaliger bij jou in huis mocht komen. Ik had je zoo bitter gemist na je huwelijk, al mijn vriendinnen waren mij te zamen zooveel niet waard

als jij alleen. Van mijn vroegste jeugd ben jij mijn troostende engel geweest.... neen, leg me niet den vinger op de lippen, jouw zusterliefde is mij een licht geweest op mijn somber pad; God geve dat ik in jouw armen mag sterven....'

'Dan moge dat uur nog verre zijn,' sprak Catharina bewogen.

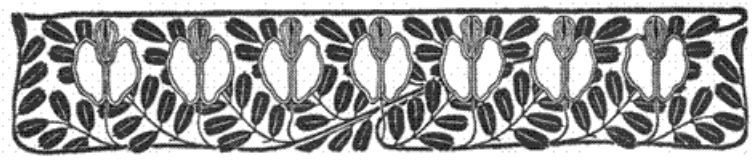

Zesde hoofdstuk.

‘Het is me een rust dat die Keetje weg is,’ zeide Catharina aan den avond van den tweeden Februari tot Judith, die ‘het leitje’ en de boodschappen voor den volgenden dag met haar kwam bespreken.

‘O, juffrouw, zwijg daarvan stil,’ riep Judith, ‘wij danken den hemel, ze ging nog veel erger te keer dan U wist; als een furie is ze de deur uitgegaan. Wat denkt U dat ze zei tegen ons? ‘“Ik zal de juffrouw een poets bakken, waar ze van zal staan kijken.”’ Zoowaar, dat zei ze, en met een paar oogen.... hu, we werden bang van haar gezicht. Meyer en ik hebben haar uitgelaten, ik gaf hem een wenk dat hij meeging, ik vertrouwde me zelf niet met haar alleen in het blauwe gangetje, zoo zag ze er uit.’

‘Laat ons God danken dat ze voor goed weg is,’ sprak de huisvrouw, ‘als ze jullie ooit mocht komen spreken, laat je haar niet binnen.’

‘Daar kan U op rekenen,’ beloofde Judith. ‘Een anderen dienst zal ze hier ook niet makkelijk krijgen, al doet Jan nog zooveel moeite voor haar. Ze ligt nu thuis bij een kennis, een zekeren Vreugdenburg, in de Langestraat; daar is ze voor ze bij U in dienst kwam, ook een poos geweest, en ik geloof, juffrouw, dat Greifzoe dat alles betaalt.’

‘Waarom denk je dat?’

‘Ze kon haar eigen schande niet zwijgen,’ zeide Judith minachtend, ‘o, de juffrouw weet niet de helft van wat er is gebeurd.’

‘Och, laat ons maar niet meer over haar spreken,’ vond Catharina, ‘'t is een onverkwikkelijk onderwerp.’ Maar de arme vrouw zou nog vrij wat meer hierover moeten hooren dan zij nu vermoeden of droomen kon. Wat in haar binnenkamer was verhandeld, door hare dienstboden in de keuken besproken, zou voor vreemde ooren herhaald, voor rechters en getuigen onder eede bezworen worden....

Voorshands raakte haar gewezen keukenmeid volkomen op den achtergrond, want de heer Van der Meulen, wien elke sterke gemoedsaandoening slecht bekwam, scheen zich naar aanleiding van mevrouw Van Gennips bezoek te veel vermoeid te hebben en werd opnieuw ziek. Catharina verpleegde haar man dag en nacht, de vrienden fluisterden van een zware beroerte.

Op een avond verliet zij zijn kamer, maar toefde nog op den drempel, toen een zware kei door de bovenruit van de voordeur geworpen, haar vlak voor

de voeten viel. Het gerinkel van het brekend glas, de bons door den steen veroorzaakt, deed Kaatje, die bij ooms ziekbed even haar tante verving, ijlings opspringen, deed de dienstboden uit de keuken toevliegen, Hendrina naar beneden strompelen, den zieke jammerend stamelen: wat er toch gebeurde? Meteen hoorde men het wegrollen van een rijtuig.

‘Heeft U zich bezeerd, heeft de steen U geraakt, tante?’ vroeg Kaatje bezorgd.

‘Neen, kind, neen, 't liep goed af,’ zei Catharina met bleeke lippen, ‘stil maar voor oom....’

Zich zelf vergetend keerde zij haastig tot haar zieke terug en poogde hem gerust te stellen.

‘Een kwajongen, een straatbengel, die de ruit van de voordeur ingooit,’ verklaarde zij, ‘'t maakt meer geraas dan de zaak om 't lijf heeft.’

Hij liet zich geruststellen.

Kaatje, Hendrina, de dienstboden beschouwden onderwijl het ‘corpus delicti’.

‘Tante had dood kunnen zijn,’ zeide Kaatje.

‘Hoorde U wel dat rijtuig, juffer Taan?’ vroeg Jannetje, ‘ik wil wedden dat het een streek van Jan is.’

‘Van den koetsier! Hoe kom je er bij?’ riep Kaatje ongeloovig.

‘O, 't is zoo'n kwaje kerel,’ bevestigde Judith, ‘Kee zal hem dat hebben opgestookt.’

‘Laat ons den steen bewaren,’ zei Hendrina, ‘mijn arme zuster, wat een schrik!’

‘'t Is zoowaar een steen uit den stal,’ verzekerde

Meyer, ‘dan heeft Greifzoe 't bepaald gedaan, hoe gemeen!’

‘Praat hier zoo niet, ga jullie nu weg,’ ried Catharina, het hoofd om de kamerdeur, ‘mijnheer moet niet denken dat het met opzet is gebeurd; ik ben er, Gode zij dank, goed afgekomen, maakt er maar geen drukte over. Meyer, sla een plank voor de ruit en denk er om, dat er morgen een nieuw glas in wordt gezet.’

‘Nou, maar ga jij in elk geval den klapwaker waarschuwen,’ zei Hendrina tot den knecht, ‘men is zijn leven niet zeker, in zijn eigen huis niet,’ voegde zij er zenuwachtig aan toe.

Dienzelfden avond, maar een paar uur later, waren Greifzoe en Kee in druk gesprek met elkaar.

‘Hoor eens, Kee, je hoeft niet bang te zijn, je kunt er absoluut geen kwaad bij,’ zeide Greifzoe overredend, ‘je hebt nergens mee te maken dan met het lezen van die boekjes.’

‘Ja, maar als ik me nou vergis in de titels? Weet ik precies hoe al die dingen heeten? Als je voor de Heeren komt, moet je secuur te werk gaan,’ meende zij.

‘Maar je hebt ze toch gelezen,’ hield hij aan.

‘Wel neen, ik, denk je dat? Ik lees er maar zoo hier en daar wat van, naar me blieft. Dat “Aan het volk van Nederland” is me veel te taai, dat van dien Mof en zijne zeven dochters, weet ik wel zoo wat, en de “Historie van de Oliekoeken,” nou, dat is wel lollig...’

‘Zoo, maar dat hoef je niet eens te noemen, dat is

immers eigenlijk voor den prins; noem dat van ‘De zilveren galgen....’

‘Nou, daar heb je het al! Enfin, Geertrui heeft er me een paar bezorgd, die zal ik nog es inkijken, maar ik snap niet hoe je onze Sare zooveel kwaad kan doen met die geschriftjes.’

‘Ze zette jou an tot 't lezen van die boekjes en mij tot erger dingen,’ sprak de koetsier langzaam, op die laatste woorden bijzonder nadruk leggend. ‘Je moet getuigen, Kee, dat je haar vaak, wel honderdmaal, met mij over die boekjes hebt zien praten; dat is toch de waarheid.’

‘Ben je mal, je weet wel beter.’

‘Wat, heb je niet gezien dat ik met haar praatte?’

‘Nou ja, maar ik laat me geen ooren aannaaien, niet over het land of van den prins of zoo, daar weet ik niet van, hoor.’ Bij zich zelf dacht Kee: ‘je zult er mij niet indraaien.’

‘Nou goed, je was er ook niet bij, 't was altijd in het blauwe gangetje, dat ze met mij over het land en den prins praatte, en van den zomer in den tuin....’

‘Weet je het alles zelf wel goed?’ vorschte zij angstig.

‘Ik heb 't heele plan vast in m'n kop,’ verzekerde hij, ‘we slaan twee vliegen in een klap: wij stoven haar een kool en wij bewijzen den prins een dienst; die vervloekte Mennisten en Arminianen zijn zoo tegen hem; zij zullen een toontje lager zingen, als zoo iets aan het daglicht komt. Die veldpaap Van der Kemp, D^{r}. Van Schelle, het heele nest wordt er in betrokken, dat zul je zien.’

‘Het is een vreeselijke zaak,’ huiverde Kee.

‘Ik neem al de gevolgen op me,’ zeide de koetsier, een hooge borst zettend, ‘maar wat er goeds uit voortkomt, dat zullen we eerlijk deelen, Kee; de prins zal zich niet ondankbaar toonen. Dan zijn we voor ons leven geborgen, en geld kan ik nou al krijgen, als water, zie maar....’ hij haalde een handvol ducaten uit den zak, ‘daar heb je er ook een.’

Het zien dezer geldstukken verblindde Kee dermate, dat zij met een soort van bijgeloovigen eerbied tot den man opkeek; gretig nam ze het geschenk.

‘O, ik dank je wel duizendmaal, lieve Jan, zijn ze van den prins?’ fluisterde zij.

‘Van een van zijn vrienden, wat evenveel wil zeggen,’ antwoordde Greifzoe. ‘O meid, ik kom nou bij zulke hooge oomes, daar heb je mijnheer Le Francq van Berkhey, op het Rapenburg.... Devens en Van Duuren zijn er ook geweest, maar ik loop daar nou in en uit.... zoo zou ik je er meer kunnen noemen, maar dat is tot daaraan toe, je begrijpt, ze zijn er ook gevleid mee, dat ik den prins uit een groot gevaar heb gered, zal ik maar zeggen.’

‘Wat lieg je nou?’

‘Je bent al erg onbegrijpelijk,’ zei Greifzoe wrevelig, ‘als ik ommers op den voorslag van mijn juffrouw was ingegaan, zou de prins al verleden zomer door mij zijn belaagd....’

Kee sloeg de handen in elkaar. ‘Maar Jan....’

‘Och, ik weigerde ommers, smoorde alles op mijn hart,’ zeide hij haastig, ‘en nou, als het niet was dat

ik er toe werd aangezet, had ik nog mijn eigen volk niet verraden, maar het is beter dat zij lijden, dan dat de prins aldoor gevaar loopt; ze kan er mogelijk een ander mee belasten, zei Van Duuren terecht. Vertrouw jij dien Meyer?'

'Ik niet,' zei Kee.

Zij liet het hoofd in de hand rusten en staarde in het vuur. Beiden bevonden zich in de keuken van Vreugdenburg, een wijnstekersknecht, bij wien de keukenmeid haar intrek had genomen, nu zij zonder dienst was. De huisheer was nog niet thuis, zijn vrouw boven bezig, het paar had alle gelegenheid met elkaar te overleggen, te konkelen, zooals vrouw Vreugdenburg het noemde, toen zij beneden kwam en hen bij het vuur zag zitten, in ijverig gesprek verdiept. Zij had het niet op Greifzoe voorzien en keek hem al spoedig het huis uit.

'Kom morgen, na negenen, in den stal bij mij thuis,' fluisterde de koetsier opstaande, 'daar kunnen we veiliger praten dan hier.'

'Ja, ongestoord,' zei Kee nijdig, half luid.

Hierover ontstond een woordenwisseling tusschen haar en haar gastvrouw, zoodra de man weg was.

'Wat heb je met dien mof te smoezen? Je bent toch een fatsoenlijk meissie en hij is een getrouwd man,' zei vrouw Vreugdenburg, een bejaard wijfje, met een paar schrandere oogen.

'Wat gaat het je an?' vinnigde Kee.

'In mijn huis....'

'Ik betaal toch kostgeld.'

‘Nou, dat is tot daaraan toe, maar toen je hier vroeger was, en je dien vent nog niet kende, zag ik je veel liever.’

‘Zal mijn een zorg zijn,’ zei Kee onverschillig, ‘maar als je wist wat we te bepraten hadde,’ ging zij gejaagd voort, ‘een diep geheim, een gewichtige zaak, hoor, van.... van den prins,’ fluisterde zij.

‘Je wordt zeker keukenmeid aan het hof,’ spotte de vrouw, ‘maar, ik geloof er geen woord van,’ voegde zij er geringschattend aan toe. ‘Wat zeg jij, man,’ wendde zij zich tot haar echtgenoot, die loom binnenslofte, ‘geloof jij dat die Greifzoe hier urenlang komt praten met Keetje over den prins?’

‘Ik weet er niet van, vrouw,’ zei deze onverschillig.

‘'t Is toch waar,’ hield Kee vol, ‘Greifzoe weet een geheim en als het uitkomt, zal hij er wat een voordeel van hebben ook.’

‘Nou, ik wil er niks mee te maken hebben,’ zei Vreugdenburg.

‘Jan loopt bij de hooge heeren in en uit,’ blufte Kee.

‘'t Ken waar wezen, gaat mijn niet an,’ bromde de wijnstekersknecht, ‘ik wil er niks mee te doen hebben.’

‘Pas jij maar op,’ waarschuwde zijn vrouw haar kostgangster, ‘'t ken wel een ‘complot’ wezen, jij loopt misschien in je ongeluk, meissie.’

‘Ha! ha!’ lachte Kee, ‘ongeluk, geluk meen je. Maar, als 't eenmaal bij Jan ducaten regent, zal jij er niet vet van worden.’

‘Je lijkt wel dat meissie uit Den Haag, dat zooveel schulden maakte, onder schijn dat ze een erfenis te

wachten had, maar 't werd een pak slaag,' spotte vrouw Vreugdenburg.

Natuurlijk stoorde Kee zich niet aan haar kostvrouw, den volgenden avond was zij op het afgesproken uur bij Greifzoe in den stal, in de Rijnstraat, waar ook Geertrui Groenevelt zich bevond. Deze Geertrui, een bejaard mager vrouwtje, die als baker, zuigster en verpleegster haar kost verdiende, wier kraakzindelijk uiterlijk op het eerste gezicht een gunstigen indruk maakte, stond niet zeer te goeder naam en faam bekend. Men vertelde van haar, dat zij, in hooge mate sluw, op alles raad wist en gaarne de hand stak in zaken, die het daglicht niet konden zien. Ofschoon men haar nooit had kunnen betrappen, heette zij een soort van wonderdokteres, die zich vooral met kwade praktijken bezig hield; die haar wilden raadplegen wisten wel hoe haar te vinden. Veel profijt trok zij niet van haar zaakjes of zij verstak haar geld uit gierigheid, want zij leefde in armelijke omstandigheden, dankbaar voor elk maaltje eten, elk lekkernijtje, dat haar werd toegestopt. Als vlijtige kerkgangster sloeg zij geen preekbeurt over, 't geen heel wat zegt voor die dagen. Zij stond ook bekend als vijandin der Doopsgezinden, geen wonder dus dat zij Kee van der Sand in haar boos opzet tegen haar gewezen meesteres stijfde en steunde.

Het drietal had heel wat te verhandelen, zoodat de koelsiersvrouw nieuwsgierig en boos, herhaald riep of dat gezanik en geleuter nog niet uit was.

'Kom dan hier,' noodigde Greifzoe, maar de vrouw,

bang voor de paarden, durfde niet; zij troostte zich met de gedachte dat Jan en Kee niet alleen waren, de oude Geertrui was er bij, en daar ook zij eenigszins tot de ingewijden behoorde, kon de samenzwering rustig haar gang gaan.

De stal was diep en donker, vochtig warm van de damp der paarden, zes mooie krachtige dieren, die onrustig door het vreemde gezelschap, het stroo deden ritselen onder zich, de achterhoeven ongeduldig oplichtten, met de staarten zich de heupen sloegen; snuivend, hoofdschuddend, met kort gebriesch gaven zij hun ongenoegen te kennen over deze stoornis in hun heiligdom. Ook de hond jankte en rukte aan zijn ketting.

'Die stomme dieren waarschuwden me misschien,' zei Kee later. Zij stond in haar helrood jak en sneeuwwitte muts, door een bleeke zonnestraal rembrandtiek verlicht, tegen een schoorbalk te leunen; haar blonde, brutale schoonheid kwam sterk uit tegen het oude gerimpelde vrouwengezicht naast haar. Greifzoe lonkte haar toe met drieste blikken. Op een stroospier kauwend, zat hij schrijlings op een leegen voederbak, gesticuleerde druk, het gelaat rood van opwinding. Geertrui keek naar het tweetal met een grimlach om den tandeloozen mond, haar half dichtgenepen oogjes schenen te zeggen: 'Jelui knijpt graag de kat in donker, ik weet er alles van.'

Voor zoover Greifzoe 't noodig oordeelde werd een en ander nog eens nauwkeurig besproken en vastgesteld. Geertrui had nog eenige 'geschriftjes' onder haar boezelaar meegebracht.

‘Dat “aan het volk van Nederland” kon ik niet krijgen,’ zeide zij, ‘die domme Santje heeft het gehad, haar man heeft het indertijd op straat gevonden, maar toen zij hoorde dat er zoo'n zware straf op stond, heeft ze het met een zwavelstokje verbrand.’

‘Ja,’ knikte Greifzoe, ‘dat weet ik, ik heb er haar nog mee gejudast, want toen ik zei dat er heeren in Amsterdam waren, die er wel twee ducaten voor hadden willen geven, griende ze van spijt. Maar 't doet er niet toe, dat boekje hebben we niet noodig, dat kent Kee wel.’

‘Nou, ik zei je toch gisteren.... hadt jij het niet van Aalsmeer kunnen wegpakken?’ vroeg Kee.

‘O, die was er zoo wijs mee. Mensch, of ie gemerkt heeft dat 'k op z'n kamer ben geweest, hij liet 't ten minste nooit meer liggen na dien eenen keer... maar alle duivels, sta niet te zanikken, het komt er niet op aan, er staat toch geen naam in.’

‘Hoe zal je nou beginnen?’ onderzocht Kee ‘de zaak moet toch dezer dagen aan het licht komen.’

‘Dat is mijn zaak,’ zei de koetsier barsch ‘jullie vrouwvolk kan je mond niet houden, je weet me alevel veel te veel.’

‘Nou nog mooier! ik weet niets,’ bromde Kee.

‘Dat is stellig beter voor je, hartje,’ fleemde Geertrui.

‘Maar als ik er nou kwaad bij kan,’ meende de keukenmeid.

‘De vraag is maar,’ zeide Greifzoe gewichtig, ‘of jij er in betrokken wilt worden, ja dan neen. Of jij je wreken wilt, ja dan neen, of jij, als ik de ducaten krijg, daar ook je deel van wilt hebben....’

‘Nou natuurlijk, of ik,’ zeide Kee gretig, ‘en wreken wil ik me en den prins dienen wil ik ook.’

‘Als jullie nou niet komt, gooi ik de koffie over den vloer,’ liet zich Dirkje dreigend hooren.

Lachend liep Kee naar de keuken, op een wenk van Greifzoe; een der paarden sloeg achteruit. Kee gaf een schreeuw.

‘Is me dat schrikken van dien knol,’ klaagde zij.

‘'t Is je eigen schuld,’ zei Dirkje, ‘wat konkel jelui in den stal, kunnen jelui hier niet praten?’

‘Geheimen,’ plaagde Kee, nam den kleinen jongen van haar over en ging met het kind op schoot bij de tafel zitten.

Greifzoe kwam ook binnen met Geertrui.

‘Dus, Kee, je weet wat je wilt?’ vroeg hij nogmaals, ‘anders is het beter dat je je nergens mee bemoeit.’

‘Ja, ja, ik weet het,’ zei Kee.

‘Geef me daar de hand op!’ zeide hij plechtig.

‘Geef me daar de hand op,’ riep het kind op haar schoot, ‘geef me daar de hand op.’

Kee sloeg toe, het verdrag was gesloten.

De kleine jongen liet zich van haar schoot glijden, trok zijn moeder bij den arm, en stak haar zijn knuistje toe. ‘Geef me daar de hand op,’ zong het kind.

Zij ging lachend op het spelletje in, ook de anderen moesten nu meedoen. Kee zag het aan, opgewonden door het voorafgaand gesprek. Opeens kregen deze woorden in het kindermondje iets vermanends, iets waarschuwends, iets dreigends voor haar, maar zij schudde dezen indruk van zich.

‘Hou nou op met dat gezanik,’ riep ze met een vloek.

De koetsiersvrouw keek nijdig om dat gecommandeer in haar eigen huis, maar durfde niets zeggen.

Het kind trok zich verschrikt terug, maar in zijn hoekje zong het halfluid voor zich heen:

‘Geef me daar de hand op, geef me daar de hand op.’

Kee hoorde het en werd er wrevelig over, later zou zij zich dit alles met bitter zelfverwijt te binnen brengen.

Tegenover zijn vrienden Devens en Van Duuren was Greifzoe minder achterhoudend. Lang en breed overlegde hij met de bakkers, hoe zijn geheim aan den man te brengen, zooals zij het noemden. Of hij in het huis van den lector Le Francq van Berkhey een wenk daaromtrent heeft gekregen, dan wel de bekende advocaat Elie Luzac, ook een ijverig Oranjegezinde, hem van raad heeft gediend.... genoeg, er werd besloten dat Greifzoe zich aan het huis van den presidentburgemeester Hubrecht zou vervoegen, om er zijn dienst aan te bieden. Zijn meester wist hier natuurlijk niets van, door zijn ziekelijkheid had de heer Van der Meulen tot nog toe verzuimd zijn koetsier den dienst op te zeggen.

Greifzoe had volop tijd zijn plan uit te werken; naar gewoonte kwam hij viermaal daags hooren of er iets te belasten was, het antwoord luidde meestal ontkennend. Een enkel maal werd het rijtuig gebezigd om Kaatje naar de familie Van Gennip te brengen of te halen, voor het overige had hij niets te doen dan de paarden te verzorgen, hij reed de dieren zelfs zeer weinig af, de bittere koude maakte hem lui en kleumerig. Een oude koetsier, die in de Langestraat, bij

den tweeden stal van den heer Van der Meulen, van een pensioentje leefde, hem door zijn meester toegelegd, bromde over de achtelooze wijze, waarop de mooie paarden werden verzorgd en dreigde het den lakenhandelaar te vertellen, waarop Greifzoe hem uitlachte.

'Man, ga maar naar dien halven dooie, je maakt hem misschien weer levend,' spotte hij.

Ook Kaatje merkte iets vreemds op in Greifzoe's gedrag; er was iets in zijn toon en houding, dat haar angst aanjoeg, vooral na het werpen met dien steen, waarvan de geheele familie hem bleef verdenken, ofschoon hij er zich diep verontwaardigd over had betoond en bij hoog en laag had verzekerd er niets van af te weten. Kaatje liet zich, als Meyer niet kon medegaan, door haar broer begeleiden, zij wilde hare tante niet ongerust maken, daarom zweeg zij, maar voor geen geld had zij zich door Greifzoe laten brengen of halen, als haar niemand vergezelde.

Cornelis was tot dezen liefdedienst, zooals hij het noemde, te eer geneigd, daar hij elke gelegenheid aangreep om mooi Claartje het hof te maken; als cavalier zijner zuster had hij vrij toegang tot de familie van den jongeling, die algemeen als haar verloofde werd aangeduid.

Mevrouw Van Gennip trachtte zich goed te houden, maar kon haar spijt niet altijd bedwingen, als zij het rijtuig van den heer Van der Meulen voor hare woning zag stilhouden, haar trots op de rijke schoondochter werd overtroffen door afgunst, daar zij zelve van dergelijke weelde was verstoken.

Cornelis kon het beter met haar vinden dan Kaatje. Zijn losse, vroolijke manier van doen stemde haar toegevender dan het stille, ingetogen gedrag zijner zuster, dat door de weduwe voor Zaansche stijfheid en hoogmoed werd aangezien.

De arme Kaatje beleefde moeilijke tijden. Henk, teleurgesteld, gekrenkt over den ‘proeftijd’, die hun was opgelegd, gedroeg zich gedwongen in het bijzijn zijner moeder, als zij een oogenblik te zamen alleen waren, was hij vrijpostig tegen het meisje, dat zich dan angstig terugtrok; eens beleedigde hij haar door hare schuchterheid burgerlijk te noemen, zij wist niets van het ‘comme il faut’; ‘le ton’ der kringen, waarin zij door haar huwelijk zou komen, was haar onbekend. Kaatje werd rood van schaamte, er was iets waars in zijne opmerking, waardoor zij die te dieper voelde, maar hare droefheid was echt genoeg, om hem te doen inzien, dat hij te ver ging. Met duizend liefdewoordjes en verontschuldigingen trachtte hij zijn flater goed te maken; zij wrokte niet, vergaf hem volkomen, maar zonder het te vermoeden had hij iets van dat vertrouwen verbeurd, van die volkomen toewijding, waar een natuur als de hare in haar liefdeleven behoefte aan gevoelde. Zij had hem in hare meisjesdroomen zoo hoog gesteld, hij deed nu soms zoo bitter klein, dit ontnuchterde haar; zij trachtte dien indruk uit te wisschen, te vergeten, maar het gelukte haar slechts ten deele. Soms zag zij in de moeder, die haar niet sympathiek werd, iets wat zij in den zoon terugvond, dit maakte haar dan stil; zij

veroordeelde zich zelve om wat zij onbillijk vergelijken, achterdocht heette, want zij had hem lief, doch hare liefde wijzigde zich onder zijn invloed, nam een minder hoog karakter aan. Zij vermoedde niet dat zijn poover tehuis, de schimpscheuten zijner moeder er toe medewerkten hem kregel te maken tegenover de aan weelde gewende jonge dame, die zoo onbevangen, zoo argeloos kon spreken over uitgaven, waaraan hij niet kon denken, zonder zich in schulden te steken. Mevrouw Van Gennip wist haar aanstaande schoondochter dikwijls iets te ontlokken, iets te vragen op slimme wijze, waardoor Kaatje sprak over dingen, die zij anders zou hebben verzwegen. Zoo klaagde de weduwe eens over de extra collecte, die om ‘den voorbeeldeloos strengen winter’ door de regeering der stad Leiden was goedgekeurd, ten einde aan de grootste ellende der armen te gemoet te komen, zij wist het zoo aan te leggen dat Kaatje haar de som noemde, door haar oom gestort.

Een oogenblik was mevrouw Van Gennip er stil van.

‘Geen wonder dat er bijna achtduizend gulden is opgebracht,’ riep zij toen, ‘de Doopsgezinden hebben zeker het meeste gegeven, ja, Holland is nog zoo kwaad niet voor jullie, scheurmakers.’

Kaatje keek haar verbaasd aan.

‘Mama meent dat alle gezindten er rijk kunnen worden,’ haastte Henk zich te zeggen.

‘Maar wij zijn toch echte Hollanders,’ zei Kaatje naïf.

‘Natuurlijk, maar niet van de Staatskerk,’ beet mevrouw haar toe.

‘O, wat dat betreft,’ meende het onthutste meisje gevat, ‘oom zegt altijd: wij deelen in de lasten maar niet in de lusten; dat is onrechtvaardig!’

‘Ei, ei, dat riekt naar oproer,’ sprak de weduwe verbaasd over het snedige antwoord.

‘Maar mama, het is immers de volle waarheid,’ zei Claartje, die wel meer tusschenbeide kwam, als zij storm zag naderen.

‘Het is er naar wat je waarheid belieft te noemen, kind, de Staatskerk heeft de oudste rechten.’

‘Neen, dan eer de Catholieke, mama,’ schertste Henk.

‘Je komt zoo bij de heidenen terug; maar alle kerken raken zoo zoetjes aan uit de mode,’ lachte Cornelis, ‘er zal nog eens een tijd komen dat er alleen oude pruiken in zitten; de helderzienden in onzen tijd vinden dat de boetpsalmen maar met de oude Joden hadden moeten begraven worden, of verbrand, dat was ook goed geweest.’

‘Ik wil zulke taal niet hooren,’ berispte hem de weduwe rood van toorn.

‘Neem hem niet au serieux,’ kalmeerde haar zcon.

‘Als je zoo denkt, waarom ga je dan naar onze kerk?’ vroeg Claartje.

‘Om een zoet meisje te zien,’ antwoordde hij met een knipoogje.

Zij kleurde, ‘Ik zie Henk nooit in onze kerk,’ dacht Kaatje, en keek hem eens aan, hij las hare gedachten.

‘Dominee Hovens is mij te oudbakken en dominee Van der Kemp te soldatesk,’ zeide hij laatdunkend, ‘die heeft den bijbel in de eene, den degen in de andere hand.’

‘Hij maakt zich belachelijk en ons er bij,’ riep Cornelis.

‘Je wordt zoo zoetjes aan een renegaat,’ verweet hem zijn zuster, met ontdaan gezicht.

‘Dat is jullie waarde Van der Kemp ook,’ zei mevrouw verdacht vriendelijk.

‘Maar hij meent het zoo goed met het land,’ verdedigde Kaatje haar predikant, ‘hij is heftig, maar hij spreekt zoo bezielend, je moet naar hem luisteren, je moet hem gelijk geven.’

‘Ik kan zijn naam niet hooren,’ riep mevrouw Van Gennip; ‘kind, je weet niet wien je verdedigt, je bent te naïf Een afvallige is hij, een opruier, een man, die tot vorstenmoord aanhitst; als de regeering niet zoo dwaas lankmoedig was, zou hij al lang gebannen zijn.’

‘Waarom zegt U niet gehangen, moeder, dat verdient hij!’ vergat zich Henk.

Kaatje keek hem ontsteld aan.

‘Ja, hij en Pieter Vreede en dokter Van Schelle zag ik wat graag in die verheven positie,’ verzekerde de jonge man lachend.

‘Hij meent er geen woord van,’ riep zijn zuster.

‘Hoe kan iemand zoo iets uit aardigheid zeggen,’ huiverde Kaatje.

‘Omdat ik je eens echt benauwd wil zien,’ zei Henk. ‘Ik ben immers zelf vrijcorporist. En wat zegt het liedje van ons:

> .... Zijn kruin gedekt door een Vrijcorpsistenhoed,
> Met eenen zwarten strik, beteekent heldenmoed;
> Terwijl Pasquillen, Posten, Schandpapieren
> Rondom zijn dolle harsens zwieren....’

‘Hou op, hoe kan je zulke dingen aanhalen,’ verweet mevrouw Van Gennip.

‘'t Zijn uw Oranjevriendjes, mama, die ons zoo uitmaken,’ verdedigde zich haar zoon.

‘Ik vind het ook heel vervelend dat je lid van het Vrijcorps bent geworden,’ klaagde zij.

‘'t Is voor Vrijheid en Vaderland, zoo dien ik den prins,’ schertste Henk, maar al liep het uit op jokkernij, het gedurig geharrewar, de tegen elkaar indruischende meeningen verbijsterden Kaatje. Wist Henk wel wat hij wilde, en wist zij het zelve nog? Al schertsend en spottend kreeg hij meer en meer overwicht op het onervaren meisje.

Zevende hoofdstuk.

Zooals was afgesproken, vervoegde Greifzoe zich op een morgen aan het huis van den presidentburgemeester Hubrecht, om er zijn dienst aan te bieden; eenigszins verwonderd gaf men er hem bescheid, dat er geen koetsier gevraagd werd, waarop hij zich onmiddellijk terugtrok, maar dienzelfden dag ging bakker Devens er heen, vroeg den burgemeester te spreken en zeide; ‘vermits hij vernomen had dat een zekere Greifzoe zijn dienst bij den burgemeester had aangeboden, hij zich verplicht oordeelde, dien heer te waarschuwen, dat er achter dien kerel iets stak, want dat hij overal vertelde, dat de juffrouw, bij wie hij woonde, hem had willen omkoopen, om den Heer Erfstadhouder van kant te helpen.’

De heer Hubrecht stond als van den donder getroffen door dit onverwacht bericht. Hij Het den bakker zijn woorden herhalen, alsof hij ze niet goed had verstaan, ondervroeg hem nauwkeurig omtrent zijn betrek-

king tot Greifzoe, omtrent dat heer zelf, omtrent de familie Van der Meulen, maar twijfelde geen oogenblik aan de waarheid der beschuldiging, wat van iemand in zulk een hooge positie ‘haast niet geloofbaar schijnt.’ De verklaring hiervan moet stellig gezocht worden in het feit, dat het hier een lid der Doopsgezinde gemeente betrof, de secte, die juist toen ter tijde, vooral door het optreden van haar predikant Van der Kemp, met wantrouwen, ja afkeer door de prinsgezinden en leden der Staatskerk werd gadegeslagen. Diens ‘Rehabeamspreek’, I Kon. XII: 16-20, was als een bliksem neergeslagen onder de Oranjepartij. Met de overdrijving, zijn dagen eigen, had de verhitte spreker onder het mom van Rehabeam den Erfstadhouder voorgesteld als een wreed laatdunkend monster, zijn raadgevers als goddelooze lieden, vooral had hij zeer duidelijk doen uitkomen hoe men over den hertog van Brunswijk dacht, den Adoram uit den bijbel, die gesteenigd werd met steenen dat hij stierf, waarop de koning zich verkloekte tot de vlucht.

Natuurlijk was noch prins noch hertog genoemd in Van der Kemps rede, maar ieder had de toepassing gemakkelijk gevonden. ‘Want, wie was deze Rehabeam? Door jongelingen, in de zonde grijs geworden, in alle hoofsche verkeerdheden onderwezen; een onbedreven onverlaat, onkundig van zijn ware belangen en van die zijns volks, zonder eenig andere verdienste dan dat hij uit het huis van Isaï was gesproten; een tiran, die alles bukken deed onder zijn ijzeren arm....’

Die ijzeren arm van Willem V toont alleen reeds

de geweldige overdrijving, waaraan Van der Kemp zich schuldig maakte, tegenover den zwakken, te goedigen prins; maar het zou later nog erger worden en men den vorst gaan vergelijken bij Alva, ja bij Nero. Verhitte taal, gezwollenheid, groote woorden waren aan de orde van den dag, prinsgezinden en patriotten deden daarin voor elkaar niet onder.

'En,' ging de redenaar voort, 'wat rest het volk met zulk een vorst bezocht? Het antwoord ligt voor de hand. Heeft het zedenbederf de gemoederen besmet, wordt het recht verkeerd, het gemeene welzijn opgeofferd aan bijzondere belangen, worden de raadgevingen der deugdzamen verworpen en wordt het oor geleend aan een ongeregelde jongelingschap, dan wordt het aanwenden van scherper middelen noodzakelijk, of de staat helt naar zijn ondergang en de troon wordt gevestigd op de rockende puinhoopen van het omgekeerde vaderland. Toegevendheid wordt dan verderfelijk, oogluiking schandelijk, toeven doodelijk. Dan is het tijd dien vorst de waardige taal te doen hooren: Wat deel hebben wij aan David? Ja, geen erve hebben wij aan den zoon van Isaï. Hem te verstoeten is het recht en de plicht van een volk.'

Uit de zoogenaamde vloekpsalmen zong men daarna:

'.... Laat kwaad op kwaad zijn huis omringen.
Roei uit al zijn nakomelingen
  En dat in 't volgende geslachte
  Elk hun verstorven naam verachte:
Der vaadren misdaad zelfs verschaff
Den Heere reden tot zijn straf....'

Of wel:

‘God zal U voor Zijn wraak doen bukken
En, door Zijn sterke hand,
U uit uw tent en schuilplaats rukken;
Ontwortelen uit uw stand.
De vromen zullen, vrij van nood,
Dan lachen om uw dood....

De redenaar, die dus het hoogste gezag in den lande aanrandde, was de voorganger, de vriend der familie Van der Meulen; ook verdacht men Catharina Taan zelve deel te hebben gehad aan het rondstrooien van dat ‘perfide libel’ *Aan het Volk van Nederland*. Velen meenden zelfs dat Van der Kemp, hiervan de schrijver was. Pas onze dagen zouden het geheim aan het licht brengen, Van der Kemps vriend, Jonkheer Joan Derk van de Capellen tot de Pol, als den auteur aanwijzen; doch de tijdgenoot heeft in duister getast, en het is te begrijpen, dat een man als de presidentburgemeester onder deze omstandigheden te snel geloof sloeg aan eene aantijging, die men als zij een lid der Staatskerk had betroffen, minstens zou hebben betwijfeld, misschien schouderophalend bejegend.

Het is waar, men had aan den anderen kant niet stil gezeten, ‘de lastertaal’ van Francis Adriaan van der Kemp met woeker beantwoord. De prins werd tot een engel van goedheid verheven, met alle Christelijke deugden toegerust voorgesteld; zijne vijanden werden afgeschilderd, boos als de satan zelf, hunne ontwerpen waren in de hel gesmeed, de vrijcorpsen werden moordrotten genoemd, uit tirannen en dwingelanden bestaande, een muitzieke hoop. Dokter Van Schelle

had zijn geweer willen blank schuren in de borst zijner landgenooten, zijn handen in Oranjebloed willen verven... hij was een ‘vrijheidmoorder’, ‘burgertraiter’, een ‘wanschepsel’; men werd gewaarschuwd hem niet als medicus te roepen, want hij kon de lijders wel doodelijk vergif in plaats van heilzame middelen toedienen....

Dit alles was nog niets vergeleken bij de wraakfiolen toen en later uitgestort over het hoofd van zijn vriend en medestander Van der Kemp. Deze werd een omgekeerde gereformeerde, remonstrantsche, menniste, sociniaansche onmensch genoemd. Een voorbeeld van snoodheid, vraagbaak der Loevensteinsche factie; hij had de burgers opgeruid tot de wapenen, om haar regenten te vermoorden, om een Barneveldsche factie ten troon te voeren, om den heerschenden godsdienst te verwoesten, de vrijheid te onderdrukken, het stadhouderschap uit te roeien, en een *dubbele aristocratie* onder zijn snood complot in te voeren.

> ‘Zoo durft een Menonist, van Eer en Deugd verbasterd,
> Besmetten 't heilig Coor, daar hij van muitzucht blaakt!
> Hoe! Heeft dien Renegaat Oranje niet gelasterd?
> Zijn Eer niet snood verguisd, of meest zijn doen gewraakt?’

‘O Rehabeam Prediker!’ zegt het vlugschrift, waarin boven aangehaalde regelen voorkomen, ‘welk een vuige ziel woont in uw dwepend lichaam? Zoo het waar is, dat gij op die beruchte Amsterdamsche Bijeenkomst, op die beruchte Vrijheidsmaaltijd, - daar, God weet het! misschien den val van Oranje bezworen werd - geknield, op het welgelukken van een anderen Slatius dronk: zoo het waar is, zeg ik, waart gij, als

het heilloost monster, onwaardig deez' vrijen grond langer te betreeden.... Wie riep hem om aan het misbruikt gezag palen te stellen? Of 's volks zoogenaamde verloren en vervreemde Rechten terug te bezorgen? Was daar een getollereerde meniste Dominé toe noodig? Jan Vos zegt: 'Er is geen kwaader kwaad, dan daar een *papetong* komt spreken in den raad....' Gij wandelt in een schaapskleed, maar van binnen zijt ge een grijpende wolf.... Ge behoeft niet misschien misdadig te worden, ge zijt het reeds. Elk stille vaderlander walgt van uw snoode daden, uw naam zweeft met verachting op haar lippen.... En allerzekerst vertrouwen de brave Vaderlanders, dat het rechtvaardig Opperwezen al uw daden en handelingen van uwe hand zal eischen.'

Met deze indaging voor den rechterstoel des Allerhoogsten besluit de schrijver. Nietwaar, de gevonnisde predikant kon het er voorloopig mee doen. Maar voldaan was men niet. Al dit schelden werkte niets uit; men was aan elkaar gewaagd; blaffende honden bijten niet, dacht onze dominee misschien, doch nu bood zich een gelegenheid tot zekerder wraak. De ontroerde prinsgezinden, de ontruste regenten van Leiden, de leden der Staatskerk zagen hier een wapen, waarmede zij niet alleen een booze vrouw, maar een geheele 'bende nieuwigheidszoekers', hun aartsvijand Van der Kemp, zijn wapengenootschap, ja, de geheele Doopsgezinde gemeente binnen Leiden zouden kunnen treffen.

De president-burgemeester werd zelfs zoo verblind door het vooruitzicht op deze wraak, dat hij zijn

bevoegdheid overtrad. In plaats van de justitie, H.H. Hoofdofificier en Schepenen van de zaak kennis te geven, ging hij op eigen houtje handelen. Hij ontbood Greifzoe, Devens en Van Duuren tegen den volgenden avond, den zesden Maart, bij zich aan huis; de hoofdofficier Van der Marck en de pensionaris Van Staveren zouden bij dit gesprek tegenwoordig zijn. Alzoo geschiedde. Als vrucht van dit onderhoud werd den zevenden, den Zondag, in alle stilte een vergadering van Schepenen belegd, aan wie de Hoofdofificier een relaas van het voorgevallene mededeelde. Greifzoe werd ook door deze heeren gehoord; de meesten geraakten onder den indruk dat de koetsier zuivere waarheid sprak. Met terzijdestelling van alle door de wet voorgeschreven gebruiken, zonder eenig decreet, zonder dat mejuffrouw Van der Meulen door een behoorlijke voorafgaande dagvaarding verwittigd was geworden van wat haar boven het hoofd hing, werd besloten, haar nog dienzelfden avond in hare woning te overvallen en door twee schepenen, in bijzijn van den griffier te doen hooren.

Nog altijd was de heer Van der Meulen ongesteld, waardoor het leven in het groote huis op de Hoogewoerd stiller dan gewoonlijk zijn gang ging. Wel zat de zieke eenige uren daags op, maar hij begaf zich weer vroeg ter ruste. Met een droefheid, die zij zorgvuldig verborg, zag Catharina hoe de krachten van haar man gesloopt werden door de aanvallen van een kwaal, waartegen geen kruid scheen te wassen. Toch

was zij dien zevenden Maart naar de kerk gereden, waarbij Kaatje haar had vergezeld; Jannetje nam hare plaats zoolang in bij den zieke, die er zelf op had aangedrongen, dat zijn vrouw en nichtje de preek van hun ouden vriend, Ds. Hovens, niet zouden verzuimen.

Verder was de Zondag voor Catharina in eentonige stilte verloopen. Kaatje had afwisseling genoeg gehad. Claartje, haar broeder en Cornelis waren er des middags geweest. Hendrina had haar zusters plaats in de zaal ingenomen. De jonge lieden wisten wel hoe het zich gezellig te maken, ooms ziekte beteugelde de vroolijkheid maar weinig. Bij zich aan huis voelde Kaatje zich vrijer tegenover Henk dan onder het oog zijner moeder. Juffer Aalsmeers lieftallige opgeruimdheid had een gunstigen invloed op Henk; hij had zich weinig aan Hendrina's tegenwoordigheid gestoord, die trouwens in een Spectator verdiept, niet scherp toekeek. Claartje diverteerde zich met Cornelis, haar broeder fluisterde zoete woordjes tot Kaatje, die maar al te gaarne een verstolen handdruk wisselend, alle politiek en geloofsverschil vergetend, gelukkig in het oogenblik, met hooggekleurde wangen en schitterende oogen, zich zijn beminde aanstaande bruid voelde.

Toen de zieke des avonds rustig sliep, had zijn vrouw een stichtelijk boek genomen en poogde bij het zwakke kaarslicht iets te lezen. Maar zij leunde al spoedig achterover; zij was vermoeid van het voortdurend verplegen, meer nog door de onrust, die haar verteerde, den angst om het haar zoo dierbaar leven,

dat langzaam doch zeker wegkwijnde. Hendrina was door eigen lijden veel afwezig, Kaatje ging op in hare jonge liefde, Catharina voelde zich eenzaam; twee groote tranen biggelden haar langs de wangen, zonder dat zij het bemerkte; zij klaagde noch morde, maar het wee om de aanstaande scheiding deed haar het hart samenkrimpen.

Ruim dertien jaren waren zij vereenigd geweest in een gelukkigen echt. Het had der rijke reedersdochter indertijd natuurlijk niet aan talrijke aanzoeken ontbroken, eer zij op zesendertigjarigen leeftijd hare hand schonk aan den vriend haars broeders, den vriend van haar huis. Van der Meulens karakter, vroomheid en zakenkennis stonden hoog aangeschreven bij zijn gemeente en daarbuiten. Catharina kon hem volkomen vertrouwen, zijn eigen rijkdom sloot berekening omtrent den hare buiten; maar hij op zijn beurt had in haar een brave vrouw gevonden. ‘Gij krijgt eene dochter Gods, eene vredemaakster tot ega’, schreef dominee Hovens, voorganger der Doopsgezinde gemeente te Leiden, indertijd in zijn gelukwensch aan den bruidegom, ‘Zalig zijn de vredemaeckers, zij zullen Gods kinderen genoemd worden.’ De geheele Doopsgezinde gemeente verheugde zich met hem over het feit, dat door Catharina's invloed een jarenlange twist tusschen Van der Meulen en zijn eenige zuster was bijgelegd. Zoo werd zij ingehaald en gezegend, de reedersdochter van de Zaan, toen zij hare nieuwe woonplaats betrad, waar zij in stil geluk, als weldoenster van velen, haar huwelijksleven sleet, tot de herfst van het

vorige jaar haar echtgenoot met zware ziekte bezocht. Zij waren geen menschen van veel uitgaan, van veel vriendenbezoek of feestmalen geweest, meestal hadden zij hun genoegen in eigen kleinen kring gevonden, hadden de weelde van den rijkdom genoten, met gulle hand voor minder gegoeden zorgend. In de laatste zomers was Catharina's grootste genot geweest met hun schuitje, als het weder het veroorloofde, reeds vroeg op den dag uit te varen, om in hun tuin te vertoeven, die een weinig buiten de stad was gelegen. Daar las zij de werken van Winter en van Van Merken, een stichtelijk boek, ook wel een politiek vlugschrift dier dagen, want haar schrandere levendige geest bepaalde zich niet tot den engen kring van hare huishouding. Hendrina kon dit genot deelen en Van der Meulen drentelde op en neer, schreef zijn brieven of luisterde, met een lange pijp gewapend, als Catharina of hare zuster iets voorlas. Hier kwamen vrienden en goede kennissen hen bezoeken, bleven vaak tot laat in den avond, zoodat men zich haasten moest, wilde men nog tijdig in de stad terug zijn, om het schuitje te kunnen bergen in het schuitenhuis.

Met weemoed dacht de bedroefde vrouw aan deze gelukkige dagen terug, zij zag het maar al te goed, nooit zouden zij meer, als het zomer werd, te zamen naar buiten varen, wie weet hoe spoedig zij weduwe zou heeten....

Een zeer zacht tikken aan de kamerdeur deed haar plotseling opschrikken uit hare sombere gedachten. Haastig rees zij overeind, wischte de tranen af en

opende de deur voorzichtig op een kier. Kaatje stond voor haar met bleek, bestorven gezichtje.

‘Tante, o, tante,’ stamelde zij, ‘daar zijn drie heeren om U te spreken, en zij doen zoo gewichtig, zoo vreemd....’

‘Drie heeren!’ herhaalde Catharina verbaasd; in haar zenuwachtigen toestand, verzwakt door zorgen en werken, sidderde zij even; het gevoel van een naderend onheil, van iets geheimzinnigs, dat haar bedreigde, deed haar aarzelend vragen:

‘Wie zijn het? Wat willen zij?’

Kaatje haalde de schouders op. ‘Ik weet 't niet,’ zeide zij dof.

‘En dat op Zondagavond....’ prevelde hare tante in gedachten, ‘ik kom.’ Zij voelde aan haar kanten mutsje, streek even langs haar kleed van effen laken, of alles wel net en proper zat, ordelievend van aard als zij was. ‘Stuur Jannetje bij oom,’ zeide zij en ging met een bezwaard hart naar de zaal.

Bij het binnentreden der statige vrouw, sprongen de bezoekers op en bogen beleefd, onwillekeurig een weinig onder den indruk harer kalme waardigheid.

De heeren maakten zich bekend als leden der schepenbank van Leiden: Mr. Adriaan van Heusden, Mr. Cuneus en hun griffier.

Catharina vroeg verwonderd wat haar op Zondagavond en op zulk een ongewoon uur de eer van hun bezoek verschafte.

‘'t Is ons eenigszins pijnlijk, U dit te verklaren,’ zeide Mr. Van Heusden, ‘doch wij twijfelen niet of U

wilt ons op enkele vragen, die wij U moeten stellen, naar waarheid antwoord geven.'

'Natuurlijk, mijnheer,' zeide Catharina eenvoudig.

Men nam plaats. De griffier legde zijn papieren voor zich op tafel. De heeren keken even in een rol, die zij bij zich hadden, toen met een keelgeschraap en barscher houding begon de oudste schepen te vragen, met de wijdloopigheid, die zaken van dezen aard vooral toen kenmerkte of zij, mej. Van der Meulen, niet erkende een koetsier, uit Duitschland afkomstig, nu omstreeks vier jaren in dienst te hebben; welke koetsier. Jan Greifzoe genaamd, wel al vijfentwintig jaren hier te lande vertoefd had; met wien zij gewoon was vele gesprekken te houden over den toestand van het land en ook over Z.H. den prins van Oranje, Willem den V^{den}.

Catharina had haar ondervrager kalm laten uitspreken, zij dacht aan den steen, dien men eenige avonden te voren in haar voorgang had gesmeten en meende dat er onnoodige drukte van dit geval werd gemaakt, maar bij de laatste zinsneden keek zij verbaasd.

'Gesprekken gehouden met mijn koetsier over het land, over Z.H.? Wel neen, dat is nooit gebeurd,' zeide zij kort en bondig.

'Ei, mejuffrouw, herinner U eens goed; zullen wij uw geheugen te hulp komen? Verleden zomer heeft U herhaalde malen in uw tuin, met dezen Greifzoe over den achteruitgang van 's lands zaken, over den hertog van Brunswijk gesproken....'

‘Geen woord van aan....’ viel zij den schepen levendig in de rede, hij wuifde met de hand, ‘ook in het blauwe gangetje, bij uw keuken, heeft U het wel met hem over deze onderwerpen gehad, bedenk U eens goed, mejuffrouw.’

‘Ik behoef mij daar niet op te bedenken; het is nooit gebeurd,’ sprak zij hoog, ‘hoe komt U aan deze leugens, deze zotternij, mijnheer?’

‘Pardon, het vragen staat aan ons,’ sneed de rechtsgeleerde haar den pas af en vervolgde of zij niet van den hertog Van Brunswijk gezegd had dat hij niets anders waard was dan dat men hem rattenkruid gaf of den kop voor de voeten legde, daar hij geld van Engeland trok en de schepen verkocht had, eer ze uit de haven waren?

Catharina hoorde hem aan met saamgeknepen lippen, toen hij zweeg, ontkende zij, zonder er iets aan toe te voegen.

Hij nam haar even scherp op, hare houding was die eener beleedigde vorstin; toen ging hij weer voort, alsof hij een van buiten geleerde les opzei: of zij niet aan haar dienstpersoneel in de keuken verscheidene malen boekjes ter lezing had gegeven, waarin alleroneerbiedigst over den prins werd gesproken, zoodat men het geschriften kon noemen: doortrokken van een vijandigen geest tegen Z.H., met name zeker libel: ‘Aan het Volk van Nederland,’ betiteld?

Weder ontkende Catharina. Zij zat daar als een marmer beeld, zoo kaarsrecht, zoo onbeweeglijk; hoe doodelijk ontsteld, hoe diep geërgerd, wist zij zich te

beheerschen, alleen de oogen, groot en donker, vlamden van verontwaardiging in het wasbleek gelaat.

Opnieuw, als had zij niets ontkend, ging de beschuldiger voort met eentonige stem: Of zij niet reeds een half jaar geleden tegen den koetsier. Jan Greifzoe, gezegd had, ‘dat er aan het hof een kok moest zijn, die het eten voor den prins bereidde en daarin vergif moest doen, zooveel dat Z.H. er aan barstte; b.v. in een sausje, bij de aardappelen, waar de prins zooveel van hield; iets voor hem apart....’

Nu kon de geplaagde vrouw zich niet langer betoomen, zij sprong op, steunde zich met sidderende hand aan de rugleuning van haar stoel en riep:

‘Houd op met die walgelijke taal, mijnheer, wat ongehoorde leugens, wat booze aantijgingen zijn dit! Hoe komt men er aan? God hoort mij, het is alles gelogen, alles, alles....’

‘Wind U zoo niet op, mevrouw,’ zeide de heer Cuneus, die tot nu toe het geheele tooneel lijdelijk had bijgewoond, doch wiens blik van sympathie, van medelijden getuigde. Zij voelde dit als bij instinct.

‘Maar het zijn God geklaagde leugens,’ herhaalde zij.

M^{r}.Van Heusden sprong nu ook op en vroeg scherp:

Maar heeft U dan niet tegen Jan Greifzoe gezegd:

‘Als er eens iemand was, die den prins van kant holp, die zoude wel een goed stuk of een goede somme gelds kunnen bezorgd worden?’

‘Neen, neen, neen!’ kreet zij, ‘ik heb nooit een woord van al deze infame dingen gezegd. Mijn God, hoe komt iemand er bij?’

‘Heeft U niet gezegd dat die som zou zijn tien duizend gulden?’ ging spreker onbarmhartig voort.

‘Ik heb niets, niets van dit alles gezegd, alles is een weefsel van logen, ik.... groote God!....’

De kamer draaide voor hare oogen, zij tastte met haar linkerhand naar de tafel, wankelend, blijkbaar op het punt haar bewustzijn te verliezen. M^{r}. Cuneus sprong op en steunde haar, deed haar neerzitten in haar stoel, haalde een glas water van het buffet.... Zij dronk, hare tanden klapperden tegen het glas. De griffier boog het hoofd diep over zijne papieren, iets in zich zelf mompelend, alleen de oudste der heeren bleef onbewogen.

‘Bekende kunsten,’ sprak hij honend.

Catharina hoorde hem niet. Toen zij weder een weinig tot zich zelve kwam, begon hij, alsof er niets was gebeurd. ‘Bedenk U goed, mejuffrouw, er is meer dan een getuige voor de waarheid dezer beschuldigingen.’

‘Het kan wel zijn,’ prevelde zij dof, ‘maar dan liegen zij allen.’

‘Dat is gemakkelijk te bewijzen,’ zeide hij pralend.

‘Bewijs het dan,’ riep zij, door zijn toon en houding geprikkeld. ‘Heeft die ellendige kerel, die Greifzoe dat alles verzonnen? Heeft die mij aangeklaagd?’ Zij keek beurtelings naar de drie mannen, die haar niets antwoordden, doch zij las meer op hunne gezichten dan zij vermoedden." ‘Dat is het,’ riep zij meer en meer tot zich zelf komend, ‘maar, mijne heeren, hoort mij, gelooft mij, ik getuig naar waarheid, dat ik nooit een

lid der regeering, hij zij wie hij zij, berispt heb, veel minder gelasterd; ik zou wel dwaas of van mijne zinnen beroofd moeten zijn, als ik in tegenwoordigheid der domestiquen den Heer Erfstadhouder of iemand der regeering zou hebben besproken,' voegde zij er hooghartig aan toe.

'Dus U heeft ook geen boekjes over den prins handelend, te lezen gegeven aan uwe domestiquen?' vroeg schepen Cuneus, die haar blijkbaar onschuldig en hoogst onwaardig bejegend achtte.

'Nooit,' zeide zij en vertelde dat haar gewezen keukenmeid wel eens pamfletten en prenten in huis had gebracht, zooals de andere dienstboden haar hadden gezegd, dat deze meid, om zekere verhouding tot den koetsier, door haar was weggezonden; ook sprak zij van den steen, die eenige dagen te voren, des avonds tusschen tien en elf uren, toen zij zich in de gang bevond, nadat zij haar zieken man te bed had geholpen, door de glazen boven de voordeur was geworpen, een steen van zoodanig maaksel, als er verscheidene andere in hare stalling werden gevonden, hetgeen haar dus had doen denken, dat de koetsier dien geworpen had. Nog voegde zij er bij dat haar gewezen keukenmeid, Kee van der Sand, bij haar vertrek had gezegd, hoe zij de juffrouw een poets zou spelen, waarvan zij zou staan kijken, welk gezegde haar door hare werkmeid, Judith, was overgebracht. Zij stelde nu kalm voor dat men hare andere dienstboden zeker dadelijk wilde hooren, zij zouden buiten hare tegenwoordigheid, daaraan twijfelde zij niet, hare woorden bevestigen.

Maar dit scheen Mr. van Heusden volstrekt niet naar den zin. Onder voorgeven dat hij hiertoe geen instructies had, pakte hij zijne papieren bijeen, zeide ietwat dreigend dat hij niet anders kon dan hoop koesteren, dat deze zaak naar waarheid tot een goed einde zou komen, dat iemand beschuldigd van zulk een vreeselijk opzet, als het naar het leven staan van Z.H. den Heer Erfstadhouder, alle krachten moest inspannen, om zich van zulk een blaam te zuiveren, als het.... kon, waarna hij met lichte buiging afscheid nam. De beide andere heeren draalden een oogenblik, maar toen hij zich omkeerde en hen aanzag, gingen zij ook, na een stomme buiging de kamer uit, Catharina ten prooi latend aan een zielsangst, die werd opgewogen door hare verontwaardiging. Zij dacht er niet aan naar het schelkoord te grijpen, opdat zij werden uitgelaten; zij zonk half vernietigd in haar stoel terug, wrong de bleeke handen, streek zich herhaald over het voorhoofd als om hare gedachten te ordenen, keek half verwezen om zich heen, als meende zij een oogenblik te hebben gedroomd, en toen door de stilte om haar een weinig gekalmeerd, dronk zij nogmaals een glas water en begon nadenkend op en neer te loopen. Hier moest gehandeld worden, maar hoe? Aan haar man alles vertellen, hem raadplegen.... helaas, het kon niet, hij was te zwak. Haar notaris verzoeken bij haar te komen.... daartoe was het te laat, en dan op den Zondag.... met rijtuig naar hem gaan.... neen, duizend maal neen. Aan dien Greifzoe zou zij zich nooit meer toevertrouwen. Vreemd, hij had zich dien

morgen ziek gemeld, de oude koetsier uit de Langestraat had op zijn verzoek in zijn plaats de paarden gemend, daar stak wat achter; zou Jan den Zondagmorgen benut hebben, om haar te belasteren? Hoe anders dan door hem kwamen heeren schepenen aan die afschuwelijke verzinsels? Zij verzonk in gepeins. Wat kon zij doen, hoe het gevaar bezweren? Steeds grooter werd haar angst, terwijl zij gejaagd op en neer liep. Plotseling stond zij stil, vouwde de handen en kreet: ‘O, God, help mij! Gij alleen weet waartoe dit alles dient. Gij ook weet dat ik onschuldig ben, ontferm U mijner?’ Toen kwamen de tranen, heet, hartstochtelijk, zij schreide of haar hart zou breken. ‘Wat een ellende voor Gilles,’ snikte zij, ‘kon ik het maar voor hem stil houden, wat moet ik doen, wat moet ik doen?’

Een licht gedruisch achter haar deed haar omzien, daar stond Kaatje.

‘Wees niet boos, lieve tante. Ik hoorde U schreien, dat is zoo iets ongewoons,’ stamelde het meisje, ‘ik....’ zonder den zin te voleinden, sloeg zij hare armen om den hals der geschokte vrouw en kuste en liefkoosde haar. Catharina leunde het moede hoofd op haar schouder.

‘O God, Kaatje, als je wist....’

‘Ik kwam in de gang, toen die heeren weggingen,’ vertelde het meisje en hoorde een van hen driftig zeggen: ‘'t Is een schandaal, een brave vrouw van zoo iets te verdenken....’ Hij zweeg, toen hij mij zag, keek mij aan en toen ik de voordeur

opendeed, zei hij snel. ‘Ga maar gauw naar mevrouw toe en zeg haar dat alles wel terecht zal komen, dat zij alle middelen....’ Meteen keerde een van de anderen zich om en hij zweeg met een veelbeteekenenden blik.’

‘Ja, ja, M^{r}. Cuneus was niet tegen me, geloof ik,’ stamelde Catharina, ‘maar die ander....’ Haastig, in volle verontwaardiging, deelde zij mede wat er was voorgevallen, zij had een gevoel of zij zou bezwijken, als zij zich niet uitte; hare pleegdochter luisterde ontsteld, stom van verbazing. ‘Arm kind, ik had je dit niet moeten vertellen,’ riep Catharina, toen zij het bleeke gezichtje opmerkte, waaruit de groote oogen haar angstig aanstaarden, ‘maar ik ben mijzelf niet; iemand te overvallen in zijn eigen huis, met zulke schandelijke verdichtsels, te doen alsof ik een misdadigster ben, denk toch eens, Kaatje, een misdadigster, een gifmengster, een die met moordplannen.... o kind, ik kan het niet onder woorden brengen, 't is te erg....’

‘Greifzoe en Kee hebben dat alles verzonnen, om zich te wreken, tante, houd U kalm, geen mensch zal aan zulke leugens geloof slaan, 't is bespottelijk,’ zei Kaatje hare zelfbeheersching herkrijgend.

‘Dat zul je wel anders zien gebeuren,’ kreunde Catharina. ‘O, je arme oom, hij besterft het als hij 't hoort.’

‘Laat er oom voorloopig buiten,’ ried Kaatje, ‘en.... laat ons zien.... wij moeten toch iemand raadplegen, iemand, die verstand heeft van zulke zaken....’

Zij dacht aan Henk van Gennip, maar drong zijn beeld onmiddellijk op den achtergrond, ‘dominee Van der Kemp....’ meende zij aarzelend.

‘Ja, ja,’ zei Catharina gretig, met een ontspanning in het vertrokken gezicht, ‘ja, zoo iemand kan hij ons raden; maar hoe laat ik hem dit weten, hoe krijg ik hem hier?’

‘Ik zal naar hem toe gaan,’ stelde Kaatje voor.

‘Neen, kind, jij zoo laat, op Zondagavond, geen denken aan. Laat Jannetje hier komen, zij kan zwijgen, met haar wil ik overleggen. Ga jij zoo lang bij oom.’

Toen Jannetje de Neef, de oude getrouwe, die Hendrina reeds zestien jaar diende, bij mejuffrouw Van der Meulen kwam, had deze hare kalmte in zooverre herkregen, dat zij haar slechts datgene mededeelde, wat zij bepaald moest weten: n.1. het uitleenen der smaadschriften tegen den prins en den hertog aan hare dienstboden en het spreken daarover met den koetsier.

Jannetje kon hare ooren niet gelooven, haar afschuw van Greifzoe's leugens deed haar uitdrukkingen bezigen, die hare meesteres zich haastte te smoren.

‘We zullen het dien smeerlap wel anders leeren,’ betuigde de oude in onvervalscht Zaansch dialect, ‘zoo'n vuile guit; als de heeren ons niet hooren willen, zullen we schriftelijk getuigenis afleggen. Wees maar niet bezorgd, lieve juffrouw; Jan zal al gauw als de smerigste dief en leugenaar te pronk staan; met Gods hulp zullen we dat varken wel wasschen. De hemel

vergeve het mij, maar hij en Kee moeten samen naar 's-Gravenstein[1]), eer zal ik niet rusten.'

'Bedaar, bedaar wat. Jannetje,' zei Catharina, 'laat ons beginnen met onzen tijd niet te verspillen; ga naar dominee Van der Kemp, vraag of hij zoo goed wil zijn, dadelijk bij mij te komen; je kunt hem wel al vast iets zeggen van wat er gaande is, van het uitleenen der boekjes, vooral van dat 'Aan het volk van Nederland', maar spreek er met niemand anders over, ook niet met mijne zuster, slechte tijding hoort men vroeg genoeg.'

De ontruste vrouw vertrouwde zich zelve niet genoeg, om zich naar de ziekenkamer te begeven, zij bleef in de zaal, waar zij haar onderhoud met heeren schepenen overdacht, zich alles nauwkeurig voor den geest halend, overleggend hoe zij het Van der Kemp zou meedeelen, zich afvragend wat hij haar zou raden. Op en neer gingen hare schreden, zij vergat hare vermoeidheid van daar straks door de opwinding, die haar het bloed koortsachtig door de aderen joeg. Telkens keek zij op de pendule, luisterde of er gescheld werd, schrikte op bij elk geluid van straat of in huis. Kaatje mocht haar geen gezelschap houden, die zat bij oom, het hart vol kommer; de zieke sliep rustig.

Eer dan zij hopen durfde of verwachten, trad dominee Van der Kemp de zaal binnen, waar mejuf

frouw Van der Meulen hem ontroerd te gemoet trad, beide handen naar hem uitstrekkend.

Van zijn kant was de begroeting niet minder hartelijk. Zorgzaam leidde hij haar toen naar een zetel, nam tegenover haar plaats en zeide: ‘Ik dacht eerst dat het met uw man weer minder goed was, doch Jannetje heeft mij verteld wat uw laaghartige koetsier in het schild voert....’

‘O, maar zij weet lang niet alles, ik heb tegen haar slechts van die boekjes gesproken, die ik in de keuken zou hebben te lezen gegeven, maar het is veel, veel erger!’ riep zij gejaagd, en toen, voorover gebogen, de handen saamgeknepen, zonder een enkel gebaar, met een stem dof van onderdrukte hartstochtelijkheid, deelde zij hem alles mede wat tegen haar was ingebracht.

Hij luisterde zwijgend, met groote aandacht, hare opgewondenheid deed den heftigen man eigen kalmte behouden, maar op zijn sprekend gelaat teekende zich de aandoening af, die hare woorden in hem opwekten.

Francis Adriaan van der Kemp was toen een man in den bloei van het leven; zijn welbesneden, ovaal gelaat, naar de gewoonte dier dagen glad geschoren, zijn groote donkere oogen, de krachtige kin, de rechte neus vormden te zamen een indrukwekkend geheel, onmiddelijk het besef te voorschijn roepend, dat men hier met geen alledaagsch man te doen had. Het hooge, als gebeeldhouwde voorhoofd getuigde voor den denker, de mond had iets strengs, dat aan militair commando herinnerde. Werkelijk was deze predikant

eerst tot officier bestemd geweest, had o.a. een poos in het regiment zijns vaders gediend, die de veldslagen van Rocoux en Lafeld had medegemaakt, maar ten slotte had zijn lust tot studie de overhand gekregen en was hij naar Groningen gezonden, om er voor den predikdienst te worden opgeleid.

Professor Chaufepié had hem in het Grieksch onderwezen, professor Gerdes, die bij uitnemendheid gereformeerd, een ijveraar voor de eer zijner kerk wordt genoemd, was er de beroemde leider der godgeleerde faculteit; toch keerde de jonge man zich af van de richting zijner voorvaderen en werd, waarschijnlijk onder den invloed van den Groninger hoogleeraar F.A. van der Marck, een aanhanger der Doopsgezinden. De dienaren der Staatskerk konden hem dit niet vergeven, in tallooze geschriften dier dagen wordt hij steeds ‘renegaat’ genoemd; men maakte minstens zooveel misbaar over zijn gedrag als over dat van Julianus den Afvallige; bij een man zonder beteekenis had men eer berust. Dat hij bovendien een démagoog werd, met aristocratische neigingen, dat zijn boezemvriend. Jonkheer Joan Derk van de Capellen tot den Poll, de geduchtste bestrijder van Willem den V^{den}, hem in zijn handelingen betrok, dat hij den kansel gebruikte, om zijn denkbeelden over de rechten en vrijheden van het volk te verkondigen, dat hij aan de oefeningen in den wapenhandel een werkzaam aandeel nam, kortom, dat hij tong, pen en degen in dienst der nieuwe denkbeelden stelde, dat hij een vereerder van Locke, een vriend der Amerikanen was, dat hij

de Franschen openlijk onze vrienden, de Engelschen even onbewimpeld vijanden durfde noemen, dit alles werd hem zwaar aangerekend; maar het zou nog lang duren, eer men dezen onvermoeiden kampvechter aandurfde en dan nog.... met hulp uit den vreemde. Wie weet of men hem nu niet zijdelings dacht te treffen in een lid zijner gemeente, van wie bekend stond, dat zij door hartelijke vriendschap aan hem was gehecht; van wie gefluisterd werd dat zij betrokken was in zijn plannen, deelgenoote zijner handelingen wat het verspreiden betreft van het beruchte pamflet: ‘Aan het Volk van Nederland’. Wisten niet sommigen dat het portret van Joan Derk van de Capellen tot de Poll een plaats had gevonden in hare woning.

Deze gedachten welden op bij den predikant, terwijl hij luisterde naar Catharina's verslag van het gebeurde; maar in plaats van bezorgdheid bij hem op te wekken voor eigen veiligheid, vermeerderde zijn strijdlust, begon zijn schrandere geest aanstonds naar wapens te zoeken, om zijne en hare vijanden te bestoken.

‘Het is een complot, waarde vriendin, een misdadig complot,’ zeide hij peinzend, ‘daar zit meer achter dan de wraaklust van uw koetsier en de kwelzucht van dat duivelachtig meisje, Kee van der Sand; het moet een net worden dat U, dat ons over het hoofd zal worden geworpen. Maar....’ hij sprong op en begon driftig op en neer te loopen, ‘wij zullen ons niet laten vangen. Ha! ha! Die list is te grof gesponnen; zij hebben gedacht een weerlooze vrouw, wier man haar niet kan verdedigen, ongestraft te kunnen beleedigen,

schrik in te boezemen.... Maar, zij krijgen met mij te doen, dat zal hun niet meevallen! Maak U niet bezorgd, mevrouw, ik heb voor heeter vuren gestaan. Wij zullen Uwe, onze vijanden ontmaskeren. ‘O,’ hij wreef zich de handen in het vooruitzicht op den strijd, hij werd onrustig, als een oorlogshengst, die kruitdamp riekt, ‘bedenk het woord uit de Spreuken: ‘Elk rechtvaardige is moedig als een jonge leeuw,’ wees niet vertsaagd, blijf kalm en sterk! God beproeft U naar Zijn welbehagen, maar Hij zal U niet verlaten, Hij zal U den weg ter overwinning wijzen. Er staat ook geschreven: ‘Een heerscher, die op leugentaal acht geeft, al zijn dienaren zijn goddeloos.’ Helaas, wij hebben te veel van zulke dienaren in onze goede stad Leiden, het wordt meer dan tijd dat er een zuivering plaats grijpt. Enfin, dit is tot daaraan toe, hoofdzaak is op 't oogenblik, U te helpen die leugenaars te ontmaskeren. U zegt, dat heeren Schepenen niet gediend waren van een getuigenis uwer andere dienstboden, daar moeten wij juist mede beginnen. Jannetje en Judith, ook uw schoonmaakster, allen, die U van eenig nut kunnen zijn, moeten attestatiën van uwe onschuld inzenden. U zelve moet een zoogenaamde memorie van suggestie aan heeren Schepenen aanbieden; ik betwijfel niet of dit alles moet Uw gedrag in het helderste daglicht stellen, zoodat er van Uw kant een aanklacht zal kunnen uitgaan tegen uwe belagers....’

‘Dat verlang ik in 't geheel niet,’ zeide Catharina, die afkeerig was van zulken strijd; eenigszins bemoedigd door de woorden van den predikant, voer zij

voort, ‘als ik maar mijn onschuld kan bewijzen, en deze vreeselijke zaak zoo gauw mogelijk van de baan is, ben ik meer dan tevreden,’ zij rilde, ‘zou ik het voor mijn man kunnen verzwijgen?’

Van der Kemp dacht eenige oogenblikken na, eer hij antwoordde, toen schudde hij langzaam het hoofd, ‘ik vrees van niet, mevrouw.’

‘Och,’ jammerde zij, ‘hij is zoo zwak, zoo lijdend, hij zal zich zoo opwinden, het zal hem zoo van streek maken; kon ik het toch voor hem verborgen houden.... dit is het ergste van alles....’

‘Zal ik met D^{s}. Hovens gaan spreken en hem verzoeken morgenochtend hier te komen? Hij is de man, die deze zaak voorzichtiger dan ik aan uw echtgenoot kan mededeelen.’

‘O, zou U dat willen? Ja, dat zal het beste zijn. En die attestaties, hoe moet het daarmee? Ook die memorie, waar U van sprak, wat moet ik schrijven?’

Van der Kemp glimlachte om de naïeve vragen der ontstelde vrouw.

‘Dat gaat zoo in eens niet, beste vriendin, daartoe is rechtsgeleerde hulp noodig; niet gaarne zou ik U schaden door onwetendheid op het punt van taal en zinswending in zulke stukken vereischt. Mij dunkt, ik zal morgen mij bij M^{r}. Johan Lusac vervoegen, uw geval aan hem meedeelen en met hem een en ander uit uw naam - als U mij dit toestaat - bespreken, U zou mij daartoe schriftelijk permissie kunnen geven....’

‘Permissie, ik smeek er U om, waarde vriend,’ zeide zij dankbaar.

‘Nu, dat is dan afgesproken. Wees nu niet bezorgd tegen den dag van morgen, bedenk: ‘elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad’. Veel goeds heeft deze Zondag U niet mogen brengen, maar dat moet U niet ontmoedigen. God heeft U vrienden gegeven, die alles voor U doen zullen wat in hun vermogen is, vertrouw daar op. Laat ons voor alles den Heer zelf smeeken om zijn machtige hulp en bijstand.’

Daar knielden zij beiden, de bejaarde vrouw en de jonge man, in de stilte der binnenkamer, en droegen hunne zorgen op aan God, van wien zij het kwade zoowel als het goede des levens gegeven achtten, ter loutering hunner zielen. Gesterkt stonden zij op. Catharina bedroefd maar kalm, de predikant vol moed en offervaardigheid.

Toen zij dien nacht eindelijk, op een ver gevorderd uur, het hoofd in het kussen vleide, kon de moede vrouw rust vinden. Zij geloofde het: Een, sterker dan alle krachtigen, hooger dan alle gezaghebbenden; de Vorst der vorsten, de Heer der heerscharen zelf zou haar ter zijde staan, zou de waarheid doen zegevieren over den leugen, het licht doen opgaan in de duisternis.

Eindnoten:

1) Toenmaals de gevangenis te Leiden; thans rijkskleedermagazijn.

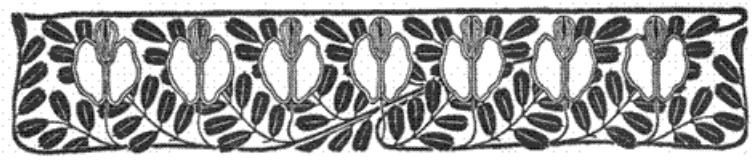

Achtste hoofdstuk.

Met ongelooflijke snelheid verspreidde zich door geheel Leiden het gerucht van een complot, gesmeed tegen den Heer Erfstadhouder. Men sprak er van in de deftige woningen op Rapenburg en Breestraat, zoowel als in de achterbuurten van Groenesteeg en Levendaal. Sommigen geloofden geen woord van hetgeen er verteld werd, maar de meesten hoorden het gretig aan, droegen het verder, verrijkt met allerlei bijzonderheden, wonden elkaar op. Groepjes personen, vooral uit de mindere klassen, bleven voor het huis van den heer Van der Meulen staan en keken met schaapachtige belangstelling naar ramen en deuren, als konden deze iets meedeelen van wat daar binnen omging; enkelen jeukten reeds de handen om steenen te werpen in de ruiten van het huis, waar de goddelooze vrouw woonde, die haar koetsier had willen omkoopen, tot een moordaanslag op den prins.

De Oranjegezinden kwamen in het geweer. Daar

had men het nu; dat kwam van al die schandelijke schotschriften tegen den stadhouder en de zijnen; dat waren nu de uitwerksels van de vrijheid in woord en daad, aan scheurmakers, aan renegaten verleend. In couranten en brieven luchtte men zijn hart over deze ongehoorde zaak. ‘De aanslag behoorde algemeen bekend gemaakt te worden, ja, met metalen tongen, dat is klokgelui.... opdat de natie eens zag wat er de gevolgen van zijn, wanneer men zulke vervloekte en van God verlaten schrijvers als een Courier van Europa[1)] ongestraft dult.... of preekers als Van der Kemp, op den preekstoel laat staan, ja, ze begiftigt met geschenken. Indien een predikant bij de Hervormden zich met politieke zaken bemoeide en over 's lands Constitutie schreef, ieder zou 't condemneeren - maar nu een apostaat, een Van der Kemp tegen de militaire jurisdictie schrijft, vereert men hem met een Historie der stad Leiden.... en de schelm durft er voor-in schrijven 't van Burgemeesteren ontvangen te hebben. Is 't nu voor 't geld van Burgemeesteren hem gegeven, zoo zijn ze private personen in dat geval, dan liegt hij, dan is 't niet van Burgemeesteren; of 't is hem present uit de tresorie gedaan, wie auctoriseert Burgemeesteren 't algemeen Stadsgeld zoodanig te gebruiken en een Oproerkraaier, Vorstenmoorder, en wat iets - dies - meer zij, voor een ding, waarin hij geen boodschap had, te beloonen....’

1) Een courant dier dagen.

Zoo luidde het in een ‘Brief van een man van aanzien,’ welk libel gretig lezers vond, daar het verhaal van den ontdekten aanslag er uitvoerig in werd behandeld, vermeerderd met eenige opmerkingen, waarbij de schrijver het gerecht vooruitliep, ten einde het schuldig te kunnen uitspreken over ‘het wijf van den mennoniet.... omdat ze tot dat kerkgenootschap behoort, waaruit de boekjes Aan 't Volk van Nederland voortkomen, waar Vorstenmoord geleerd en Vloekpsalmen gezongen worden....’

Geschriften als bovengenoemd hitsten de gemoederen tot dol wordens op, maar deden tevens zien waar hem de schoen wrong. De schrijvers vergaten soms dat het hier Mejuffrouw Van der Meulen, schuldig of niet schuldig, betrof; zij uitten hunnen haat in de eerste plaats tegen Van der Kemp, de Patriotsche schrijvers, de Doopsgezinden, de Arminianen, die dit weder met woeker vergolden. Het schijnt onbegrijpelijk dat het niet tot een burgeroorlog in het klein is gekomen. Reeds in 1782 klagen de Nederlandsche Jaarboeken: ‘Niemant is schootvrij; het gelijkt veel naar een markt of andere opene plaats, alwaar de jongens spelen en tot twisten en vegten overgaande malkanderen met steenen gooyen; nauwelijks komt dan een onnozele voorbijganger, of hij krijgt ook een buy weg.’

Vooral het Leidsche vrijcorps trad uitdagend genoeg op, blijkbaar belust op straatgevecht, ten einde zijn moed te toonen en zijn woede te koelen. Het werd dan ook uitgemaakt voor al wat leelijk was, zijn ‘christelijk geduld’ moest wel ten einde loopen. ‘Gij

zijt de rechte hamels niet,' werd er gescholden, 'neen, maar wolven in het schapevel, die de klinkende bel van oproer en nieuwigheid om uw heeschen gorgel hangt, wij hooren uw geblaat.... uw wolvenstem verraadt zich....'

Ook de patriotten vonden een veiligheidsklep in schelden en razen. Zij maakten hunne tegenstanders uit voor 'Oranje bulhonden, die blijven aanhouden met het Oranje Boven blaffen.' Zij haalden den 137sten psalm er bij aan:

'.... Wij zien eerlang U straffen,
Gelukkig hij, die U zal loon verschaffen,
Die U vergeldt al wat ge ons hebt misdaan....'

Zij vallen den prins al heviger aan: 'Zullen wij een willekeurige macht in een medeaardworm, over ons, als toomloos wetgever erkennen....?'

Intusschen werd voorbijgezien dat de Erfstadhouder wettig en wel zijn zetel innam, dat de gebeurtenissen van 1748 niet meer te niet konden worden gedaan; dat men op de verwijdering van een Brunswijk kon aandringen, maar dat men den prins niet zonder een omwenteling, die het land ten verderve zou voeren, kon nopen heen te gaan. Toch dichtte men spotliederen op Z.H. b.v.

'Ik schroom
Als ik denk om mijn Oom;
Ik beef
Als ik denk om mijn Neef;
Ik word mager
Als ik denk om mijn Zwager;

Ik durf niet kikken
Zonder raad van den Dikken;
Dus ben ik gedwongen
Om te blijven een jongen.
Zoo ik mij niet ga vergissen,
Zou men zoo'n Stadhouder kunnen missen.'

Met de inconsequentie heftige politieke partijen eigen, ging men den man, straks als een sukkel voorgesteld, zoodra hij maar even van zijn vorstenrecht gebruik maakte, afschilderen als 'een groot tyran, een verstokte deugniet, een monster, dat steeds voortvaart om alles aan zijne overheersching en wraaklust op te offeren.'

Fransch goud speelde ook zijn rol bij deze schrijverij; het was een tijd van verdeeldheid door eigen en vreemde machten aangestookt; men verweet elkander onder Fransche of Engelsche of Duitsche invloeden te staan. Zelfs een man als Jonkheer Joan Derk van de Capellen tot den Poll ried openlijk aan, dat men vóór alles goede vrienden met Frankrijk moest blijven. Couranten als de Post van den Neder-Rhijn, vervallend tot ongelooflijke staaltjes van gezwollenheid, werden overal gelezen, gingen van hand tot hand. In onze grondwettige dagen, met ons huidig parlementair stelsel, lijkt het brouwsel uit den heksenketel der achttiende eeuw niet alleen zeer onsmakelijk en gevaarlijk, maar ook wel eens onverklaarbaar, wanneer men er niet bij in 't oog houdt, dat een stadhouderloos tijdperk met zijn regentengezag toen nog versch in ieders geheugen lag, dat deze regentenfamilies het verlies hunner macht betreurden en door middel der volkspartij den stad-

houder bestookten, daarbij den burgers vrijheden en rechten voorspiegelend, die menigeen onder hen niet van plan was te helpen verwezenlijken. Ook tegen dezen trad Van de Capellen op. ‘Ik weet nu zeker,’ schreef hij, ‘dat de oudste regeeringsvorm in Holland democratisch was,’ hij dacht de bewijzen hiervoor in de ‘handvesten’ te zullen vinden en ze te gebruiken tegen de ‘gekken en guiten’ onder de regenten. Deze merkwaardige man sloeg stellig den bal niet mis, waar hij van rechten sprak, die oud, in een hoek gestopt, vergeten, maar niettemin onuitwischbaar in 't diepst van 's volks bewustzijn bewaard gebleven waren. Meer nog dan de toenmalige aanhangers der Staatskerk, waren de Doopsgezinden geneigd deze rechten op te rakelen uit de asch van het verleden, er voor te gaan strijden, onder de leuze ‘dood of vrij’. Zij verdedigden in deze een deel van hun eigen zaak. In de regeling van hun kerkgenootschappen valt iets democratisch niet te miskennen, schrijft een hunner eigen leeraren in onze dagen; het is dus geen wonder dat Van der Kemp, de boezemvriend van den leider der democratische partij in Overijsel, op zijn beurt het harnas aangespt, om de oude geschonden rechten te helpen herstellen, zonder zich daarbij rekenschap te geven van het feit, dat hij evenzeer naast het onkruid, dat hij uitrukte, goede volle tarwe medetrok. Amerika was in het laatst der achttiende eeuw het land dat steeds ten voorbeeld werd gesteld aan alle vrijheidminnende natiën. Hoe Van der Kemp het verheerlijkte in zijn rede op den Biddag van 27 Februari 1782.

In Amerika is de heilzon opgedaegd, welke ook ons zal bestralen, indien wij willen. Amerika alleen kan onzen koophandel, onze zeevaart doen herleven. Amerika kan onze fabrieken opnieuw doen bloeyen, en ons Leyden herstellen in zijnen vorigen luister....

Amerika kan ons leeren hoe de verbastering van ons volkskarakter tegen te gaen, het bederf der zeden te stuiten, de omkooping te weer en, de zaeden der dwingelandy te verstikken en de zieltogende vrijheid in gezondheid te herstellen. Amerika is door het Wezen aller wezens verordend, om Neerlands laetste boetprediker te wezen....'

Met Amerika voor oogen, het Eutopia der toenmalige democraten, met Frankrijks hulp, met Nederlands oude rechten op den achtergrond hoopten de Patriotten zich voor absoluut vorstengezag te kunnen behoeden, zich van Engelands invloed te kunnen bevrijden, regentenheerschappij te kunnen fnuiken. Zij hebben hunne 'goede zaak' ijverig gediend, toch meer met woorden dan met daden. De zinspreuk 'dood of vrij' werd, toen het er op aankwam, door velen hunner verloochend, het lieve leven bleek hun toch te lief. Van der Kemp zou het ondervinden, dat mannen, die hij 'rotsvast' waande, wankelden bij den eersten stoot; de riemen, waarmede hij het bootje der vrijheid over hooggaande wateren had willen stuwen, bleken later zwakke riethalmen te zijn. Het is voor een demagoog ook een fout, zich zoo te hebben kunnen vergissen, maar het 'wee den overwonnene!' klinkt te luider, naarmate de overwin-

naars zelve tot de helden van den derden rang behooren.

Evenwel deze dagen van vernedering waren toen nog verre, een stoot, als Greifzoe's aanklacht bedoelde, kon worden gepareerd. Van der Kemp had het wel bij het rechte eind gehad, toen hij meende dat in de wijze, waarop men van die aanklacht gebruik maakte, vijandschap tegen hem en de geheele Doopsgezinde gemeente te Leiden school. Hij nam den hem toegeworpen handschoen op. Volstrekt niet bevreesd, integendeel het hoofd nog fierder opgeheven dan anders, met vasten tred en helderen blik ging hij zijn gemeente voor; zijn bezielend woord weerde van hen elke gedachte aan kleinmoedigheid.

Zijn oudere collega, dominee Hovens, keurde het uitdagend optreden van Van der Kemp beslist af, grooter bedachtzaamheid ware hem vrij wat verstandiger voorgekomen. Ook hij trok krachtig partij voor Catharina, doch op geheel andere wijze. Door zijn bezadigder aard beschikte hij eigenlijk over meer invloed dan onze heftige Patriot, vooral bij de kalme leden der Doopsgezinde gemeente te Leiden, die er natuurlijk de meerderheid uitmaakten; ook daarbuiten telde Hovens menig vriend, die eer met hem zou samenwerken dan met Van der Kemp.

Hovens naam was reeds een waarborg, dat men gerechtigheid en waarheid hielp bevorderen, waar men hem steunend ter zijde trad. Hij ontdekte zwakke plekken in het harnas van zijn tegenstanders en maakte er zulk een schrander gebruik van, dat verdeeldheid

in de schepenbank den heer Hoofdofficier verhinderde, iets van belang tegen mejuffrouw Van der Meulen te ondernemen.

Op 25 Maart had de beleedigde vrouw met haar echtgenoot een memorie van suggestie bij heeren Schepenen ingediend, vergezeld van de getuigschriften, ‘attestaties’, harer dienstboden, ook had zij op raad van haar twee rechtsgeleerden de inhechtenisneming verzocht van Greifzoe en van hare gewezen keukenmeid, terwijl zij aanbood zich zelve in haar eigen huis door een stadsbode te doen bewaken.

In het vrij lange stuk zegt zij o.a.:

‘Zoo het smertelijk is zig bij de Justitie te moeten verdedigen jegens eene beschuldiging, waartoe men, 't zij door een opzettelijk of onverhoeds misdrijf, 't zij door een hooggaande onvoorzigtigheid, stoffe heeft gegeven, oneindig treffender, oneindig hartgrievender is het, wanneer men zig het onderwerp ziet eener gruwzame aanteiging, waaraan men in zijn gewisse overtuigd is geene gelegenheid, ja geene de minste aanleiding gegeeven te hebben; En deze bittere zielesmerte wordt des te meer hartbrekend naar mate men door zijne personeele omstandigheden in de zamenleving, door zijn levenswijze, door zijn gedrag, zich reekende boven de zedelijke mogelijkheid om ooit in die vernederende omstandigheid te komen. En dit is egter een gebeurtenis, die de tweede ondergeteekende moet ondergaan. Met haren man een stil en gerust leven leidende van de middelen, waarmede de Hemel hen gezegend heeft, van het gewoel der publycke

zaaken afgezonderd en verwijderd, niemand beleedigende, zich zelve geenes kwaads bewust, ziet zij zig, op het onverwagst, bij de crimineele Justitie aangeklaagd over een fait, 't geen nimmer haar in 't hart is opgekomen, over een fait, ondertusschen, 't geen haar eer, haar leven mogelijk in de waagschaal zoude stellen; 't geen haar van nu af aan tot het voorwerp der haat van een driest gepeupel maakt; en 't geen ondertusschen van dien aard is, dat zij - gelijk in alle andere beschuldigingen doorgaans zeer gemakkelijk is - geen middelen voor handen heeft, om van haare onschuld dadelijk te doen blijken. Zij ziet zig dien zwarten laster aangewreeven door een Domesticq, door een vreemdeling, door iemand ten wiens opzigte zij en haar Man zich niets te verwijten hebben, als alleen dit dat zij hem met te veel weldaaden hebben overladen....'

Behalve de punten der beschuldiging door Catharina uitvoerig besproken en zooveel doenlijk weerlegd, wordt er in dit stuk ook een versje aangehaald, door haar belagers onder het volk gestrooid:

'Hoe zeer dit woedend Moorders-Rot
Te waapen, waapen snelt,
En zwaarden scherpt voor 's vorsten strot:
't Wordt van God perk gesteld.'

Zij wees er ook in op een 'Noot', 'waarin de zogenaamde weerlooze Christenen worden aangevoerd.'

Met reden beklaagt zij zich over de lichtvaardigheid, waarmede men geloof slaat aan een beschuldiging door misnoegde, boosaardige dienstboden geuit, zoodat

voortaan elk eerlijk onbesproken mensch onder zijn eigen dak niet meer veilig is, als hij het ongeluk heeft, zulk een deugniet te huisvesten.

Scherp wordt er ingelascht:

‘Zijn er in ons Vaderland voorbeelden geweest, zo men de Historische overlevering moet geloven, dat dergelijke schandvlekken van het menschelijk geslagt, aan wier godloozen laster de eerlijke Tijdgenooten, zo min als de Nakomelingschap, getwijfeld hebben, een jaarlijksche bezoldiging voor hun eervergeeten bedrijf genooten, God bewaare ons allen, hen vooral die deel in 's Lands Regeering hebben, dat wij die tijden weder zien herleven!’

Ofschoon Catharina in dit stuk ten sterkste ontkent, ooit tegen haar koetsier of wien ook woorden en gezegden, die hoogst berispelijk zouden geweest zijn, te hebben geuit, wordt er met nadruk door haar op gewezen, dat zulke woorden niet strafbaar zijn.

Verder verzoekt zij wel in hare woning bewaakt te worden, doch verlangt ‘vrijen toegang van vrienden en Raaden’, ook houdt zij zich hare vrijheid van handelen in haar eigen huis voor, zonder daar verantwoording van schuldig te zijn.

Zij wijst ook op de getuigenis harer andere dienstboden, de eene getuigenis tegenover de andere stellend, en spreekt van den bewusten steen, haar naar het hoofd geworpen, waardoor zij o.a. het ‘verraderlijk zielsgestel van Jan Greifzoe’ wil doen uitkomen.

Het geheele stuk getuigt voor de schranderheid harer raadslieden, de rechtvaardigheid harer zaak, en

zou, ware die naar behooren onpartijdig onderzocht en behandeld, geheel andere uitkomsten hebben moeten opleveren dan het geval bleek te zijn.

't Was niet het eerste van dien aard aan heeren schepenen van Leiden gezonden. Vier dagen na haar verhoor, op dien Zondagavond, had Catharina, in overleg met haar echtgenoot en hunne rechtsgeleerden, M^{r}. Johan Lusac, en den notaris bij den Hove van Holland, Isaac Elias Lusac, een request ingediend, waarin zij hare ernstige bezwaren uitte tegen de behandeling dezer zaak en herhaald wees op het ongerijmde der aanklacht zelve; ook verzocht ‘suppliante’ daarin van ‘verdere zoodanige ondervragingen’ voortaan verschoond te blijven.

Op 18 Maart daaraanvolg. wordt weder een dergelijk stuk door haar opgezonden naar de Schepenbank. Niet alleen was er geen antwoord gekomen op haar dringend vertoog, maar het was het echtpaar ter oore gekomen dat nu ook hunne gewezen keukenmeid nader in verhoor was geweest, alsof men meer gewicht hechtte aan de woorden van eene, die om haar slecht karakter en gedrag door hen was weggezonden, dan aan die eener eerlijke vrouw, die te goeder naam en faam bekend stond....

Ja, het waren bange dagen voor den heer Van der Meulen en zijne vrouw. Hoe voorzichtig dominee Hovens den zieke het voorgevallene had medegedeeld, toch had hij er duchtig onder geleden. Eerst had men moeite gehad hem te doen begrijpen, dat er aan zulk een ongehoorde beschuldiging zijn brave vrouw betreffend

werd geloof geslagen; toen was hij zeer opgewonden geraakt, in heftige verontwaardiging had hij, zijn toestand vergetend, er op uit willen gaan, om de schurken op te zoeken, die Catharina belasterden.... Pijnlijk was het, hem machteloos te zien terugzinken in zijn stoel, geheel verslagen door het smartelijk bewustzijn dat hij niets vermocht. D^{s}. Hovens had een zware taak gehad, zijn ouden vriend tot kalmte te brengen; maar nadat hem dit was gelukt, vermande de lijder zich genoeg om bij al de beraadslagingen, die Catharina met de heeren Lusac hield, tegenwoordig te zijn. Er werd steeds uit naam van Gilles Christiaan van der Meulen en Catharina Taan, dus uit beider naam geprotesteerd, de door de rechtsgeleerden opgestelde stukken dragen de onderteekening der beide echtelieden.

Noch deze memories, noch die der dienstboden, met wie eveneens lang geconfereerd werd, schenen het geloof aan Catharina's schuld te doen wankelen. Wel werden Jan Greifzoe en Cornelia van der Sand, zooals de laatste voortaan deftig voluit wordt genoemd, in verzekerde bewaring gesteld, op het stadhuis, en kwam er in de woning der familie Van der Meulen een stadsbode, om Catharina te bewaken. Stellig droeg de aanwezigheid van dezen stadsbode tot de veiligheid der echtelieden bij, want het gepeupel schoolde nu minder dan voorheen samen voor hun huis en durfde geen steenen werpen, al zong men beleedigende liedjes en uitte dreigende woorden. De zaak kenterde toch een weinig ten voordeele der belasterde vrouw. Krachtig waren twee leden der

schepenbank: de heeren Snoeck en Cunaeus, voor Catharina opgekomen, hadden de arrestaties der overige dienstboden ontraden en schijnen ook oorzaak te zijn geweest, dat men mejuffrouw Van der Meulen met geen verdere verhooren lastig viel, maar voortgang had de zaak niet. De toenmalige hoofdofficier, de heer Van der Marck, liet zijn ongenade met volle zwaarte drukken op de ongelukkige familie, zoodat hij de huisvrouw zelfs buiten alle verkeer trachtte te houden en hare correspondentie bemoeilijkte. Welke tyrannie kon iemand in zijn positie zich in die dagen niet veroorloven! Geen wonder, dat er een kreet in den lande opging om betere wetten en zuiverder omschrijvingen van bevoegdheid en ambt.

Mogelijk hield de hoofdofficier Catharina voor schuldig en meende hij dat juist in dit geval het recht zijn loop moest hebben, zonder aanzien des persoons; maar waarom overtrad hijzelf de voorgeschreven gebruiken in deze, wat hem later zeer hoog is aangerekend?

Het kan ook zijn dat men van het ijdele der aanklacht innerlijk overtuigd, zich zijner eerste lichtgeloovigheid schaamde en daarom de zaak slepende hield; er wordt in de processtukken gewaagd vaneen raad aan Greifzoe, door een advocaat zijner partij gegeven, dat hij de stad moest verlaten en zoo de zaak laten doodbloeden. In elk geval waren de opgeruide geesten niet gemakkelijk tot bedaren te brengen; soms moet men wel aan een geniepige wraakneming denken, aan een met opzet in onrust

houden, aan het plagen eener weerlooze, daar men degenen, die men gaarne zou hebben aangetast, niet kon bereiken.

Toch, ook Catharina's weerloosheid viel hare vijanden niet mede; zij stamde niet voor niet uit een kloek Zaandamsch geslacht, dat over veel invloed en groote rijkdommen beschikte. Haar oudste broeder vooral, Claas Taan de Jonge, trok zich de verdediging van zijn zusters eer sterk aan; er viel met den krachtigen reeder niet te gekscheren, daar hij verstand aan kalmte paarde. Het was hem niet om een intrekken der beschuldiging, maar om volkomen klaarheid in deze te doen, daardoor joeg hij den vijand in het nauw, die zich wel achter geheimzinnige voorgevens trachtte te verschuilen, maar telkens weer werd opgejaagd. Ook de jongere broeder, Cornelis, streed met alle middelen, die hem ten dienste stonden, voor zijn zuster. Hunne vrienden werkten mede als een stille kracht, die de pogingen van Van der Marck en zijn medestanders verlamde.

Zoo spoedig zijn toestand het veroorloofde, had Van der Meulen maatregelen genomen tegen Greifzoe, ‘De Bode met de roede der stad Leiden’ kwam den koetsier vanwege zijn meester zijn dienst gerechtelijk ontzeggen. Loon en verschot werden hem tot dien dag toe uitbetaald, maar ook werd Greifzoe aangemaand de tweehonderd gulden, die hij van zijn heer geleend had, terug te geven.

Tot verbazing van den Bode betaalde de koetsier, met wien dit alles lang voor zijne gijzeling gebeurde, oogen-

blikkelijk in ‘gerande ducaten’ de volle som. Ook zijn livrei werd hem afgevraagd, die wilde hij echter behouden, en vroeg daarop drie dagen bedenktijd. Zeker hebben zijn raadgevers hem aan het verstand gebracht, dat hij daar geen recht op had, althans hij leverde de kleedingstukken na de gevraagde drie dagen uitstel bij den Bode in. Deze gerechtelijke maatregel was noodzakelijk geworden, daar Greifzoe, zijn meesteres verradend, nochtans in dienst van zijn meester had willen blijven; ook had hij geweigerd de paarden af te staan, toen Cornelis Meyer, de lijfknecht van den heer Van der Meulen, door zijn meester naar den stal in de Rijnstraat werd gezonden, om er de dieren op te eischen.

Meyer had voor alle zekerheid een zekeren Pieter van Noort, een metselaar, verzocht hem te vergezellen. Deze vond het bovendien noodig zijn twee knechts mede te nemen, en zoo, met hun vieren, achtten zij zich eindelijk mans genoeg, den vijand in zijn hol te gaan bestoken. Zij hadden een sleutel van den stal bij zich en waren juist bezig de paarden los te maken, toen Greifzoe door de deur, die met zijn woning ‘correspondeerde’, in den stal kwam stuiven, op hoogen toon vragend wat zij kwamen doen.

‘Jan,’ zei Meyer, ‘ik kom uit order van mijnheer, om de paarden af te halen.’

Maar dit was den ander niet naar den zin. Hij barstte in volle woede los, tierend en vloekend, greep een mestvork en wilde het viertal er mee te lijf.

‘Jan, wees voorzichtig!’ riep Meyer, ‘zie toe dat

je me niet slaat, want je ziet dat ik de livrei zoo wel aan heb als jij, daarom waarschuw ik je, dat je niet zult slaan.'

Hierdoor werd erger voorkomen, maar het viertal kreeg de paarden niet mee; een der metselaars werd bij het dralend gaan zelfs uit den stal geduwd en gestompt, zoodat hij niet naliet zich daarover later te beklagen.

Heel heldhaftig gedroegen deze mannen zich niet, maar Greifzoe was ongelooflijk driest. Werkelijk durfde hij naar het huis van zijn meester ijlen en hem te spreken vragen.

Maar de dagen waren voorbij, waarin hij door zijn brutaal optreden den zenuwlijder overblufte. Gilles Christiaan van der Meulen was voor Jan Greifzoe niet meer te spreken, meester en knecht zouden elkaar nooit weer ontmoeten.

Wel bleef de koetsier aanhouden, maar Meyer, die zijn nederlaag van daar straks wilde wreken, zeide spottend: 'Als je heer zegt: kom, moet je dan niet komen, en als hij zegt: ga, moet je dan niet gaan?'

Greifzoe moest zich met verbeten woede hierin schikken. Hij had zich de eerste dagen na de aanklacht den prins te rijk geacht. Op eens was de onbekende koetsier een man van gewicht geworden. Het stroomde bij hem in en uit van voorname en geringe Oranjegezinden, die hem ook stoffelijke bewijzen van hunne belangstelling gaven.

Mevrouw Van Gennip had zich mede verwaardigd zijn drempel te overschrijden. Met minzame belang-

stelling en heilige verontwaardiging over het ‘ongehoorde feit van den aanslag’, had zij hem aangehoord; ten strengste verbood zij hare kinderen ooit weer een voet bij die goddelooze familie Van der Meulen in huis te zetten. Claartje beweerde schreiend dat hare vriendin toch niet kon helpen wat hare tante misdeed, doch Henk schikte zich wonderwillig in zijn lot.

Greifzoe moest het verhaal van den voorgestelden aanslag nu gedurig doen, soms verrijkte hij het met eenige nieuwe bijzonderheden, maar meestal vertelde hij woordelijk hetzelfde, wel honderd maal op een dag. Devens en Van Duuren deelden in de glorie van hun vriend; er werd gepraat, gevloekt, gezucht, gedronken en gezongen, in feestelijke stemming over het feit, dat de Heer Erfstadhouder aan zulk een groot gevaar was ontsnapt. Er moest van een en ander bericht worden gezonden aan den prins, minstens een geldelijke belooning had men verdiend door iets aan het licht te brengen, wat zoo gruwelijke gevolgen kon hebben gehad, als Greifzoe eens niet de eerlijke, belanglooze man was geweest, dien hij bleek te zijn.

Dirkje voelde zich onder dit alles niet erg op haar gemak; of zij haar mans leugens doorzag en voor hun toekomst vreesde? Althans, zij schreide heel wat af in die dagen; Geertrui Groenevelt kwam haar bezoeken en van raad dienen. Aftreksel van kamillen met een scheutje jenever er door werd te hulp geroepen; of dit den toestand beter maakte?

Ook Kee van der Sand hield Dirkje uren gezelschap, zij en Geertrui bleven er zelfs wel middagmalen,

men had den kost voor 't opscheppen, het was er een royale boel. Keetje toefde hier liever dan bij de eerlijke vrouw Vreugdenburg, die haar wantrouwend gadesloeg, en evenals haar man, van den geheelen aanslag op den prins geen woord geloofde.

‘Wat zij er mee voor hebben weet ik niet,’ zei het ronde vrouwtje, ‘doch dat het van a tot z ondergestoken werk is van den koetsier, daar wil 'k m'n leven onder verwedden.’

‘Hou je er buiten, vrouw, je weet nergens van,’ raadde Vreugdenburg, die, als eerlijk stil prinsgezinde, van druktemakers als Devens en consorten niets moest hebben.

Een ding wist vrouw Vreugdenburg door te zetten, Kee moest des Zondags met haar naar de kerk. Een meisje dat pas voor haar belijdenis had geleerd, dat den Bijbel in haar laatsten dienst wel anderhalf maal had uitgelezen, moest den Zondagmorgen niet overslaan.

Zoo trof het dat Kee op een dezer beurten een preek aanhoorde over het gebod: ‘Gij zult geen valsche getuigenis spreken.’ Kee moest luisteren tegen wil en dank, zij zat te draaien en keek haar gezellin schichtig aan, toen deze na afloop opmerkte:

‘Dat was een mooie preek, nietwaar? Ja, de dominee heeft gelijk, wie zich niet aan de waarheid houden, komen zeker in de hel.’

Kee kreeg een geweldige hoestbui, dit belette haar te antwoorden.

Den geheelen dag was het anders zoo brutale meisje stil en in zich zelf gekeerd.

‘Mijn kop af, als ze niet piekert over al haar leugens,’ zei vrouw Vreugdenburg tegen haar man.

‘Waar bemoei je je mee, vrouw,’ vond deze, ‘ik zeg maar wie niets weet, niets deert.’

Keetje had de preek echter spoedig vergeten, zij wilde haar deel van de glorie, die Greifzoe omstraalde. Ofschoon zonder verdienste, was zij royaal met geld en presentjes; zij hoopte schatten in de toekomst te zullen krijgen. Aan ieder, die het hooren wilde, vertelde zij van de goddelooze boekjes, de boekjes tegen den prins, die de jongen van Herdingh, onder zijn jas verstopt, aan juffrouw Van der Meulen bracht, die zij dan las en in de keuken te lezen gaf. Zij, Kee, moest die hardop voorlezen, omdat zij dit het best van allen kon; de juffrouw kwam in de keuken, nu eens om een kooltje vuur voor haar stoof, dan weder omdat zij iets vergeten had, en altijd bleef zij dan praten met hare dienstboden over den inhoud der boekjes, met leelijke woorden tegen den prins uitvarend, die het land ten verderve sleepte. Dat vreeselijke stuk: ‘Aan het Volk van Nederland’, waar zooveel geld op stond, kende de juffrouw haast van buiten, mensch, je werdt er akelig van wat daarin stond....

Nooit genoeg konden hare toehoorders dit verhaal genieten. Jan wierp haar wel eens een waarschuwenden blik toe, om den ijver der vertelster wat te matigen. Geertrui vond dat zij zich schor praatte, en ried haar een geklutst ei met suiker te nemen, om hare stem wat op te frisschen.

Nog hooger werd de aandacht gespannen, als Greifzoe of Kee vertelden van de verhooren op het stadhuis ondergaan. Hoe beleefd en vriendelijk de heeren waren geweest, hoe men er zich had beijverd hen gerust te stellen, hoe zij waren uitgelokt tot praten en door zooveel voorkomendheid op hun gemak, alles hadden meegedeeld wat zij wisten.

'Ja, het was wel naar, dat je er je gewezen volk mee schaadde,' zei Kee, 'maar waarheid was waarheid, en als juffrouw Van der Meulen in de gevangenis kwam, dan had zij het verdiend, dat was zeker.'

Op het onverwachts kwam er een einde aan al dit gepraat en gefuif.

In het laatst van Maart was Greifzoe opnieuw voor de heeren op het stadhuis geroepen, dit was spoedig onder de vrienden bekend geworden, die zich naar zijn huis begaven, opgewonden, nieuwsgierig, ten einde er zijn terugkomst af te wachten. Maar deerlijk werden zij teleurgesteld. Op eens verschenen er twee dienaren der justitie in hun midden, die het illustre gezelschap koeltjes opnamen. Daar zagen zij Devens, 'berucht wegens het zuurdeeg van 1748'; van Duuren, die al meermalen wegens oneerlijkheid met het recht kennis had gemaakt; Trago, die niet lang daarna een vonnis, 'wegens het verwekken van onlusten,' zou oploopen, al trachtte de prins zelf voor hem tusschenbeide te komen; Herman Woltering, allen broodbakkers en 'beruchte roervinken'; ook bevonden er zich een zekere Massaar, een De Blauw, een Boonebakker, bekend door een standje in het vorige jaar op de

Oranjegracht ontstaan, wegens het illumineeren met kaarsen, zonder vergunning, op den verjaardag van Z.H. Geertrui en nog enkele vrouwen waren mede aanwezig. Een paar welgekleede heeren hadden aanstonds bij het verschijnen der beambten de woning verlaten. Groote stilte verving de roezige drukte van daareven, toen in plaats van Greifzoe de politie binnentrad.

'Geef ons het nachtgoed van je man, vrouw Greifzoe, hij zal op het stadhuis blijven,' zeide een van hen.

Dirkje verbleekte. 'Wat! Blijven?' stamelde zij.

'Ja, voorloopig,' suste de ander.

Nu brak er een tumult los, waarbij hooren en zien verging. Men drong om de politiemannen heen, ondervroeg hen, uitte zijn bevreemding, verbazing, verontwaardiging.... men stak den neus in den wind, wraakzuchtig snuivend, men dreigde en schold .... Al schreiend gaf Dirkje het gevraagde, zij wilde medegaan, doch dit werd haar gemoedelijk afgeraden, beter was het, haar man den volgenden dag te komen bezoeken; hij moest in voorloopige bewaring blijven, Kee van der Sand ook, maar er zou hun geen haar gekrenkt worden, zij mochten bezoek ontvangen en konden het er zich zoo aangenaam maken als zij wilden.

'Met dat al is hij zijn vrijheid kwijt,' kreet de vrouw, 'Z.H. de Heer Erfstadhouder zal het weten....'

Je kunt de noodige stappen daartoe doen, al was het morgen reeds,zeide Van Duuren, maar hij zag er zeer verslagen uit.

‘En Keetje ook,’ zuchtte Geertrui.

Maar wat Kee betrof, het was Dirkje zelfs niet ongevallig te vernemen, dat die brutale deern niet meer haar drempel zou kunnen plat loopen. Met haar man stond het echter gansch anders; al was hij geen voorbeeldig huisvader, Dirkje hield van hem op hare wijze; zij was van het begin af bevreesd geweest voor de gevolgen van zijn aanklacht, nu zag zij reeds een deel van hare sombere vermoedens bewaarheid; badend in tranen bleef zij achter met Geertrui Groenevelt, want ontsteltenis had zich van het gezelschap meester gemaakt, de een na den ander droop af, als een geslagen hond.

‘Wees maar kalm, hartje, ik blijf bij je slapen, ik zal je niet alleen laten,’ fleemde Geertrui.

Tot diep in den nacht bespraken de twee vrouwen het onverwacht geval en overlegden met elkaar wat zij precies zouden zeggen, als ook zij gevraagd werden om te getuigen.

‘Mijn hoofd is als een kokende pot,’ klaagde Dirkje.

‘Mensch, je moet wat aftreksel van valeriaan drinken,’ ried Geertrui, die te midden der schokkendste gebeurtenissen haar artsenijkunde niet vergat.

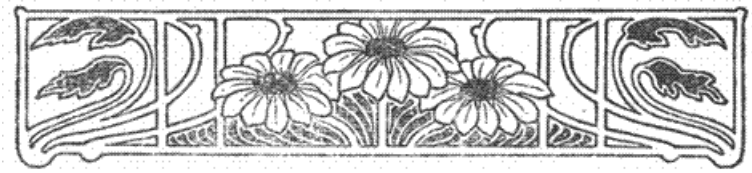

Negende hoofdstuk.

Dokter Van Schelle begon den toestand van den heer Van der Meulen zeer bedenkelijk in te zien. Het leed der laatste weken had den zieken grijsaard hard aangepakt. Wel zat hij elken dag nog eenige uren op, maar hij dwong zich daartoe, vooral om zijn rechtsgeleerde raadgevers te kunnen spreken, om, voor zoover hij dit vermocht, zijn vrouw ter zijde te staan, om nauwkeurig op de hoogte te blijven der zaak, die nu door de geheele republiek, ja zelfs buitenslands werd besproken. Maar wie hem daar zag zitten, in zijn ruimen stoel gedoken, door kussens gesteund, zoo vaalbleek, zoo krachteloos, de doffe oogen zoekend opkijkend of zwaarmoedig voor zich uit starend, de bevende hand met moeite de pen besturend, om zijn naamteekening te plaatsen onder de stukken, waarvan hij zooveel hoopte en die zoo weinig uitwerkten, wie hem daar medelijdend gadesloeg, begreep dat zijn uren geteld waren, dat de dood zijn merk reeds

had gezet op dat moede gelaat, die oogen weldra voor goed zou sluiten.

Catharina had zich nog lang met ijdele hoop gevleid, doch zij kon niet langer blind blijven voor de snelheid, waarmede de ziekte voortwoekerde, door haar zoo lang, met zoo oneindige zorg bestreden. De gebeurtenissen der laatste weken, de zorg voor haar eer en goeden naam, de verontwaardiging over de laaghartige aanklacht, en meer nog over de wijze, waarop zij in haar eigen stad door die haar hadden moeten beschermen, vaak werd vermeden of verguisd, dat alles week op den achtergrond, werd iets van minder belang, haast een bijzaak, nu zij hare volle aandacht, haar geheele hart moest geven aan de verpleging van haar echtgenoot, met wien zij veel lief maar ook, och zooveel leed had gedeeld.

Zij kon zich het leven haast niet voorstellen zonder hem; en toch .... zij zag den band, die hen zoo innig had verbonden, reeds losser worden; zij merkte iets vaags, iets vreemds op in zijn blik; hij toonde minder behoefte aan haar gezelschap, hij kon uren lang stil, in eigen gedachten verzonken zijn, gedachten, waaraan zij geen deel had, die hij voor zich zelf hield. Vreesde hij hare weekheid, hare tranen? Maar zij was een sterke vrouw, zij wist zich te beheerschen om zijnentwille. Was hij bang voor eigen zwakheid? Hij was een driftig man geweest, doodgoed maar oploopend van aard, eigenlijk had hij zijn zenuwen nu meer in bedwang dan voorheen. Neen, Catharina begreep dat een vreemde macht op hem inwerkte, een macht, die haar

huiveren deed, dè macht, waartegen zij zoo lang, zoo energiek had gestreden, maar die eindigen zou met hen te scheiden. Hij maakte zich gereed tot de reize, waarop zij hem niet zou kunnen vergezellen; alleen zou zij moeten achterblijven, in verweduwde eenzaamheid; hij leed hieronder zoo goed als zij, maar hij sprak er niet over, om haar lijden niet te verzwaren. Juist thans zou hij worden opgeroepen, nu hij haar bedreigd, van vijanden omringd, aan den afschuwlijksten laster ten prooi zag, haar, zijn aangebeden vrouw, met wie hij zulk een stil, gelukkig leven had geleid, voor wie hij niet anders had kunnen verwachten dan een onbezorgden ouderdom. O, zij perste de lippen samen, om de klachten te smoren, die bij haar oprezen. Waartoe werden zij zoo zwaar beproefd? Kon hij haar eerherstel nog maar beleven, misschien zou dit de verzwakte krachten weer opwekken; doch week na week verliep, zonder dat er eenige voortgang kwam in een zaak, zoo haastig begonnen, dat men er oude wetten en gebruiken voor had geschonden .... steeds zwakker werd haar zieke, steeds slepender zijn gang, steeds trager zijn oogopslag.

De strijdbare natuur van dominee Van der Kemp, ofschoon Van der Meulen die niet goedkeurde, kon hem nog wel eens uit zijn apathie doen oprijzen, dan kwam er weer leven in zijn blik, zijn stem klonk vaster, de gebroken man richtte zich op, maar te grooter was de inzinking daarna, de doodelijke vermoeidheid, die hem schier in bewusteloosheid deed vervallen.

Hovens en Van der Kemp, hoezeer teleurgesteld

over de houding der justitie, over het slepend maken van Catharina's zaak, gaven den moed niet op, geen dag ging voorbij, zonder dat zij beproefden iets te haren gunste uit te richten. Uren lang confereerde Ds. Hovens met de heeren Luzac, ontdekte nieuwe gezichtspunten, bestudeerde de wet, om aan delastercampagne paal en perk te kunnen stellen. Op zijn advies werd er half April nog weer eens een 'memorie van Grieven' aan heeren schepenen der stad Leiden ingezonden. Het was het laatste stuk van dien aard waaronder Van der Meulen met moeite zijn handteekening plaatste.....

Maar de heer des huizes was, zooals wij weten, niet de eenige zieke in de groote woning op den hoek der Rijnstraat. Hendrina's teeder gestel had al dit leed evenmin kunnen verdragen. Zij was er zoo door aangetast en ontdaan, dat zij dagen lang hare kamers niet had kunnen verlaten, dat Jannetje bij het verplegen afgelost had moeten worden door Kaatje en zelfs door vreemde waakvrouwen, omdat zij dag en nacht hulp behoefde. Voor de arme misdeelde had Catharina een ideaal vertegenwoordigd, een ideaal van gezondheid, schoonheid, goedheid, geluk.... Met schier overdreven liefde had zij hare statige zuster op een voetstuk geplaatst. Dat iemand, en nog wel dienstboden, in staat zouden zijn deze voorname persoonlijkheid te benadeelen, in opspraak te brengen, van misdaad te betichten, dat er iemand zou gevonden worden, die geloof zou slaan aan afschuwelijke verdichtsels, Catharina betreffend, neen, dat was nooit

bij Hendrina opgekomen. Zij leed zoo sterk om en met hare zuster, dat het de vraag is, wie dieper getroffen werd door Greifzoe's aanklacht, de vrouw des huizes of hare zuster.

In de sombere weken, die volgden, was de zieke juffer Kaatje zeer dankbaar voor hare toewijding. Wat stille vriendelijkheid, voorbeeldige zorg betrof was het meisje onwaardeerbaar. Ook zij bezat de kenmerken van het geslacht Taan, tegenspoed staalde hare zenuwen; evenals haar oom Claas liet zij zich niet spoedig terneerslaan, werd hare geestkracht verdubbeld in tijden van moeite en zorg. Catharina bezat in haar nichtje een dochter. Daar hare tante de huishouding nu niet kon bestieren, had Kaatje dit op zich genomen, maar Judith eenigszins naijverig van aard, door de vele jaren, die zij er in dienst was verwend, had eerst moeite het met juffer Kaatje te vinden, zachtheid overwon echter waar hoogheid zou hebben verbitterd.

Te midden der algemeene gedruktheid viel het nu niemand in het oog, dat het jonge meisje bijzonder ijverig maar ook ongewoon stil, bijzonder voorkomend maar ook zeer in zich zelve gekeerd was. Hendrina merkte eens op dat zij er zoo bleek uitzag, doch schreef dit toe aan droefheid over het voorgevallene met hare tante, aan zorg over oom, en aan de groote inspanning, die het kind zich getroostte. Eindelijk bedacht juffer Taan zich dat Kaatje nooit meer repte van de familie Van Gennip, dat zij er niet meer heenging en ook niemand van daar haar kwam bezoeken.

‘Kaatjelief,’ begon zij op een avond, toen het meisje

met een boek voor zich den schijn aannam van te lezen, doch in waarheid peinzend voor zich uit tuurde. ‘Kaatje, ik wou eens met je praten, mijn arme zuster kan daar niet aan denken, en als je er liever over zwijgt, moet je het maar zeggen, doch hoe is het eigenlijk, ik hoor je nooit meer over Claartje Van Gennip spreken, heb jelui samen getwist?’

Kaatje boog het hoofd dieper over haar boek, zij werd nog bleeker, een pijnlijk glimlachje deed den jongen mond samentrekken. ‘Wij hebben niets gehad samen, tante Heintje,’ zeide zij toonloos.

‘Lieve kind, is het ook al, is het ook al om die ellendige geschiedenis? Gelooft de familie Van Gennip, durft die gelooven aan de schuld van mijn brave zuster? O, hoe....’

‘Wind U niet op, beste moei,’ waarschuwde Kaatje, ‘ik weet er niets van, ik heb eenvoudig niets van Claartje of van .... van iemand van de familie gehoord, al deze weken niet, weet U.’

De toon van ingehouden droefheid sneed de oudere vrouw door de ziel.

‘Mijn arm kind,’ zeide zij medelijdend.

Kaatjes lippen beefden, maar zij wierp het mooie hoofdje trotsch in den nek.

‘O het is heel goed, tante Heintje, heel goed,’ sprak zij dapper, ‘zoo is mevrouw Van Gennip er met eere van af, zij keek toch op ons neer, wij zijn immers maar Doopsgezinden? En zij acht zich bovendien zooveel hooger in rang, ik was haar lang niet goed genoeg .... maar van Claartje had ik het niet gedacht en van....

Och, het doet er niet toe,' riep zij, de verraderlijke tranen afwisschend, die trots haar wil te voorschijn traden, 'het is dwaas van mij, dat ik er me iets van aantrek.'

'Neen, dat is niet dwaas, dat is heel natuurlijk,' meende Hendrina verzachtend en zij dacht met zelfverwijt aan de ure, waarin zij dit arme kind benijd had om hare jonge liefde. Wat was daarvan overgebleven? Mogelijk niets dan lange, diepe smart.

Maar Kaatje was niet van plan zich verder uit te laten of toe te geven aan het moederlijk beklag der bejaarde dame.

'Laat ons er maar niet meer over spreken, tusschen Claartje en mij is het uit,' zeide zij flink. 'Wat beteekent mijn klein verdriet bij al de ellende hier in huis? Het is de moeite niet waard er bij stil te staan. Wie tante Van der Meulen tot iets zoo leelijks in staat acht, als waarvan die afschuwelijke Greifzoe haar beschuldigt, die toont ons geen goed hart toe te dragen; de hemel verhoede dat ik om zulke menschen treuren zou.' Verbeten smart, gekrenkte trots, versmade liefde vormden den achtergrond harer woorden, uiterlijk scheen zij kalm.

'In den nood leert men zijn ware vrienden kennen,' zuchte Hendrina.

Kaatje zweeg. Zij had gehoopt in Henk van Gennip den waren vriend gevonden te hebben, die haar tot troost en steun zou zijn geweest in deze donkere tijden; zij had gewacht, gewacht, met eindeloos geduld op zijn komst, op een briefje, op een enkel woordje van zijn hand.... Toen al dit wachten tevergeefs bleek,

toen hij niets van zich het hooren, toen hij duidelijk toonde van begin af in deze grievende zaak tegen haar en de haren partij te hebben gekozen, toen het dus aan het licht kwam, dat al zijn mooie woorden, zijn schoone beloften ijdele taal waren geweest, trok Kaatje zich terug in den diepsten hoek van hare gekwetste vrouwelijke waardigheid. Zij wilde niet meer denken aan den ontrouwe, den hartelooze, wat er ook gebeurde; maar als wanhopige duiven fladderden hare gedachten altijd weer naar de plaats terug, van waar zij verjaagd waren door haar zwakken meisjes wil. Als tante Catharina's onschuld schitterend aan den dag kwam, waaraan Kaatje geen oogenblik twijfelde, en hij haar weer zou zoeken te naderen, dan zou zij hem toonen hoe zij over hem dacht: met ijskoude verachting zou zij hem afwijzen. Maar een jong hart komt niet ongestraft tot zulk een besluit. Er verkilde iets in Kaatje; hare lente zou voorbij zijn, eer zij recht was aangebroken, haar argeloos vertrouwen was voor goed geknakt.

Alsof alles samenspande om 1784 tot een jaar te maken, waarvan de kronieken gewagen, was er op den bijzonder strengen winter, waarin de vogels dood uit de lucht vielen, een voorjaar gevolgd met ijsgang, overstrooming en wolkbreuken, die ontzettende schade aanrichtten. Vooral de Rijnstreken hadden veel te lijden, geheele dorpen werden weggeslagen. Ook in onze gewesten liet het booze water zich niet onbetuigd en de oudste menschen werden er toen als nu bij te pas gebracht, om zich te herinneren of en wanneer

het ooit zóó geweest was. Bovendien bleef de oorlog met den Duitschen keizer dreigen in het verschiet, hoewel de Patriotten alles in het werk stelden om een krijg te voorkomen, die den prins van Oranje aan het hoofd van een leger tot een groote macht in den staat zou hebben kunnen verheffen; waaruit volgt dat de Oranjegezinden scherper dan ooit tegenover hen stonden. Om al deze dingen bekreunde Catharina zich volstrekt niet meer, voor haar trok al wat het bestaan belangrijks bood, zich samen in het zwakke leven, waaraan zij dag en nacht hare zorgen wijdde. Het verdroot haar zelfs als hare practizijns haar kwamen spreken; met verwondering zagen dezen de onverschilligheid, de matheid, waarmede zij naar hunne betoogingen luisterde. Maar zij dacht bij hunne geleerde woorden dat als haar eerherstel kwam, het immers toch te laat zou wezen; haar man zou dat niet meer beleven, wat kwam er dan alles nog op aan? Wanneer haar echtgenoot van haar was gegaan, zou zij bereid zijn te sterven, als een doodvonnis haar trof. Zij was onschuldig, maar het leven woog haar in deze maanden zeer zwaar, zoo zwaar, dat zij het gaarne zou afleggen; zij voelde zich zoo oververmoeid, alleen de liefde voor haar man, haar plicht als verpleegster hield haar op de been. Kaatje zorgde voor haar in stille liefde, vaak bood zij aan haar af te lossen bij ooms ziekbed - Hendrina kon nu immers weder aan de zorgen van Jannetje worden overgelaten - maar Catharina weigerde. Zoolang zij haar man nog bezat, bleef zij aan zijn zijde, zij dacht niet aan zich zelve, zij bestond slechts voor hem.

Toen kwam het einde, als gewoonlijk nog onverwacht. Juist scheen er eenige beterschap te zijn ingetreden. De doffe oogen kregen een helderder uitdrukking, de houding werd iets veerkrachtiger, dokter Van Schelle oordeelde den toestand werkelijk iets gunstiger. Op Catharina's gelaat lag zulk een blijde klaarte, dat de zieke, die zelf wel voelde hoe het met hem stond, den moed miste haar daar iets van te doen blijken. Zoo verstreek de dag, een grillige voorjaarsdag, in de laatste helft van April, met stormvlagen en zonneschijn, elkander afwisselend.

Omstreeks middernacht beurde de zieke zich een weinig op en strekte zoekend de hand uit naar die zijner gezellin. Catharina in haar leunstoel bij het bed gezeten, rees onmiddellijk overeind, weerde het dommelig gevoel van zich, dat haar in de stilte had bevangen, en sloot zijn bevende vingers in haar warmen greep.

‘Mijn lieve vrouw,’ zeide hij bewogen.

Een onrustig gevoel bekroop haar.

‘Je voelt je toch niet erger. Gilles, je waart zoo wel vandaag, ik ben daar zoo blij om....’

‘Ja, ja,’ hij zuchtte, toen zich vermannend, ‘maar Catharina, wij moeten eens met elkaar spreken, ik .... ik geloof dat het toch niet meer lang met mij zal duren.’

Zij sprak hem dit zacht tegen, met de overtuiging in haar binnenste, dat hij gelijk had, en wilde den dokter laten halen....

Hij wuifde afwerend met de hand.

‘Neen, laat dat, laat dat, dokter Van Schelle kan er niets aan doen, mijn tijd is gekomen, vrouw. Laat ons niet ondankbaar zijn, wij hebben het zoo goed samen gehad, zoo heel goed. God roept mij.... Het eenige waar ik maar steeds over tobde, is dat ik nu moet gaan, juist nu, terwijl je in zooveel ellende zit door die afschuwelijke aantijging, maar ik kan mij thans ook daarin vinden....’ met eenvoudige berusting: ‘Wie God liefhebben, zullen alle dingen medewerken ten goede.’ De heesche stem fluisterde meer dan zij sprak. Catharina luisterde ingespannen om geen woord te verliezen, het oor dicht naar hem toe gebogen. Toen hij zweeg, vleide zij het hoofd naast hem op het kussen en zeide ontroerd:

‘Ach, Gilles, van die zaak trek ik mij niets meer aan. Laat de menschen lasteren en allerlei kwaad van mij gelooven, wat doet het er toe? Als jij er niet meer bent, heeft het leven toch geen waarde meer voor mij.... Ik hoop je gauw te volgen, beste man.’

Hij schudde verdrietig het hoofd.

‘Dat is glad verkeerd, glad verkeerd, Catharina. Wel foei, zou je het er bij laten zitten, en je eerlijke naam dan, de naam van je broeders en hunne kinderen? Bovendien, ik ken je beter dan je je zelve kent. Je bent een sterke vrouw, je zult niet onder je leed bezwijken. Je bent nog niet oud, wie weet wat je nog opgelegd is. Neen, als ik er niet meer ben, dan moet je om je zelfswille, om je familie, om mij, om mijn nagedachtenis, alles in het werk stellen, alles doen wat je kunt, om je van dien blaam te zuiveren. Onze

vrienden Luzac, onze beste Hovens, Van der Kemp, heel onze gemeente verdienen het aan ons, zullen je steunen, als je je zelve niet verlaat.... Beloof het me, Trijntje, beloof het me? God helpt wie zich zelf helpen. Kleinmoedigheid is uit den booze, beste vrouw.'

Catharina zweeg. Zij kon zelfs tegenover haar stervenden man niet dadelijk toegeven. Welk een taak werd haar daar op de schouders gelegd; haar, die meende met het leven te hebben afgerekend, als haar post bij dit ziekbed zou zijn afgeloopen!

O, in de uren van oververmoeidheid, van zenuwzwakte had zij zich getroost met het denkbeeld, dat haar tijd nu ook wel zou komen, dat zij op haar beurt zich zou kunnen neerleggen en heengaan naar die gewesten, waar geen laster haar meer bereiken, geen smart haar meer deren kon, waar alle klein menschengedoe vervloeit in de zee der eeuwigheid, als aardsche beekjes in den oceaan.... En nu dit! Zij zou volgens den eisch van haar echtgenoot moeten blijven leven zonder hem, in een wereld, die haar miskende; leven voor een weerzinwekkende taak, een plicht, waarvan zij het nut nu onmogelijk kon inzien.... Maar de zwakke stem van den zieke ging voort haar te vermanen, riep haar wakker uit den dommel van onverschilligheid, waarin zij verzonken lag, liet niet af met klem van redenen te betoogen dat zij moest doen wat hare hand vond om te doen....

'Staat er niet geschreven: "Richt op de slappe handen en trage knieën." Zou je dan bij de pakken

neerzitten, vrouw, het mag niet, het mag niet Wel, je bent altijd zoo flink, zoo dapper geweest, wat is dat nu?'

'Wij waren steeds met ons beiden,' stamelde zij, 'maar als ik alleen achterblijf.... Ach, Gilles, verg dat niet van mij?'

'Het moet, het moet,' hield de zieke aan. 'Ik kan niet rustig sterven met de gedachte, dat je die afschuwelijke verzinsels je maar zou laten aanleunen. Waartoe spreken we dan van een beproeving? Dit is het juist wat jou wordt opgelegd, Catharina. Je bent niet ziek, niet krachteloos, zooals ik; je kunt en je moet het aan ieder duidelijk maken, ook aan je vijanden, dat je onschuldig bent. En het gaat hierbij niet alleen om onzen naam, lieve vrouw, het gaat om de eer, om den naam onzer gemeente; wij Doopsgezinden, staan nu in kwaden reuk, ieders hand is opgeheven tegen ons. Moet dat zoo blijven?

Vriend Hovens heeft gisteren nog lang en breed met mij over deze dingen gesproken; hij ook had je moedeloosheid opgemerkt, hij vreesde daar het ergste van, hierin geef ik hem groot gelijk. Je moet je aangorden tot den strijd, Catharina; je moet mij beloven te doen wat in je vermogen is, om deze zaak tot een goed einde te brengen.'

'Hoe weet ik of het einde goed zal zijn, Gilles? Ik kan mij naam en eer zoo sterk niet aantrekken, als onze goede Hovens. Kinderloos, eenzaam blijf ik achter, de wereld beteekent niets meer voor mij.'

De lijder verzamelde al zijn krachten.

‘Zoo mag je niet spreken,’ berispte hij, ‘denk aan je arme zuster, aan zoovelen, die je noodig hebben: verwanten en vrienden. Je weet, vrouw, dat we hier alles maar ter leen bezitten, je bent ook overtuigd dat het alles onverdiend is, dat 't het schepsel past zich voor zijn Maker te vernederen, Zijne wegen in alles te billijken. Troost je dan in het onvermijdelijke, tegen den Almachtige valt niet te murmureeren. Hij weet wat goed voor ons is. Die in Hem gelooft, zal niet beschaamd worden....’ Uitgeput zweeg de spreker, bleef een poos met gesloten oogen liggen, fijne zweetdroppels parelden hem op het voorhoofd, zijne handen bewogen zich onrustig. Catharina sloeg hem angstig gade, zij durfde geen woord uiten, uit vreeze hem nog meer op te winden. Op eens keek hij haar aan, vol en klaar, met een blik, die haar in de ziel drong. ‘Lees mij eens voor uit Deuteronomium, het vierde hoofdstuk,’ verzocht hij.

Zij stak een kaars aan op den zilveren kandelaar bij het bed, daar het nachtlichtje te flauw licht verspreidde, kreeg zijn veelgelezen bijbel, die, als erfstuk zijner vaderen, de namen, geboortedata en stervensjaren zijner familie bevatte, en las met van tranen schemerende oogen.

‘Nu dan, Israël, hoor naar de inzettingen en naar de rechten, die ik Ulieden leere te doen; opdat gij leeft en henen inkomt en erft het land, dat de Heere, uwer vaderen God U geeft. ‘Gij zult tot dit woord, dat ik U gebiede, niet toedoen, ook daaraan niet afdoen; opdat gij bewaart de geboden van den Heere, uwen God, die ik U gebiede....’

Plechtig las Catharina, met duidelijke stem, de woorden van het oude Verbond, de dichterlijke voorstelling: God, sprekende uit het midden des vuurs, tot de schare, aan den voet van den brandenden berg; wie Hij Zijne geboden deed hooren; maar toen zij kwam aan den tekst:

'Want ik zal in dit land sterven, ik zal over de Jordaan niet gaan; maar gij zult er over gaan en datzeive goede land erven....' werd de aandoening haar te machtig, begreep zij te duidelijk waarom haar bijbelvaste echtgenoot haar dit hoofdstuk had opgedragen te lezen.... hare stem sidderde, smoorde in tranen.

'Zoo is het genoeg, Catharina,' zeide de zieke kalm. 'Geef mij je hand; zoo, laat ons hier niet verder over spreken, als je een belofte te zwaar valt, zal ik er niet meer op aandringen.'

Maar zij, door smart verteederd, boog zich tot hem, terwijl hare tranen op de pas gelezen bladzijde droppelden.

'Ik wil het doen, Gilles, uit vrijen wil zal ik doen wat je me vraagt, ik .... ik zal mijn best doen, ik zal niet rusten voor onze naam in eere is hersteld.'

Hij streek haar over het volle bruine haar, dat in de laatste weken eenige zilveren draden vertoonde, hij dankte haar voor dit bewijs harer liefde, de liefde, die hem zijn geheele huwelijksleven zoo gelukkig had gemaakt, een liefde, die sterker zou blijken dan de dood.

'Want liefde kan niet sterven, Catharina, blijft de

band tusschen ons, ook als ik zal zijn heengegaan; Hefde is voor de eeuwigheid...,' fluisterde de heesche stem.

In het zwijgen van den nacht, met hun beiden alleen, hernieuwden man en vrouw, te midden van droefheid en zorg, terwijl de dood aan den drempel stond, nog eens den heiligen liefdeseed, gezworen in gelukkiger dagen, met het blijde leven voor zich....

Toen de lentemorgen zijn rossig schijnsel naar binnen wierp, in het vreemdstille vertrek, sliep Gilles Christiaan Van der Meulen er den laatsten slaap; aan zijn sponde knielde Catharina, in tranenlooze smart.

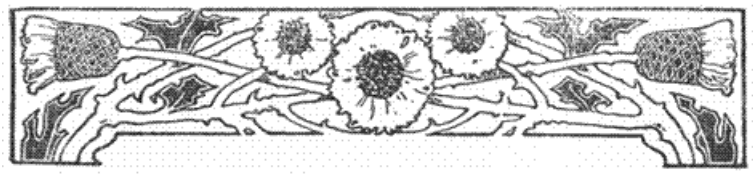

Tiende hoofdstuk.

Juist was de Hoofdofficier van plan geweest Catharina tot een verhoor op het stadhuis te ontbieden, waartoe in de Schepenbank was besloten, toen de tijding van den dood haars echtgenoots hem gewerd. Tevens werd er van wege hare ‘Practicijns’ een stuk ingediend, waarbij verzocht werd de weduwe Van der Meulen uit hare bewaking in zoo verre te ontslaan, dat zij familie of andere Heden mocht ontvangen en briefwisseling houden, ‘alle welke dingen haar gedurende hare vrijwillig aangevraagde custodie waren ontzegd’.

De wettigheid van dit verbod werd door hare rechtsgeleerde adviseurs niet alleen betwijfeld maar sterk ontkend. Het stuk was in hoogen toon gesteld. Men deed Catharina spreken niet als beschuldigde, die een gunst verzocht, maar als een rechthebbende, wien men te lang iets had onthouden wat haar toe kwam. Toch werd de eisch onmiddellijk ingewilligd. In het sterfhuis kon dus alles zijn gewoon verloop hebben, alsof men

niet met een vrouw onder zware verdenking staande, maar met eene in haar eer herstelde te doen had.

Verwanten en vrienden, maar weinig goede bekenden kwamen bezoeken van rouwbeklag afleggen, ook enkele nieuwsgierigen waagden het zich onder deze omstandigheden in het huis te vertoonen, dat zoovele weken aller aandacht tot zich had getrokken.

Catharina ontving hare gasten in ongebogen houding, hoog en statig als altijd, een Juno met haar gevolg.

Hare broeders, de heeren Taan, waren overgekomen uit Zaandam; de tegenwoordigheid dezer voorname kooplieden, vooral de hooge gestalte, de rustige zekerheid van het hoofd der firma 'Taan en Zoonen', boezemden eerbied in, herstelden eenigszins de faam der weduwe in de oogen harer medeburgers. Velen zagen in, dat het volstrekt niet gelukken zou deze trotsche familie te vernederen, dat een storm den eik had geschud, doch dat hij krachtiger scheen te staan dan te voren.

Sommige bezoekers ter condoleantie gereed, bleven aarzelend toeven, zij herkenden in de marmerwitte, stille Catharina de levensvolle vrouw niet van eenige weken geleden. Hoe vreemd stond het grijze haar aan de slapen, bij de donkere wenkbrauwen en glanzende oogen; men zocht naar sporen van tranen op dit strakke gezicht, er viel niets van te ontdekken. Hendrina en Kaatje hadden zich roodgeweend, de weduwe, de zwaarst beproefde, was bedaard, kalm, gelaten....

Cornelis Aalsmeer stond achter den stoel zijner tante en pareerde de verwonderde blikken der bezoekers

met meer studentikose minachting dan strikt noodig kon worden genoemd. Dit jonge mensch had zich in de laatste maanden van zijn beste zijde doers kennen. Geen moeite had hij gespaard, waar hij zijn verwanten van hulp had kunnen zijn. Zijn ijver woog zelfs op tegen dien van dominee Van der Kemp; een enkele maal had hij zich laten meesleepen tot heftige woordenwisseling met de leden van zijn Genootschap van Wapenhandel en met zijn medestudenten, onder wie er echter velen waren, die voor de familie Van der Meulen partij hadden gekozen. In onberaden ijver hadden zelfs eenigen hunner gezegd, dat zij dien koetsier zouden willen radbraken, dat hij hun niet in handen moest vallen, want dat hij dan zijn leven niet zeker zou zijn. Toen Greifzoe dit hoorde, had hij zijn angst over mogelijke wraaknemingen tegenover heeren Schepenen geuit, zelfs gezegd dat hij vreesde in de poort, aan zijn huis grenzend, beetgepakt en vermoffeld te worden; maar toen men er bij hem op aandrong, zich hierin nader te verklaren, en te zeggen wien hij verdacht zoo iets te durven onderstaan, zweeg hij vreesachtig. Door zijn gijzeling op het stadhuis - hem niet geheel onwelkom - werden de studenten verhinderd iets tegen hem te ondernemen, als zij hiertoe soms werkelijk plan hadden gehad.

Het stond bij Aalsmeer vast dat zijn overschrijven van 't beruchte boekje ‘Aan het Volk van Nederland’ mede oorzaak was geworden van den smaad zijn tante aangedaan. Hij had 't gemerkt, dat er iemand op zijn kamer was geweest, tijdens zijn afwezigheid, toen hij

het pamflet zorgeloos had laten liggen; zoo spoedig hij kon had hij de copie voltooid en het gevaarlijke stuk aan zijn oom terugbezorgd. Zijn exemplaar was voor den president van een club bestemd, waartoe hij zelf de eer had te behooren, welks leden, allen studenten, over dit en dergelijke geschriften heftige discussies hielden.

Er bestaan nu nog exemplaren in handschrift van dit werk, een bewijs, hoe hoog het werd gewaardeerd, hoe zuinig bewaard door de bezitters.

Werkelijk was het een der eerste geschriften, waarvan verluidde dat mejuffrouw Van der Meulen het had uitgeleend aan hare dienstboden, welks inhoud koetsier en keukenmeid goed schenen te kennen, waardoor er een schijn van waarheid aan hunne bewering werd bijgezet. Dit had Aalsmeer sterk verontrust; al had hij het geen oogenblik kunnen vermoeden, toch zijn onvoorzichtigheid was mede oorzaak dat zijn tante, van wie hij meer hield, dan hij ooit had getoond, in moeilijkheid was geraakt.

Op 't eerste bericht omtrent de aanklacht had hij zijn kamers in de Rijnstraat opgezegd en was verhuisd; om deze verhuizing zeker luisterrijk karakter te geven, waren tal van vrienden genoodigd, die hunne hulp hadden aangeboden. De geheele buurt was in opschudding gebracht door het gejoel en gefuif, waarmede deze verhuizing gepaard was gegaan. Met verbeten woede had Greifzoe dit alles moeten verdragen. De uitdagende blikken der heeren studenten, de onbekommerde luchthartigheid, de minachting, waarmede

zij hem behandelden, alsof hij niet voor hen bestond; de tergende luidruchtigheid, als zij hem voorbij-, ja haast omverliepen, hadden hem doodelijk geërgerd; zijn handen hadden gejeukt, om die jonge brutale pretmakers beet te pakken en uit zijn huis te smijten.

't Was in die dagen een niet zeldzaam geval dat studenten-vrijcorporisten en Oranjeklanten elkaar te lijf gingen, oploopjes veroorzakend, zoodat de stadsregeering al blij was, dat het ditmaal zonder handtastelijkheden afliep. Dit laatste was minder aan de vrienden dan aan Aalsmeer te danken, die wel begreep dat onvoorzichtigheden van zijn kant de zaak zijner familie geen goed zouden doen.

Het had den jongen man buitengewoon verdroten dat zijn vriend Van Gennip zich naar zijn idee zoo ‘misselijk’ gedroeg tegenover Kaatje. Hooge woorden had hij daarover met hem gehad, ook bier had het weinig gescheeld of zij waren slaags geraakt, in onmin waren zij gescheiden, groetten elkander niet meer. Henk werd genoodzaakt uit hun club te gaan, daar de andere leden zoo vurig partij kozen voor Aalsmeer, dat zij zijn ontrouwen vriend met den nek aanzagen. Wat gaf Van Gennip het recht zoo maar klakkeloos te gelooven wat een paar dienstboden rondstrooiden, die zich wreken wilden op een achtbare vrouw? En dan nog, hoe kwam het bij hem op een meisje, met wie hij zoo goed als verloofd was, de zuster van zijn vriend, plotseling te verwaarloozen, zijn eigen zuster te verhinderen haar te bezoeken, allen omgang met haar familie of te breken? Werd iemand ooit veroordeeld zonder vonnis?

Het scheen hen, die hier te beslissen hadden, niet te doen om de waarheid te vinden, maar alleen om van schuld te overtuigen; mocht een aanstaand jurist zich bij zulke rechtsverdraaiers aansluiten? Moest een onschuldig meisje hiervan het slachtoffer worden? Alleen een harteloos berekenend mensch kon zoo handelen....

O, hoe stormde het in het voorjaar van 1784 in de harten en hoofden der Leidenaren, van oud en jong, van voornaam en gering. Met felheid koos men partij in een zaak, waarvan maar zeer weinigen het ware afwisten.

Cornelis had een paar malen getracht met zijn zuster over Van Gennip te spreken; maar dit was hem slecht bekomen. Kaatje had eerst geen woord over hem willen hooren, noch goed, noch kwaad. Later had zij met souvereine minachting gezegd, dat haar broeder veel beter deed voor zijn eigen belangen te zorgen, waar het zijn vrienden betrof; wat haar aanging, zij wist wat van lieden te denken, die alleen op geld en voorname ‘connecties’ aasden.

‘Claartje staat hier buiten,’ had hij wild uitgeroepen, ‘Henk en zijn moeder besturen alles, Claartje durft niet tegen hen op.’

Juffer Aalsmeer had de schouders opgehaald.

Cornelis had zijn zuster verbaasd aangestaard. Wat was zij veranderd! Hij herkende in dit kalme meisje, met bleek onbewogen gezicht, het wilde, levendige schepseltje niet van voorheen. Had hij haar dieper in de oogen gekeken, misschien was hij tot andere gedachten gekomen, doch Kaatje hield de verrader-

lijke kijkers meest neergeslagen, terwijl zij met hem sprak. Nu nam Cornelis zich plechtig voor geen woord meer over deze zaak aan dit grillige ding te verspillen.

Na de uitvaart van den heer Van der Meulen, wiens lijk werd bijgezet in de Pieterskerk, meenden zij, die Catharina het naast stonden, die haar het best meenden te kennen, dat zij ernstig ziek zou worden, maar dit gebeurde volstrekt niet. Aan het einde van die week met al haar sombere drukten, toen de rust in het sterfhuis was teruggekeerd, en die eigenaardige kille leegte er heerschte, de plaats kenmerkend, zoo pas voor goed door een onzer verlaten, zat de weduwe roerloos in haar leunstoel, de oogen gesloten, met diepe schaduwkringen er om heen, de handen in elkaar gevouwen. Die bezige handen, maanden achtereen waren zij steeds in de weer geweest, om het lijden van den zieke te helpen dragen, zijn doodspeluw hadden zij zacht geschud, nu schenen zij tot werkeloosheid gedoemd; wachtte haar geen taak meer?

Kaatje had haar stoel dicht bij hare tante getrokken, zij durfde niet spreken, zacht liefkoosde zij die bleeke handen, zoo waswit afstekend tegen het diepe zwart van het rouwgewaad. Ook Kaatje droeg een rouwkleed en zag er zeer droef en bekommerd uit. Zij voelde het heengaan van haar oom echter niet als een groot verlies, maar zij was innig gehecht aan hare tante, zij leed met en om haar.

Hendrina had zich uitgeput ter ruste begeven, hare zuster aanradend dit voorbeeld te volgen.

‘O ja, ik kan nu lang genoeg slapen,’ had deze ontwijkend gezegd.

De heeren Taan waren uitgegaan, om met Catharina's zaakgelastigden te confereeren, niet over de nalatenschap (de regeling daarvan was bij notaris Luzac in goede handen) maar over de wegen, die men moest inslaan, om den koetsier te ontmaskeren, die hunne zuster zoo groot onrecht had aangedaan. Zij waren niet minder verstoord over de tot nu toe gevolgde wijze van behandeling dezer zaak, als de getroffene zelve; zij voelden met dat sterke familiegevoel, dat vooral de Zaansche families kenmerkt, hoe het hier niet eene maar allen betrof, zij stelden zich met het volle gewicht van hun naam en gezag voor de eer hunner zuster in de bres. Zij deelden de meening van Van der Kemp en Hovens, dat het hier ook de eer van alle Doopsgezinden betrof, hun positie in het land zeer ernstig schaadde, maar zij zagen in eerstgenoemden predikant, en niet geheel ten onrechte, den man, die mede aanleiding tot dit schandaal had gegeven, door zijn optreden als vrijcorporist, zijn Rehabeam-preek en dergelijke uitlatingen. Daarom hielden zij zich liever aan de raadgevingen van dominee Hovens, hetgeen ook Van der Meulen steeds had gedaan. Een karakter als Van der Kemp kon zich hier niet anders dan gekrenkt door gevoelen; zijn verhouding tot de familie Taan was niet zoo vriendschappelijk meer als voorheen. Dit ging Hendrina nog meer ter harte dan hare zuster. De ziekelijke juffer kon zich echt opwinden voor Van der Kemps ideeën; met een

krachtiger lichaam zou zij allicht martelares zijn geworden voor de zaak der patriotten; nu kon zij niet anders dan in stilte lijden en met haar geld, zij was zeer bemiddeld, ‘de zaak der vrijheid’ steunen.

Zoo zaten dan de weduwe en haar nichtje met haar beiden alleen. De voorjaarsdag neigde ten avond, maar een weinig vaalgrauw licht drong nog door de vensters in het vertrek, dat op den tuin uitzag.

‘Je hebt ook heel wat te dragen, kind,’ zei Catharina op eens.

‘Ja, oom was altijd zoo goed voor mij,’ zuchtte het meisje, met hare gedachten bij den doode.

‘Ik spreek niet van ons groote leed,’ zei de weduwe zacht, ‘ik dacht aan de gevolgen, die Greifzoe's laster ook voor jou heeft gehad.’

‘Voor mij, wat bedoelt U?’ vroeg Kaatje verward.

‘Henk van Gennip heeft toch.... is er niemand van zijn familie gekomen.... deze geheele week niet....?’

‘Och, spreek daar niet over,’ bad het meisje.

‘Als mijn onschuld aan het licht is gebracht....’

‘Dat zal niets meer voor mij kunnen veranderen,’ zei Kaatje bitter. ‘Tante, U heeft een zwaar, een onherstelbaar verlies geleden, maar U kunt oom in liefde gedenken, met de trouw van uw heele leven, voor mij.... is alles uit: liefde en trouw’; zij begon zacht te schreien.

Catharina glimlachte even bij deze haast kinderlijke smart. ‘Je bent nog zoo jong, lieveling,’ troostte zij.

‘Ach, ik voel me oud, tante.’

‘Ja, ja, kind, zulke wonden eischen tijd om te

heelen, gelukkig ben je daar niet te oud voor. Misschien kun je het nu niet inzien, toch zal het je later een zegen toeschijnen, dat je Henks waar karakter bijtijds hebt leeren kennen; met zoo'n man was je nooit gelukkig geworden, mijn dochterke.'

'Kon ik het maar inzien,' snikte het meisje.

Catharina verwonderde zich over dit gezegde en Kaatje was niet minder verbaasd, dat tante lust gevoelde aan het einde dezer droeve week over iets anders te spreken en te denken dan over haren doode. Ook bij den meest vertrouwelijken omgang staan wij maar aan den drempel van elkaars geheimste gedachten en gevoelens.

'Er komen straks een paar heeren mij spreken,' zeide Catharina, na een poosje stilte.

'O, tante, weer een verhoor?'

'Neen, ik ben van plan een anderen weg in te slaan, om tot mijn recht te komen,' antwoordde de weduwe.

Kaatjes verbazing steeg.

'Hoe eer ik daarmee begin, hoe beter,' voegde Catharina er aan toe.

'U heeft gelijk,' zeide het meisje bevreemd.

Tantes fijne ooren hadden in Kaatjes toon van spreken meer dan verbazing bespeurd.

'Je begrijpt dat zoo niet,' legde zij daarom uit, 'maar daar ik niet de eenige ben, die lijdt door Greifzoe's leugens, moet ik alles in het werk stellen om deze fatale zaak tot klaarheid te brengen.'

Kaatje begreep het toch niet goed, zij wilde er niet op doorgaan, dus zeide zij:

‘Het zal Greifzoe maar weinig bevallen op het stadhuis en Keetje evenmin.’

‘Zij klagen er steen en been, naar ik hoor. Greifzoe's vrouw heeft een verzoek ingediend bij schout en schepenen van Leiden, om haar man uit de gijzeling te ontslaan, maar dat durven of kunnen zij niet inwilligen. Zij wil nu de tusschenkomst van den prins inroepen.’

‘Die zal ook niet durven of kunnen,’ zei Kaatje ondeugend. Catharina antwoordde niet.

‘Aan geld ontbreekt het Dirkje intusschen niet, al doet zij zich arm voor,’ vertelde het meisje, ‘gedurig komt zij haar man opzoeken, zegt Judith, en na zulke bezoeken laat hij drank halen, ja trakteert er op los. Keetje is er veel erger aan toe.’

Mejuffrouw Van der Meulen haalde de schouders op.

‘Haar wordt ook wel eens wat toegestopt,’ zeide zij.

‘Men is willens blind op het stadhuis, tante; Judith heeft kennis aan een werkvrouw, die er de gangen schrobt, zij vertelde hoe zij Kee in een van haar driftbuien had hooren schelden op den koetsier en roepen dat het alles zijn schuld was.’

‘ja, mijn geduld is ten einde,’ verklaarde Catharina, ‘ik zal mij tot Hunne Grootmogende Heeren Staten van Holland en Westfriesland wenden; misschien willen zij mij recht doen wedervaren; spreek hier evenwel niet over, kind. De ooms zijn uitgegaan, om er werk van te maken, hoe eer dit geschiedt, hoe beter.’

‘Tante, heeft dominee Hovens U dit aangeraden?’

‘Ja, hij heeft er zelfs nog met oom Gilles over gesproken....’ Catharina's stem trilde even, ‘ons

laatste redmiddel.... als dit niet helpt, dan vrees ik dat de waarheid nooit aan het licht zal komen.' Zij zuchtte, leunde het hoofd weer in haar stoel en sloot de oogen. Kaatje sloeg haar bezorgd gade. 'Wat is zij zwak geworden,' dacht het meisje, weer lief koosde zij de smalle bleeke handen, doch de weduwe weerde haar zacht af.

'Maak me niet week, nichtje, ik moet sterk zijn,' sprak zij droef.

En sterk hield zij zich, toen zij denzelfden avond, met hare zaakgelastigden, in het bijzijn harer broeders sprak, hun alles van begin af weer vertellend, uitleggend, hunne aanteekeningen met de hare vergelijkend, twee, drie, viermaal hetzelfde herhalend, onvermoeid, duidelijk, geduldig, met de wetenschap dat dit morgen en overmorgen en vele dagen weer evenzoo zou gaan. Het was haar of zij voortdurend verhoord werd door onzichtbare rechters, of zij zich steeds moest verdedigen tegen afwezige vijanden.... en terwijl zij zoo hare taak vervulde, zag zij gedurig naar den ledigen stoel van haar echtgenoot. Snerpend voelde zij het gemis van zijn bijzijn, telkens moest zij zichzelve vermanen toch niet daaraan te denken, maar alleen, uitsluitend alleen aan de taak, die hij haar had nagelaten; dan werd het haar kalmer te moede en kon zij weer antwoorden na een pauze, waarin de heeren hare zichtbare vermoeidheid eerbiedigend, met elkaar hadden gesproken, zonder er haar in te mengen. Eindelijk werd besloten den volgenden dag weer te vergaderen, ook de broeders begaven zich ter ruste, de weduwe bleef alleen. Met

wankele schreden zocht zij haar slaapvertrek op. Daar hing een groot portret in olieverf, Gilles Christiaan van der Meulen voorstellend, in den bloei zijner jaren. Catharina nam haar blaker en liet het kaarslicht vol op het goedronde gezicht vallen.

‘Is het zoo in orde, beste man, deed ik wat je wilde, ben je tevreden?’ fluisterde zij.

Tranen verduisterden haar blik, maar 't was haar of zijn oogen haar toelachten.

Het request ‘Aan de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Friesland, door Catharina Taan, weduwe Van der Meulen met ‘diepen eerbied’ aangeboden,’ behelsde niet alleen het verhaal van de aanklacht en de gevolgen van dien, maar wees ook op de stukken, door haar bij Heeren Schepenen van Leiden ingezonden. Ernstig werd er in geklaagd over de ongehoorde wijze, waarop deze zaak tot nu toe behandeld was, over de partijdigheid van den Hoofdofficier, den heer Van der Marck, over het onrechtmatige, waarmede men de door haar vrijwillig aangevraagde ‘custodie’ benutte, om haar als een gevangene te beschouwen. ‘Dat de Suppliante zodanige interpretatie niet anders kan aanzien dan als wederrechtelijk, ongegrond en strijdende tegens de goede trouwe, met welke zij zig tot de voorz. Custodie heeft aangeboden en deselve ten haaren huize ontfangen, ofschoon zij wel verzeekerd was en nog heden zig verzeekert, dat de Calumnieuse beschuldiging, van eenen singulieren en in meer dan een opzigte reprochabelen Getuigen nimmer, naar de zuivere gronden van 't Recht, materie kan opleveren om

haar, Suppliante in persoon te dagvaerden, veel min om een Apprehensie tegens haar te decerneeren....'

Reeds 14 Mei d.a.v. namen de Heeren Staten 'resolutie' op dit stuk.

'Waarop gedélibereerd zijnde, is goedgevonden en verstaan, dat de voorsz. requesten en bijlagen zullen warden gezonden aan den Hoofdofficier en Schepenen der stad Leyden, om Hun Ed. Groot Mog. daarop ten spoedigste te dienen van Bericht, met surcheance van Procedures tegen de Suppliante, hangende de deliberatien van Hun Ed. Groot. Mog., mitsgaders met verbod, om in denzelven tijd, ook ten opzigte van voorn. Jan Greifzoe en Cornelia van der Sane[1)], iets te doen of toe te laten, waar door gemelde zaak zoude worden gebragt buiten haar geheel.'

Dit laatste besluit omtrent koetsier en keukenmeid was stellig niet overbodig, daar er een gerucht liep, dat Greifzoe uit het stadhuis had willen ontsnappen, dat er personen in Leiden waren, die hem gaarne weg wilden helpen, dat men 'de zaak wilde smooren'. Iets waarop de beschuldigde Doopsgezinde en hare gemeente allerminst gesteld waren.

Het liep tot 15 Juli daaraanvolgend, eer de missive van den Hoofdofficier Van der Marck bij Heeren Staten werd ingediend. Dit geheele stuk maakt een pijnlijken indruk; het is meer een verweer dan een antwoord. Nietige dingen worden er in opgeblazen,

1) De namen worden zeer onregelmatig in de officieele stukken geschreven.

belangrijke feiten verkleind; de schuld van Catharina Taan moet boven alles vaststaan, de onschuld van Keetje en Greifzoe helder uitblinken. De andere onder eede gehoorde domestiquen der aangeklaagde worden kortweg van meineed beschuldigd. De beruchte bakkers van Duuren en Devens worden als betrouwbare personen voorgesteld. Vinnig komt de schrijver er tegen op dat het hem 'zoo zeer niet te doen zoude geweest zijn om op de waarheid te inquireren, als wel om *quovis modo* schuld in de weduwe Van der Meulen te vinden....' Alsof hij niet meermalen den koetsier in verhoor had genomen, die immers met geen aanklacht was opgetreden. Devens en van Duuren hadden uitgebracht wat Greifzoe hun in vertrouwen had medegedeeld. Een eigenlijk aanklager bestond er niet. De geheele zaak berustte op een toevallige vertrouwelijke mededeeling, waarvan de waarheid door Greifzoe niet kon ontkend worden, hoezeer het hem griefde door zijn woorden zijne gewezen meesteres in moeilijkheid te brengen. Cornelia van der Sand had evenmin eene beschuldiging uitgesproken, zij had slechts verteld van de boekjes, die de weduwe Van der Meulen in de keuken te lezen gaf, van de gesprekken daarover met haar gehouden. - Van den aanslag op Z.H. aan Greifzoe voorgesteld, wist zij zelfs niets af. Koetsier en keukenmeid moesten daarom als getuigen beschouwd en behandeld worden.

De Hoofdofficier beklaagt er zich verder over dat heeren Schepenen dingen voor hem geheim hebben gehouden, 'terwij1 de weduwe Van der Meulen door eenen gemeenzamen geest van tijd tot tijd is onder-

rigt geworden van hetgeen er in het heiligdom der Justitie omging', al beweert hij onmiddellijk dat die 'berigten bedriegelijk en gebrekkig zijn.'

Na de confrontatie van Greifzoe en Keetje met de andere dienstboden - erkent hij - had hij deze laatsten in hechtenis willen houden, daar hunne getuigenis niet overeenstemde met die der eerstgenoemden; ook was het zijn werk dat mejuffrouw Van der Meulen niemand mocht spreken dan hare huisgenooten en evenmin brieven mocht ontvangen of schrijven. Geen wonder, dat Catharina's raadgevers de reden dezer onbegrijpelijke handelwijze van den Hoofdofficier wilden weten en hem van verregaande partijdigheid beschuldigden. Hij zelf, daartoe genoodzaakt, kwam nu met weinig steekhoudende verklaringen voor den dag: uit de onbedreven antwoorden en gezegden van de dienstboden had hij tegenspraak en boos opzet om de waarheid te vervalschen 'gedistilleerd'.

Wijdloopig, vol geleerde aanhalingen, aan wetboeken, ook aan het Rom. recht ontleend, tracht de Hoofdofficier ten slotte zijne houding tegenover de weduwe Van der Meulen van alle verdenking te zuiveren. Of hem dit is gelukt zij aan het oordeel onzer lezers overgelaten.

Ook heeren Schepenen der stad Leiden zonden omtrent de geruchtmakende zaak een bericht aan Hun Ed. Groot Mog., waarin o.a. wordt vermeld, dat hun college op een dag bij het verhooren en confronteeren 'van des morgens ten elf tot des avonds ten half elf uuren hebben gevaceerd.'

Zij komen er rond voor uit, dat er geen eenstemmigheid in hun college bestond omtrent het inwilligen van het verzoek des Hoofdofficiers, die aandrong op het verhoor van Catharina; ‘de heeren Snoeck en Cunaeus zijn van advies geweest dat hetzelve verzoek, als geheel en al informeel behoorde te worden van de hand gewezen.’ Het zat hun ook hoog, waar de ‘gerande ducaten’ vandaan kwamen, door Greifzoe aan den Bode, Hendrik Pottum, ter delging zijner schuld betaald. Een punt dat nergens in het procès, ook later niet, voldoende is opgehelderd.

Tot het grijs verleden gaan heeren Schepenen terug, om te bewijzen dat zij de competente rechters zijn in de zaak der weduwe Van der Meulen, waartoe zij privilegiën van Willem van Henegouwen, als graaf van Holland, 1 Mei 1306 en 5 Januari 1315 verleend aan de stad Leiden en hare poorters, aanhalen. Naijverig op hunne stedelijke rechten duldden de regenten op deze geen inbreuk, net zoo min van Hunne Hoog Mog. als van den beer Erfstadhouder. Het bericht der Schepenen ging van een bijlage vergezeld, waarin de bovengen. heeren Snoeck en Cunaeus ook hunne houding beproeven te verklaren en te rechtvaardigen. Heel eigenaardig zeggen zij over het verhoor van Catharina sprekend. ‘H.H. Commissarissen hebben midden onder dat zoogenaamd verhoor zelve begrepen, dat men er maar mee moest uitscheiden.’

Naast veel deftigen omhaal van woorden en Latijnsche aanhalingen, maken deze beide heeren of en toe gebruik van een onvervalscht Hollandsch, dat vermakelijk

afsteekt bij het voorgaande; zoo b.v. waar zij van den Hoofdofficier zeggen, dat hij verlegen zit met de zaak, die van zich of wil schuiven en tracht er ‘Heeren schepenen voor te laten opdraayen.’ Of t.a. pl. beweren dat zijn W.E.G. Catharina door ‘een ongehoorde inquisitie een bekentenis uit den hals wil wringen.’

In dit stuk wordt zeer stellig gezegd dat Greifzoe reeds bij de eerste verhooren of geconfronteerd met de bakkers Devens en Van Duuren, met zich zelven in tegenspraak kwam, of de feiten door hem verhaald verschillend voorstelde; ook hoe vijf personen hem onder eede tegenspraken; dat hij beschuldigd van olie- en turfdieverij, zich daar flauwtjes op verdedigd had, waarop de heeren terecht hunne verwondering te kennen geven dat zoo iemand nog beschouwd wordt als ‘habile getuige’.

Scherp wordt er op gewezen dat de zaak van de ducaten niet is onderzocht, evenmin als die van het inwerpen van den steen in Van der Meulens woning; dat men ook niet nader is ingegaan op het gezegde van Keetje, dat zij haar juffrouw een poets zou spelen; dat men Aalsmeer en andere getuigen niet heeft gehoord; dat men daarentegen de getuigen, door Catharina aangewezen, bij hun verhoor in het nauw trachtte te brengen, en hen later zelfs van meineed beschuldigend gevangen wilde nemen. - ‘En dit alles - het is inderdaad nauwelijks geloofbaar - is gebeurd,’ roepen zij verontwaardigd uit, waarna zij wijzen op Catharina's onbesproken gedrag, hoe alles

eigenlijk voor en niets tegen haar getuigt, hoe ook hare ‘onvervaarde en zeer natuurlijke contenance’ bij het onverwachte verhoor, in Maart, te haren huize, hun een gunstig idee van haar heeft gegeven....

Het liep tot 21 Oct. van datzelfde jaar, eer bij besluit van Heeren Staten van Holland en Westfriesland, in Hun Ed. Groot Mog. vergadering genomen, de zaak der weduwe Van der Meulen in handen werd gesteld van M^{r}. Pieter Jan Marcus, die volgens de wet het Hoofdofficierschap van Leiden ging bekleeden.

‘Aen Heeren gecommiteerden waren twee dingen zeer notabel voorgekomen: I dat de Suppliante, Cath. Taan, op een bloot getuigenis van haar koetsier, J. Greifzoe, reeds eenigszins als crimineel werd beschouwd en geoordeeld werd het crimineel gevolg hiervan te moeten ondervinden, terwijl men intusschen den beschuldiger als irreprochabel getuige considereerde. II Dat de Hoofdofficier der stad Leyden zich in dit geval bevoegd oordeelde tegen Catharina Taan als tegen een crimineel geaccuseerde te procedeeren,’ daar, uit hetgeen volgt, blijkt dat hij hiertoe eigenlijk recht noch reden had, hetgeen zeer streng werd afgekeurd in gen. Hoofdofficier.

Daar deze toch moest aftreden hadden Hun Ed. Groot Mog. besloten ‘voorsz. zaak, tot betere bevordering van het recht der Hooge Overigheid, nu reeds van den eersten aanleg of te doen behandelen door een Hoofdofficier, die toch anders dezelve, na dat ze even begonnen was, zoude moeten overnemen en verder ten uitvoer brengen.’

Zoo zou dan eindelijk de zaak der weduwe Van der

Meulen aan onpartijdige rechters worden toevertrouwd.

De heer Van der Marck schijnt het vriend noch vijand naar den zin te hebben gemaakt. Gedurende den afgeloopen zomer waren er herhaald woelingen en opstootjes in Leiden voorgevallen, o.a. veroorzaakt door den bakker Trago. Eindelijk was het geduld der Leidsche vroedschap uitgeput en had men de hand gelegd op gemelden Trago, die ‘exemplair’ zou gestraft worden. IJlings had onze bakker zich op den prins beroepen, die werkelijk tusschenbeide trad, opschorting der zaak en vernieuwd onderzoek verlangde. De heer Van der Marck, te rade gaande met zijn rechten als Leidsch regent, had zich aan 's prinsen wensch niet gestoord, maar Trago onmiddellijk doer geeselen en verder laten straffen met vijf jaar gevangenis en tien jaar uitbanning. Geen wonder dat dit Z.H. buitengewoon ontstemde. De Leidsche vroedschap verklaarde zich later een in deze met haar Hoofdofficier; ook werd zij krachtig verdedigd bij een adres in de Staten van Holland. Maar de Advocaatfiscaal en Procureur-generaal over Holland, Zeeland en Friesland, IJsbrand 't Hoen, oordeelde in een uitvoerig, juridisch vertoog het gedrag van J.A. van der Marck als officier in deze zaak gehouden: ‘buiten voorbeeld wederregtelijk en extravagant.’ Werkelijk, er kon toenmaals niets gebeuren in land of stad, in dorp of vlek, waar de partijgeest zich buiten hield. 1748 had aan de Republiek een Erfstadhouder gegeven, zonder diens macht behoorlijk te omschrijven; men had boven de verwarrende massa provincieele en

stedelijke machten een nieuwe macht willen stellen, doch de oude lieten zich niet verdringen. Het ontbrak de pas geschapen waardigheid eigenlijk aan alle gezag. In troebel water is 't goed visschen, maar de visschers aan den kant maakten zooveel gedruisch, dat geen van allen zijn doel bereikte.

Geen wonder, dat de zelf verdeelde Overheid de handen vol kreeg met délicten van allerlei aard.

Oranje vereenigde niet meer; naam en kleur werden gebezigd, om andersgezinden te overschreeuwen, te tergen. Daarom laat de regeering met ‘vaderlijke voorzorg’ hier en daar waarschuwen tegen het dragen van Oranje doeken; winkeliers worden gestraft, omdat zij hunne waren in Oranjepapieren zakken enzv. afgeven, alles in den winkel met Oranjepapier toedekken, boeren, omdat zij Oranje Boven riepen, zelfs kinderen, omdat zij Oranje papiertjes bij wijze van vlaggetjes aan stokjes dragen. Groot waren onze voorvaderen van de 18de eeuw in.... kleinigheden.

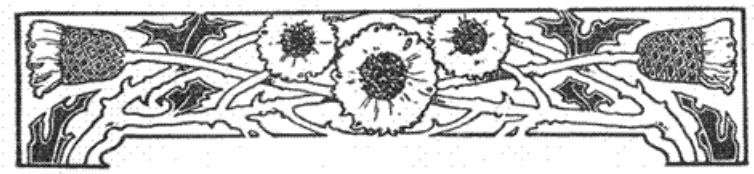

Elfde hoofdstuk.

In een kilkouden Novembernacht lag Kee van der Sand rusteloos te woelen op hare legerstede, die, al bevond de meid zich slechts in voorloopige hechtenis, geen bed van rozen kon genoemd worden. O, hoe verwenschte zij hare harde sponde, haar lot, zich zelve....

'Nu *wil* ik doodstil liggen,' besloot zij vermoeid van het heen en weer wentelen, strekte zich languit, kneep de oogen stijf dicht en trachtte hare ademhalingen te tellen, volgens een oud kinderkunstje, waardoor men den slaap kon vatten, maar dit verveelde haar al gauw. Toen hield zij zich roerloos, beproefde niets te voelen, niets te denken.... Vergeefs; haar bloed joeg, hare polsen hamerden, allerlei tooneelen uit de verloopen weken trokken in bonte wanorde aan haar geest voorbij.

Haar konkelen met Greifzoe, hare wraakzuchtige plannen tegen mejuffrouw Van der Meulen, haar

triomf, toen zij die verwezenlijkt zag, de glorievolle dagen daarop gevolgd en toen die plotselinge inhechtenisneming ten huize van vrouw Vreugdenburg, die haar bij het afscheid nog vermanend had toegevoegd:

'Zeg de waarheid, meisje; denk er aan: "Ge zult geen valsche getuigenis spreken."'

Weinig had het gescheeld of Kee was toen reeds uit haar rol gevallen, doch vrees voor Greifzoe en geldzucht hielden haar staande. Af en toe had hij haar immers in zijn rijkdom laten deelen, tot zelfs hier, in het raadhuis, had zij door bemiddeling van gedienstige geesten geld van hem ontvangen, nu eens eenige zesthalven, dan weder een ducaat.

'Maar,' bedacht zij grimmig, 'het waren toch eigenlijk armzalige aalmoezen geweest, waarvoor zij hare vrijheid, haar leven misschien had gewaagd.'

Haar arrest was verscherpt, sedert de nieuwe Hoofdofficier, Mr. Marcus, had goed gevonden te verklaren, dat Greifzoe's vrouw zich niet over armoede had te beklagen, want dat zij geld bracht aan haar man, die het allesbehalve nuttig besteedde.

Ook Dirkje had zich tot Hunne Hoog Mogenden gewend, maar zonder gewenscht gevolg, in plaats van de invrijheidsstelling haars echtgenoots, waarom zij gesmeekt had, was er nauwer toezicht op hem bevolen.

Keetje knarsetandde. Zij haatte nu den man, die haar in deze ellende had gestort, heviger, dieper dan zij ooit hare vroegere meesteres had gehaat....

Een ander beeld dook voor haar geest op: Het

bezoek van haar vader en zuster, die heel uit Soelmond waren gekomen, om haar te zien, verschrikt over hare schande. Vader had gezucht, 't was een al oud man, met grijs haar, dat in dunne vlokken onder zijn boerenmuts uitkwam; met bevende handen had hij zijn stok tegen haar opgeheven. Zuster had geschreid en gekeven. Kee had tevergeefs getracht hare verhalen omtrent mejuffrouw Van der Meulen goed te praten voor deze eenvoudige zielen, die verbolgen toeluisterden, zonder er veel van te begrijpen, maar het vreeselijk vonden, een bewijs van Keetjes schuld achtten, dat zij op het Raadhuis moest zitten. Vader zei dat het hem den dood zou aandoen, en zuster had geroepen ‘dat 't ai deur 't heele durp was’, je durfde niet op- noch omzien, zoo werd er gepraat....’

Nijdig weerde Kee deze herinneringen van zich, maar andere doken op, nauwelijks minder kwellend. Een eindelooze reeks folterende voorstellingen, die haar ziek maakten. Plotseling schrikte zij. Een zware stem sprak langzaam, duidelijk, plechtig: ‘Gij zult geen valsche getuigenis spreken’. Op vloog Kee, streek zich het haar uit de oogen en staarde verwilderd om zich heen, maar niets zag zij bij het flauwe licht van den schemerenden Novembermorgen dan de kale wanden van het arrestantenhok, waar zij nu reeds zoo lang had opgesloten gezeten. Een vunze, vochtige, benauwde lucht sloeg haar op de borst, zij hoestte scherp en hijgde naar adem.

‘Dwaasheid, er is niemand....ik heb gedroomd,’ prevelde zij. Weer ging zij liggen en poogde te slapen.

Daar zag zij zich zelve, ‘als op een schilderij’, naast vrouw Vreugdenburg in de kerk, en hoorde den predikant zeggen:

‘Gij zult geen valsche getuigenis spreken.’

Zij zag hem het zware bijbelboek sluiten waaruit hij den tekst had opgegeven, en brokstukken van zijn preek schoten haar te binnen: de straffen der hel, de pijnigingen, de vervloekingen, die hij inriep over de hoofden dergenen, die zich aan deze misdaad schuldig maakten.

Och, het waren geen vreemde misdadigers, het was zij zelve over wie deze fiolen van toorn werden uitgestort. Haar eigen arme ziel kromp reeds in den solfergloed, leed hellepijnen.

Zij schreeuwde het uit. ‘Ik heb het niet gedaan, ik heb het niet gedaan!’ kreet zij, wild om zich heen slaande, als kon zij de demonen afweren, die haar tartten. De wachter hoorde haar gillen en bonsde op de deur, maar zij merkte er niets van, in ban harer vizioenen. Behoedzaam draaide hij het slot om, lichtte met zijn lantaarn in de donkere ruimte, waar van den ochtendschemer nog zoo weinig viel te bespeuren.

‘Wat is er, meissie, waarom gil je zoo?’

Zijn harde stem, het licht brachten Kee tot bewustzijn.

‘Och God, ik ben zoo ellendig,’ kermde zij, met de handen het angstzweet afwisschend, toch iets kalmer, nu zij niet meer alleen was met de spooksels harer verbeelding.

‘Ik ben zoo bang,’ rilde zij.

‘Dat is je kwaje geweten, meissie,’ zei de oudgediende ernstig.

Kee begon sterker te beven.

‘Het is alles de schuld van dien vent, van Jan Greifzoe,’ huilde zij.

‘Ho, ho! dat is makkelijk,’ bromde de wachter, ‘de schuld op een ander gooien, dat liedje kennen we.’

‘Hij heeft me verleid,’ kreunde Kee, ‘'t is de waarachtige waarheid. O, wat ie me al voorgespiegeld heeft, leugenzak, dat ie is, waarom most ik naar 'm hooren? En nou zit ik hier al zoo lang, in dat ellendige hok, verlaten van iedereen. Waar blijft nou het geld van den prins, de eer, die ze me zouen andoen?’

‘Alles naar de maan,’ zei de wachter laconiek, ‘Meissie, hoe dom, dat je zulke verzinsels kon gelooven....’

‘Ja, ja, ik was gek,’ gilde de rampzalige, ‘maar hij had me in z'n macht, ik .... och God, neen, neen....’

Zij wierp zich weer met het gezicht in het kussen en schreide luid met stuipachtig geschok. ‘Liever had ik twee onechte kinderen, dan hier te zitten,’ kermde zij.

De gedachtengang der zieke was den hoorder niet duidelijk.

‘Je bent nog gek,’ zei de oude man, ‘wat lig je je daar te plagen en af te tobben? Waarom vraag je niet voor de Heeren te mogen komen, dan beken je alles; je geweten is gerust en je kan weer slapen.’

‘Denk je dat?’ Kee richtte zich weer overeind,

wischte opnieuw haar gezicht af. ‘Denk je dat?’ murmelde zij nog eens.

‘Ik weet het vast,’ zei de wachter.

‘Maar dan .... dan komt zij ook vrij.’

‘Wie?’

‘Mijn gewezen juffrouw, dat wijf van Van der Meulen.’

‘Wat kan je dat schelen?’

‘En ik deed het eigenlijk alleen daarom.’

‘Wat maal je dan van den prins?’

‘Och, dat kwam er bij, dat verzon Greifzoe, maar ik wou de juffrouw een kool stoven.’

‘Je hebt er je leelijk in gewerkt,’ bromde de man.

‘Nou, of ik,’ bevestigde zij naïf Er heerschte een poos stilte. ‘Maar, het zal uit wezen,’ riep het meisje plotseling resoluut, ‘ik heb er genoeg van, mijn bekomst tot aan mijn hals. Is me dat een leven hier! Morgen aan den dag beken ik alles aan de heeren. Och God, en dan kan ik weer slapen, slapen!’ De physieke ellende beheerschte haar in dit oogenblik zoo volkomen, dat de cipier zelfs medelijden met haar kreeg.

‘Nou, dat is goed, zoo mag ik 't hooren,’ zei hij gemoedelijk ‘Wil je nog wat frisch water, meissie? Ja, drink es, dat zal je opknappen.’

Kee's tanden klapperden tegen den kroes. ‘Ga niet weg,’ smeekte zij.

‘Nou, ik mag eigenlijk niet, 't is tegen de orders, maar als ik dan morgen rapport zal doen, wil ik nog wel een oogenblikkie blijven. Hou je nou maar stil, grien niet zoo, je zal zien, nou je dat alles gezegd

hebt, kom je van zelfs tot rust; maar morgen niet weer liegen, hoor, kind!'

'Och, neen, ik heb er zóó genoeg van,' zuchtte Kee. 'Zou ik erg gestraft worden?' vroeg zij angstig.

'Straf moet er wezen,' zei de man kalm, 'maar als je alles eerlijk bekent, kan je dat alevel geen kwaad. In elk geval kom je er stellig beter af dan die vent. Maar je mot hem vóór wezen, als hij er zich eer op bezint dan jij, is het voor jou te laat.'

'Morgen aan den dag beken ik alles aan de heeren,' beloofde Kee weer, in haar voornemen versterkt door de zinspeling van den cipier op Greifzoe. 'Ik gun Jan zijn straf,' gilde zij op eens, 'die ellendige leugenaar, met zijn moordverzinsels....' In haar wraakzucht begon zij te razen en te schelden dat het een aard had.

'Hou daar nou maar mee op, ga liever slapen, meissie, het is nog vroeg; ik zal je bijtijds roepen,' zei de cipier, sloot het hok en hervatte zijn ronde.

Kee trok het dek hoog op, rillend van koorts. Door het getraliede venster drong het morgenlicht grijsachtig blauw, vaal als het leven, dat haar wachtte.

Weer ging het als een loopend vuurtje door Leiden. Ditmaal waren de Doopsgezinden, de Patriotten en wie er verder aan de onschuld van mejuffrouw Van der Meulen geloofd hadden, verspreiders van het bericht: 'Kee van der Sand heeft bekend!'

De gedienstige geest, over wien de heer Van der Marck reeds klaagde, had wederom zijn werk gedaan: wat in het heiligdom der justitie voorviel was ruchtbaar

geworden. Opgesmukt of eenvoudig, de naakte waarheid of versierd met tallooze bijvoegsels, ging het bericht van mond tot mond, maar kwam ten slotte hierop neer: De geheele aantijging, het te lezen geven der beruchte boekjes, de gesprekken daarover, de voorgestelde aanslag op den prins, het waren alle leugens geweest, alles verzinsels van den koetsier Greifzoe, waarbij de keukenmeid Van der Sand hem had ondersteund uit wraakzucht en op hoop van geldelijke belooning, door gemelden koetsier haar voorgespiegeld....

Cornelis Aalsmeer viel als een bom in het huis zijner tante; hij kon haast niet spreken van blijdschap, toen hij haar poogde mede te deelen, wat hij zooeven had gehoord van een mede-student, die het weer had van een klapwaker, een broeder van den man, die des nachts met Kee van der Sand had gesproken.

Catharina nam zijn verhaal heel anders op dan hij verwacht had. ‘Het lijkt mij niets dan een los praatje, neef,’ zeide zij ongeloovig.

‘Neen, tante, het is wel degelijk zuivere waarheid,’ hield Kees vol. ‘De meid is al in het verhoor genomen .... daar, wat zie ik? Dominee Hovens! Uw dienaar, mijnheer, is het niet waar dat Kee bekend heeft?’

‘U is mij voor geweest met 't goede bericht,’ zei de predikant glimlachend. ‘Ja, mevrouwtje, ja, het is waar. Uw onschuld is, Gode zij dank, aan het licht gekomen. De Almachtige heeft die snoode ziel tot inkeer gebracht.’

Catharina was opgestaan, om haar bezoeker de hand toe te steken, plotseling wankelde zij, verloor het bewustzijn en zeeg bezwijmd op den grond. Toen haar de smaad werd aangedaan, hield hare fierheid haar staande, nu het licht plotseling viel in den nacht harer droefheid, werd zij er door verblind.

De ontstelde mannen riepen om hulp, terwijl zij pogingen in het werk stelden om de arme vrouw op te heffen. Kaatje kwam toesnellen, zij uitte een kreet van schrik, toen zij den toestand zag, waarin hare tante verkeerde.

'Het is niets, het is de vreugde, Kee heeft bekend,' riepen de heeren door elkaar.

'Heeft Kee bekend. Goddank!' zeide het jonge meisje, bezorgd bij de weduwe neerknielend. 'Maar O, wat ziet zij bleek, en koud is zij als een doode. Geef mij wat water, haar reukfleschje .... roep Jannetje .... Lieve Tante, wat zal U nu overkomen? Och, zij heeft ook te veel geleden,' weende zij. 'Hier ruik eens, tante....' zij hield der zieke haar loderijndoosje voor, dominee Hovens bette haar slapen en polsen. Kees was hulp gaan halen.

Toen Jannetje binnentrad, opende Catharina reeds weder de oogen en poogde zich flauw glimlachend op te richten, een beetje verlegen over hare zwakheid. Zij stamelde iets. Dominee Hovens en Aalsmeer begonnen zich onmiddellijk te verontschuldigen, druk pratend, door elkaar.

'Laat haar toch even met rust,' vermaande Kaatje, die haar steunde, terwijl Jannetje haar een medicijn

toediende. De heeren trokken zich bescheiden terug. Weldra wenkte Catharina hen tot zich, In haar leuningstoel, de oogen nog half geloken, de handen gevouwen, luisterde zij naar de toelichtingen, die dominee Hovens in staat was te verstrekken, geheel haar wezen een stille dankbede.

‘Onze geheele gemeente zal zich met U verblijden,’ besloot de predikant vol geestdrift.

‘En wij zullen een fuif geven, die Leiden op stelten zet,’ beloofde Cornelis, zijne tante omhelzend.

Catharina weerde hem lachend af.

‘Dwaze jongen!’ berispte Kaatje, de oogen vol tranen.

‘Nou, 't werd tijd,’ vond Jannetje met een boosaardig gesnuif, ‘dat serpent heeft lang genoeg d'r leugens volgehouden en 'r evenmensch benadeeld; ze verdient geradbraakt te worden.’

‘Ho, ho!’ riep dominee Hovens, ‘niet zoo onchristelijk, meisje.’

‘Ga 't maar gauw aan mijne zuster vertellen,’ zei Catharina met zwakke stem.

‘Heeft ze me niet van meineed beschuldigd?’ bromde Jannetje, ‘alles maar vergeven en vergeten, jawel dominee, maar waarvoor hebben we dan rechters?’

‘Ga nu maar,’ drong Catharina.

De geheime reden tot Jannetjes buitensporige kwaadheid school in het feit, dat Greifzoe, bij een confrontatie voor de heeren, had verklapt, dat zij, Jannetje, wel eens oranjebitter dronk en in een daardoor verhoogde stemming geheimen harer meesteres aan het

licht had gebracht. Juist, omdat er eenige waarheid lag in deze beschuldiging, was Jannetje meer dan haar trouw aan het huis Van der Meulen vorderde, gebeten op den koetsier en zijn handlangster. Spoedig trad Hendrina binnen, aan wie alles nog eens uitvoerig werd medegedeeld.

'Het is een wonder Gods,' verklaarde de oude juffer, wie de tranen langs de wangen biggelden.

'Eindelijk zal U dan weer vrij kunnen in- en uitgaan,' bespiegelde Cornelis.

'O, had mijn man dit slechts mogen beleven,' zuchtte de weduwe zacht voor zich heen.

'Laat ons de dooden hun rust gunnen,' sprak dominee Hovens, 'Wie zegt U, dat uw man zaliger zich niet met U verheugt? Hij twijfelde er geen oogenblik aan, dat de waarheid aan het licht zou komen; nog den dag voor zijn heengaan heeft hij mij dit herhaald verzekerd. Zijn vertrouwen op God was groot, hij wist: '"in God is kracht om te helpen en om te doen vallen."'

'Ja,' beaamde Catharina, hem hare hand reikend, 'God gaf mij ook de vrienden die mij zoo trouw ter zijde staan, de heeren Luzac, en vooral U, mijn besten dominee, die alles voor mij in het werk hebt gesteld, en nog zoovelen, zoovelen, die nooit aan mij twijfelden, wier trouw mij een troost is geweest, al die bange maanden; want ik wil nu wel bekennen, dat ik soms wanhoopte en verging van ongeduld.'

Zoo spoedig als zij zelve en hare vrienden hadden gehoopt, ging het echter niet met Catharina's eerher-

stel. Wel werd Greifzoe aanstonds van het raadhuis op 's Gravenstein gebracht, evenals zijn medeplichtige. Al had zij hare leugens ‘virtualiter geretraiteerd,’ al erkende zij, hare rechters ook in andere opzichten misleid te hebben, al vroeg zij onder heete tranen vergiffenis, dit baatte haar niet, zij werd gevangen gezet, om ‘wijders tegen haar naar bevind van zaken te procedeer en.’

Greifzoe, die hardnekkig volhield dat hij de waarheid had gesproken, gaf M^{r}. Marcus, bijgestaan door M^{r}. François Gualterus Blok, handen vol werk, ‘al konden gerechtigheid en waarheid nooit gelukkiger keuze getroffen hebben,’ dan in deze beide mannen, die er naar vermeld wordt, veel moeite en verdrietelijkheid door ondervonden. Met een ongelooflijke driestheid en volharding streed de koetsier voor zijn verloren zaak. Week aan week verliep met zijn verhoor en dat der vele getuigen, met wie hij geconfronteerd werd. Als hem het vuur al te na aan de schenen werd gelegd, verklaarde hij zich vergist te hebben, en dat zijn hoofd wel een register mocht wezen, om alle bijzonderheden zoo nauwkeurig te onthouden. Hij ontzag zich niet met nieuwe, soms zeer romantische bijzonderheden voor den dag te komen, die niets tot de hoofdzaak af- of toededen, maar toch onderzocht moesten worden, al ware het alleen, om hem als leugenaar te ontmaskeren. Ook door deze dingen kreeg de zaak een geweldigen omvang.

Reeds den 18^{den} November had de Hoofdofficier geadviseerd de weduwe Van der Meulen onmiddellijk van elk rechterlijk toezicht te ontslaan, waarop den

24sten December van dit zelfde, voor haar zoo veelbewogen jaar 1784, aan dit advies werd gehoor gegeven, maar haar toch nog slechts eene voorloopige invrijheidsstelling of ontslag uit haar huisarrest gewerd. Catharina morde hier niet over. ‘De zon gaat langzaam op,’ zeide zij, ‘zoo is het ook met de waarheid.’ Zij zelve, Hendrina, Kaatje, kortom het geheele gezin, de dienstboden incluis, toog aan het schrijven, om de heuglijke tijding harer invrijheidsstelling aan familie en vrienden mee te deelen. De heeren Taan te Zaandam haastten zich hunne zuster te feliciteeren.

‘Wij flatteeren ons nu met een spoedig eynde,’ voegen zij er hoopvol bij. Uit Groningen antwoordde een neef, Gerrit Berend van Olst, met een langen brief, waarin hij o.a. opmerkt: ‘Veel wederwaardigheden en veel rampen zijn der vromen lot, maar uyt die alle redt haar Godt. Hij wil hun heil alleen; so oock bevatten de 35ste en 37ste psalm veel stof van troost en opbeuring voor toestanden als thans de Uwe....’

Van alle kanten stroomde het gelukwenschen, ook omdat Greifzoe naar de gevangenis was overgebracht. De heer Van Son Hendriksz., een van Catharina's rechtsgeleerde adviseurs, had reeds bij voorbaat geschreven aan haar advocaat te Leiden, naar aanleiding van het request door ‘madame Greipzoe’ opgezonden: ‘.... dit gaat nu ook aan schepenen .... te Leiden .... en ik verwacht dat den nieuwen officier het arrest op Greipzoe spoedig in een crimineele detensie zal doen converteeren.’

‘De couranten hebben ook alom bekendmaking van

de saak gedaan. En yder is verblijd....' schreef het hoofd der firma Taan aan zijne zusters.

Nog voor het jaar geëindigd was, woonde de weduwe Van der Meulen de openbare godsdienstoefening bij, 'onder de dankbetuiging van D^{s}. Hovens'. Het kleine gebouw der Doopsgezinden, dat nog in onze dagen nederhurkt als een bescheiden duif, op weinig afstands van dien grooten arend, de St. Pieterskerk, was volgestroomd. Geen zit-, geen staanplaats bleef onbezet. Catharina zag het met ontroering. Eerbiedig week de schare uiteen, om de zusters door te laten, de in zwaren rouw gehulde gestalten, die elkander steunden, het scheen zelfs of de zwakke Hendrina nu de sterkste was van haar beiden.

Thans hield de vriend, die Catharina zoo vaak gesteund en getroost had in de dagen harer vernedering, een toespraak tot zijne gemeente, waarvan het niet gewaagd is te veronderstellen, dat zij berustte op Exodus XXII, vers 1, 2, 7.

'Gij zult geen valsch gerucht opnemen en stelt uwe hand niet bij den goddeloozen, om een. getuige tot geweld te zijn. Gij zult de menigte tot booze zaken niet volgen en ge zult niet spreken in een twistige zaak, dat gij U neigt naar de menigte, om het recht te buigen. Zijt verre van valsche zaken, en den onschuldigen, en gerechtigen zult gij niet dooden, want ik zal den goddeloozen niet rechtvaardigen.'

Een huivering doorliep de rijen der toehoorders; allen zagen naar die dichtgesluierde gestalte, gebogen door leed. Catharina zelve beheerschte zich onder het

luisteren, ter sluiks wischte zij hare stille tranen, terwijl Kaatje het uitsnikte, zelfs Cornelis Aalsmeer herhaald den zakdoek aan de oogen bracht. Het ging der geheele gemeente in deze als den jongen student. Allen hadden het gevoel bevrijd te zijn van zwaren druk, van onverdienden smaad, maar Catharina had in deze het meest geleden en om haar leden zij nog.

De weduwe zag af en toe naar de zitplaatsen der diakenen; het scheen haar nog als gisteren, dat Gilles Christiaan van der Meulen daar zijn eerezetel had ingenomen .... Helaas, zij zou er hem nooit meer zien; hij sluimerde den slaap des doods onder den zwaren steen in de St.-Pieterskerk. Zijn eigen kerkgebouw bood geen ruimte voor zijn dooden. Haar hart ging naar hem uit in pijnlijk verlangen. Zij wilde berusten, Gods wijsheid eerbiedigen, maar de smart woog zoo zwaar, dat de vreugde over haar eerherstel er bij te loor ging. Wat voelde zij het diepst in deze ure, die haar blijde had moeten stemmen? Haar weduwrouw. Geen wraakzuchtige gedachten, geen triomf, slechts droefheid. Voor het eerst besefte zij ten volle hare eenzaamheid. Hoe zag zij op tegen het leven van alleenstaande vrouw; het was haar of zij nu pas geheel begreep wat het beteekende weduwe te zijn.

Maar het leven herneemt zijn rechten; pas is de eene taak ten einde, of de andere wacht ons. Catharina werd niet veel tijd gelaten tot peinzend treuren. Vele beslommeringen riepen haar uit hare stille binnenkamer; hare verwanten, vrienden, rechtsgeleerde raadgevers legden beslag op hare uren. De veelomvat-

tende zaken, de fabriek door wijlen Van der Meulen gedreven, konden niet steeds aan vreemden worden overgelaten; de boekhouder kwam haar telkens spreken, moest hare toestemming hebben bij aan- en verkoop, bij bestellingen binnenslands als in den vreemde, zij moest advies inwinnen bij hare broeders te Zaandam of bij hare zaakgelastigden; soms had zij naar haar eigen wijze van zeggen honderd zaken tegelijk aan het hoofd. Ook de loop van het proces tegen hare beschuldigers eischte hare opmerkzaamheid.

Wel langzaam maar des te zekerder kwam de waarheid aan het licht. Veel goeds uit het verleden der beide leugenaars kon men niet opdiepen, integendeel, het bleek dat Greifzoe zoowel als Keetje reeds tallooze malen van dienst veranderd waren, dat beiden noch eerlijk, noch trouw waren bevonden.

Eigenaardig genoeg bleef Keetje bij haar bekentenis in zake mejuffrouw Van der Meulen, maar zoodra niet kwam er iets uit hare vorige diensten ter sprake, dat haar nadeelig leek, of zij trachtte er om heen te draaien, ja loog of het gedrukt was; hierin stond zij met haar medeplichtige vrij wel gelijk.

Diens fantazie overtrof evenwel de hare heel wat. Zoo kwam de koetsier plotseling met een verhaal voor den dag, waarin een vroeger meester van hem, een neef van den heer Van der Meulen, was betrokken. Deze man zou een testament hebben geteekend, terwijl hij stervende was, en wel zoo dat zijn broeder zijn hand had moeten besturen. Het was een testament ten nadeele van den heer Van der Meulen. Greifzoe

beweerde, dat hij een en ander voor een raam had gezien, en er ook door de familie onderling over te hebben hooren praten. De notaris, mijnheer L'Ange, had zich verborgen gehouden in een kamer van het sterfhuis, tot Van der Meulen en zijn vrouw, die er, als tot de familie behoorend, waren gekomen, vertrokken zouden zijn.

Deze vrij wel onwaarschijnlijke, zeer zonderlinge geschiedenis veroorzaakte, dat genoemde notaris met Greifzoe werd geconfronteerd, waarbij de heer L'Ange zoo onwederlegbaar den klinkklaren onzin van dit verdichtsel aantoonde, dat de koetsier schoorvoetend alles van deze historie herriep. Hij, die dit verhaal onder eede bevestigd had, kon nu wegens meineed terecht staan, doch men ging liever rustig voort met hem te ondervragen, aldus bewijzen zamelend voor den grootsten leugen, waaraan hij zich had schuldig gemaakt, dien hij hardnekkig bleef volhouden.

Een schaar van getuigen werd opgeroepen, er scheen geen eind aan te komen. Onder hen bevond zich ook de geslepen handlangster, aan wie Kee ten laste legde, dat zij haar vele boekjes, tegen den prins gericht, had bezorgd, de brave Geertrui Groenevelt.

Het kraakzindelijk vrouwtje, in haar properst gewaad, verscheen met een diepe dienaresse voor de rechtbank en keek den Hoofdofficier zoo vorschend aan, alsof zij wilde uitmaken wat hij 't noodigst had: kamillenthee of valeriaan met jenever. Toen haar echter gevraagd werd of zij Cornelia van der Sand kende, riep zij met ten hemel geslagen oogen:

‘Wel neen, ik ken dat mensch niet; ik heb haar nooit gezien zelfs.’

Heftige verontwaardiging bij genoemde Cornelia, die ijverig ging vertellen waar zij deze vrouw had ontmoet, dat zij in den stal achter Greifzoe's woning samen over den aanslag hadden gesproken, dat zij er dus alles van had geweten. ‘Ze heeft zelfs met mij gegeten bij Greifzoe aan huis,’ riep Kee.

‘Ik heb er nooit aan huis gegeten,’ loog Geertrui, en verklaarde van al deze dingen evenmin te weten als van het uur van haar dood.

‘Jawel, wij hebben er gegeten, snijboonen met spek,’ hield Kee vol.

Over dit gewichtige punt werd Greifzoe afzonderlijk ondervraagd, die van Geertrui's verhoor niets afwetend, argeloos vertelde, dat zij op den bewusten middag, met Geertrui en Keetje te gast, snijboonen met spek gegeten hadden.

Aldus overtuigd van hare leugens, meende Geertrui zich te redden door de bewering, dat zij geen geheugen had. ‘Zij was zoo vaak in haar hoofd gesneden,’ klaagde zij, sinds dien vergat zij alles.

De Hoofdofficier keek haar streng aan en beval hare inhechtenisneming. Geertrui deed of zij daar niets van begreep.

Om haar geheugen te scherpen werd ook zij herhaalde malen met vele personen geconfronteerd, o.a. met een huisgenoot van haar, een zekere Mietje van Straelen, die haar wel eens eten zond en breiwerk bezorgde in de gevangenis.

Er kwam nu aan het licht, dat de zoogenaamde geheugenlooze Geertrui, al de verhooren nauwkeurig opschreef, zoodra zij in hare cel was teruggebracht, dat zij met genoemde Mietje in briefwisseling stond, haar verzocht had voor haar naar Den Haag te gaan en voor een advocaat te zorgen. Mietje's antwoord moest in ‘een spoelriet’ in de grutten, die zij zond, worden verstopt. Dit verzocht de slimme oude in hare met potlood geschreven epistels, die zij in haar breiwerk verborg, als zij dit terugzond.

Na vele verhooren bekende de oude konkelaarster eindelijk op eens dat zij aldoor gelogen had en gaf als reden voor deze handelwijze op, dat zij om haar eed, indertijd op hare leugens ten stadhuize gedaan, was blijven liegen.

Zij werd naar de gevangenis teruggeleid, zij zou later haar vonnis vernemen, in afwachting daarvan bleef zij in arrest. De geschiedenis weet ons het uiteinde van vele beroemde personen, van lieden, die een gewichtige rol op het staatstooneel speelden, niet te vertellen; van deze vrouw uit de heffe des volks, wier groezelig verleden het noch stichtelijk noch oorbaar is verder te bespreken, vinden wij vermeld dat:

‘Geertrui Groeneveld, 59 jaren oud, zich op Zondag, den 24 Juli 1785, in de gevangenis door ophanging van het leven had beroofd’. Twee doctoren, met den lijkschouw belast, verklaarden voor twee schepenen, de heeren Van Heusden en Blok, haar hangende te hebben gevonden in haar cel, zij schreven den dood toe aan verstikking door den strop.

Het lijk werd, volgens de wet op dusdanigen zelfmoord, maar in alle stilte, op het Galgeveld begraven.

Jan Greifzoe bleef echter ontkennen. De afmattende verhooren sleepten zich voort, bewijzen op bewijzen brengend tegen hem, hij hield vast aan zijn aantijging. Rad noemde hij de titels der boekjes, die zijne ‘gewezen vrouwe’ zou hebben ter lezing gegeven aan hare dienstboden, deelden in ‘variaties’ mede wat daarover door haar was gezegd, sprak van een prent van haar ontvangen, die den prins van Oranje voorstelde, zittend op een Bourgognevat, en twee hofdames, die aan de kraan tapten. Jan wist te zeggen dat een bekend pamflet: ‘De zilveren galgen’, door Van der Kemp was geschreven, den predikant, die veel bij de familie Van der Meulen aan huis kwam. Ook kende hij de beteekenis der gefingeerde namen in ‘Een vader met zeven dochters’. Het bekende geschrift ‘Aan het Volk van Nederland’ kwam herhaald ter sprake. Met boosaardige vindingrijkheid deelde Greifzoe mede hoe hij dit en dergelijke geschriften bij den boekverkooper Herdingh haalde, en onder zijn jas verstopt moest meebrengen voor zijn juffrouw.

De heer Herdingh werd dus ook met den booswicht geconfronteerd, en toonde beslist, duidelijk, kalm de dwaasheid, de onmogelijkheid aan van deze verzinsels. Zijn boeken, waarin de rekening van den heer Van der Meulen stond opgeschreven, werden nauwkeurig nagegaan; men vond er o.a. ‘De Letteroefeningen’ op vermeld, ook eenige geschriften van bijbelschen aard: ‘De verloren Zoon’, ‘Abraham de Aartsvader’ e.a.

door de dienstboden Jannetje en Judith genoemd. Zoo werden ook deze leugens van Greifzoe bij de andere voorloopig opgeborgen.

Tot zijn groote ergernis werd Vreugdenburg opgeroepen.

‘Daar heb je het nou al,’ zei hij tegen zijn vrouw, ‘ik heb je zoo aangerajen: hou je er buiten.’

‘Spreek nou es liever flink rechtuit,’ ried zijn goedmoedige wederhelft, ‘man, we zijn eerlijke prinsgezinden, ze kunnen ons niets maken. Misschien hadden we er ons indertijd juist mee moeten bemoeien; z'n eigen altijd buiten schot te houen, is ook niks gedaan.’

Bij Vreugdenburg was deze laatste gewoonte echter te vast ingeroest. Stug door angst en verlegenheid antwoordde hij op de hem gedane vragen. Ja, vele malen, tijdens Keetje's verblijf te zijnen huize, was Greifzoe er dat meisje komen spreken, zonder dat hij er zich ooit mede had bemoeid. ‘Want Edel Achtbare, ik heb altijd gezegd: ik wil met die zaken niet te doen hebben.’

Het vermoeden lag voor de hand, dat de oude Vreugdenburg, al hield hij er zich buiten, wel degelijk gemerkt had, dat er iets niet in den haak was geweest bij die gesprekken, doch hij liet zoo weinig los, was blijkbaar zoo angstig zich aan koud water te branden, dat men dezen getuige maar niet verder lastig viel. Zoo kreeg hij zijn zin en berichtte triomfeerend aan zijn vrouw, dat de heeren het blijkbaar heel goed van hem hadden gevonden, dat hij zich niet met Greifzoe's zaken had ingelaten. Maar, dat er ook nog een andere

weg voor hem had opengestaan, waardoor mogelijk veel onheil zou zijn voorkomen, begreep de brave wijnstekersknecht volstrekt niet.

Met eindeloos geduld leidde M^{r}. Marcus de verhooren. Week na week, maand na maand verliep, de stukken waren aangegroeid tot een lijvigen bundel, Greifzoe was wel honderdmaal in de hoogste mate onbetrouwbaar gebleken, aan diefstal, bedrog, ja zelfs aan poging tot eerroof - bij Santje Borneville - was hij schuldig bevonden, nog altijd hield hij hardnekkig vol, dat mejuffrouw Van der Meulen in den tuin achter hare woning, en in ‘het blauwe gangetje,’ maar *altijd met hem alleen*, zoo dat de anderen het niet hooren konden, met hem over 's lands zaken had gesproken en hem dien aanslag op den prins had voorgesteld.

Toen het bleek, dat men in het blauwe gangetje onmogelijk had kunnen staan praten, zonder door anderen gehoord te worden, poogde hij er zich weer uit te redden, door te vertellen dat zijn gewezen meesteres hare stem altijd zeer verzachtte, als zij het over deze dingen met hem had. De oudere dienstboden ontkenden dit beslist. ‘De juffrouw sprak altijd gewoon, hield er niet van met iemand te staan praten.’ Zij gaf hare bevelen, het huishouden betreffend, meest aan Judith. Den koetsier behandelde zij niet gemeenzamer dan de overigen. Er gingen wel eens dagen voorbij, dat Greifzoe zijn meesteres niet zag. ‘Wij waren haar allemaal even lief,’ getuigde naïf Santje Borneville. Ook de lange gesprekken in den tuin, gedurende den

zomer van het jaar 1783 bleken onmogelijk. Bij goed weder waren Catharina en haar man namelijk gewoon geweest, altijd naar hun tuin buiten de stad te gaan; zij bleven buiten eten en kwamen pas in de stad terug, even voor de boom sloot, opdat het schuitje, waarmede zij gingen, nog in het schuitenhuis kon worden bezorgd. Door al deze gewoonten in bijzonderheden na te gaan, er de noodige getuigen bijroepend, kon de Hoofdofficier aan Greifzoe diens leugens baast tastbaar maken. Toch onderging de man zeventien zware verhooren, telkens onder eede, hevige vervloekingen over zich inroepend, zoo hij de waarheid niet gestand deed, en nog bleef hij zijn leugenweefsel vasthouden, al was het schoon aan flarden gescheurd.

Eindelijk besloot de Hoofdofficier dat de beklaagde ‘bij torture zal geexamineerd worden.’ Toen Greifzoe werd aangezegd dat hem de folterkamer wachtte, werd hij bleek en bezon zich, om na enkele oogenblikken van pijnlijke stilte te betuigen, dat hij niet anders kon, hij moest de waarheid trouw blijven, en waarheid was alles wat hij omtrent de weduwe Van der Meulen had medegedeeld.

Zoo werd de ongelukkige dan geblinddoekt in den ‘Rijnkelder’ op 's Gravenstein gebracht, daar werd hij ‘ontblind’ door den scherprechter, zag de martelwerktuigen, en werd voor het laatst door den Hoofdofficier aangemaand, nu de waarheid te zeggen, op de vragen, die hem gesteld zouden worden. Tevergeefs.... Toen werd de foltering op hem toegepast.

Dit barbaarsche, middeleeuwsche middel had evenmin de gewenschte gevolgen. Maar een paar dagen daarna bezweek de man plotseling. Hij liet weten, dat hij uit vrijen wil getuigenis zou afleggen. Nu erkende hij zich aan leugens en meineed te hebben schuldig gemaakt. Omstandig vertelde hij het geheele verhaal omtrent den verzonnen aanslag op Z.H., den Heer Erfstadhouder. Het denkbeeld hiervan was bij hem opgerezen, toen hij bij bakker Devens aan huis, op zekeren avond, veel over Mennisten en Remonstranten en de Loevesteinsche factie had hooren spreken, en van iemand gehoord had, die een belooning zou hebben gekregen, omdat hij een aanslag op den prins ontdekt en aangegeven had.

Devens had toen gezegd: ‘Je woont ook bij Mennisten, en als je zoo iets voorkomt, moet je het ontdekken.’

Greifzoe bekende verder alles te hebben verzonnen, op hoop van belooning; ook daartoe had zijn vrouw aan den prins moeten schrijven. Hij, Greifzoe, had naderhand veel spijt gehad van zijn boos opzet, maar was blijven liegen, uit vrees voor straf, en ook, voegde hij er huilend aan toe, ‘uit liefde voor vrouw en kind./rs

Meende de man dit laatste? Vrouw en kind hadden in elk geval weinig reden zich over die liefde te verheugen. Hoè afkeerwekkend het geheele gedrag, de drieste houding van Greifzoe, zijn verstoktheid ons moge voorkomen, hoe weinig aantrekkelijk zijn te laat berouw, toch mogen wij niet vergeten, dat de politieke twisten

dier dagen mede schuld zijn aan het gebeurde. De dwaze gesprekken, door Greifzoe met zijn kameraden gehouden, de opwinding, die prinsgezinden en patriotten tegen elkaar in het harnas joeg, de haat en nijd, waarmede ‘de dissenters’ beschouwd werden door vele leden der Staatskerk, die zich hare heerschappij voelde ontzinken, de ophitsende taal in pamfletten en dagbladen, de verloren oorlog tegen Engeland, de dreigende krijg met den keizer van Duitschland, Jozef II, wiens plannen omtrent de barrière-steden en het openen der Schelde algemeen schrik inboezemden, ja zelfs een memorie van den koning van Pruisen over een libel, dat Z.H. onaangenaam was, dit alles, en nog veel meer van dien aard, woelde Greifzoe verward door het brein; opstokerij, ijdelheid, geldzucht deden het overige.

De straffen, waartoe de beide misdadigers veroordeeld werden, getuigen evenals de pijnbank bij het verhoor, voor de middeleeuwsche wreedheid, waaraan het recht der achttiende eeuw nog niet was ontgroeid.

‘Johannes Greifzoe werd gecondemneerd, om te Leyden gebracht te worden op het publiek schavot, voor 's-Gravenstein, waar men gewoon is alhier openbaar Justitie te doen, en aldaar op 't schavot met een koord, waarvan het eene einde aan zijn hals en 't andere aan de galg was vastgemaakt, en met een bord boven zijn hoofd, waarop stond *meineedige Falsaris*, zeer strengelijk gegeeseld en met het gloeyend swaard gebrandmerkt te worden, vervolgens voor den tijd van dertig jaaren geconfineerd en wijders zijn leven lang

geduurende gebannen uit *Holland, West-Friesland, Zeeland* en *Utrecht*.'

Johanna Cornelia van der Sand werd veroordeeld 'om insgelijks openbaar gegeeseld te worden, met een bord boven haar hoofd, waarop stond *Valsche Getuigen*, alsmede voor den tijd van negen jaren geconfineerd, en voor den tijd van achttien jaren gebannen uit *Holland, West-Friesland, Zeeland* en *Utrecht*.'

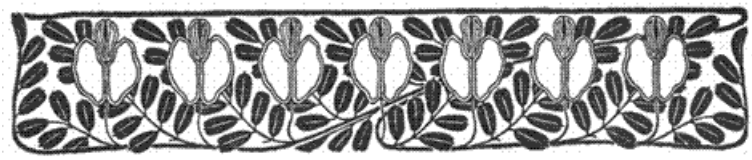

Twaalfde hoofdstuk.

Uit haar gijzeling nu ‘définitief’ ontslagen, in haar volle eer hersteld, was het Catharina toch eenigszins te moede als den veldheer, die den slag heeft gewonnen, maar bij wien de smart over de gebrachte offers de blijdschap der overwinning tempert. Zij spaarde echter tijd noch geld om haar ‘eerherstel’ wereldkundig te maken. Wijd en zijd zond zij de ‘Verzameling van Stukken,’ haar proces betreffend, somtijds voegde zij er met eigen hand eenige woorden aan toe:

> ‘Met deze hebbe de Eer UEd. nevens een exempilaar toe te zenden en twijfel niet of sal UEd. aangenaam sijn, daar ik overtuygt ben van het hartelijk deelnemen in mijn droefige omstandigheid. Twijfelen niet of dat stuk sal UEd. attentie wel dubbel waardig sijn, daaruyt kunt UEd. sien wat ik al geleden en hoe en op wat wijse ik behandelt ben, en soo de Allerhoogste my niet krachtdadig ondersteunt hadde in die swaare beproefinge, soude ik hebbe moeten beswijken..... ik kan God nooyt genoeg danken voor Zyn goedheijd en bystand aan mij bewesen.....’

Neef van Olst uit Groningen antwoordde o.a. met een loflied op de ‘Patriotsche vrijheid’:

> ‘Smaakt geheel uw leeftijd de vrugten der vrijheid, die van dag tot dag in Neerlands tuin haar wortelen begint te schieten en zig na 't aansien wel zo zal vestigen, dat zij staande onsen leeftijdt door geen geweldenaars zal onderdrukt veel min uitgeroeit worden.....’

Hoe vergiste hij zich en honderden met hem. Nog twee jaren zou de patriotsche partij haar haan hooren zegekraaien, dan zou diepe vernedering op korte glorie volgen. Oranje zou met buitenlandsche hulp zijn macht herstellen. Jaren van beproeving, omzwerven in den vreemde, vervolging, armoede zou het deel worden van velen, die nu meenden de wet te kunnen voorschrijven aan de Republiek.

Ook in Amerika had men van Catharina's geruchtmakende zaak vernomen. ‘Engelsche nieuwspapieren’ hadden er het verhaal der aantijging overgebracht. De talrijke vrienden en enkele verwanten der familie Taan aldaar waren er diep verontwaardigd over geweest; nu juichten zij in den afloop en zonden ook hunne gelukwenschen over den oceaan.

Een ding schijnt de weduwe Van der Meulen gedurende het geheele verloop harer zaak niet te hebben geteld: de sommen, die dit alles haar kostte. Waarvoor diende haar heur rijkdom, als zij er niet met volle handen uit kon putten, om allen, die haar voor geld hadden bijgestaan, ‘genereus te beloonen’. Ofschoon anders volstrekt niet gesteld op feestmalen of partijen, gaf zij na hare vrijspraak een schitterend banket te Leiden, aan hare vrienden.

Op een zonnigen Augustusdag zat zij aan het hoofd der tafel, tusschen haar oudsten broeder en D^{s}. Hovens; Hendrina, hare vrienden van Heukelom, Herdingh, de diaken harer gemeente, hare Leidsche adviseurs, haar boekhouder, haar vriend, advocaat Van der Spijk en zijn vrouw, uit Den Haag, vele neven en nichten deelden in hare vreugde. D^{s}. Hovens droeg er een gedicht voor, door hem zelf vervaardigd.

‘Zoo mag dan 't Vriendenhart in Uwe blijdschap deelen,
Gelijk het eertijds deelde in Uwen druk en rouw,
O gij, door ramp op ramp zoo sterk beproefde vrouw!
Nu mag Uw zegepraal dat hart ook lieflijk streelen.
De Vriendschap juicht thans wel te moe
Met U den Opperheer een dankbre Lofspraec toe....’

Vervloekte ondankbaarheid uit eigenbaet geboren,
Door trotschheid opgekweekt, door haet en vrijd gevoed,
Teelt leugen, list, verraad en al dat helsch gebroed,
En had U en Uw huis een wis bederf beschoren,
Maar nu, nu heeft gerechtigheit
Uw onschuld recht verschaft, der boosheit straf bereid!

Wij denken nu met vreugd aan die zoo duistre dagen
Toen wel de lastergeest zijn pijlen op U schoot,
Maar toen ge ook vrienden vond, ja, vrienden in den nood,
Wier troost U sterkte om 't kruis, bedaard van geest te dragen,
Toen de onschuld, zwaer ter toets gesteld
U, schoon een zwakke vrouw, deed spreken als een held.

Maar zou mijn zangster ook het zoet der vreugde stooren
Met wonden te openen, nog verre van geheeld?
O neen, gij weet wat heil uit onspoed wordt geteeld,
Gij hebt wel klagt gesmoord maar wilt geen danktaal smooren.
Jehovah was uw sterkte en kracht!
Gij hebt niet vruchteloos op Zijne hulp gewacht.

Hij, die zoo ongemeen, in d' aanvang uwer rampen,
Uw hart met moed bezielde, uw tong te spreken gaf,
Die, toen uw beste vriend geleid werd nae het graf
En gij met smart op smart zoo hevig had te kampen,
Die in dien druk U bijstand bood,
Hij heelt uw ziel gered uit allen angst en nood.

Nu slaet ge een nedrig oog vol dankbaarheit nae boven,
Erkent dat wel de kracht der onschuld veel vermocht
Maar dat Gods gunst vooral uw sterkte heeft gewrocht,
En wilt hem voor die gunst en nu en eeuwig loven.
Gij zegt: ‘Niet mij, maar God zij de eer!
Ach, dat van nu mijn deugd met mijn geluk vermeer’?

Terecht, Vriendin! erkent uw ziel dat hoog vermogen;
Want zonder dezen steun had U de druk verteerd,
Had uw geduld gefaeld, en spijt uw ramp vermeerd;
Nu kunt ge, o schoone zaak! op dubblen zegen bogen!
Uw onschuld straelt in elks gezicht,
En de onspoed heeft uw hart geheel ter deugd gericht!

Gij wenscht, dat de aerdsche straf ook eens bekeering werke,
In de ongelukkigen, zoo zeer van deugd ontaert,
Dat God ook deze, altans zoolang in 't leven spaert,
Dat hun verdoolde ziel het vuil der ondeugd merke;
Het Christlijk hart, dat in U leeft,
Vloekt niet maar wenscht, dat God, als gij, hun 't kwaad vergeeft.

Gae voort, geachte Vrouw, volhard in zoo te denken,
Erken gestaeg Gods gunst, die gij gestaeg behoeft,
Zoo zal die zelfde God, al wierd ge op nieuw beproefd,
U ook weer nieuwe kracht in alle zwakheit schenken.
Uw zuster smaekt, erkent dit goed,
Dat lichaamszwakheit stut door sterkte van 't gemoed.

Deez' leed vooral met U, maar deelde ook in uw smeeken,
Uw beden zijn verhoord in een herstelde rust,
Daer gij elkander nu met blijdschaps traenen kust,
Ook der Bedienden liefde en trouw zijn U gebleken,
Zij hebben van uw deugd getuigd,
Zoo hartlijk als hun tong nu om uw vreugde juicht.

Nu slaet ons vriendenhart ook vrolijk dankbre toonen,
Het wenscht, dat 's Hemels gunst gestaeg uw huis omring!
Dat nimmer valschheit weer in uwe muuren dring
En welvaert, vrede en rust bestendig bij u wonen.
Proef, proef nog lang, hoe zoet het is,
Te spreken van den druk, als 't kwaed geweken is.

Gansch Neerland, zoo bekend in vrijheit te beminnen,
De dankbre ziel vooral, waer zuivre Godsvrucht leeft,
Die ongeveinsde zucht voor deugt en waarheid heeft,
Dat alles juicht met U, in 't heuchlijk overwinnen
Van waerheit, onschuld en het recht,
Nu God, door 's Rechters trouw.
Uw twistzaak heeft beslecht.

De Naneef zal den kring dier braeve mannen roemen,
Die, onvermoeid in vlijt, de waarheit nagespeurd;
Die van den lasteraer het masker afgescheurd,
En de onschuld heeft ontdekt. Die Naneef zal u noemen.
Ten prikkel voor beproefde deugd;
Ja, 't laetste nageslacht nog deelen in uw vreugd!

Wat zegge ik? - ja - het Choor der blijde Hemellingen
Juicht steeds, wen de onschuld hier op aerde zegepraelt,
Wanneer gerechtigheit ons met haar glans bestraelt.
En zou het om uw lot geen zegezangen zingen?
O ja, mij dunkt, in 't zaligst oord
Wordt ook een blij gejuich om uw geluk gehoord!'
was get. DANIEL HOVENS.

Diep bewogen luisterde Catharina naar de gevoelvolle woorden van den ouden man; zij was te ontroerd om hem anders dan met een stillen handdruk te danken, dit deed haar broeder Claas Taan de Jonge uit haar naam, in een deftige speech. Een ander der dischgenooten zeide dat haar lot 'door alle eeuwen tot een verschrikkelijk bewijs zou strekken van de gruwelen in deze Republiek uitgedacht en in 't werk gesteld

tegens Vaderlandslievende ingezetenen, ter verheffing van het huis van Oranje.'

In het algemeen vermeed men echter alle politieke toespelingen. Catharina was er nu minder dan iemand op gesteld aanstoot te geven.

Ook de dienstboden vierden feest in de groote keuken, waar het vrij wat rumoeriger toeging. Zij zongen er hunne eigen gemaakte, kunstelooze liederen en eigenden zich naïf een groot deel toe van de goede uitkomst der veelbesproken zaak. Jannetje de Neef was tevreden nu 'dat serpent van een Kee' haar verdiend loon had gekregen. Allen waren zij naar het gerecht getogen, om de strafoefening bij te wonen, die honderden op de been had gebracht. 'Zoo'n gedrang, mensch, het was er om te stikken,' verklaarde Santje Borneville; Judith huiverde dat zij er dagen lang akelig van was geweest; maar Jannetje zei dat zij er 'al menig glaasje op had gestort' en dat zou blijven doen. 'Zij wordt een oude pimpelaarster,' fluisterde Meyer tot Santje. Ariaantje achtte het beter den Heer een lofzang te zingen voor Zijn onvolprezen hulp, waar Meyer gemoedelijk mee instemde.

Inmiddels had Hendrik Van Gennip er bitter berouw van, dat hij het vorige jaar de zijde van Catharina's vijanden had gekozen. Reeds meermalen had hij gepoogd Cornelis Aalsmeer tot een verzoening te bewegen, maar dit jonge mensch bleef onverbiddelijk. In welgekozen bewoordingen, in zijn sierlijkst schrift, had Hendrik een gelukwensch aan de weduwe Van der

Meulen gezonden, ook zijn moeder en Claartje hadden ieder afzonderlijk gefeliciteerd. Claartje had er een briefje aan Kaatje bijgevoegd, waarin zij zich beklaagde dat partijschap en vijandige invloeden haar verhinderd hadden iets van zich te laten hooren in de dagen, toen half Leiden mevrouw Van der Meulen schuldig achtte. Tot haar spijt had Catharina het schrijven der beide dames geopend, zoo spoedig de hand niet herkennend, onder de massa brieven haar vereerd, anders ware het epistel ongeopend teruggezonden.

Kaatje stond met bleek gezichtje en saamgeknepen lippen het briefje harer voormalige vriendin te lezen.

'Wil je het beantwoorden, kind?' vroeg Catharina zacht.

'Neen, volstrekt niet,' antwoordde het meisje hard.

'Zij zou zich niet zoo gekrenkt achten, als zij niets meer voor Henk en zijn zuster voelde,' zeide de weduwe bezorgd tot hare broeders, 'ik hoop voor haar gemoedsrust dat zij het hierbij zullen laten.'

Maar Henk achtte de verwaarloosde vesting zoo gauw niet verloren; hij begon een geregeld stelsel van belegering. Verscheidene malen op een dag kwam hij langzaam de Hoogewoerd afgewandeld, diep 'salueerde' hij Catharina's huis, zoodra hij iemand achter de lage zijden gordijntjes vermoedde, die de vensters 'maskeerden.' Op straat liep hij Kaatje op het alleronverwachts te gemoet, wierp haar een wanhopenden blik toe, groette eerbiedig en vervolgde zijns weegs met een jammerlijke uitdrukking op het gelaat, die o spijt, in plaats van lachlust, deernis bij het meisje begon op te wekken.

Voorheen zag zij hem zelden, nu telkens. Bij sommige bekenden schroomde zij te komen, daar zij bijna stellig wist er Henk te zullen aantreffen. In de kerk verscheen hij geregeld, zat haar aan te staren onder den dienst, zoodat zij er verlegen door werd en al haar aandacht van de preek werd afgetrokken; bij het uitgaan moest zij hem rakelings voorbij. Als zij met hare tante in de koets stapte, bleef hij, tot Catharina's machtelooze verontwaardiging, groetend staan, tot zij wegreden.

Kaatje begon zichtbaar te lijden onder deze aanhoudende vervolging, tegen de verwachting harer familie in, bleek zij op den duur niet ongevoelig voor zooveel volharding.

Reeds ving zij aan te pleiten voor den gewezen afvallige, tot grooten schrik van allen, die het wel met haar meenden.

Cornelis kon zijn zusters gedrag in 't geheel niet begrijpen. ‘Eerst had zij zulk een groot woord gevoerd en nu liet zij zich verteederen door die kwastige aanstellerij.’

Hoe nauwgezet Catharina haar nichtje ook in 't oog hield, kon zij niet verhinderen, dat Kaatje zich eens tot een samenkomst met den berouwvollen geliefde liet verlokken; het gebeurde aan huis bij een hunner vrienden, en niet Catharina maar den ouden heer Aalsmeer kwam dit toevallig ter oore. Hevige verwijten volgden. De cholerische man eischte de oogenblikkelijke overkomst zijner dochter. Dus geleidde Cornelis zijn zuster naar Zaandam, waar zij onvriendelijk werd ontvangen en de heele familie zich met

hare hartsgeschiedenis bemoeide. Spoedig ontving Catharina een brief van Kaatjes oudste zuster, die reeds lang gehuwd was: dit schrijven behelsde het volgende:

> '.... In het geval van Kaatje Aalsmeer, 't welk uw niet onbekend is, hebbe ik uit een gesprek met haar gehouden op verzoek van beide uw broeders, verstaan dat zy wel gezind is alle verkeeringe met dien galant af te snijden en zulks ook aan haar vader beloven wil doch tegelijk wenscht eenigen tijd zich op te houden op een plaats alwaar zy hem niet ziet of van hem hoort om te beter hare zinnen en gedachten van hem af te trekken en hare opgevatte genegenheid te doen uitslijten. Hetgeen toen ik het berichte, Vader deed afzien van zyn voorneemen om haar te doen bewaaren in een gemeenhuis tot dat gebruik geschikt, waartegen ook de beide ooms zich verklaard hadden. En by de ooms had het tot gevolg dat schoon zy het beter oordeelden dat vader zyn dochter bewaarde of deed bewaren in zyn eigen huis, onder het opzicht van iemand, die altyd by haar bleef en haar gade sloeg, zy het echter zich lieten welgevallen, dat ze ter inwooninge besteld zoude worden wat verre van hier, bij burgerlieden, en onder het opzicht van zulk een soort van gouvernante, waaraan ze best betrouwd was, totertyd dat door veranderinge, welke er van zyn kant voorvalt, en ook binnen kort weer voorzien is, de zwarigheid weggenomen en de bewaringe onnoodig bevonden wordt... en gelyk ik dit niet schryve dan met voorkennisse van uwe beide broeders zoude het ook aangenaam zijn aan allen, die het beste van Kaatje hartelijk wenschen.....'

De weduwe zuchtte. Dus zou haar petekind vooreerst niet meer in haar huis terugkeeren; zij kende deze wijze van schrijven van hare familie, zij wist ook, dat haar zwager zijn dochter zeer hard zou hebben aangevaren, dat zij als een soort van misdadigster werd beschouwd, vooral omdat Henk het vorige jaar

de zaak der patriotten had verlaten. Bovendien liep er een gerucht, dat het jonge mensch bij zijn aanhouden om de hand van juffer Aalsmeer werd tegengewerkt door zijne moeder, die een geheel andere partij voor hem op het oog had en dat hij daarvoor wel zou bezwijken, omdat zijn toekomst er van afhing. Op deze verandering werd in bovenaangehaalden brief gezinspeeld.

Ten slotte ging Kaatje voor eenigen tijd naar Groningen, bij familie aan huis, waar zij - ook zonder gouvernante - veilig was tegen alle mogelijke aanslagen door Van Gennip gesmeed, die haar werkelijk spoedig vergat, zich schikkend naar de wenschen zijner moeder, het was bij hem uit 't oog uit 't hart.

Toen keerde het meisje weer onder Catharina's dak terug, Van Gennip was reeds gehuwd en had zich te Amsterdam als advocaat gevestigd. Kaatje sprak nooit meer over den man, die haar dubbel ontrouw was geweest. Zij was stil geworden en ernstig boven hare jaren. Van hare familie te Zaandam was zij eenigszins vervreemd, vooral haar vader mocht zij niet meer lijden. Zij had dwaas gehandeld, zij schaamde zich, maar de harde woorden haar daar toegevoegd brandden haar op de ziel, het dreigen met het verbeterhuis kon zij nooit vergeten. Tante Catharina hing zij echter aan met geheel haar hart, die was streng maar niet onbillijk geweest; tegenover haar en Hendrina viel iets goed te maken, zij was als een dochter voor beiden.

Met zekere eentonigheid vloot het leven der drie vrouwen voorbij, toen er plotseling verandering dreigde.

Op een voorjaarsmorgen aan het ontbijt merkte Kaatje hoe er zich onder de dikke brieven, die deels over familie- deels over handelszaken liepen, een bevond, die tante Catharina bij het lezen het bloed naar de wangen joeg. Eenigszins haastig doorvloog zij den inhoud en herlas toen opnieuw:

> ‘Mevrouw,
> Verwonder U niet dat ik schoon personeel aan UEd onbekent, de vryheid neeme my aan UEd door deeze te adresseeren. De achtinge, die ik voor uwe persoon hebbe opgezet door de kloekmoedige wyze op welke UEd zig in een alderonaangenaamste zaak gedragen heeft, welk UEd veroorzaakt was door een vervloekte conspiratie, om was het mogelijk alle weldenkende Vaderlanders af te schrikken voor de goede zaak en het ware welweezen van het Vaderland uyt te komen; brengt my tot deeze stap, om UEd een woord te spreeken wegens een persoon, welke ik hoop dat Uw Ed. niet indifferent is, ick meen de Heer Eelsingh. - Ik hebbe dien Heer leeren kennen ter gelegenheid van zyne procedures, waar in hy getoont heeft, zulke nobele sentimenten te bezitten, dat ick van Advocaat een weezendlijk Vriend van hem ben geworden, te meer daar van alle kanten van 's mans Caracter, so in het Moreele, als Patriottische de beste getuigenissen hoorde, en ook bijsonder nopens zijne behandelingen ten opzigte van zijne overledene Huysvrouwe. Daar ick nu syn Advocaat ben in zyne zaaken, daar ick zyn Vriend ben, mag ik my dan ook niet verstouten een woordje in zyn faveur tot UEd te spreeken, daar ik verneeme, dat zyn Ed^{e} met Uwe een tweede proces in Revisie heeft, hetgeen hem vrij wat meer ter harte gaat, als dat geene waar in hem patrocineren.
> So UEd. geen vast voorneemen mogte hebben, om geen nader huwelijk aan te gaan, durve ik seggen, dat UEd. geen beeter huwelijk soude konnen doen als met ZEd met opsigte tot het caracter en hoedanigheden van den man, en dit sal zeker het gewigtigste point in hetgeen by een Vrouw van Uwe geaartheyd in overweging zal komen. De omstandigheden

van zijne meer of mindere gegoedheyd zullen zeker veel dependeren van het succès der zaak, die mij zyne kennis heeft besorgt. Maar schoon ZEd door het overhoopt verliezen van deze zaak minder gegoed mogte zijn, is het egter seeker, dat hij geene schulden heeft, en dat zijne kinderen uit het eerste huwelijk besorgt zijn. UEd. kan nu een braaf eerlijk man door de bezittinge van UEd. persoon gelukkig maken, en geen wezenlijke redenen hebbende, om hem dit geluk niet te willen vergunnen, durve ik mij flatteren, dat UEd. daar ook de wil toe zult hebben; en mag ick het zeggen, dat UEd. eigen welweesen belang heeft, om de goede wil ten effecte te brengen, want schoon UEd. in de Occasie getoont heeft een mannehart te bezitten, daar zyn egter, Mevrouw, in 's menschen leeven sodanige omstandigheden en vooral in deese critique conjecturen van tyden, welke een vrouw de bescherming van een braaf, Eerlijk en kloekmoedig man noodzakelijk maaken. Gelieft dit ongevraagd advies van myn niet ten kwade te duyden. Hadde ick de minste twijfeling, of deeze Alliantie UEd. in eenige opzigte ongelukkig soude konnen maken, weest versekert Mevrouw, dat de achting welke ick voor UEd. persoon hebbe opgevat mij zeer seekerlyk soude weerhouden van een soortgelijke brief te schrijven, maar van het tegendeel overtuigt, dicteren mij Vriendschap en achtinge my op deese wijze te moeten uitlaten. Ick soude echter deese vryhyd niet hebbe durven nemen, so ick niet was geinformeert, dat ick, schoon in persoon aan UEd. onbekent, echter in eenige consideratie uythoofde van mijne wyze van denken bij UEd. was. Den Heemel geeve dat UEd. in deese een besluyt moge neemen, overeenkomstig met Uwe volkome geluk, dat van een Waardig man, en het gevoelen van dengeene, die sig eens vooral in UEd. vriendschap recommanderende, met de sterkste gevoelens van hoogachting noemt,
Mevrouw,
UEd. gehoorzame en onderdanige dienaar
C.P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT.'

Bedachtzaam vouwde Catharina den brief dicht en liet dien in haar zak glijden.

‘Is er iets dat U hindert, tante?’ vroeg Kaatje bezorgd.

‘Neen, kind, maak je niet ongerust. Ik kan je echter onmogelijk vertellen wat deze brief behelst, iets kwaads is het niet,’ voegde zij er glimlachend bij.

Spoedig ging zij naar boven, waar zij zuster Hendrina, die in Gellerts fabelen lag te lezen, den brief overreikte met een:

‘Wat moet ik daarop antwoorden, zuster?’

Juffer Taan las den brief met de meeste aandacht.

‘Lieve Catharina,’ zeide zij toen, ‘het is een vriendelijk schrijven, je afwijzing moet ook vriendelijk gesteld worden.’

‘Mijn afwijzing....’ herhaalde de weduwe zacht en begon het vertrek op en neer te loopen. Hendrina keek onthutst en verwonderd.

‘Zou je ooit over een tweede huwelijk denken, Trijntje?’ vorschte zij.

‘Eelsing is een braaf man,’ begon Catharina langzaam, ‘hij is een man van ondervinding, als ontvanger van de verponding van het quartier van Kempenland heeft hij veel menschenkennis opgedaan, hij is een goed financier, al is hij niet rijk, en ik.... O, lieve Hendrikje, ik weet mij soms niet te bergen door al de moeilijkheden, die mij overstelpen, ik moet veel te veel aan den boekhouder, aan wildvreemden overlaten; al die handelsrelaties, vooral die met het buitenland, ik word er moe van. Mijn leven is een en al cijferen en schrijven geworden. Van morgen weer twee brieven van Brake a.d. Weser, een uit Lissabon,

drie uit St. Eustatius, die Claas insloot bij een schrijven, dat ik inderhaast doorliep, liefst een lange afrekening. Och, alles zal wel prompt sluiten, dat spreekt bij hem van zelf, doch hij staat er op dat ik alles nareken.... Zoo gaat het maar door. Als ik er van spreek de zaken aan kant te doen, zijn de broers daar niet voor, het is nu geen tijd om af te wikkelen. Mannen hebben goed praten, chef van een kantoor te zijn als het onze is voor een vrouw al te bezwaarlijk op den duur, en daarbij gaan de zaken niet vooruit; hoevelen van onze beste vrienden verkeeren in moeilijkheden. Sommige posten worden na herhaald uitstel bij gedeelten afbetaald, zoodat er jaren over heen kunnen gaan, eer die uitstaande sommen weer terugkomen, andere kan ik helaas voor goed afschrijven, daar zal ik nooit iets van terugzien. Woonde een van onze broers maar hier, alles zou zooveel gemakkelijker voor mij wezen. Ja, zij willen steunen met goeden raad en met kapitaal, maar er blijft te veel, waarin ik alleen moet beslissen en oordeelen. Denk niet dat ik Gilles niet meer betreur, maar...'

'Je lijkt me al heel moedeloos, Trijntje,' berispte haar de zieke.

'Ik ben niet moedeloos maar moe,' klaagde de weduwe, terwijl zij in een stoel neerviel, 'ik werk tegen den stroom op, nu al jaren lang, 't wordt me te machtig.'

'Maar, zuster, je wilde toch na den dood van Gilles niet verkoopen, je hadt het toen kunnen doen en....'

‘Och, eigenlijk evenmin als nu; maar je weet ook wel, Heintje, hoe ik toen door die ellendige zaak van Greifzoe werd opgehouden. Hoeveel tijd is daar niet mee heengegaan. Intusschen was ik aan de kantoorzaken gewoon geraakt, ik meende dat al die bezigheid goed voor mij was, een afleiding in mijn verdriet, ik dacht dat de boekhouder en ik het best afkonden, maar ik begin meer en meer in te zien dat ik mij vergist heb. Toch, ik zou hier zoo gaarne blijven, aan een ander huis zou ik ook niet licht wennen en daarom, ik beken het je, heb ik over Eelsinck gedacht als compagnon, maar hem als echtgenoot te nemen en dat op mijn leeftijd is iets zoo geheel anders....’

‘Bid God om voorlichting; doe geen onberaden stap, zuster,’ waarschuwde Hendrina. ‘Je kunt ook de broers raadplegen.’

‘Ja, die zullen me een tweede huwelijk aanraden, dat kun je denken,’ zeide de weduwe opstaande. ‘Maar kom, Heintje, kijk niet zoo verslagen, ik zal ruim bedenktijd nemen, dat beloof ik je; nu ga ik gauw naar het kantoor, werken verdrijft de muizenissen.... als er daar maar niet zooveel voorviel dat mij ergert en waar ik toch niets aan kan veranderen. Een vrouw alleen wordt bedrogen aan alle kanten.’

‘Trijntje,’ zei de zieke hartelijk, ‘je moet niet tobben, al wat ik bezit is voor jou, hoor.’

‘Och, mijn lieve ziel, spreek daar niet van, alsof een millioen tegen jou verlies zou opwegen.’

Bezorgd boog Catharina zich over de lijderes, greep

hare doorschijnend witte handen. ‘Zuster, verlaat me niet?’ bad zij angstig.

‘Ons leven is in Gods hand,’ sprak Hendrina berustend.

Ja, de dagen van Hendrina Taan waren geteld. Voor Catharina, van pijnende zorg vervuld, weken weer alle andere dingen op den achtergrond; de gedachte aan een compagnon, de bezwaren handel en bedrijf betreffend, de ergernissen over geldelijke verliezen, alles, alles zette zij van zich, om evenals bij haar echtgenoot geheel liefdezuster te kunnen zijn. De zieke vereischte veel hulp, twee verpleegsters, toen ‘waaksters’ genaamd, stonden haar met Jannetje ter zijde. Maar de arme lijderes werd onrustig, als Catharina niet in hare nabijheid was; dan dwaalden de moede oogen zoekend rond, plozen de kleine nerveuse handen aan de dekens; het was of zij de oogenblikken wilde vasthouden, doorgebracht in het bijzijn der vrouw, die van der jeugd af haar troost en steun was geweest.

In den zomer van datzelfde jaar bezweek Hendrina, zij ontsliep met de hand harer zuster in de hare. Leven was lijden voor haar geweest naar lichaam en ziel; niemand die haar de rust des doods misgunde, maar eene zou haar smartelijk missen. Die eene, Catharina, steunde van droefheid, toen zij de kleine, magere, doode hand moest loslaten, wier bleeke vingers in haar warmen greep verstijfden. Nu liep de beker van haar leed over; als in een droom rees zij op en gaf hare bevelen omtrent de uitvaart. Het was alsof

zij de schatten aan liefde en teederheid, die zij deze zuster had gewijd, die zij verpleegd had van kind af, voor en om wie zij haar huwelijk zelfs had uitgesteld, nog eens met volle handen in eerbetoon aan de doode uitstortte. Een lijkstatie, waar geheel Leiden over sprak, gewerd het stoffelijk overschot der arme, die aan velen uit hare naaste omgeving bijna onbekend was gebleven. Vele bevriende families hadden uit sympathie voor Catharina hunne équipages aangeboden; zoo bestonden de volgkoetsen meest alle uit ‘eigen rijtuigen.’ Een lange stoet; vooraan de koets der weduwe Van der Meulen, waarin de twee broeders der doode, haar zwager en neef Cornelis waren gezeten. De Hooglandsche kerk verleende haar een rustplaats, 30 Juni 1787.

Uit de oude rekeningen blijkt dat de onkosten dezer begrafenis meer dan twaalf honderd gulden bedroegen. Als eigenaardigheid zij hierbij vermeld, dat er op de rekening die van professor, dokter, apotheker en waaksters staat vermeld, te zamen ongeveer honderd vijf en zeventig gulden bedragend, waarnaast de som van zeven en negentig gulden voor drie ankers wijn, ten bewijs strekke, hoe de deelnemers aan zulke begrafenissen in die dagen werden onthaald.

Het bericht van overlijden van Hendrina Taan aan M^{r}. Rudolph Baalde in 's-Gravenhage, is bewaard gebleven en luidt als volgt:

> ‘WelEdele Heer,
> Door zwaere en aanhoudende sukkelingen veele jaeren gefolterd zijnde,
> werd mijne waerde zuster *Hendrina Taan*,

nu ruim vier weeken geleden, door eene hevige Ziekte aangetast, doch wier grootste kracht nu geweken scheen; Dan dezen middag om twaelf uuren werd zij, in den ouderdom van negen en veertig Jaeren en ruim drie maanden, onverwacht uit dit tijdelijke leven weggehaald. Zeer treffende is het mij en mijnen Broederen, deze onze waerde Zuster, die in den uitgestrekten zin teffens mijne beste Vriendin was, hier te moeten missen, en haar waerd Gezelschap te derven, maer wij hebben haar te lief gehad, om haar eene verwisseling te misgunnen, welke wij vast vertrouwen, dat voor haar zalig is. Dus onderwerpe ik mij eerbiedig aan den wil van den Albestuurder, die ik wensche, dat UE voor smartelijke Sterfgevallen zal bevrijden, en ons eens met de Overledene zal doen deelen in Gods genade door Christus Jezus ten eeuwigen leven
Ik blijve met schuldige achting Wel Edele Heer.
UE. ontroerde D.w. Dienares
CATHARINA TAAN
Weduwe GILLES CHRISTIAAN VAN DER MEULEN
Leiden, den 28sten Juni 1787.
Uyt aller naam'.

Catharina was eenige erfgenaam, maar talrijke legaten moesten worden uitgekeerd aan familie en vrienden; ook Jannetje de Neef kreeg tweehonderd gulden jaarlijks. Men eerbiedigde de wenschen der erflaatster, Catharina betaalde de successierechten, die vrij hoog waren, burgemeester Hubrecht zelf onderteekende de quitantie, wel werd er bij opgemerkt, dat mejuffrouw Hendrina Taan eigenlijk niet op deze wijze over het hare had mogen beschikken; niet meer dan een zusters deel kwam toe aan de weduwe Van der Meulen, doch de rechthebbenden berustten, dus liet de regeering de zaak passeeren.

Te midden der sombere drukten aan boedelbeschrijving, uitvoering van het testament, besprekingen

van allerlei aard verbonden, moest Catharina de kantoorzaken nog meer dan voorheen aan boekhouder en bedienden overlaten. Zij wilde vele dingen, het intieme leven harer zuster betreffend, zelve beredderen. Geheele dagen sloot zij zich op in de vertrekken, waar de doode zoovele pijnlijke jaren had doorleden, waar zij in de weinige uren van verademing, die hare ziekte haar had toegestaan, verpoozing had gezocht in hare boeken.

Nu nam Catharina boek voor boek van de tafeltjes en uit de kasten, alle zorgvuldig doorbladerend, want Hendrina had de gewoonte gehad losse aanteekeningen, kleine opmerkingen, briefjes zelfs in hare boeken te leggen.

De Bijbel, de Martelaars, Spiegel der Doopsgezinden, Sherlok: Over den dood, De onsterfelijkheid der ziel, Gellerts fabelen en zedekundige geschriften behoorden tot de meest gelezen werken, getuigend voor een fijnen smaak, voor de behoefte aan hooger leven, door de overledene te dieper gevoeld, naarmate haar tijdelijk bestaan zooveel deed ontberen. De lijdende vrouw had verkeerd met velen, aan wie hare tijdgenooten gedachteloos voorbijgingen. Daar waren gezangen en liederen, vertellingen en mengelschriften, gedichten van Van Merken en van Winter, de romans van Betje Wolff en Aagje Deken, Fransche, Engelsche, Italiaansche spraakkunsten, werken over geschiedkundige onderwerpen, o.a. Leven en dood van Cornelis en Johannes de Witt, de Hollandsche Spectator, kortom een boekerij, getuigend van behoefte aan studie, van een helder hoofd, een niet alledaagsch verstand.

Weer zag Catharina de kleine tengere gestalte op haar divan voor zich, zooals zij in haar roode kamerjapon, de lievelingskleur der zieke, vredig lag te lezen; het bruine haar achteloos weggestreken, het boek steunend op haar schoot tegen een lezenaartje, kleine reepjes papier op een laag tafeltje naast zich, de pen bij de hand om aanteekeningen te maken..... Maar och, de divan stond daar nu ongebruikt, een gouden zonnestraal viel op de plek, waar Hendrina's hoofd placht te rusten..... Met saamgeknepen lippen zette de weduwe haar arbeid voort, zij wilde sterk zijn, zij wilde de rust van het graf niet benijden aan haar, die er vaak zoo innig naar had verlangd. Toen kwamen haar brieven ter hand, oude, vergeelde papieren, Hendrina dierbaar geweest als herinneringen harer jeugd. Correspondentie met vriendinnen, met enkele vrienden, die aangetrokken door de geestesgaven der jonge zieke, haar aandacht hadden trachten af te leiden van hare lichaamszwakte, haar schrijvers hadden genoemd, op mooie gedichten opmerkzaam hadden gemaakt. Ook was er poëzie bij van Hendrina's eigen hand, of overgeschreven versjes van hare vriendinnen, die haar soms om raad vroegen bij haar letterkundig streven.... Alles, alles had de zieke bewaard. Namen, lang vergeten, herinneringen, lang begraven, leefden weer op voor Catharina. Zij zag zich zelve in het huis harer ouders, in den kring hunner verwanten en vrienden te Zaandam. Kleine gebeurtenissen, waarvan deze brieven vertelden, kregen plotseling een heel teedere beteekenis. Jonge, vergeten liefde stond op uit haar

graf, verrafelde vriendschapsbanden trachtten haar weer te omstrengelen; huiselijke feesten, onbezorgd geluk en stille tranen, alles herrees voor den geest der eenzame. Zij las en peinsde, peinsde en las, zij glimlachte bij het herdenken of wischte zich de oogen. Het heden ontgleed haar, de geesten van het verleden kregen macht over Catharina.

Kaatje werd ongerust over de gevolgen van deze groote afzondering, deze geslotenheid harer tante. Als de weduwe uit de kamers van Hendrina kwam, liep en sprak zij als eene die droomde; nam zij eenig naaiwerk, het gleed in haar schoot en zij zat voorover gebogen, in gedachten verzonken, zeer bleek, zeer stil, onaantastbaar in hare smart. Haar oude vriend, dominee Hovens, werd te hulp geroepen, wat zij samen spraken, bleef Kaatje onbekend, maar Catharina liet de bibliotheek harer zuster kort daarna inventariseeren. Wat vele brieven, de belijdenisgeschriften en oude copieën van liederen betrof, dat alles kon zij niet vernietigen, zij sloot de vergeelde papieren zorgvuldig weg en zoo zijn zij bewaard gebleven tot op dezen dag.

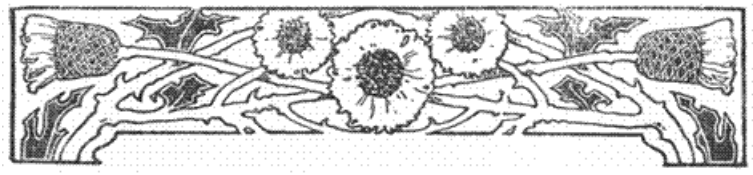

Dertiende hoofdstuk.

Ofschoon zij hare dagelijksche plichten weer op zich nam, bleef Catharina zeer afgetrokken; het waren ten slotte de vervolgingen, waaraan ook velen harer verwanten en vrienden blootstonden, die haar uit hare verslagenheid opwekten, tot de werkelijkheid deden terugkeeren. Zij had er niet op geacht in de eerste weken, na den dood harer zuster, hoe druk men het gehad had, zelfs tot in de keuken, over de aanhouding van Mevrouw, de prinses van Oranje, bij de Goejanverwellesluis; maar zij kon op den duur niet blind en doof blijven voor de gevolgen dezer aanhouding.

Een kleine herinnering aan het gebeurde is hier misschien niet overbodig.

De prinses zeer en niet ten onrechte verbitterd over de behandeling haar echtgenoot aangedaan, ‘wiens lijdzaame natuur’ er zich in geschikt had, dat men hem van nagenoeg alle rechten en aanzien beroofde, was met hare vrienden, eigenlijk tegen den zin van haar gemaal, overeengekomen, dat zij een reis naar

Den Haag zou ondernemen, om daar een soort van omwenteling te bewerken, ten einde het Oranjehuis in zijn gezag te herstellen. Zij hoopte, bij een gewelddadige verhindering van haar voornemen, op de hulp van haar broeder, den koning van Pruisen. Onder de lieden, die de prinses vergezelden, bevond zich ook een Leidsch meisje, in 't geheim verloofd met een vrijcorporist; van haar wordt verondersteld, dat zij de reis van H.K.H. heeft verraden. Althans het doel van den tocht was vooraf te Woerden bekend en men had daar zijn maatregelen genomen.

Een detachement van ruim veertig ruiters had zich verdekt opgesteld, sprong op het juiste oogenblik voor den dag, hield den stoet tegen en geleidde de prinses met haar gevolg naar de Goejanverwellesluis.

In de woning van een kaasboer moest de verontwaardigde prinses wachten, tot twee gedeputeerden uit Woerden, de heeren Camerling en Blok, hare hoogheid het voorstel kwamen doen, haar naar Woerden te geleiden. De prinses wilde echter naar Schoonhoven terugkeeren. Onder een veelbeteekenend zwijgen verdroeg zij ‘het geleide’ der heeren de Wit en Toulon, twee andere gedeputeerden.

Van Schoonhoven uit meldde Wilhelmina de beleediging haar aangedaan wijd en zijd. Op hare terugreis beijverden zich velen haar, vooral zoodra zij de Hollandsche grenzen over was, toe te juichen en door allerlei blijken van gehechtheid te bewijzen, dat niet het geheele land het met Holland eens was; misschien hoopte men nog haar te verzoenen.

Maar de prinses liet het hier niet bij; zooals overbekend is, wendde zij zich met scherpe klachten tot haar broeder, den Pruisischen koning, die voor de eer zijner zuster in de bres trad. Hij eischte op hoogen toon voldoening en zond, toen men hieraan niet voldeed, achttienduizend man onder bevel van den regeerenden hertog van Brunswijk, een neef van den bekenden ‘dikken hertog’ om wien indertijd hier te lande zooveel kabaal was gemaakt.

De patriotten hoopten intusschen op hulp van Frankrijk, die echter uitbleef; zelven hadden zij, meer overtuigd van hun goed recht dan trots al het militair vertoon der laatste jaren, bedreven in krijgszaken, ‘een plan van defensie’ gemaakt. Maar nadat Gorcum door de Pruisen was ingenomen, die er ruw hadden huisgehouden, werd Utrecht plotseling prijsgegeven. De patriotten hadden onderling besloten niet te capituleeren voor de goed verdedigbare vesting zou zijn vernield, zij verloren echter op eens den moed; hun aanvoerder, de Rijngraaf van Salm, deed de stad ontruimen, met medeweten der commissie van defensie.

Men zag, vertelt een tijdgenoot, vrijcorpsen, die door angst aangegrepen, geweren, mutsen, sabels in overhaaste vlucht wegwierpen. In eenen nacht geschiedde dit wonder. De Oranjepartij zegevierde en hief dankend in de kerken aan:

‘Dit werk is door Gods Alvermogen
Door 's Heeren hand alleen geschied.
Het is een wonder in onze oogen -
Wij zien het en doorgronden 't niet.’

Dat bij deze voor de patriotten zoo beschamende geschiedenis verraad in 't spel was, wordt als vrij zeker aangenomen. Het onthutste volk zong langs de straten, met 't oog op den Rijngraaf:

> ‘Ach, wou die Zalm zich laten vangen,
> Geen galg te hoog, om hem te hangen!’

Er was ‘den Intrigant’ een ander lot beschoren. Naar Frankrijk gegaan, om er als hier in troebel water te visschen, verloor hij, in de laatste dagen der groote revolutie, er het hoofd op de guillotine.

Amsterdam, met haar zes duizend gewapende burgers, moest nu nog bedwongen worden. Het kwam tot heete gevechten bij Ouderkerk, maar het gemor der handelslieden, de vrees voor enorme geldverliezen bracht er de regeering der stad toe met den vijand te onderhandelen, vooral daar men uit Frankrijk bericht ontving, dat dit land geen hulp aan de patriotten zou verleenen.

Amsterdam onderwierp zich, de Leidsche poort werd door Brunswijk bezet, de burgerij onder toezicht van een door den prins gezonden garnizoen ontwapend; honderden patriotten vluchtten naar België en Frankrijk.

De prins deed zijn intocht in Den Haag, omstuwd van een jubelende menigte, zijn gezag was hersteld Maar jammerlijke vervolgingen grepen plaats, nu menig voormalig patriot door dubbelen ijver zijn nieuwe goden wilde dienen en de regentenpartij zich haastte alle slagen te doen neerkomen op de hoofden der democraten, opdat zij zelf buiten schot zoude blijven.

Het waren deze vervolgingen, waardoor Catharina zoo werd getroffen, dat zij het leven opnieuw met andere oogen begon aan te zien. Waar haar geldelijke hulp werd gevraagd, verstrekte zij die met gulle hand, zelfs al te gul, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen. Maar vreeselijke jaren waren dan ook aangebroken voor de onderliggende partij. In Mei 1788 schreef een bekend tijdgenoot, Jan van Vleuten: 'Bij aanhoudendheid verlaten voorname Persone dewelke in 't patriottisme gewrogt hebben het vaderland, uyt hoofde van vervolginge die men niet ophoud hun aan te doen, des nagts tusse Vrijdagh de 23ste en Zaterdagh den 24ste Mey is vertrokke de H. Claas Aalsmeer, coopman te Wormerveer, weynig dage na hem verscheyde andere die met hem in deselve emploie ware geweest'. Wel keerde deze heer Alsmeer korten tijd daarna terug en werd zijn zaak voor 'ygen competente regtbank gedemandeert', maar honderden in den lande, onder wie de families Taan, Aalsmeer, en ook de weduwe Van der Meulen zelve, stonden met een zwarte kool aangeteekend bij de Oranjepartij, die geheel uit het oog verloor, naar onze bekende historieschrijver, Blok, zegt: dat 'de patriotsche woelingen toch niet maar de uitwerking zijn geweest van factiegeest en anti-nationale beweegredenen. Zij waren niet alleen maar krakeelen, door eer- en heerschzuchtige, onnadenkende partijmannen opgezet tegen een aan het gebrekkige in de staatsregeling en de staatkundige toestanden onschuldige regeering; zij waren gesproten uit de reeds drie vier-

den eener eeuw diep gevoelde en door de beste mannen bepleite noodzakelijkheid eener hervorming van staat en maatschappij in lijf en leden....'

De zaak van Greifzoe werd nu weder opgerakeld uit de nog warme asch; zijn vrouw vertoonde zich met haar kind op de Hoogewoerd voor het huis der weduwe Van der Meulen, en uitte dreigementen aan haar adres. Catharina, die meest aan den tuinkant huisde, had hier zelve niets van bespeurd, doch vernam het door haar dienstboden. Ook had de vrouw gebluft dat het nu op een andere wijs zou gaan, dat de prins zijn ware vrienden, die in de verdrukking zaten, nu te hulp zou komen, dat Z.H. een vader voor zijn volk was, die ieder ontving, die hem in eerbiedigheid zocht te naderen.... zij had een bende volks om zich verzameld en was zeer toegejuicht.

'Er broeit iets,' waarschuwde Cornelis, die in den laatsten tijd zeer neerslachtig was geworden, 'wees voorzichtig, tante, zou U niet liever bijtijds weggaan?'

'Wat! Leiden verlaten! mij door zoo'n vrouwspersoon laten wegjagen,' riep Catharina, 'ik denk er niet aan.'

Kort daarna kreeg zij een brief van haar rechtsgeleerde, den heer Van Son, uit Den Haag; hij meldde dat er heeren bij den prins waren geweest, die hun invloed ten gunste van Greifzoe hadden aangewend, om dien leugenaar uit de gevangenis te verlossen en 'dat het er wel naar scheen, dat dit zou gelukken.'

20 Febr. 1789 schreef Van Son weder, dat wat hij reeds voorloopig had medegedeeld nu werkelijk was gebeurd.

> ‘Syn doorluchtige Hoogheid heeft aan Greifzoe absolutie en ontslag uit zijn gevangenis verleent - des dat hij gehouden sij om sig voor altoos uit de stad Leyden Jurisdictie van dien en geheel Rhijnland te onthouden Apparent zal hij dinsdag wel uit de gevangenis gebracht worden, hiertegen valt niet te doen, indien hij toch uit de stad, de jurisdictie en ook uyt geheel Rhijnland moet blijven, zal uw er geen ongemak door lijden - ja zelfs zal zijn vrouw hem wel volgen en daardoor die aan uw verveelende figuur ook uwe stad verlaaten.
> Maakt uw dus niet bekommert. Gij zijt onschuldig verklaard en het altoos bij uw zelfs geweest.’

Claas Taan de Jonge schreef zijn zuster ook over dezelfde zaak, dat men er niets aan heeft kunnen doen, dat zij er zich niet over moet bekommeren...

Cornelis Taan schreef almede zeer verontwaardigd ‘dat zoo'n schurk pardon kreeg.’ Hij vindt dat er geen mensch ‘zeeker leeft op deze wijze.’ Het schijnt dat er nu weer veel over Catharina gesproken en naar haar gekeken werd. ‘In weynig Dage houd dat praten en gekijk op en ik denk UE heel vijlig kunt gaan waar U wilt, omdat ik hoor bij UE in goede order gehouden werd en binnen weynig weeke hoope ik UE hier te ontmoete, waar wij nog vrij gerust leeve, de geheele weereld is in rep en roer schijnt het.’

Er is wel eenige ironie in het feit van Greifzoe's verbanning, daar hij in Den Haag ging wonen. Van Son schreef daar nog eens over aan Catharina en stelde haar gerust omtrent de voornemens van haar vijand, ‘hij erkent immers calumnieus te hebben gehandeld.’

De weduwe had reeds gevreesd het proces met al den aankleve van dien weer te zien herleven, toen dit

uitbleef, troostte zij zich over de genade, door den prins aan den man verleend, die haar zooveel onverdiend leed had berokkend; zij was niet haatdragend. ‘Men moest Keetje van der Sand nu ook maar vrij laten,’ vond zij; doch voor Greifzoe's handlangster en slachtoffer sprong niemand in de bres.

Tegen de vele moeilijkheden, die op haar instormden, voelde Catharina zich echter al minder opgewassen. Een harer neven was in de zaak gekomen, maar zij vond niet veel steun bij hem. ‘De groete aan Pieterneef en dat hy dog zyn tyd wel besteed,’ schreef Claas Taan aan zijne zuster, uit welke vermaning blijkt, dat de werklust van dit jonge mensch niet hoog bij oom stond aangeschreven. ‘Kon men zyn tyd beter besteden dan zich te diverteeren,’ meende Pieter.

Van Willem Eelsing als compagnon-echtgenoot kon geen sprake meer zijn, hij was langen tijd zeer ziek geweest en ging haar ontvallen als zoovelen, haar dierbaarder dan deze goede man. Sinds maanden had hij niets van zich laten hooren. In het begin van 1790 zond zijn schoonzoon Rütten zijn doodsbericht.

Catharina legde het kleine briefje bij het epistel van den heer Hoynck en sloot beide zorgvuldig weg, spaandertjes van haar lot, dat steeds droeviger keer nam. Zij kon nu met niemand over dit alles spreken, wel bleef zij eenzaam achter, na Hendrina's dood.

Kaatje Aalsmeer werd juist in deze dagen door haar broeder in Wormerveer verzocht, zich naar hun vader in Zaandam te begeven; de oude man was zeer ongesteld en verlangde zijn jongste dochter bij zich om

hem te verplegen. Het meisje verwisselde dus haar gemakkelijk leven aan de zijde der beminde pleegmoeder voor de zooveel moeilijker taak aan het ziekbed van den podagra-lijder, wiens driftbuien zij vreesde, voor wien zij weinig kinderlijke genegenheid gevoelde; doch zij ging zonder morren, zij deed haar plicht.

Dus bleef Catharina geheel alleen in de groote woning, waar elk ledig vertrek vol dierbare herinneringen haar droef toefluisterde van het verleden. Zij was nog een mooie, statige vrouw, wier krachtige geest zich hersteld had van het doorstane leed. Steeds leefde zij op den ouden voet, want al gingen de zaken slecht, hare inkomsten waren toch zeer aanzienlijk, ook door haar deelgenootschap in de schepen der reederij te Zaandam, door de huur van vele huizen, die zij in Leiden bezat, en door de rente harer solide effecten. Verkwistend was zij volstrekt niet; het kwam niet bij haar op zich anders in te richten, nieuwe meubelen aan te schaffen uit gril of modezucht. Elk stuk in haar huis had zijn geschiedenis; jaren na den dood van den heer Van der Meulen zag het er in zaal en woonkamers nog precies zoo uit, als toen hij heenging.

Een tijd van vrede en verzoening scheen eindelijk aangebroken voor de republiek, die als zwakkeling aan twee kanten gesteund werd, door Frankrijk ter eene, door Engeland ter andere zijde, met Pruisen als schildwacht op den achtergrond. Al bleven vele patriotten buitenslands, intrigeerend om terug te komen; zij, die er woonden, werden nu met rust gelaten. Maar geen nieuwe geest doorvoer de repu-

bliek, de oude regeering was hersteld met.... al hare gebreken.

Vele families hadden echter ‘het oude geruste leven’ hervat; openbare vermakelijkheden werden druk bezocht, men zag elkaar op middag- en avondmaaltijden. Ook Catharina werd door oude en nieuwe vrienden bezocht en uitgenoodigd. Niet altijd kon zij afwijzen; men hield aan bij weigering. Het gezellige leven lokte de eenzame; zij onthaalde de vrienden op haar beurt; de familie Van der Spijk kwam zelfs wel uit Den Haag naar Leiden gereden, om bij haar te middagmalen, soms te overnachten.

Ten huize van een harer vrienden leerde Catharina zoodoende den man kennen, die een noodlottigen invloed op haar verder leven zou uitoefenen.

M^{r}. Petrus Cramer Frederiksz. was iemand met aangenaam uiterlijk, welbespraakt, innemend, die bij de eerste ontmoeting reeds een bijzonder gunstigen indruk op de weduwe maakte, terwijl hij van zijn kant geen oog van de statige vrouw afwendde, zich beijverend haar met beleefdheden en onderhoudend ‘discours’ te dienen. Het gesprek viel op een moeilijkheid door een handelsbrief ontstaan en Mr. Cramer bood der weduwe galant zijn hulp; zij nam die niet aan, doch weigerde evenmin, hem half ontwijkend, half schertsend dankend voor zijne welwillendheid. Den volgenden dag reeds vervoegde hij zich te haren huize, alsof dit was afgesproken.

Catharina keek een weinig verbaasd; hij redeneerde hare verwondering handig weg en diende haar werke-

lijk zoo goed van raad, ruimde het bezwaar zoo snel op, dat zij aan den avond van dien dag reeds met een zucht bedacht, hoe aangenaam het zou wezen zulk een man als chef harer zaken te zien. Dat M^{r}. Cramer met opzet die richting uit had gestuurd en van plan was hierin voort te varen, vermoedde zij niet, doch al heel spoedig deed zich weer een gelegenheid voor, waarin hij haar behulpzaam kon zijn; hij ving aan haar geregeld te bezoeken, kwam met haar op het kantoor, om er iets na te zien in de boeken, kortom het was spoedig voor niemand meer een geheim, dat Catharina haar vertrouwen had geschonken aan den weinig bemiddelden maar schranderen man, zoodat men van Zaandam uit reeds voorzichtig trachtte aan de weet te komen of Catharina haar vertrouwen goed had geplaatst. Iets bepaald kwaads kwam bij dit onderzoek niet aan het licht en toch.... geheel gerust waren de broeders er niet op.

Cramer scheen een geloovig, ofschoon voor zijn jaren wat al te levenslustig man, of hij bij zijn beperkte middelen vrij van schulden was gebleven kon men niet ervaren; of hij Catharina tot vrouw begeerde uit liefde en achting voor haar persoon, dan wel de weduwe wilde trouwen om haar rijkdom.... wie kon zoo iets met zekerheid zeggen?

De broeders waren niet ingenomen met den loop van zaken; zij schreven herhaald aan hunne zuster, vooral Claas, op zijn korte, zakelijke wijze, met zijn vaste hand, gewoon op den man af te gaan, geen

vriend van veel woorden maar van daden. Hij ried haar goed na te denken over haar voornemen, Cramer eerst nader te leeren kennen, zich niet te overhaasten. Het huwelijk was een zaak, die men onder opzien tot God rijpelijk moest overwegen.

Catharina zag in deze brieven niet zoozeer haar broeders bezorgdheid dan wel bemoeizucht; het verdroot haar dat men haar de les wou lezen, alsof zij een verliefd jong meisje was, zij, een vrouw van rijpen leeftijd, met grijze haren, die door een huwelijk met Petrus Cramer uit tallooze moeilijkheden hoopte te geraken.

Vriendschap, achting, vertrouwen, met deze woorden schermde M^{r}. Cramer voortdurend en begoochelde er zijne aanstaande levensgezellin mede. Hij zou haar pad effenen, zijn krachtige hand zou haar steunen, zijn gezelschap zou haar afleiden en troosten over veel droevigs uit het verleden; te zamen zouden zij een door God gezegenden ouderdom beleven....

De woorden vloeiden den spreker als honing van de lippen, de sterkste betuigingen zijner eerbiedige bewondering voor hare flinkheid, het medelijden met haar eenzaamheid, de vrome gedachten, waaraan hij uiting gaf, nu eens met de staalblauwe oogen, van tranen schitterend, ten hemel geslagen, dan weder met teederen blik op haar gevestigd.... dit alles bekoorde Catharina dermate, dat zij al vrij spoedig hare toestemming gaf tot den trouwdag.

Toen de broeders de aankondiging ontvingen, haalde

Claas de schouders op en zond zijn zuster den volgenden brief:

‘Mijnheer en Mejuffrouw
Seer geachte broeder en zuster.
Uyt UE Letteren van den 5 deeser hebbe gesien dat de gewoone voorstelling van UE aanstaande Egtverbintenis op morgen staat te geschieden. Ik bedanke voor de communicatie daarvan. En ik heb ook aan mijne kinderen berigt daar van gegeven, mijn wense zijn dat UE het Huwelijk ongestoord zult kunnen voltrecken - En zijn vreugde met vermeerdering van genoegen zult mogen beleeven. En ik sal zoeken de vriendschap die met mijn zuster van onze jeugd af heeft stand gegreepen En plaats gehad te contenueeren, En dan ook met haar aanstaanden Egtgenoot uyt te oeffenen.
Om op den 18^{den} dezer maand in de Haarlemmerhout een middagmaal te komen houden moet ik om diverse reedenen voor bedanken.....’
‘Onze broeder heeft mijn versogt UE zijn Groette meede te deele, En dat ZE voor gemelde Uytnoodiging ook hartelijk zijn dank betuygt.
Ik hebbe de eer met alle Agting te zijn
Mijnheer en Mejuffrouw
Seer geachte Broeder en Zuster UEd.
D^{r}. en Broeder CLAAS TAAN DE JONGE’
Zaandam, 7 Aug. 1790.

Catharina en Cramer lazen dit schrijven te zamen. Zij voelde zich teleurgesteld door den vorm der felicitatie, zich den toon der gelukwenschen te binnen brengend bij haar eersten echt; hij glimlachte en streek zich bedachtzaam de gladgeschoren kin.

‘Wie niet met ons wil feestvieren, moet het maar laten, lief,’ zeide hij onverschillig.

Dit woord krenkte de bruid, maar zij durfde het niet toonen.

Het was haar zoo zonderling te moede, zoo beklemd.... Sinds zij Cramer het jawoord had gegeven, was er iets veranderd in zijn optreden, wat, dat kon zij niet onder woorden brengen, zij voelde het als bij intuïtie. Hij was zoo levendig, zoo druk, hij verzon nu eens dit, dan weer dat, hij sleepte haar mede tegen haar wil. Met één oogopslag overzag hij zaken, waar zij lang op moest zitten turen, gaf zijn beslissing kort en snel, zonder dat zij er tegen dorst spreken. Zij werd angstig, dat hij haar oud en langzaam van begrip zou vinden; zij zeide ja, waar het neen haar in de keel bleef steken. Hij had iets beschermends en toch weer meesterachtigs tegenover de heeren op het kantoor, die hem al gauw niet meer konden lijden, ja, zelfs wantrouwden. Heer en meester bleek hij, nog eer hij Catharina's echtgenoot was. Onder schijn haar moeite te besparen, haar uit teedere bezorgdheid rust te verschaffen, nam hij haar alle werk uit de handen en drilde en commandeerde naar zijn welgevallen.

Maar in gezelschap was hij een opgewekt prater, een ‘charmeur’.

De meesten van Catharina's vrienden, als zij niet uit ijverzucht anders spraken, verzekerden elkaar, dat zij een goede keuze had gedaan.

Zelfs schreef een zekere heer Paulus du Rieu aan Cramer, dat hij zich veel voorstelde ‘van den omgang met een braaf, eerlijk, verstandig en

allerhupst mensch, daar ik uitneemend veel agting voor heb.'

Een man met scherpen blik als D^{s}. Hovens kon Catharina niet meer raadplegen, want sinds het vorige jaar had de predikant zijn ambt neergelegd en Leiden verlaten. Trouwens in zaken van dezen aard willen de meeste menschen hun eigen aandrift volgen. Catharina schonk der waarschuwende stem in haar binnenste geen gehoor, zij huwde en vertrok den volgenden dag naar Haarlem, om er feest te vieren.

Zonderling, de dienstboden, die haar uitgeleide deden, zagen mevrouw Cramer, zooals zij nu deftig werd betiteld, met een bleek, betrokken gelaat in de koets stappen, volstrekt niet opgewekt en blijkbaar vermijdend de hand van haar echtgenoot te vatten, die haar behulpzaam werd toegestoken. Zij groette haar oude getrouwen minzaam als altijd, maar haastig, zenuwachtig, met bevende lippen, alsof het schreien haar nader stond dan het lachen. Na haar vertrek zonderden Judith en Jannetje zich af, om met elkaar dit geval te bepraten.

'Mensch, als ze maar niet ongelukkig wordt met dat heerschap,' tobde Jannetje, 'hij kan zoo fel kijken.'

'Ik heb nooit met hem op gehad,' verklaarde Judith, 'hij is een mooiprater; mevrouw is veel te goed van vertrouwen. Ik zal nou wel niet beweren dat ik met een helm ben geboren, zooals die ellendige Greifzoe indertijd voor het gerecht durfde zeggen, maar toch, je kan me gelooven of niet, toen die

Cramer hier voor 't eerst over den vloer kwam, dacht ik: daar heb je het, hij zal met onze juffrouw gaan strijken, en hij doet het niet om haar velletje maar om haar gelletje.'

'Ja, zoo denk er ook over,' stemde Jannetje toe. Zij draalde even, toen boog zij zich voorover en fluisterde:

'Ze hebben al ruzie gehad.'

'Wat, nou al? Dat kan niet, wanneer dan?' vroeg Judith ademloos.

'O, mensch, gisteravond. Ik was op m'n kamertje en ik denk op eens: wat hoor ik toch, wie praat daar zoo hard? Ik luister aan de trap en jawel, mijnheer is het, mijnheer Cramer, met z'n eigen vlugge stem. Ik kon er niks van verstaan, maar hij was effetief driftig, hij schreeuwde, hij stampvoette, ik geloof dat hij dronken was, en mevrouw huilde....'

'De hemel sta ons bij, wat moet dat worden?' steunde Judith, 'het was hier altijd zoo vredig in huis, zou er nou een ruziezoeker in zijn gekomen?'

'Dat houdt onze mevrouw niet uit,' verklaarde Jannetje, 'zij, die iemand nooit een onvertogen woord geeft; dat wordt narigheid hoor, dat kan een blinde wel zien.'

En het werd narigheid, zooals de oude Jannetje het noemde.

Nauwelijks getrouwd, wierp Petrus Cramer het masker af; de vriendelijke, hulpvaardige, levenslustige man ontpopte zich als een opstuivende, egoïste verkwister. Er begon een wijze van leven, die Catharina deed

duizelen; het geld kon niet op, 't fijnste was nauwelijks goed genoeg voor mijnheer Cramer.

In rijden en drinken bleek hij een baas. Rijden, dat de paarden er kreupel van werden, en hij gedurig hooge woorden had met den koetsier, die het niet kon aanzien, zooals de arme dieren werden afgejakkerd. Drinken, dat hij diep in den nacht al struikelend thuis kwam en raasde en tierde tegen zijn ongelukkige vrouw, zoodat zij een andere slaapkamer voor hem in orde liet maken, hetgeen, naar de dienstboden later voor het gerecht getuigden, aanleiding tot de hevigste scènes gaf

Ja, het gerecht kwam er bij te pas.

Al zeer spoedig gaven verwanten en vrienden, hoezeer verstoord over het schandaal, der radelooze Catharina te verstaan, dat zij niet beter kon doen dan scheiding aanvragen, wilde zij niet behalve rampzalig doodarm worden.

De vrouw des huizes had niets meer te zeggen in haar eigen huis, als M^{r}. Cramer er beliefde te toeven, wat gelukkig spoedig meer en meer uitzondering werd. Dikwijls reed hij met eigen of gehuurde paarden de stad uit en bleef dagen, soms weken afwezig; de sommen, die hij medenam, werden steeds grooter, alles werd verdobbeld en verdronken. Verscheen hij op het kantoor, dan was het om te zien hoeveel er weer te halen viel uit de geldkist; posten wist hij te innen, zonder ze te boeken of te verantwoorden; ‘privé-schulden’ betaalde hij met bedrijfskapitaal, en wie hem zijn dwaasheden onder het oog bracht of

schroomvallig waarschuwde, werd afgesnauwd, met een vloek het zwijgen opgelegd.

Terwijl hij zoo het geld met handen vol wegwierp, kon Catharina het noodigste niet krijgen voor de huishouding. Eens moest de deftige dame achtmaal om huishoudgeld vragen, zij, die jarenlang haar eigen meesteres was geweest.

'Ik geef het je niet,' schreeuwde de beminnelijke echtgenoot, en vloekte en tierde, dat de meiden in de keuken verbleekten.

'Hij is bepaald gek,' zeide Judith.

'Stil, hoor mevrouw eens, nou kan ze niet langer zwijgen,' fluisterde de keukenmeid.

'Het schreit voor God, dat je me zoo behandelt,' hoorden de dienstboden haar zeggen, terwijl tranen hare stem verstikten. 'Jij vertrouwt maar op aardsche menschen, die denk je dat je rechtvaardigen kunnen.... en al rechtvaardigen je die, dan ben je voor God nog niet gerechtvaardigd. Al kwam de Heer mij dezen dag uit het leven weghalen, dan heb ik een gerust geweten, dat ik je nooit kwalijk behandeld heb en ik hoop het U nog niet te doen, maar God weet hoe je mij behandelt.'

De uitbarsting van toorn van Cramers kant na deze woorden der gefolterde vrouw was zoo vreeselijk, dat men zich in de keuken gereed hield haar ter hulp te snellen, in geval de woesteling haar aangreep en mishandelde, doch Catharina vluchtte de zaal uit, naar boven, waar zij een hevig zenuwtoeval kreeg Cramer had onderwijl het huis verlaten en kwam in verscheidene dagen niet terug.

Intusschen vermande zijn vrouw zich; zoodra zij eenigszins hersteld was, begaf zij zich naar het kantoor, sprak met den boekhouder, doorliep de boeken, vergeleek, becijferde en berekende. Zij zag dat Cramer als chef niets anders deed dan haar ruïneeren, haar ergste vreeze werd bewaarheid, werd overtroffen: zij had een gauwdief gehuwd.

Nu nam zij den sleutel van de geldkist en sloot enkele kasten, waarin dingen van waarde stonden; het was haar namelijk gebleken dat Cramer ook deze de eer van zijn aandacht waardig keurde, hij maakte er ‘cadeaux’ van, naar hij zich later voor het gerecht zoogenaamd met moeite herinnerde, aan familieleden, zeide hij. Toen zijn vrouw hierover durfde spreken, schreeuwde hij haar toe, dat zij wel een kostbare snuifdoos van zijn zuster Havard had gekregen, waarom zou hij dan aan zijn familie niets mogen geven? De bewuste snuifdoos was echter noch kostbaar noch fijn bewerkt, en al ware dit zoo geweest, de geplaagde vrouw kon moeilijk inzien, dat dit cadeau hem recht gaf haar zilverwerk aan zijn nichtjes of wie dan ook present te doen. Hierover ontstak hij in groote woede, en toen hij den sleutel der geldkist miste, maakte hij zulk een ‘scène’, dat het geheele gezin er bij te pas kwam.

Koetsier en keukenmeid werden al even verbolgen op hun heer als Jannetje en Judith. Met den koetsier wilde hij niet meer rijden, die had gekonkeld met mevrouw, evenals de rest, beweerde Cramer. Hij had bij haar durven klagen over den toestand der paarden.

De koetsier verdedigde zich flink; hij had niet geklaagd, maar de huurpaarden nu in gebruik, terwijl de eigen spannen ziek waren, had zijn heer den vorigen dag zoo afgetobt thuisgebracht, dat de verhuurder ze had teruggehaald en geen andere wilde geven.

Cramer verklaarde nu dat de koetsier voortaan bij mevrouw alleen in dienst was; toen de man zich daaraan hield en deed of zijn heer niet bestond, vielen er daarover weer woeste tooneelen voor. De losbandige sinjeur zag wel dat allen zich tegen hem keerden, hij brutaliseerde dus maar iedereen, in zijn buien van dronkenschap en drift. Catharina was haar leven niet zeker. Toen kwamen de vrienden der arme vrouw tusschenbeide en volgde de aanvrage om echtscheiding.

Het had de vernederde Zaansche vrij wat gekost zich in deze tot haar broeders te wenden, die haar huwelijk immers eigenlijk hadden afgekeurd. Op haar eersten, in wanhoop gestelden brief, kreeg zij echter oogenblikkelijk antwoord. Claas schreef bekommerd maar zakelijk, dat het tot een scheiding zou moeten komen; hij wilde haar geen verwijten doen, doch zij had zich zelve in deze ongelegenheid gebracht. Cramer had reeds vrij wat schuld gemaakt, naar hem toescheen ‘en oude privé-schulden zijn daar ook onder.’ Zij kan die niet voldoen, zij moet haar zaken openleggen aan hem en hij aan haar. Hij schijnt zich te verbeelden dat zij onmetelijk rijk is, dat er aan het geld geen einde kan komen; dat ziet er anders uit.... ‘Ge kunt hem van mij groeten als gij wilt,’

besluit Claas kortaf. Hij wist nog lang niet alles.

Over het geldverkwisten van haar man had Catharina geklaagd, maar over zijn onuitstaanbaar humeur, zijn optreden tegen allen en iedereen, de hevige tooneelen, die de dronkaard veroorzaakte, had zij gezwegen; zij schaamde zich doodelijk. Hoe had zij haar vertrouwen zoo lichtvaardig kunnen plaatsen, zoo lichtgeloovig kunnen zijn? Telkens kwamen er nu dingen aan den dag uit Cramers verleden, die zij eer had moeten en kunnen weten, als zij met den noodigen ernst 'informaties' had ingewonnen. Wel had hij zich nooit zoo aangesteld, als sinds zijn huwelijk met haar, haar rijkdom scheen hem naar het hoofd te zijn gestegen; zijn eigen beperkte middelen hadden hem voorheen niet veroorloofd te rijden en te rossen, te spelen en te drinken, zooals hij nu naar welgevallen meende te kunnen doen.

Maar los van zeden was hij in het geheim altijd geweest en oploopend van humeur. Hij had zich al dien tijd voor hun huwelijk goed gehouden, uit vreeze de rijke bruid te verspelen, nu zij wettig en wel getrouwd waren, kwam zijn ware aard voor den dag. Ook verergerde ja overdreef hij zijn gebreken wellicht met het doel, haar tot een scheiding te noodzaken, want ofschoon gescheiden, bleef hij de wettig aangestelde chef der firma: 'Weduwe Van der Meulen en Zoonen.' Hij bleef krachtens dit recht gelden innen, contracten sluiten, leveranties doen, ook waren ver beneden den prijs verkoopen, om aan de contanten te komen, die al schaarscher werden, hij was de heer

en meester, en stuurde de zaken hoe langer hoe meer in de war.

In den herfst van 1791, nog geen anderhalf jaar, nadat mevrouw Cramer haar rampzalig tweede huwelijk sloot, waren de broeders in Zaandam van alles op de hoogte. Met kracht hadden ook zij het plan tot ‘séparatie’ doorgedreven en tot de noodige stappen daartoe liet Cramer zich vinden. Hij had de vrouw, die hij nu doodelijk haatte, verlaten en woonde te Valkendam, op kamers. Slim als hij was, had hij al het zijne meegenomen en eischte dat Catharina zijn kamerhuur zou betalen. Toen zij hierop niet inging, legde de kamerverhuurder zoogenaamd beslag op Cramers meubilair, maar liet hem het gebruik, waardoor hij voorkwam, dat men de meubels, bij mogelijke faillietverklaring der firma Weduwe Van der Meulen en Zoonen, in den boedel betrok.

Catharina, die nu nooit meer op het kantoor verscheen, die een groot deel van den zomer ziek was geweest en buiten alle zaken werd gehouden, kende den omvang der schade niet, door Cramer aan het oude handelshuis van haar echtgenoot toegebracht. Nog altijd meende zij een rijke vrouw te zijn, toen de armoe reeds aan haar drempel stond. Men moest al geld opnemen tegen meer of minder hooge rente, om aan dringende verplichtingen te voldoen. Ook stond zij soms plotseling voor het feit, dat huursommen, waarop zij had gerekend voor de huishouding, voor onderhoud van stal en tuin, reeds waren geïnd buiten haar voorkennis, zoodat zij haar eigen rekeningen niet kon betalen.

Hare zaakgelastigden drongen bij haar aan op de grootste zuinigheid, op de strengste beperking, het werd de arme vrouw te moede als eene, die een paleis bewoont, maar elk oogenblik vreest, dat het zal instorten en haar onder het puin begraven.

O, waarom kwam de dood haar niet uit deze ellende verlossen? Maar de dood treedt vaak binnen, waar het geluk lacht en gaat voorbij, waar geleden en geweend wordt.

Broeder Claas trachtte haar met raad en daad te steunen; hij had echter zijne eigene veelomvattende zaken te Zaandam; het reizen ging niet zoo gemakkelijk als tegenwoordig; hij kon niet lang van zijn kantoor gemist worden. Brieven, tallooze brieven werden over en weer gewisseld. In een van deze deelde hij aan zijne zuster mede, dat, nu het tot een séparatie zal komen, hij Cramer verzocht alle 'geldspillingen' van hem als van haar te voorkomen, door de zaak der scheiding te doen voortgaan. Maar M^{r}. Cramer schijnt te treuzelen en Claas voorziet er geen einde aan, waardoor grooter moeilijkheden zich zullen voordoen. Zij ziet dat ook niet genoeg in, zegt hij, de advocaten moeten wel hun beider plannen tot een akkoord zien te brengen, maar Cramer en Catharina moeten ook met elkaar de hand aan het werk slaan.... Dit was echter gemakkelijker gezegd dan uitgevoerd, want Cramer vermeed stelselmatig openlegging zijner zaken, Catharina's zaakgelastigden konden niet vorderen.

Cramer kende den staat van haar boedel, hij had den zijne maar op te geven. Ook wat zij beiden uit

de kas hadden gehad, moet door beiden verantwoord worden, schreef het hoofd der firma Taan. De artikelen, door hare rechtsgeleerden hem gezonden, zijn hem niet altijd duidelijk. Kort en bondig voegt hij er aan toe: dat de boedel in tweeën gedeeld moet worden. Cramer moet zijn deel in roerende en onroerende goederen krijgen, maar hij moet eerst opgeven wat zijn boedel bedraagt.

Hier wrong hem de schoen. Het werd een eindeloos geharrewar. Nog zat Cramer aan de bron zelve en putte er uit, naar hem lustte; hij wist zeer goed, dat er na afrekening niet veel zou overschieten, dus die afrekening uitgesteld en ‘op zien komen’ geleefd.

Toch had hij met zijn vrouw voor het gerecht moeten verschijnen om ‘de scheiding van tafel en bed’ te doen voltrekken. Bij deze gelegenheid had hij zich ‘infaam’ aangesteld, alle schuld op Catharina werpend, haar aanklagend van ijverzucht en meesterschap op het kantoor, waar hij evenwel chef was en niet zij.

Misschien gelukkig voor de vernederde vrouw, had hij zijn drift weder weinig kunnen beheerschen, ofschoon hij met de oogen ten hemel zich een vroom, waarheidhevend man had genoemd. Een zenuwtoeval, van gillen en kramptrekkingen vergezeld, had den losbandigen man plotseling getroffen, zoodat hij was weggedragen. Toen de opschudding door dit tooneel veroorzaakt, een weinig bedaard was, herinnerde men zich dat er ook een mevrouw Cramer bestond, die stil en bleek bij dit alles had toegekeken. Zij kreeg nu het woord.

Zoo kalm mogelijk bepleitte zij in weinige, welgekozen uitdrukkingen hare eigen treurige zaak; de feiten, die zij noemde, werden trouwens door de getuigenissen harer dienstboden zoodanig bekrachtigd, dat de rechtbank zich haastte aan haar verlangen te voldoen.

Hoe zielsjammer, vond menigeen, dat een zoo beschaafde, beminnelijke vrouw in de handen van zulk een ellendeling was gevallen! Hoe had zij zoo iemand ooit haar vertrouwen kunnen schenken, werd met bevreemding gevraagd. Wat hing haar nog boven het hoofd met zulk een man als chef der firma Wed. Van der Meulen en Zoonen!

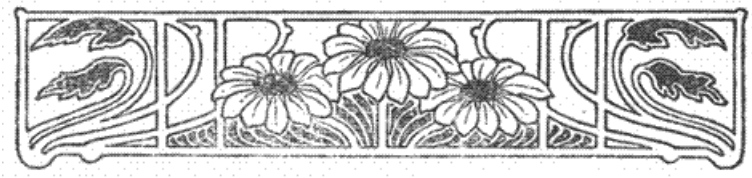

Veertiende hoofdstuk.

Jaren gingen voorbij onder rouw en kommer voor de bestorven en onbestorven weduwe.

De zaken bleven sleepen, de geldschaarschte nam toe. Oorlog met Frankrijk dreigde in de verte, als die losbrak, zouden velen harer geestverwanten en vrienden, de uitgeweken patriotten terugkomen, maar Catharina had moeilijk kunnen zeggen of zij nog iets anders verlangde in dit leven dan beëindiging harer verwarde zaken en rust, de rust van den ouderdom. Het haar tot sneeuw verbleekt, de rug gebogen, geleek de negen-en-vijftig jarige vrouw nog slechts een schaduw van wat zij vroeger was geweest. Zij bewoonde nog altijd het groote huis op de Hoogewoerd, doch vele kamers werden nooit meer gebruikt; met een paar dienstboden leefde zij eenvoudig, stil, in kloosterlijke afzondering, maar zoo gehecht aan het huis, dat zij er maar niet toe kon overgaan het te verkoopen en naar Zaandam te gaan. Trouwens, het werd voor haar al eenzamer, ook daar.

Haar zwager, Hendrik Aalsmeer, was in 1792 gestorven. Zijn dochter Kaatje toog kort daarna naar Wormerveer, waar hare hulp vereischt werd in het huis van haar ziekelijken broeder, Claas Aalsmeer, die nog maar enkele jaren te leven zou hebben. Kaatje verving er diens dochter, die, veel jonger dan zij, reeds gehuwd was en stond hare zwakke schoonzuster trouw ter zijde, haar leven werd geheel dienende liefde.

Catharina zou haar pleegkind dus niet meer te Zaandam aantreffen en ook niet meer haar broeder Cornelis Taan, die in 1793 ‘aan zware beroerte, in den ouderdom van 60 jaar’, was overleden.

De vrienden harer jeugd, hare liefste verwanten, allen gingen naar betere gewesten, Catharina bleef achter te midden harer zorgen, die haar niet verlieten.

Daar de financiën van Holland na 1788 zoo geschokt bleken, dat zijn papieren 2% beneden pari stonden, was er tot een ‘geforceerde negotiatie’ overgegaan, een heffing van den 25sten penning, van alle bezittingen boven de *f* 2500, van inkomsten uit ambten, bedieningen enz.

In Leiden was hier o.a. veel over te doen geweest, maar eigenlijk zocht elke stad, elk gewest zich aan zijn verplichtingen te onttrekken, zooveel het kon; wanhopig wees de Raadpensionaris Van de Spiegel op de ‘stijfzinnigheid’ en ‘baatzucht’ der regenten. De druk woog zwaar en ongelijk.

Catharina klaagde dat van haar reeds zoo gering inkomen al meer en meer af moest voorde ‘hefifingen,’

hare financiën waren ook ‘hopeloos confuus’ en waar kon zij heffen? Broeder Claas wilde haar wel van raad dienen, maar geen geld storten in een zaak, die geexploiteerd werd te haren nadeele door een man, die haar vijand was.

Cramer zelf durfde zijn gewezen echtgenoote in den zomer van 1795 het volgende schrijven:

> ‘Om eenmaal een eynde te maaken aan de voor ons beyden verdrietige en kostbare zaak,’ neemt hij de pen en beweert: ‘van mijn zijde ben ik prompt gereed geweest.’ Hij verwijt haar dat haar zaakgelastigden dat niet zijn.... ‘Het is U bekend hoe onze finantie staat, er sijn geen contante penningen voorhanden en dus declareere ik U bij deeze niet aansprakelijk te willen zijn voor alle facheuse gevolgen die notoir voorhanden zijn als er geen schikking gemaakt werd of eynde van saaken komt: indien ik geen vijf maanden van Uwe zijde was opgehouden met het nazien der boeken en nu weer eenige weeken met het terughouden der memorie boven gemeld, soo was de saak al lang afgedaan geweest, en de omstandigheden waarin wij ons thans bevinden had geen plaats meer gehad Intusschen werd onze situatie door dit ophouden aan uwe sijde hoe langer hoe erger. Ik heb U dit willen voor oogen houden om mij selve vrij te kennen dat gij er niet onkundig van sijt....’
> Naa toewensch van Heyl ben ik
> Uw *man* PETRUS CRAMER FREDERIKSZ.

Het schrijven was geadresseerd in den stijl dier dagen: ‘Aan de Burgeresse Cath. Cramer geb. Taan te Leyden’. De verlaten vrouw zond dit schrijven naar hare zaakgelastigden, die voor weerlegging moesten zorgen; zoo bleef men aan den gang.

Reeds twee jaren te voren had er een publieke verkooping plaats gegrepen van een: ‘Frisse partij manufacturen en gereedschappen dienstig tot een

grijn-fabrieck, in het magazijn achter het huis van den Heer en M^{r}. Petrus Cramer Frederiksz. op het Utrechtsche Veer te Leyden.' Deze verkoop bracht meer dan twaalf duizend gulden op. Menigeen beweerde dat er ver beneden de waarde was verkocht; tien jaren te voren zou men allicht het vierdubbele dezer som hebben gemaakt. Ook kregen Catharina's advocaten brieven van personen, die klaagden, dat Cramer de gelden ontving, doch geen quitanties stuurde.

Intusschen was alles wat Catharina zelve bezat, getaxeerd en geïnventariseerd geworden; niets heette meer het hare behalve enkele persoonlijke inkomsten, die geen mensch kans had gezien in den faillieten boedel der weduwe Van der Meulen en Zoonen te betrekken. Maar haar huis en inboedel op de Hoogewoerd, haar schatten aan zilver en Chineesch porselein, twee koetshuizen met stallen, haar warmoesland buiten de Hoogewoerdspoort, haar paarden en rijtuigen, niet minder dan vijftien woningen - huurhuizen - binnen Leidens poorten, haar tuin op den singel, zelfs haar eigen lijfsieraden, o.a. een dubbel snoer parelen, een erfstuk harer moeder, alles, alles moest zij offeren, alles zou in vreemde handen overgaan.

Plotseling stierf M^{r}. Petrus Cramer. Geen wonder dat er zoo onverwacht een einde kwam aan dit misbruikte leven. Voor Catharina kwam zijn dood te laat, niets kon haar meer redden, integendeel schijnt de afdoening van zaken daarna een nog langzamer verloop te hebben genomen; zij werd nu dubbel lastig gevallen, aangesproken om gelden van vele kanten, zelfs door

de Weeskamer te Leiden. De laatste sprong voor de erfgenamen van een zekere weduwe Smit in de bres, die een obligatie *f* 5 à 600 groot, ten laste van de firma weduwe Van der Meulen en Zoonen had nagelaten. Maar Catharina Taan zat zelve zonder middelen en haar broeder bleef bij zijn weigering, haar geld te leenen, daar de boedelscheiding niet was voltrokken; hij wist wel dat het hier een bodemloos vat gold. Beschaamd over hare geldverlegenheid, schreef Catharina aan den secretaris der Weeskamer, den heer Nichot, dat zij niet in staat was geweest iets te behouden. 'De practicijns van Cramer hebben het alles zoo bestuurt,' hij had alles voor zich gehouden, geen rekening of verantwoording gedaan. 'En nu bij het overlijden van Cramer te zeggen: - Ik ben nu ontslagen -, is dat Eers genoeg?' dit zinspeelde op de raadgevers van haar tweeden man. Zij kan er geen einde aan maken. 'Soo worden de saken, die men behoorde aan een eynde te brengen uyt het oog verloren, men....'

Hier was de pen de hand der schrijfster ontvallen, een duizeling had haar bevangen. 'Ik ben zoo ziek geweest,' klaagde zij later.

Haar eenig nog overgebleven broeder deed wat hij kon, om haar uit hare benarde omstandigheden te redden. Al vreest hij dat er niet genoeg waarde, nadat alles verkocht is, zal overschieten, 'om alle schulden, ook privé-schulden te betalen.' Maar zijn die zaken in orde, dan wil hij 'om haar fatsoen te bewaare,' wel helpen maar niet eer. Hij eindigde

dit schrijven eenigszins scherp: ‘Het werk is buyten mijn aangevangen En siet het ook buyten mijn te voleynden.

Uw Broeder

CLAAS TAAN DE JONGE.’

Deze en dergelijke gezegden sneden Catharina door het hart. Slapelooze nachten volgden op de ontvangst van zulke brieven, waarin zij zich zelve de bitterste verwijten deed, terwijl zij hoe langer hoe minder begreep, waarom er aan deze zaken geen einde kwam.

Maar de oude heer had zelf veel lastige dingen aan het hoofd en werd bovendien gefolterd door angst over het leven zijner vrouw, die toen zeer ziek was en hem kort daarna ontviel. Door rouw verteederd schreef hij toen weder zeer vriendelijk aan zijne zuster en deed haar kort daarna den voorslag behuizing en meubelen tegen taxatie over te nemen, ‘om UEd eens regt uyt den verwarden boedel te redden, dan kan alles spoedig en zonder gerugte afgedaan worden’. -

Catharina's raadgevers maakten het hem ook niet gemakkelijk, zij zelve begreep hem ook niet altijd.

‘Zuster, Ik heb UE. zoo deugdelijk meen ik onderrigt dat het huys met zijn lasten en onderhoud moet wel alle jaaren *f* 500 kosten....’ waarschuwde Claas ernstig, daar Catharina het huis wilde koopen uit particuliere fondsen. Zij kon er niet van scheiden, niet besluiten weg te gaan; lief en vooral leed hebben haar vastgeklonken op die plek. ‘Koop toch liever

oblig. à 7 % interest,' ried haar de wakkere oude heer, 'en besluit naar Zaandam te komen wonen....'

Eindelijk boog de moede vrouw het hoofd. In den zomer van 1797 verliet de burgeres, Catharina Taan, Leiden voor altijd. O, hoe zwaar viel haar het afscheid van hare woning, van hare oude getrouwen, van hare jarenlange omgeving.... Voor haar vertrek doorliep zij nog eenmaal met looden schreden het geheele huis. In de groote zijkamer toefde zij zeer lang, daar had zij zoo gaarne gezeten, in de diepe vensterbank, achter de zijden gordijntjes.... Over het afgesleten Smyrna-tapijt schreed zij op en neer, al maar op en neer, met saam geklemde handen, met door tranen verduisterde oogen. Hoe menig tooneeltje hier afgespeeld rees haar voor den geest. Mijmerend bleef zij staan naast den grooten fauteuil, waarin de heer Van der Meulen gewoon was geweest te zitten, bij feestelijke gelegenheden. Zij zag hem duidelijk voor zich, met zijn blozend gelaat, zijn ietwat gedrongen deftige gestalte, zij hoorde zijn gullen lach....Vrienden en kennissen traden binnen, bevolkten de eenzame ruimte.... Zij zelve was de innemende gastvrouw van weleer, gelukkig, zich beijverend haar positie eer aan te doen; was zij niet de beminde vrouw van een geacht man? - Al de afschuwelijke herinneringen aan haar korten echt met M^{r}. Cramer weken op den achtergrond; als nachtspooksels vluchten voor het licht. Zacht streek zij met bevende hand over de groen trijpen kussens, en beroerde vluchtig de leuning, waarop Gilles arm zoo vaak had gerust. Toen liet zij

zich gaan in haar smart, zij knielde neer, legde het hoofd tegen het kussen en snikte het uit. Waartoe den pelgrimsstaf opnemen, een ander tehuis zoeken? Liet God haar hier maar sterven.....

Het terugkomen te Oost-Zaandam was Catharina niet minder pijnlijk. Als fiere bruid, te fier misschien, had zij de stad verlaten, gebroken keerde zij er terug. Hare oude vrienden herkenden haar niet.

'Is dit Catharina Taan?' werd er gefluisterd.

De veelbeproefde hoorde het.

'Noemt mij niet Catharina, noemt mij Mara,' zeide zij, met eene aanhaling uit het boek van Ruth, 'want de Almachtige heeft mij groote bitterheid aangedaan.'

De boedelscheiding was ook toen nog niet beëindigd, het leek er niet naar dat alles, wat de firma Weduwe Van der Meulen en Zoonen betrof, had opgehouden te bestaan. In 1798 werd er 15% aan de crediteuren uitgekeerd, maar veel bleef nog onverkocht: groote en kleine dingen, o.a. een oud schuitje, 'dat uit de hand wel *f* 16 zou opbrengen'. Het was hetzelfde schuitje, waarmede Catharina, in gelukkiger tijden, met Gilles Christiaan van der Meulen, naar buiten voer, om er den dag in 'hun tuin' door te brengen.

Kleine posten vielen ook nog te innen, de groote in verre gewesten, in Baltimore, St. Eustatius, bleven meest onbetaald. Zoo werd Catharina door haar advocaat Van der Spijk, die haar altijd als 'waarde vriendin' aanspreekt, verzocht eens naar een recepis

te zoeken van een schuld *f* 222 groot, ten laste van den Heer Andreas Everhardus van Braam Houckgeest; zij kon daar nu *f* 104 op ontvangen.

De tijden waren er anders niet naar om oude schulden te innen. De effecten daalden hoe langer hoe meer. Velen rieden aan in vredesnaam nu maar snel te verkoopen, eer erger geschiedde.

Geen wonder. De oude republiek had een stoot ondergaan, waarvan zij nooit zou herstellen.

De groote omwenteling in Frankrijk, die er het koningschap vernietigde, den koning naar het schavot zond, liet hare gevolgen ook door een oorlog van Frankrijk tegen half Europa wijd en zijd gevoelen. In menig huisgezin hier te lande verkeerde men in spanning: Zouden de dagen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap nu eindelijk aanbreken, en de vaders, de broeders, de zonen terugbrengen, die in 1787 over de grenzen waren gejaagd?

Reeds had men op Franschen grond een Bataafsch legioen gevormd, onder bevel van luitenant-kolonel Daendels, die beweerde dat bij een inval in de Nederlandsche gewesten onmiddellijk een revolutie zou uitbarsten. Werkelijk waren er ‘Geheime Vereenigingen’ genoeg in ons land, die met de Revolutionnairen in verbinding stonden. Maar Holland ging van ouds niet over één nacht ijs, en de Raadpensionaris, die het weten kon, noemde den toestand ‘vrij tranquil’.

Met welke plannen de uitgewekenen bezield waren, als het hun ooit gelukte onder Fransche vlag terug te komen, blijkt uit de taal van het révolutionnair comité

der Bataven, te Antwerpen: ‘zij zouden andermaal beproeven paal en perk te stellen aan het willekeurig gezag van een trotschen staatsdienaar en aan de gevloekte oogmerken der aristocraten, die zij bij verzet, tot den laatsten man zouden trachten uit te roeyen.’

1 Februari 1793 bracht plotseling de oorlogsverklaring van Frankrijk aan den koning van Engeland en den stadhouder van Nederland. Dumouriez trok over de grenzen onzer republiek en riep de Bataven op ‘om het trotsche huis, dat sedert honderd jaren U aan zijn hoogmoed opoffert, naar Duitschland terug te zenden’ met nog meer van dien aard in den toomloozen stijl dier dagen. Het is bekend hoe spoedig de generaal moest terugtrekken en de pas veroverde posities prijsgeven; de hoop der uitgewekenen was verijdeld. Nu lachte men over hunne snorkende taal, alsof menigeen niet bang had gesidderd, toen hem die ter oore was gekomen.

Het gevaar bleek echter slechts schijnbaar bezworen. De zomer verliep onder krijgstoerustingen, de oorlog in Fransch-Vlaanderen bleef duren, de Hollandsche troepen, door de zonen van Willem V aangevoerd, werden op de vlucht gedreven, bij Werwick, waar de jongste ernstig was gewond; een nieuwe inval der Franschen stond te duchten, ook door de oneenigheid der bondgenooten. Kleinmoedigheid, geldgebrek, partijtwisten heerschten in de Republiek.

Daar kwam ‘de Fransche winter’ van het jaar 1795. De patriotten zoowel binnen- als buitenslands voelden hunne verwachtingen herleven, vooral toen de Engel-

sche, Hessische en Hannoversche troepen terugweken naar de oostelijke grenzen. Die bandelooze, door koude en gebrek wanhopige soldaten roofden wat zij konden, en riepen soms hoonend: ‘Uwe vrienden, de Fransche Carmagnolen, zullen spoedig komen om U uit te plunderen: maar wij willen hun voor zijn.’

En ja, zij kwamen, de Carmagnolen. IJs bevloerde de rivieren, zoodat de Fransche troepen er met hun geschut veilig over heen konden. Nu sloeg al wat niet patriotschgezind dacht den schrik om het hart; verlaten door de bondgenooten, werd het verdeelde land een prooi der Franschen. De Erfstadhouder vluchtte met zijn gezin naar Engeland, denzelfden dag trokken de Franschen Den Haag binnen. Heeft de fiere prinses Wilhelmina in de bittere ure des afscheids, toen zij aan het strand te Scheveningen op den visscher wachtte, die haar aan boord zou dragen, den dag herdacht, waarop het gezag haars gemaals hersteld werd, met hulp van Pruisische bajonetten? Heeft zij die hulp uit den vreemde toen niet diep berouwd? - Een zwijgende menigte was getuige van haar vertrek; de duinen stonden zwart van menschen, geen die trachtte haar heengaan te beletten. - Of heeft zij gedacht aan dien Eenen, vele eeuwen te voren, wien de schare den eenen dag haar ‘Hosannah!’ deed hooren, den anderen dag toebrulde: ‘Kruisigt hem!’ -

De patriotten hadden hun pleit gewonnen maar.... ten koste van de eer des lands. O, zij meenden de republiek als een bevriende mogendheid door Frankrijk

te doen erkennen, zij wilden geen onderdanen maar bondgenooten der Franschen zijn, zij dachten louter geestverwanten, ware vrienden over de grenzen te brengen, zij geloofden dat nu de dagen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap voor goed waren aangebroken.... Korte droom! De werkelijkheid zou heel iets anders brengen. Menigeen onder hen zou lang genoeg leven, om de vrijheidsvrienden te vervloeken, die hij jubelend had ingehaald. -

Wat beteekent het leed van den eenling tegenover het lijden van duizenden! Wie telt de droppels bij den regenval, de vonken bij den uitslaanden brand?

De snel op elkaar volgende gebeurtenissen, het optreden der Franschen als heeren en meesters, het politiek geharrewar, de drukkende financieele zorgen, de krijgsbedrijven, waaraan men deelnam, de houding van Engeland, de gevoelige slagen onzen handel toegebracht, hadden Catharina's rechtsgeleerden nog wel iets anders te doen gegeven dan den boedel te beredderen van eene vrouw, wie geen volle beurs meer ter beschikking stond.

In 1800 meldt een Van Bergen, dat de schulden alle nog niet half betaald zijn en dat men door den dood van Cramer zeker nu in 't geheel niet kon vorderen. Van de gelden in overzeesche ondernemingen geplaatst, viel nu wel haast niets meer te verwachten, de koloniën werden ons afhandig gemaakt; vielen zelfs niet meer te bereiken; de zee was onveilig; Engeland speelde er den meester, verklaarde elk Hollandsch schip goeden prijs. Handel en reederijen werden zwaar ge-

troffen; het was veel erger dan in de jaren 1780-1784. Het was onze ondergang!

Het heimelijk zeilen onder vreemde vlag nam toe, maar bracht groote gevaren met zich. Aan de kaapvaart namen ook wel Hollandsche kooplieden deel, ter wille der assurantiepenningen en het voordeel dat de gekaapte lading opleverde. Zoo vermeerderde de onveiligheid door eigen gewetenlooze landslieden. De vrachtvaart, Hollands goudmijn, raakte in handen van vreemden. Vele firma's verplaatsten zich naar het buitenland; de fabrieken werkten niet of met zeer verminderde krachten; de geheimen onzer industrie en handel werden bekend bij de buren.

Wanneer men niet met den Rijnhandel en dien op Frankrijk vrij wat verdiend had, wanneer de smokkelarij niet had bestaan, waarvan zou het verarmde Nederland hebben geleefd, dat zich zelfs de visch aan eigen kust zag ontnomen?

Een groote reden tot verarming was ook het verloopen der credietinstellingen. Holland was de bankier geweest van Europa, nu leden geld- en wisselhandel gelijke verliezen. Groote kapitalen gingen verloren, rente werd niet of bijna niet uitbetaald, het eene bankroet volgde op het andere, de prijzen stegen tot eene schrikbarende hoogte, zoodat menig vroeger welvarend gezin armlastig werd. Gedwongen leeningen, hooge belastingen kwamen den staat van zaken nog verzwaren.

Met den achteruitgang van zaken viel een achteruitgang in politieke belangstelling samen. De Oranje-

gezinden vormden nu de onderliggende partij, maar de zegevierende patriotten waren danig ontgoocheld. Hun ‘vrij land’ werd als niet meer dan een Fransch wingewest beschouwd en behandeld, ‘de Alliantie’ was een ijzeren ring, waaraan Holland lag geketend. Men zag nergens meer uitkomst. Velen werden onverschillig of leden zwijgend, in moedeloosheid verzonken, en lieten het baasje spelen over aan hen, die er nog lust toe gevoelden, daar de lasten hieraan verbonden niet opwogen tegen de lusten. Met slappe handen en trage knieën toefde Neerlands volk bij de uitgedroogde bronnen van vroegere heerlijkheid. -

Dit alles en nog veel meer beleefde Catharina aan de stille Zaan, waar de molens niet meer wiekten als eertijds, waar de schepen niet meer rijke vrachten aansleepten, waar op de werven geen hamerslagen meer werden gehoord.... Hoe was de wereld zoo anders geworden, zoo geheel anders dan zij gedroomd en gehoopt had in de dagen, toen Johan Derk van de Capellen tot de Poll zijn ‘Aan het Volk van Nederland’ op de straten der rijke steden deed werpen. Als hij nu eens terug kon keeren, wat zou hij tot deze treurige dingen zeggen? Ja, de heerschappij van 't Oranjehuis had uit, de staatskerk was afgeschaft, vele kluisters waren doorgehakt, maar naar het scheen, slechts om te dieper vernedering, te zwaarder slavernij te brengen. -

Maar wie er klaagde, Claas Taan hield zich flink. ‘Sla de hand aan den ploeg, zie niet achter U,’ vermaande hij zijne zuster. Hij nam het heden, zooals

het was, zich troostend met de hoop op een toekomst, waar licht zou vallen in al wat nu duister scheen. Zoolang hij leefde en haar met zijn broederlijke liefde steunde, trachtte Catharina zijn voorbeeld te volgen. Maar toen ook hij haar door den dood werd ontnomen en zij geen andere verwanten meer bezat dan neven en nichten, die haar gelden moesten uitkeeren, waaraan zij zelven behoefte hadden, voor wie haar heengaan dus in deze benarde tijden een last minder zou geweest zijn, toen trok de eenzame zich van alles terug. Zij besloot haar leed in haar binnenste, wachtend op het einde, waarnaar zij sinds jaren verlangde.

Wanneer slechts, voor die dag kwam, hare zaken afgewikkeld waren! Het hinderde haar zulk een verwarde nalatenschap aan hare neven te vermaken; hoe zou men nog na haar dood over haar oordeelen! Ook had zij er verdriet van dat hare oude getrouwen niet gekregen hadden wat hun toekwam: 'Jannetje de Neef, die kwalijk behandeld was, Judith Meyer, die het zeer noodig had....' Catharina had altijd met milde hand van het hare gegeven, het pijnde haar nu dat zij anderer ellende niet meer kon lenigen. Nog in 1803 schreef zij aan haar zaakwaarnemers over de tegenwerking der practizijns van haar overleden echtgenoot, M^{r}. Cramer. Zij wil op den voorslag van haar rechtsgeleerde ingaan en een request presenteeren aan het Hof van Justitie van Holland, om van deze heeren af te komen. - Och, wat baatten requesten in die tijden?

21 Juni 1805 schreef de beproefde grijze weder aan

een harer rechtsgeleerde vrienden: ‘Nog altijd is de boedel niet beredderd,’ klaagt zij ongeduldig. Moet zij die rammelende keten tot haar dood met zich sleepen?

> ‘Cramer was bij zijn leven zoo een gemakkelijk heer niet om te bedienen,’ luidt het verder, ‘waarlijk dat moeten wij nu allen tot ons leedwezen die overblijfsels na sijn dood nog ondervinden; Mijn God, hoe is het mogelijk dat Een zoo een verwarring kon maken, daar geen uytkomen aan is.... ik heb wat ik had in den boedel gegeeven. En daar mag van Cramer geseyt worden dat hij niets had, 't geen hij had heeft hij maar medegenomen en weggepakt, dat verdient geen voorspraak, dat had hij moeten in den gemeenen boedel brengen, dat is niet evenredig, dat ken ik niet verswijgen....’

Zij wil de erven van de weduwe Jacob Smit tevreden stellen en betalen, zij maken het haar neef Cornelis de Vries, op de marktdagen te Amsterdam zoo lastig.

> ‘Ik heb zoo ziek geweest,’ gaat zij voort, ‘anders had ik al eerder aan UEd. geschreeven en ik ken tegen die onaangenaamheden niet meer tegen en hoop niet dat zij mijn daar gedurig mede lastig vallen zullen .... dat ik somtijds onvergenoegt over mijn partij (zijn practicijns) en dat er veel dingen gedaan zijn, die in mijn sin ten hoogsten af te keuren waaren, dat ken ik met reeden seggen, die buyten dat soo veel regt en gezag aanmatigde, daar niet tegen te spreken was en hem, Cramer, maar van alles meester lied en de goederen van de fabriek beneden haar waarde weggaf - en alles na zijn sin dirigeerde en dat men dan nog segt dat hij geen particuliere schulden gemaakt heeft is waar; en wanneer de menschen ons nu lastig vallen niet durven spreeken, om so een voorwerp, ik ken het kwaad niet vlijen al was dat een ander, ik soude hetzelfde seggen, sonder iemand nog behoeven te beswaren; als wij het met reden kunnen tegenspreeken soude men dan het kwaad goed en het goed kwaad noemen, omdat men dagt daarmede te behagen, neen zeeker, schoon

in dit leeven somtijds de Deugt gedrukt en de ondeugt sig verheft, soo sal een Deugtsaam mensch midden in alle die wederwaardigheeden sig troosten zijn Evenmensch wel gedaan te hebben. En na het Eyndige van al die verdrietelijkheeden en een blij vooruitsigt een beeter en gelukkiger leven tegemoet siet. Al wat ik bidden mag laat waarlijk UEd. bijstand mijn ondersteunen, laat UEd. Raad mij opbeuren. Wat is dog een vrouw van hulp verstooken. Verzoek dog de Heer v.d. Spijk of hij dog soo goed wil sijn om met UEd. de beste en geschiktste middelen die voor mijn het meest opsprakelijk zijn - te beramen. - Og, mogt ik soo gelukkig zijn dat UEd. beyder hulp mijn eens uyt die verdrietigheyd redden kon, ik soude UEd. eeuwig dank zeggen.
Zoo blijve met hoogachting na mijn in UEd. goedgunstigheid aanbevolen te hebben,
UEd. Vriendin CATH. TAAN.
Zaandam, 21 Juni 1805.

Alsof zij voelde dat zij zich moest haasten, wilde zij de onthaspeling harer zaken nog beleven, schreef zij nogmaals, in September van dat jaar, een langen brief, waarin zij veelal herhaalde wat in den voorlaatste door haar was gezegd. Haar bitterheid tegen Cramers zaakwaarnemers deed haar uitroepen:

‘Wij hebben geen verstand van die zaken, ik wil het gaarne bekennen, want daar geen keuze gegeeven werd dan wanneer alles afgeloopen is - dan maar met drift de menschen overschreeuwen om soo de menschen tot swijgen te brengen, die klagten komen tot mijn van die Crediteuren, soo en in dien smaak heeft Thomas van Bergen gehandelt. Hoe is de zaak met Jannetje de Neef behandelt, de heer Swart stond altoos in Reden, gelijk het onse pligt is malkander op de beschijdenste wijze te behandelen .... maar Van Bergen.... Daar UEd. altoos in welk geval ik was, altijd mijn nog een raad of opbeuring of vertroosting gaf....’

wendt zij zich tot haar vriend, met haar bede om hulp.

Zoo tobde de oude vrouw, met hare gedachten in het verleden; zich vastklampend aan elken stroohalm, in de hoop bevrijd te worden van de moeilijkheden, waarin zij door haar onberaden tweede huwelijk, zoo lang geleden reeds, was geraakt. Die tweede echt, hoe kort van duur, was de oorzaak geweest van niets dan smart, armoede, vernedering, tot in het oneindige. Zij wilde zoo gaarne vergeten, maar nooit werd zij met rust gelaten; altijd vervoegde men zich tot haar, om haar te manen tot het voldoen aan verplichtingen, die, klein in het begin, steeds grooter omvang hadden gekregen. Voor haar waren de crediteuren van de firma Weduwe Van der Meulen en Zoonen even groote lastposten geworden als de Carmagnolen voor het geheele Nederlandsche volk. Wat een sneeuwbal scheen, was aangegroeid tot een lawine, die alle rust, alle geluk had vernietigd. -

Nauwelijks vier weken na Catharina's laatsten brief met dat aan het slot aandoenlijke woord van dankbaarheid, waaruit zoo geheel de verslagen ziel sprak, die te midden harer bekommeringen naar een beetje sympathie verlangde, trad over haar drempel de stille gedaante, die alle aardsche leed voor goed van haar kwam wegvagen. Zijn ijzige hand legde haar den vinger op de lippen, zijn aanraking gladde de rimpels op het gegroefde voorhoofd, gaf aan het oude doode gezicht iets van de schoonheid der jeugd terug.

In een courant dier dagen staat eenvoudig aangekondigd:

‘Hedennamiddag is overleden onze tante CATHARINA TAAN, in den ouderdom van 71 jaren.’

Onderteekend door hare neven
CORNELIS WALIG.
ARENT DE VRIES.
CORNELIS DE VRIES.
Zaandam, den 31 October 1805.

Zes dagen daarna schreef een dezer neven aan haar ouden vriend:

‘Den Heer V.d. Spijk
in den Haag.’
‘WelEd. Heer!
Daar ik thans in het ongeval verkeer dat mijn tante Catharina Taan is overleden, so vergun mij de vrijheid UWEd. aan te vraagen, hoe mij in dit geval 't best te gedragen; mogelijk kan UWEd. zich herinneren, ik in persoon L.L. zomer bij UWEd. heb vervoegd om waar 't mogelijk Haar geduurende haar leven uyt die verwarde boedel van Kramer te redderen; en op UWEd. aanraaden te dier tijd bij Swart te Leiden mij vervoegd hebbende, heeft zulks bij belofte - doch zonder verder effect - berust; voorzigtigheidshalve heb ik op advys van onze Notaris A. Booker, een acte van beraad laten passeeren, en nu was doch niet voor UWEd. hoog wijs advys daar voor te hebben ontvangen - ons Consept, bij advertentie in de Couranten te doen aanvragen, om op te geeven alle pretentien ten haaren lasten, so UWEd. zulks approbeerde, dan verlangen van UWEd. te mogen weten, hoe sodanige advertentie in te richten, en of ook in 't bijzonder er bepaaling van tijd moet werden gesteld. Als aangestelde Executeur en mede Erfgenaam nemen wij op heden Notarieele Inventaris van de bij ons nagebleven goederen en zijn dus deeze week bij een, wanneer het ons aangenaam zal zijn UWEd rescriptie te mogen ontvangen, opdat wij volkomen verzekerd zijn niets te verrichten waardoor wij ons in ongelegenheid voor 't vervolg zouden kunnen gebragt zien; daar

ons nog niets van de verandwoording der verkogte goederen en afgifte dier gelden aan de Crediteuren van den gemeenen Boedel tusschen Cramer en haarEd. is gebleeken; zoude het ter onser décharge geen vereischte zijn, zulks aan ons wierd geproduceerd? Wij hebben de Eer na minzaame salutatie met waare hoogachting te zijn en mij te noemen WelEd. Heer!
UWEd. dw. dienaar en Vriend
w.g. CORNELIS DE VRIES.
Amsterdam, 6 Nov. 1805.
Verzoek te adresseeren.
Aan REMMERT DE VRIES EN ZOONEN,
in de Valk, op de Kolk
te Amsterdam.

Drie jaren later werd het volgende bekend gemaakt: Schout en Schepenen van Oost-Zaandam, doen hier mede een ieder weten en bekend maken, dat zij op den 21 Juny 1808 zullen houden Recht van Praeferentie en Concurrentie van de Penningen, geprovenieerd van den insolventen gerepudieerden Boedel van wijle CATHARINA TAAN, laatst weduwe M^{r}. Petrus Cramer Frederiksz., laast gewoond hebbende en overleden te Oost-Zaandam; derhalven die iets op de voorschreven Penningen te pretendeeren mogte hebben, gewaarschuwd worden hun Recht; Actie en pretenzie met behoorlijke bewijzen geverifieert in te leveren ter Secretarie te Oost-Zaandam, uyterlijk voor den 17 Mei 1808: op poene, dat tegens de nalatigen zal worden verleend default, en voor 't profijt van dien dezelve geimponeerd een eeuwig stilzwijgen.

Actum in Judicio te Oost-Zaandam den 15 Maart 1808. Ter Ordonn. van Schout en Schepenen voort.

A. BOOKER Secret.

Maar nog was het einde niet daar. Het liep tot... 1821, eer men tot uitbetaling kon overgaan. Is het wonder, dat er maar 22 ten 100 is uitgekeerd aan de schuldeischers? Misschien moet men er zich nog eer over verbazen, dat er in zulke moeilijke tijden, bij zoo langzame rechtspleging, van oorspronkelijk reusachtige kapitalen nog iets terechtkwam.

Ook een volk staat en valt naar de mate van zijn moreel en financieel draagvermogen.

De storm, die in de achttiende eeuw door Staat, Kerk en Maatschappij voer, sloeg den zwakke ter neder, maar de sterke hield stand. Na een nacht van ellende, ‘den Franschen nacht,’ rees langzaam aan Hollands horizon de dageraad, die betere tijden, die de verwezenlijking van veel zou brengen, waarvoor de patriotten op hunne wijze hadden gestreden. Aan enkelen onder hen werd bewaarheid het schoone woord uit den 26sten Psalm: ‘Die het zaad draagt dat men zaaien zal, gaat al gaande en weenende; maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen, dragende zijne schoven.’

Francis Adriaan van der Kemp, naar Amerika uitgeweken, beleefde het nog, hoe het te zamen gedragen leed in zijn volk den partijhaat doofde, hoe het zich weer oprichtte, hoe het schouder aan schouder stond, toen men het opriep ten strijde voor zijn onafhankelijkheid, hoe het zich schaarde om den ouden Oranjestam, en een eigen regeering schiep, een grondwettige monarchie.

ERRATA.

Blz. 5, r. 10 v.o. keerden, *lees:* k e e r d e .
Blz. 9, r. 3 v.o. Meier, *lees:* M e y e r .
Blz. 88, r. 9 v.o. van jou, *lees:* v o o r j o u .
Blz. 232, r. 9 v.o. oudere, *lees:* a n d e r e .
Blz. 239, r. 17 v.o. vrijd, *lees:* n i j d .